

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

ВИПУСК 61. ТОМ 4
ISSUE 61. VOLUME 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 27.04.2023 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомя]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 61. Том 4. – 144 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, історії.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ільницький В.І.** – співредактор, доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дмитрив І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Батюк Т.В.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Баукова А.Ю.** – кандидат історичних наук, доцент (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гриценко Г.З.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галів М.Д.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галик В.М.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габлітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Дутчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Засць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, доцент (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомя І.М.** – доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор (Ужгородський національний університет); **Кравчик М.О.** – кандидат філософських наук, доцент (Міжнародний гуманітарний університет); **Маршалек-Кава Джоанна** – доктор наук, доцент (Університет Миколая Коперника в Торуні, Торунь, Польща); **Масненко В.В.** – доктор історичних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Медвідь О.В.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пагута М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петренко О.М.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Попп Р.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Сигник О.М.** – доктор історичних наук, професор (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Сташевська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Сташевський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Стецик Ю.О.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стреначікова Марія** – доктор наук (doc. CSc., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Устименко-Косоріч О.А.** – кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка); **Футала В.П.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Яворська Г.Х.** – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний гуманітарний університет); **Янишин Б.М.** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Інститут історії України НАН України); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»).

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 6143 від 28.12.2019 р. (додаток 4) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 – Спеціальна освіта).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (035 – Філологія) та у галузі культури і мистецтва (022 – Дизайн, 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 024 – Хореографія, 025 – Музичне мистецтво, 026 – Сценічне мистецтво, 027 – Музеєзнавство, пам'яткознавство, 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 1290 від 30.11.2021 р. (додаток 3) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі історичних наук (032 – Історія та археологія).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомя І.М.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74, факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2023

© Пантюк М.П., Душний А.І., Зимомя І.М., 2023

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 6 from 27.04.2023)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, I. Zymomrya]. – Drohobych : Publishing House „Helvetica”, 2023. – Issue 61. Volume 4. – 144 p.

The journal is intended for all interested in high school pedagogy, philology, art, and history.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Ilnytskyi** – Co-Editor, Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Andriev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **T. Batiuk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **A. Baukova** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Lviv National University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Ivan Franko State Pedagogical University); **M. Haliv** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Halyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **V. Dutchak** – Doctor of Arts, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Associate Professor (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Uzhhorod National University); **M. Kravchyk** – Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (International Humanitarian University); **Marszalek-Kawa Joanna** – Doctor of Science, Associate Professor (Nicolaus Copernicus University in Torun, Torun, Poland); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiv** – Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Medvid** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko State Drohobych Pedagogical University); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **A. Pecharskyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **R. Popp** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Sytnyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University); **I. Stashevsk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **A. Stashevskyi** – Doctor of Arts, Professor (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **Y. Stetsyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Futala** – Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Ustymenko-Kosorich** – Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **H. Yavorska** – Doctor of Education, Professor (International Humanitarian University); **B. Yanyshyn** – Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate (Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University).

The collection is included in such international databases as **Index Copernicus International**.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 28.12.2019 No 6143 (annex 4), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – Secondary education (subject specialization), 015 – Professional education (in the field of specializations), 016 – Special education).

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 17.03.2020 № 409 (annex 1), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (035 – Philology) and culture and arts (022 – Design, 023 – Fine arts, decorative arts, restoration, 024 – Choreography, 025 – Musical arts, 026 – Performing art, 027 – Museum and monument studies, 028 – Management of socio-cultural activities).

Based on the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine No 1290 dated 30.11.2021 (annex 3), the journal is included in the List of professional editions of Ukraine (category “B”) in the area of of Historical Sciences (032 - History and Archeology).

Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2023
© M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2023

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 801.73:821.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-1>**Катерина АРТЕМЕНКО,***orcid.org/0000-0003-4430-3137**студентка I курсу магістратури факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонського національного технічного університету (Хмельницький, Україна) kasumimochizuki9@gmail.com***Світлана РАДЕЦЬКА,***orcid.org/0000-0001-7308-8179**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов Херсонського національного технічного університету (Хмельницький, Україна) rad.svete1976@gmail.com***ПРОЯВИ ЯВИЩА ГЕРМЕНЕВТИКИ НА ПРИКЛАДІ СЦЕНАРІЇВ ТА СКРИПТІВ ДО КІНО- ТА ІГРОВИХ АДАПТАЦІЙ ДІЛОГІЙ КАЗОК Л. КЕРРОЛА**

У статті охарактеризовано дефініції понять «герменевтика», «алюзія», «ремінесценція», «інтертекстуальність». У статті описані прояви явища герменевтики на прикладі сценаріїв та скриптів до кіно- та ігрових адаптацій ділогій казок Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркаллі». Також, надана характеристика явищу герменевтики як самостійному явищу, так і одному з проявів інтертекстуальності, описана різниця та схожість між цими явищами. Проаналізовано яким чином явища ремінесценції та алюзії залишаються актуальними як для герменевтики, так і для інтертекстуальності. У статті наведені приклади з ігрових скриптів з власним перекладом та приклади структури сценаріїв до кіноадаптацій твору. У статті також розглянуті питання впливу інтертекстуальності та герменевтики на створення нових творів та їхнє сприйняття. Зокрема, наведені приклади використання алюзій та ремінесценцій у кіно- та ігрових адаптаціях, що дозволяє створювати нові значення та інтерпретації ділогій казок Л. Керрола. У ході дослідження було з'ясовано, як саме герменевтика та інтертекстуальність дозволяють розуміти, перекладати, інтерпретувати та адаптувати тексти як складові частини більш широкої літературної спадщини. Це допомагає розширювати загальні фонові знання та розуміння світу. Дослідження показали, що явища інтертекстуальності та герменевтики можуть доповнювати одна одну, але також можуть відрізнятися за метою та способом використання.

Загалом, стаття містить цінний внесок у розвиток літературознавства та культурології, оскільки досліджує важливі явища, що мають велике значення для розуміння та інтерпретації культурних текстів. Висновки та матеріали, що наведені в статті, можуть бути корисні для викладачів та студентів гуманітарних спеціальностей, а також для широкого кола читачів, які цікавляться літературою та культурою. Узагальнюючи, можна сказати, що дана робота є важливим доповненням до сучасних досліджень герменевтики та інтертекстуальності, оскільки вона дозволяє краще зрозуміти те, як ці явища впливають на творчість та культурну спадщину в цілому.

Ключові слова: герменевтика, інтертекстуальність, ремінесценція, алюзія, скрипт, сценарій.

Kateryna ARTEMENKO,*orcid.org/0000-0003-4430-3137**student of the 1st year of the master's degree at the Faculty of International Economic Relations, Management and Business Kherson National Technical University (Khmelnyskyi, Ukraine) kasumimochizuki9@gmail.com***Svitlana RADETSKA,***orcid.org/0000-0001-7308-8179**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Industrial Translation and Foreign Languages Kherson National Technical University (Khmelnyskyi, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com*

MANIFESTATIONS OF THE PHENOMENON OF HERMENEUTICS ON THE EXAMPLE OF SCENARIOS AND SCRIPTS FOR FILM AND GAME ADAPTATIONS OF L. CARROLL'S FAIRY TALES DILOGY

The article characterizes the definitions of the concepts of "hermeneutics", "allusion", "reminiscence", "intertextuality". The article describes the manifestations of the phenomenon of hermeneutics on the example of scripts and scenarios for film and game adaptations of the diology of fairy tales by L. Carroll "Alice in Wonderland" and "Alice Through the Looking Glass". Also, the phenomenon of hermeneutics is characterized as an independent phenomenon and one of the manifestations of intertextuality, the difference and similarity between these phenomena are described. The author analyzes how the phenomena of reminiscence and allusion remain relevant for both hermeneutics and intertextuality. The article provides examples from play scripts with their own translation and examples of the structure of scripts for film adaptations of the work. The article also discusses the impact of intertextuality and hermeneutics on the creation of new works and their perception. In particular, examples of the use of allusions and reminiscences in film and fiction adaptations are given, which allows creating new meanings and interpretations of the diology of L. Carroll's fairy tales. The research has revealed how hermeneutics and intertextuality allow us to understand, translate, interpret and adapt texts as part of a broader literary heritage. This helps to expand general background knowledge and understanding of the world. Research has shown that the phenomena of intertextuality and hermeneutics can complement each other, but can also differ in purpose and method of use.

In general, the article makes a valuable contribution to the development of literary studies and cultural studies, as it explores important phenomena that are of great importance for the understanding and interpretation of cultural texts. The conclusions and materials presented in the article can be useful for teachers and students of humanities, as well as for a wide range of readers interested in literature and culture. To summarize, we can say that this work is an important addition to contemporary studies of hermeneutics and intertextuality, as it allows us to better understand how these phenomena affect creativity and cultural heritage in general.

Key words: hermeneutics, intertextuality, reminiscence, allusion, script, scenario.

Постановка проблеми. Тенденція сучасного літературознавства до проведення комплексних досліджень зумовлює величезну зацікавленість до досліджень інтертекстуальності та герменевтики. Проте в наукових працях вчених не в повній мірі досліджено поняття інтертексту і герменевтики та їхня роль в художній літературі. Тому актуальність дослідження умотивована потребою аналізу характерних особливостей герменевтики та інтертекстуальності і необхідністю вивчення специфіки їхнього прояву в творах художньої літератури.

Аналіз досліджень. Такі науковці, як Ю. Крістева, О. П. Воробйов, М. Лотман, Р. Барт досліджували поняття інтертексту й проблеми інтертекстуальності. Вчені Ж. Женнет, П. Тороп подавали свою класифікацію інтертекстуальних елементів. Ю. А. Башкатова, І. В. Арнольд досліджували функції інтертекстуальності. У свою чергу, О. Потебня досліджував явище герменевтики як теорію інтерпретації тексту.

Мета статті – розглянути особливості, спорідненість та розбіжність явищ «герменевтика» та «інтертекстуальність»; довести, що тексти сценаріїв та скриптів кіно- та ігрових адаптацій оригінального твору є проявом явища герменевтики.

Виклад основного матеріалу. Герменевтика та інтертекстуальність є ключовими поняттями в літературознавстві та філософії, які описують взаємодію між текстами та їхнє сприйняття. Герменевтика вивчає процес інтерпретації тек-

стів, тоді як інтертекстуальність описує залежність тексту від інших текстів. Ці поняття є взаємопов'язаними та необхідними для розуміння та експлікації тексту.

Герменевтика – це наука про інтерпретацію текстів та їхнє розуміння. Це дослідження способів, якими реципієнт відтворює та розуміє значення текстів. Цей підхід зосереджується на тому, які фактори впливають на інтерпретацію тексту, включаючи наші передбачення, знання та досвід.

Герменевтика виникла як мистецтво, а потім – і як теорія тлумачення текстів. Вона виникла і розвивалась, з одного боку, у річищі традиційної герменевтики як її відгалуження, з другого боку – є певним щаблем у процесі внутрішньої еволюції останньої, який суттєво оновлює і видозмінює її предметне поле. Спочатку герменевтику розглядали як мистецтво тлумачення текстів та інших проявів думки. Потреба у «культивації правильного тлумачення» виникла тоді, коли нашарування культури стародавнього світу ускладнили безпосереднє розуміння текстів, які вважались зразковими (Кошарний, 2002: 115).

З іншого боку, інтертекстуальність відноситься до взаємодії між текстами. Це описує те, як текст може відноситися до інших текстів через цитати, аллюзії, пародії та інші засоби. Інтертекстуальність може бути використана для створення нових значень, тонів та контекстів. Сам термін «інтертекстуальність» був запропонований в 1967 році

болгарсько-французькою постструктуралісткою Юлією Крістєвою, яка охарактеризувала цей прийом не як просте зібрання цитат, а як «місце перетину різних текстових площин». В. Нойбер зазначає, що «термін «інтертекстуальність», який ввела Юлія Крістєва, завжди передбачає безсуб'єктний діалог текстів» (Нойбер, 1994: 253).

Ще один прояв інтертекстуальності – ремінісценція. Ремінісценцію, як форму інтертекстуальності, в науковій літературі визначено як «відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору, що виявляється у подібності композиції, стилістики, фразеології тощо. Це – авторське нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їхні текстові компоненти». За своєю функцією, літературною суттю ремінісценція подібна до стилізації та алюзії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу на нього творів інших письменників (Дорофєєва, 2000: 138).

Алюзія – запозичення окремих елементів прецедентного тексту, згідно з яким вони розпізнаються в інтертексті, де здійснюється їх предикація. Алюзія по-різному діє на пам'ять чи інтелект читача, не порушуючи безперервності тексту.

Ремінісценція – це усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору. Алюзії визначають як ширше поняття, що вводить у текст асоціації подій, фактів. Справді алюзія – це натяк, але не обов'язково на подію, а може бути й на твір. Головне, що це – відсилання, не так посилення, як відсилання, як правило лаконічне, до певного джерела чи явища (Ковалів, 2007; 57). Алюзія трактується як «використання в мові чи в художньому творі загальновідомого вислову як натяк на добре відомий факт, історичний чи побутовий» (Гром'як, 1997; 20).

Юлія Крістєва, у 1966 році, стверджувала, що інтертекстуальність є всеосяжним семіотичним культурним феноменом. Кожне слово чи культурна презентація приховує в собі нескінченний потенціал асоціацій; взаємозв'язок між «текстами», таким чином, є неминучим і незамкненим. Читання створює тривимірний простір між адресантом (оповідачем історії або автором письмового тексту), адресатом (слухачем або читачем) і текстом. У цьому просторі лінійна послідовність слів створює нескінченну мозаїку зв'язків (Лана Елькад-Леман, 2011: 261).

Читання – це герменевтичний процес, заснований на цій мережі. Герменевтика бере свій початок у динамічному русі між текстами. Вона не шукає консолідації чи стабільності; навпаки,

герменевтика шукає коливання між значеннями, які конструює інтерпретатор.

Герменевтичний підхід передбачає, що перекладач має розуміти текст як цілісну систему зі значеннями та конотаціями, що виникають у конкретному соціальному та культурному контексті. Також, він має враховувати індивідуальні особливості автора та адресата, що можуть впливати на спосіб інтерпретації тексту.

Інтертекстуальність та герменевтика є взаємопов'язаними концепціями, оскільки інтерпретація текстів може бути впливована іншими текстами. Це може призвести до зміни значення тексту та його контексту.

У контексті перекладознавства, герменевтика може розглядатися як один з проявів явища інтертекстуальності. Герменевтика, як метод інтерпретації текстів, передбачає розуміння тексту через його взаємозв'язок з іншими текстами, а також з контекстом та культурою, в яких він був створений. Це означає, що герменевтика передбачає виявлення в тексті слідів відносин з іншими текстами, що можуть бути зрозумілі тільки через знання цих текстів.

Герменевтика як метод інтерпретації тексту може бути використана для виявлення інтертекстуальних зв'язків між текстами, але водночас герменевтика може бути використана і для інтерпретації тексту без звернення до інших текстів, що робить її окремим явищем. Таким чином, залежно від контексту використання терміна, герменевтика може розглядатися як окреме явище або як один з проявів інтертекстуальності.

Спираючись на твори Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркаллі», на їхні переклади та на вищезазначені тези, можемо стверджувати наступне: оригінальний текст казки є прикладом прояву явища інтертекстуальності, адже містить у собі безліч інтертекстуальних включень, що посиляються на культурний простір автора. Переклади казок є проявом явища герменевтики – тобто інтерпретації та адаптації тексту оригіналу з усіма інтертекстуальними включеннями. Тут герменевтика виступає самостійним явищем, адже при ознайомленні з адекватним перекладом оригінального твору реципієнту не треба звертатися до прецедентного тексту задля кращої експлікації тексту перекладу.

Але не тільки переклад може бути прикладом прояву явища герменевтики. Новий текст, котрий є інтерпретацією та адаптацією прецедентного тексту, є також і відображенням власної експлікації читачем, що посиляє нас на виникнення герменевтики як явища літературознавства, тобто «теорії тлумачення текстів».

Тут ми можемо вважати сценарії та скрипти (нові тексти) до кіно- та ігрових адаптацій казок (прецедентний тексти) Л. Керрола також проявом явища герменевтики, котрі наповнені такими явищами як ремінісценція та алюзія. Саме тут герменевтика виступає у якості спорідненого до інтертекстуальності явища, адже реципієнт має експлікувати інтерпретацію нових текстів через звертання на прецедентний текст.

Наприклад, беручи до уваги частину діалогу зі скрипта ігрової адаптації «American McGee's Alice», можна помітити прояв алюзії у діалозі між Алісою та Черепахою Квазі:

ALICE: What's all this then? Did someone die? Have you lost your family?

TURTLE: No, my shell! The Duchess stole it and tried to eat me for lunch!

Nobility must be served, I suppose...

ALICE: Stop that wailing, won't you?

TURTLE: You're very cold blooded for a mammal. I was almost soup!

АЛІСА: Що таке трапилось? Хтось помер? Ти втратив родину?

ЧЕРЕПАХА КВАЗІ: Ні, панциря! Герцогиня викрала його та ще й мною намагалася повечеряти! Дворянству, напевно, слугувати треба...

АЛІСА: Може вже припиниш рюмсати?

ЧЕРЕПАХА КВАЗІ: Ти захолодна як на теплокровну. Я ледь супом не став!

Даний приклад є алюзією на пародійний вірш «Зчерепаховий суп» у казці «Аліса в Країні Чудес». Розповідь Черепахи про те, що він ледь не став супом, є запозиченням окремих елементів прецедентного тексту, а це впливає на пам'ять читача і не порушує безперервності тексту.

В іншій ігровій адаптації «Alice: Madness Returns» бачимо яскравий приклад прояву явища ремінісценції:

*WALRUS: Sword and crown are worthless here,
I invite everyone to dance
Laborers, lawyers, church and gown
All make their little prance.
This life is full of random death
And heaps of grief and shame,
So few are soothed by 'accident'
You want someone to blame.
Fire, plague or strange disease,
Drowned, murdered or, if you please,
A long fall down the basement stairs
None are expected, no one cares.
I often must work very hard
Sweat running down my skin,
After the dance I then must rest
And the eating can begin.*

*МОРЖ: Корона, меч – тут сенсу нуль,
Нумо всі до танцю!*

*Правник, і наймит, і монах –
Усі стоптали капці!*

*Життя безглузду родить смерть,
З торбиною ганьби,*

*«Нещасний випадок» – не втіха,
Тут тре когось пришити!*

Вогонь, чума, недуга дивна,

Чи бо з даху дурне падіння,

Вода, стусан, кривава кривда –

Ніхто не жде, журба – не вміння.

Частенько маю працю плідну,

Рясно застляє мені вічі,

То ж після танцю дайте тричі

Смаченького мені обіду.

Ми можемо вважати це ремінісценцією через те, що тут запозичена віршована форма викладу інформації, котра стосується персонажів Моржа та Теслі. Так само було зроблено у прецедентному тексті – Морж та Тесля згадуються тільки в однойменному вірші казки «Аліса в Країні Чудес».

Як бачимо, ремінісценція та алюзія є актуальними і для явища герменевтики.

Особливість тексту сценарію екранізації «Аліса в Країні Чудес» 1951 року (реж. Гамільтон Ласке) полягає у тому, що він один зберіг персонажів, цитати та безсюжетну складову (котра є особливістю діалогії) одразу з двох казок Л. Керрола. Тут ми бачимо Круть-Вертя та Верть-Крутя (персонажі з «Аліса в Задзеркаллі»), котрі згадують Білого Кролика (персонаж з «Аліса в Країні Чудес»), а також Чеширського kota (персонаж з «Аліса в Країні Чудес»), що при появі зачитує уривок з вірша «Бурмоковт» (вірш з «Аліса в Задзеркаллі»).

Особливість тексту сценарію екранізації «Аліса в Країні Чудес» 2010 року (реж. Тім Бартон) навпаки, полягає у тому, що він має чітку сюжетну структуру: експозицію – вечірка на честь майбутніх заручин Аліси та її втеча за Білим Кроликом, зав'язку – розповідь Авесалома (він же – Гусінь) про Преварний день, розвиток дії – подорож Аліси Країною Чудес та викрадення Зрублаvmеча з земель Червоної Королеви, перипетії – невдала страта друзів Аліси Королевою та демонстрація внутрішнього конфлікту Аліси, кульмінація – битва Аліси із Жербельковтом, розв'язка – перемога та повернення Аліси додому. У цій структурі можна побачити тих самих персонажів з казки «Аліса в Країні Чудес», та деяких нових, а також цитати або посилання на текст оригіналу (інтертекстуальні вклучення).

Тим не менш, усі вищезазначені приклади є яскравим прикладом прояву явища герменевтики

як спорідненого до інтертекстуальності, оскільки являють собою новий текст, котрий є інтерпретацією та адаптацією прецедентного тексту. Власна експлікація авторів сценаріїв та ігрових скриптів (вони ж – реципієнти оригіналів казок) є також тлумаченнями прецедентного тексту, на основі котрих вони створили нові тексти.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що явище герменевтики являє собою феномен інтерпретації текстів, який набуває особливої важливості в сучасному перекладознавстві. Ми з'ясували, що герменевтика допомагає розуміти текст як цілісне творіння, що включає в себе не тільки явний зміст, а й приховані смисли та зв'язки з іншими текстами. У контексті інтертекстуальності, як феномену взаємозв'язку між різними текстами, герменевтика дозволяє виявляти і розуміти різноманітні способи взаємодії між

ними. Також, ми виявили що явища ремінісценції та алюзії актуальні не лише для інтертекстуальності та інтертекстів, але й для герменевтики.

У статті ми довели, що герменевтика може стосуватися не тільки перекладу, але й утворення нових текстів на основі прецедентний тексту – чим затверджує себе як мистецтво інтерпретації та адаптації. Також, зазначили, що герменевтика може виступати як самостійним, так і спорідненим до інтертекстуальності явищем, через необхідність при експлікації нового тексту на прецедентний текст.

Отже, герменевтика та інтертекстуальність дозволяють розуміти, перекладати, інтерпретувати та адаптувати тексти як складові частини більш широкої культурної та літературної спадщини, що допомагає розширювати наші знання та розуміння світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін. Літературознавчий словник-довідник. К. : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
2. Дорофеєва Н. І. Словник-довідник з зарубіжної літератури. Х. : Світ дитинства, 2000. 192 с.
3. Кошарний. С. Герменевтика. Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І. (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
4. Ilana Elkad-Lehman, Hava Greensfeld. Intertextuality as an interpretative method in qualitative research. URL: https://www.researchgate.net/publication/263043712_Intertextuality_as_an_interpretative_method_in_qualitative_research
5. Neuber W. Topik und Intertextualitat. Intertextualitat in der Fruhen Neuzeit / Frankfurt am Mein; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, 1994. 253 p.

REFERENCES

1. Hromiak R. T., Kovaliv Yu. I. ta in. Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk [Dictionary of Literary Studies]. K. : VTs "Akademiia", 1997. 752 p. [in Ukrainian]
2. Dorofeieva N. I. Slovnyk-dovidnyk z zarubizhnoi literatury [Dictionary and reference book on foreign literature] X. : Svit dytynstva, 2000. 192 p. [in Ukrainian]
3. Kosharnyi. S. Hermenevtyka [Hermeneutics] Filsofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / Shynkaruk V. I. (hol. redkol.) ta in. Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy [H. Skovoroda Institute of Philosophy] : Abrys, 2002. 742 p. [in Ukrainian]
4. Ilana Elkad-Lehman, Hava Greensfeld. Intertextuality as an interpretative method in qualitative research. URL: https://www.researchgate.net/publication/263043712_Intertextuality_as_an_interpretative_method_in_qualitative_research
5. Neuber W. Topik und Intertextualitat. Intertextualitat in der Fruhen Neuzeit/ Frankfurt am Mein; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, 1994. 253 p.

Наталія БАШУК,

orcid.org/0000-0003-2945-3452

старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

(Київ, Україна) nataliabaschuk.fl@gmail.com

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті розглядається об'єктивація інтелектуальних здібностей людини у німецькій та українській лінгвокультурах, які набувають надзвичайно великого значення у житті людини у період розвитку нових технологій. Порівняльний аналіз лексикографічних джерел обох мов показав, що в українській культурі інтелект трактується перш за все як розум та рівень розумового розвитку, спільним для обох культур є визначення інтелекту як здатності думати, але в німецькій культурі акцентується увагу на тому, що думати потрібно абстрактно та розумно і діяти потрібно відповідно до мети. Німецька лексема має також додаткові значення: інтелігенція, як прошарок науко-освічених людей та розумна особа. Порівняння синонімічних рядів лексеми інтелект продемонстрував набагато більшу кількість синонімічних номінацій лексеми у німецькій мові. Дослідження образного та ціннісного складника концепту проводились на основі паремійних одиниць та фразеологізмів, які є джерелом національно-культурної інформації у концепті та дають змогу виявити універсальні та етноспецифічні риси. Паремійна картина українців виявилась набагато багатшою та різноманітнішою в порівнянні з німецькою, проте в обох лінгвокультурах знайшли відображення основні характеристики розумових здібностей людини, що дозволило виокремити сім тематичних груп. Аналіз паремій продемонстрував ставлення представників обох культур до інтелекту людини як до виключної цінності, справжнього скарбу та найкращого капіталу. Розумові здібності можуть розглядатися, з одного боку, як вроджена здатність, а, з іншого боку, людина може покращити свій інтелект завдяки отриманню нових знань. Встановлено, що маркером інтелектуальних здібностей людини може виступати її мова, в німецькій культурі більше цінується стриманість та небагатослівність. Паремії, які відображають зв'язок інтелектуальних здібностей людини і віку, вказують, з одного боку, на набутий з роками досвід та мудрість, а, з іншого боку, навчатись потрібно не лише з молодю, а впродовж усього життя. Для номінації символічних образів відсутності інтелекту в порівнюваних лінгвокультурах запозичуються символічні образи головним чином з зоонімічного, рідше артефактного культурних кодів.

Ключові слова: *концепт, інтелектуальні здібності, образи, цінності, фразеологізми, паремії, лінгвокультура.*

Natalia BASHUK,

orcid.org/0000-0003-2945-3452

Senior Lecturer at the Department of German Language Theory,

Practice and Translation

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

(Kyiv, Ukraine) nataliabaschuk.fl@gmail.com

REPRESENTATION OF INTELLECTUAL ABILITIES IN GERMAN AND UKRAINIAN LINGUISTIC CULTURES

The article examines the objectification of human intellectual abilities in German and Ukrainian linguistic cultures, which acquire extremely great importance in human life in the period of development of new technologies. A comparative analysis of lexicographic sources of both languages showed that intelligence in Ukrainian culture is interpreted first and foremost as wit and the level of mental development, common to both cultures is the definition of intelligence as the ability to think, but in German culture the emphasis is on the fact that you need to think abstractly and intelligently and that you need to act according to the goal. German lexeme also has additional meanings: the intellectuals, as a stratum of scientifically educated people and an intelligent person. A comparison of the synonymous ranks of the lexeme intellect showed a much higher number of synonymous nominations of the lexeme in German language. The study of the figurative and value component of the concept was carried out on the basis of paremia and phraseological units, which are the source of national and cultural information in the concept and make it possible to identify universal and ethnic specific features. The paremia picture of Ukrainians turned out to be much richer and more diverse in comparison with German one, however, both linguistic cultures reflected the main characteristics of a person's mental abilities, which made it

possible to distinguish seven thematic groups. Analysis of paremia demonstrated the attitude of representatives of both cultures to human intelligence as an exceptional value, a genuine treasure and the greatest asset. On one hand, mental abilities can be deemed to be inherent, on the other hand, an individual can improve his or her intelligence by acquiring new knowledge. It has been established that the marker of a person's intellectual abilities can be his or her language, e.g., being reticent and laconic are more valued in German culture. Paremiias, which reflect the relationship between a person's intellectual abilities and age, indicate, on one hand, the experience and wisdom gained over the years, and, on the other hand, it is necessary to learn not only in one's youth but throughout one's life. For the nomination of symbolic images of intelligence lack in compared linguistic cultures, symbolic images are borrowed mainly from zoonymic, occasionally artifactual cultural codes.

Key words: concept, intellectual abilities, images, values, phraseological units, paremia, linguistic culture.

Постановка проблеми. Антропоцентрична модель наукових досліджень у лінгвістиці розглядає мову у її тісному взаємозв'язку з людиною, з її свідомістю, мисленням, духовною, культурною, пізнавальною діяльністю, її досвідом та цінностями, тому значно зросла кількість наукових розвідок щодо мовної об'єктивації культурних концептів. Перш за все це можна пояснити стрімкою глобалізацією та необхідністю враховувати універсальні та специфічні характеристики поведінки та спілкування представників різного етносу при вирішенні найрізноманітніших питань. Важливо також визначити ті культурні цінності, які є в основі комунікації, щоб спрогнозувати ситуації, в яких велика ймовірність виникнення міжкультурних непорозумінь. Культура входить до ментального світу людини у вигляді концептів, а їх аналіз дозволяє виявити систему цінностей, символічних образів, оцінок соціокультурної спільноти. Концепт став базовим поняттям лінгвокультурології та когнітивістики, широко використовується в психолінгвістиці для дослідження асоціативних та образних уявлень. М. Бобро характеризує концепт як багатомірне утворення, у якому можна виділити раціональне та емоційне, універсальне та етнічне, загальнонаціональне та індивідуально-особистісне (Бобро, 2018: 19).

Аналіз останніх досліджень. Інтелектуальні здібності людини привертала увагу багатьох дослідників, адже людський інтелект, як і сама людина немислимий поза мовою. Вона входить в усі розумові процеси та створює нові ментальні простори. У. Билиця розглянула вербалізацію інтелектуальних якостей в англійській картині світу засобами компаративної фразеології, виокремила 5 концептуально-дихотомічних опозицій, які об'єктивують інтелектуальні ознаки людини. Дослідниця також зауважує, що в англійській мові переважають одиниці, які об'єктивують негативні інтелектуальні здібності, тобто відсутність розуму, кмітливості, освіченості, пам'яті, уважності, спостережливості, досвідченості (Билиця, 2018: 91). На матеріалі фразеологічних одиниць української мови проводили свої наукові розвідки

інтелекту А. Дюська, О. Самсонова, на основі українських паремій – В. Калько, Т. Ключник. Структуру інтелекту у свідомості німецької мови висвітлює Р. Угринюк, ментальні дії у німецькій паремійній картині світу були об'єктом розгляду у роботі У. Михайлишин. Деякі роботи виконані у порівняльному аспекті на матеріалі декількох мов, так Г. Удовіченко аналізує концепти «розум/wit» та «дурість/stupidity» в українській та англійській мовній картині світу, Л. Пушко досліджує аксіологічні функції фразеологізмів з рослинними номінаціями на позначення інтелектуальної діяльності людини на матеріалі англійської, української та російської мов.

Мета статті – порівняти репрезентацію інтелектуальних здібностей людини в українській та німецькій лінгвокультурах, виокремити тематичні групи, які характеризують інтелект, простежити національно-культурну релевантність семантики мовних одиниць, виявити символічні образи, які використовуються для перенесення на образ людини.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальні здібності у житті людини набувають все більшого значення, адже суспільство постійно змінюється, швидкими темпами розвивається наука та освіта, людина повинна швидко орієнтуватися в надзвичайно великому потоці інформації, в нових технологіях. Саме тому об'єктивація інтелектуальних здібностей у німецькій та українській лінгвокультурах привернула нашу увагу.

Дослідники виділяють у структурі концепту «інтелект» ядро та периферію, при цьому ядро формують загальнономовні значення лексеми, тобто семантика слова «інтелект». Зміст концепту виражають також синоніми та антоніми ядерного репрезентанта концепту. Периферію концепту утворюють різноманітні прагматичні складники, конотації, асоціації, які сформувались на основі колективного та суб'єктивного досвіду, найбільш яскраво представлені у фразеології та пареміології відповідної лінгвокультури (Бобро, 2018: 23). Під час аналізу концепту паремії та фразеологізми є важливим та обов'язковим елементом, оскільки

вони надають необхідну та досить об'єктивну інформацію при реконструкції картини світу та певних архетипних уявлень (Ключник, 2020: 46).

Для визначення поняттєвого складника концепту, який утворює його в ядро, звернемося до лексикографічних джерел обох мов. Інтелект трактується в глумачному словнику української мови як «розум, здатність людини думати, мислити» та як «рівень розумового розвитку». У словнику німецької мови К. Дудена фіксується три основні значення лексеми *Intelligenz*: «*Fähigkeit (des Menschen), abstrakt und vernünftig zu denken und daraus zweckvolles Handeln abzuleiten*»; «*Gesamtheit der Intellektuellen, Schicht der wissenschaftlichen Gebildeten*»; «*vernunftbegabtes Wesen, intelligentes Lebewesen*». Наведені дефініції засвідчують, що спільним для порівнюваних мов є уявлення про інтелект як здатність думати, проте в німецькій мові уточнюється, що мислити потрібно абстрактно та розумно і діяти відповідно до мети, в українській мові надзвичайно важливим є розум та рівень розумового розвитку. Додатковою семантикою німецької лексеми *Intelligenz* є: інтелігенція, як прошарок науково-освічених людей, та розумна особа. Аналіз лексем, як об'єктивують концепт у мові, надають можливість виявити диференційні ознаки концепту «інтелект» при співставленні лексем, які утворюють синонімічні ряди в досліджуваних мовах.

Лексема «інтелект» має наступний синонімічний ряд в українській мові: розум, глузд, тьма, мозок, голова, кмітливість, тямущість, здатність мислити, свідомість. Словник К. Дудена наводить наступні синоніми лексеми *Intelligenz*: *Auffassungsgabe, Begriffsvermögen, Denkfähigkeit, Erkenntnisvermögen, Geist, Gelehrtheit, gesunder Menschenverstand, Klugheit, Scharfsinn, Schläue, Vernunft, Verstand, Weisheit, Esprit, Kreativität, Ratio, ugs. Grips, Grütze, Hirn, Köpfchen, ugs. scherzh. die kleinen grauen Zellen*. Порівняльний аналіз синонімічних рядів показав, що кількість синонімів лексеми «*Intelligenz*» в німецькій мові набагато більша, ніж кількість синонімів української лексеми «інтелект». Більшість синонімів співпадають, проте є номінації, які представлені лише в одній з мов, як наприклад в українській: свідомість, а в німецькій: *Schläue, Weisheit, Esprit, Kreativität, Ratio, ugs. Grips, Grütze, die kleinen grauen Zellen*. В українській мові «найвищою частотністю і семантико-функціональним потенціалом наділена домінанта синонімічного ряду – розум» (Ключник, 2020: 47). Велика кількість лексичних номінацій лексем в порівнюваних мовах свідчить про важливість та значущість інтелекту як для українського, так і німецького народу.

Оскільки культурна, соціальна та національна маркованість паремій та фразеологізмів є беззаперечною, то спробуємо порівняти об'єктивізацію ціннісних та образних складників концепту інтелектуальних здібностей людини на прикладі саме цих мовних одиниць, щоб виявити універсальні та етноспецифічні риси. Залучення до аналізу паремійних одиниць дозволяє виявити різні за історичною глибиною культурні складники концепту, адже паремії синтезують результати багатовікового культурно-ціннісного осмислення життя (Бобро, 2018: с. 28). Проведений аналіз паремій німецької та української мов дозволив нам виокремити 7 тематичних груп, які характеризують інтелектуальні здібності людини, містять лінгвокультурну інформацію, виступають своєрідним маркером національного у концепті та відображають духовні та ціннісні настанови народу.

До першої групи ми віднесли паремії, які демонструють нам ставлення до розумових здібностей людини як до абсолютної та беззаперечної цінності, справжнього скарбу та найкращого капіталу: «*Ліпший розум за готові гроші*»; «*Розум – скарб людини*»; «*Verstand ist das beste Kapital*». З давніх давен розум цінувався набагато більше, ніж гарний одяг. Розумна та мудра людина, навіть досить просто вдягнута, шанувалась та поважалась у суспільстві: «*По одезі зустрічають, а по уму випроводжають*»; «*Не суди по одезі, а суди по уму*»; «*Man empfängt den Mann nach dem Gewand und entlässt ihn nach dem Verstand*».

Другу групу утворюють паремії, які розглядають гарні розумові здібності як вроджену здатність: «*Як нема розуму від роду, то не буде й до гробу*»; «*Що голова, то й розум*»; «*У сусіда ума не позичиш*»; «*Розуму за гроші не купиш*»; «*Mit Gold kauft man weder Tugend noch Verstand*»; «*Wir leben alle unter dem gleichen Himmel, aber wir haben nicht alle den gleichen Horizont*». Розум може набувати навіть кількісної характеристики: «*Один розум добре, а два ще краще*»; «*Одна розумна голова добре, а дві ще краще*»; «*Zwei Köpfe sind besser als einer*».

До третьої групи відносяться паремії, які пов'язують інтелект з пізнавальними здібностями людини. Пізнання – це складний та багатовіневий процес, а пізнавальні здібності залежать від пам'яті, мислення, почуттів, відчуттів та інтуїції людини. Розумна людина намагається здобути нові знання, проаналізувати отриману інформацію та ефективно використати її у різних життєвих ситуаціях. Процес набуття знань буває досить складним та вимагає деколи надзвичайних зусиль, проте результат виправдовує всі прагнення та приносить задоволення: «*Піти в науку –*

треба терпіти і муку»; «Без муки нема науки»; «Мудрим ніхто не вродився, а навчився»; «Грамоти вчиться – завжди пригодиться»; «Науки ні вода не затопить, ні вогонь не спалить»; «Корінь навчання гіркий, та плід його солодкий»; “Das Lernen ist schwer, das Können ist leicht”; “Lehrjahre sind keine Herrenjahre”; “Lernen hat eine bittere Wurzel, aber er trägt süße Frucht”. Поглибити свої знання та покращити свої навички людина може також навчаючи інших: «Навчай інших і сам навчишся»; “Durch Lehren lernen wir”. В обох культурах ми знаходимо підтвердження, що розум може здолати навіть силу: «Сильний тілом переможе одного, сильний розумом – тисячі»; «Треба розумом надточити, де сила не візьме»; «Хто знання має, той мур зламає»; «Сила уму уступає»; “Klugheit geht über die Stärke”.

Всім відомо, що усна та письмова мова яскраво демонструє інтелектуальні здібності людини, тому паремії з цим сенсом ми виділимо в четверту групу, адже вони досить поширені в обох порівнюваних мовах: «Мудрий не все каже, що знає, а дурень не все знає, що каже»; «Не перо пише, а розум»; «Розумну річ приємно й слухать»; «Erst denken, dann sprechen»; “Wie der Verstand, so ist die Rede”; “Es reden viele, aber nicht alle mit Verstand”. Показником інтелектуальності досить часто стає змістовна, лаконічна мова, а деколи мовчання вважається ознакою ввічливості та вихованості: «Знай більше, а менше говори»; «Говори мало, слухай багато, а думай ще більше»; «Умій вчасно сказати і вчасно замовчати»; «Хто мовчить, той двох навчить»; «Мудрій голові досить два слова»; «Розумний не той, хто багато говорить, а той, хто багато знає»; «Je mehr Verstand, je weniger Worte»; «Besser zuviel schweigen als zuviel reden»; “Dem klugen Kopfe genügt ein Wort”; “Ein kluger Kopf hat einen geschlossenen Mundv; “Das ist eine gute Rede, die ein gutes Schweigen verbessert”; “Kluges Schweigen ist besser als dummes Reden”; “Der weiß viel, der zu schweigen weiß”; “Schweigen und Denken kann niemand kränken”; “An drei Dingen erkennt man den Weisen: Schweigen, wenn Narren reden; denken, wenn andere glauben; und handeln, wenn Faule träumen”. Кількісну перевагу німецьких паремій в даному випадку можна пояснити національними особливостями німців, оскільки вони більш стримані, дистанційовані, не втручаються у справи та особистий простір інших, не проявляють відкрито свої емоції, тому дуже цінують вміння мовчати.

Варто зазначити, що в обох лінгвокультурах є паремії, які відображають зв'язок між мовою людини та її фізичним станом. Так, наприклад,

вживання спиртних напоїв робить людину більш зухвалою, вільною від будь-яких зобов'язань, вона втрачає контроль над собою, а тому перестає контролювати і свою мову. П'яна особа може сказати все, що думає, не замислюючись над наслідками: «П'яний, що малий: що на умі, те й на язичі»; «П'яний та дурний – рідні брати»; «Вино людину веселить, а потім і ума лишить»; «Хміль шумить – розум мовчить»; “Der Wein löst die Zunge”; “Der Wein macht kluge Leute zu Narren”; “Guter Wein macht böse Köpfe”; “Je mehr Wein, je weniger Kopf”; “Viel Wein macht dumme Leute”; “Ist der Wein im Manne, ist der Verstand in der Kanne”.

П'яту групу утворюють паремії, які зазначають важливість та цінність життєвого досвіду, адже навіть негаразди та помилки стають уроком для людини, дають можливість отримати нові знання, все переосмислити, зробити висновки та уникати подібних неприємностей у майбутньому, деколи досвід допомагає прийняти правильні рішення навіть не досить розумним людям: «Досвід розуму додає»; «Досвід і дурня розумним робить»; «Перемагай труднощі розумом, а безпеку – досвідом»; «На помилках вчаться»; “Erfahrung macht klug”; “Erfahrung ist die beste Lehrmeisterin”; “Aus den Fehlern wird man klug”; “Erfahrung ist der Narren Vernunft”. В українській лінгвокультурі вважають, що на своїх помилках вчаться лише дурні: «Розумний вчиться на чужих помилках, а дурень – на своїх»; «Мудрий в помилках не має потреби», а в німецькій – лише чужі помилки дають можливість розпізнати власні: “An fremden Fehlern erkennt man die eigenen”. Нікому не подобається здобувати знання та досвід, припускаючись помилок, тому дехто стає розумним лише опісля: «Заднім розумом всі дужі»; “Nachher ist jeder klug”.

До шостої групи ми віднесемо паремії про зв'язок інтелектуальних здібностей людини та її віку. У свідомості українців та німців склалось уявлення, що розум, досвід та мудрість приходять з віком: «Як голова сивіє, то чоловік мудріє»; «Усякому на старість розуму прибавиться»; “Alter bringt Erfahrung”; “Jahre lehren mehr als Bücher”; “Der Verstand kommt mit den Jahren”, проте існують і протилежні за значенням паремії. Вони звертають увагу на те, що не всі люди з віком стають мудрими та розумними, все залежить не від прожитих років, а від того, чи поглиблювали вони знання, вдосконалювали свої навички та вміння: «Старість від дурості не вбезпечить»; «Літа хоч голову й побілять, та розуму не завжди відлять»; “Alter schützt vor Torheit nicht”; “Alter macht zwar immer weiß, aber nicht immer weise”; “Alt genug und doch nicht klug”. Досить ціка-

вими є паремії, в яких борода виступає символом мудрості, адже нею могли похвалитися люди, які прожили довге життя, мають досвід і певний багаж знань, проте навіть наявність бороди не завжди є запорукою розуму: «І з сивою бородою не все розум приходиться»; «Борода не робить мудрим чоловіка»; «Борода росла – розуму не принесла»; «Розум не в бороді, а в голові»; “*Wo ist kein Bart, da ist kein Verstand*”; “*Nicht jeder, der einen Bart trägt, ist ein Philosoph*”; “*Die Weisheit ist im Kopf zu suchen, nicht im Bart*”. В обох лінгвокультурах вважають, що найкращий час для навчання все ж таки юність: «Чого змолоду не навчишся, того й на старість знати не будеш»; «Хто вчиться змолоду, не зазнає на старість голоду»; «Учись змолоду – пригодиться на старість»; “*Was man jung lernt, das bleibt*”, етномаркованими будуть паремії цієї тематики, з використанням різних антропонімів, які є типовими для національних культур: «Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати»; “*Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr*”; «Що знає Івась, те знає й Іван»; “*Was Hänschen lernt, kann Hans*”. З іншого боку, в обох культурах також побутує думка, що людина повинна навчатись впродовж всього життя, пізнавати щось нове та невідоме, тільки тоді вона буде успішною та конкурентоспроможною: «Вік живи – вік учись»; «Чоловік розуму вчиться цілий вік»; “*Etwas Gutes zu lernen ist es nie zu spät*”; “*Zum Lernen ist keiner zu alt*”; «*Verstand kommt nicht über die Nacht*”.

Сьому групу утворюють паремії, які демонструють відсутність інтелектуальних здібностей у людини. Зазвичай дурість засуджується у суспільстві та часто стає об'єктом глузувань та знущань, тому досить широко представлена як у фразеології, так і в пареміології німецької та української мов. З точки зору використання символічних образів для об'єктивації дурнів в українській мові перше місце посідають зооніми: «Осла визнаєш по вухах, а дурня по балачках»; «Дурний собака й на хазяїна бреше»; «Дурний, як сто свиней у дощ»; «Дурний, як теля»; «Дурний, як баран/ як цап»; «Дурний, як турецький кінь»; «Дурна, як

овечка – не скаже ні словечка»; за ними слідують артефакти: «Голосний як дзвін, а дурний як довбня»; «Голова без розуму, що млин без води»; «Дурний, як ступа»; «Голова без розуму, як ліхтарня без свічки», а потім рослини: «Високий як тополя, а дурний, як квасоля». У німецькій мові дурень об'єктивуються більше за допомогою фразеологічних одиниць, в яких інтелектуально неспроможна людина порівнюється з тваринами: *dumm wie ein Esel/ wie eine Gans/ wie ein Huhn / wie ein altes Kamel/ wie ein Rießenroß/ wie eine Ziege/ wie ein Affe/ wie ein Schaf*; з рослинами: *dumm wie Bohnenstroh sein*; з ніччю: *dumm wie die Nacht sein*; з хлібом: *dumm wie Brot*; з гріхом: *dumm wie die Sünde*. Про дурнів говорять, що в них в голові замість розуму «солома» або «зельц»: *Stroh/Sülze im Kopf haben*. У німецькій лінгвокультурі вважають, що дурням завжди щастить: “*Die Dümsten haben das meiste Glück*”, а в українців – «Дурні щасливі лише в казці».

Висновки. Порівняльний аналіз інтелектуальних здібностей людини в німецькій та українській лінгвокультурах показав, що досліджуваний концепт з точки зору семантики, є, з одного боку, універсальним, а з іншого боку, етноспецифічним, оскільки він пов'язаний з людиною, як представником певної етноспільноти, з її ментально-психологічними характеристиками, з її світобаченнями, її цінностями, з її досвідом. Впродовж життя людина може розвивати свої розумові здібності, або ж навпаки втратити їх, при цьому розум може розглядатися як вроджена здатність або як набута в результаті навчання. Лише людина є творцем своєї долі, лише від нею залежить, чи буде вона розумною. Досить широко представлений в пареміології порівнюваних мов зв'язок мови та інтелектуальних здібностей людини, оскільки саме мова виступає показником розуму, мудрості та вихованості. Найбільше відмінностей простежується у використанні символічних образів, які об'єктивують цей концепт.

Перспективним було б дослідити етимологію мовних одиниць, які вербалізують інтелектуальні здібності людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Билиця У.Я. Об'єктивація інтелектуальних якостей людини одиницями компаративної фразеології в англійській картині світу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2018. Вип. 3. Т. 1. С.85–92.
2. Бобро М.П. Аксиологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. 242 с.
3. Ключник Т.О. Репрезентація концепту розуму у паремійному фонді української мови. *Закарпатські філологічні студії*, 2020. № 14 С. 45–49.
4. Михайлишин У.І. Ментальні дії у пареміологічній картині світу (на матеріалі німецької мови). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 2011. Вип. 27. С. 232–235.

5. Угринюк Р.В. Структура інтелекту у свідомості носіїв німецької мови (на матеріалі фразеологічних одиниць). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*, 2013. Вип. 34. С. 246–248.
6. Удовіченко Г.М. Аналіз концептів «розум/wit» та «дурість/stupidity» через фразеологічні одиниці мови. *Вісник Дніпропетровського університету Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 2. С. 253–259
7. Beyer H., Beyer A. *Sprichwörterlexikon*. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1989. 392 S.

REFERENCES

1. Bylytsia U.Ia. Obiektivatsiia intelektualnykh yakosti liudyny odyntsiamy komparatyvnoi frazeolohii v anhlo movnii kartyni svitu [Objectification of human intellectual qualities by units of comparative phraseology in the English-speaking picture of the world]. *Transcarpathian Philological Studies*. Uzhhorod, 2018. Issue 3. Vol. 1. pp. 85–92 [in Ukrainian].
2. Bobro M.P. Aksiolohichni ta linhvokulturni parametry kontseptu zhyttia yak skladnyka ukrainskoi kontseptosfery [Axiological and linguistic-cultural parameters of the concept of life as a component of the Ukrainian conceptual sphere] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv, 2018. 242 p. [in Ukrainian].
3. Klyuchnyk T.O. Reprezentatsiia kontseptu rozum u paremiinomu fondi ukrainskoi movy [Representation of the concept of wit in the paremia fund of Ukrainian language]. *Transcarpathian Philological Studies*, 2020. № 14. P. 45–49 [in Ukrainian].
4. Mykhailyshyn U.I. Mentalni dii u paremiolohichnii kartyni svitu (na materialy nimetskoi movy) [Mental actions in the paremiological picture of the world (on the material of German language)]. *Scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Philological sciences*, 2011. Issue 27. pp. 232–235 [in Ukrainian].
5. Uhtrynyuk R.V. Struktura intelektu u svidomosti nosiiv nimetskoi movy (na materialy frazeolohichnykh odyntys) [The structure of intelligence in the mind of German speakers (on the material of phraseological units)]. *Scientific notes of Ostroh Academy National University. Philology Series*, 2013. Issue 34. pp. 246–248 [in Ukrainian].
6. Udovichenko H.M. Analiz kontseptiv «rozum/wit» ta «durist/stupidity» cherez frazeolohichni odyntysi movy [Analysis of the concepts «rozum/wit» and «durist/stupidity» through phraseological units of language]. *Bulletin of Alfred Nobel University of Dnipropetrovsk. Series «Philological sciences»*, 2016. № 2. P. 253–259 [in Ukrainian].
7. Beyer H., Beyer A. *Sprichwörterlexikon* [Lexicon of proverbs]. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1989. 392 p. [in German].

UDC 81'25+82.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-3>

Olha HRABOVETSKA,
orcid.org/0009-0000-8952-4625
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Hryhoriy Kochur Department
of Translation Studies and Contrastive Linguistics
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) olha.hrabovetska@lnu.edu.ua

LOVE AND ANGUISH OF HRYHIR TIUTIUNNYK: TO TRANSLATE UNTRANSLATABLE AND UNTRANSLATED

The article provides an overview of English translations of Hryhir Tyutyunnyk's works. It also presents an attempt at a comprehensive analysis of cultural and linguistic aspects of his stories and discusses the translation difficulties and demands from the perspective of the sociology of translation.

The common thread running through all of Hryhir Tiutiunnyk's works is deep sorrow over the fate of the average Ukrainian, who could not always withstand the destructive policy of total russification and the imposed inferiority complex concerning the "elder russian brother". Hryhir Tiutiunnyk himself rose to prominence as a symbol of ideological resistance. A graduate of the russian department of Kharkiv University, a teacher of russian language and literature in the Luhansk region, he realized that he was a Ukrainian in spirit rather than by passport when he was already a little over 30. The moment he realized this, he accepted his mother tongue as his own, never let it leave his heart, and instead fought for its equality.

His stories create a broad panorama of ordinary Ukrainians' social lives in the 1960s and 1970s. Hryhir Tiutiunnyk predicted and demonstrated the origin of the great evil, which exploded more than a half-century later, in 2014, like a time-delayed landmine, and from which we are still suffering today. And at the same time, his stories are permeated with affection for the people he wrote about. Hryhir Tiutiunnyk once stated that it is not enough to see and understand; one must also love. It's no surprise that literary critics compare him to Vasyl Stefanyk. Of course, a few existing translations do not fully reproduce the sociological, aesthetic, philosophical, and cultural value of Hryhir Tiutinnyk's literary legacy. Among the many reasons, the most obvious is the linguistic richness of the author's style. Tiutinnyk skillfully used realia, dialect vocabulary, colloquialisms, and language deviations that made the portraits of his heroes more expressive.

The most common translation techniques, such as literal translation, calques, descriptive paraphrase, omission, or addition, do not solve a translator's tasks.

The existing translations undoubtedly deserve approval just because they introduced, albeit briefly, one of the most talented representatives of Ukrainian literature to the Anglophone reader. However, these translations do not fully perform the communicative, cognitive, or creative functions inherent in translation as an act of intercultural communication.

Key words: translation, intercultural communication, sociology of translation, untranslatability, reception, individual style, national identity, literary polysystem.

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА,
orcid.org/0009-0000-8952-4625
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) olha.hrabovetska@lnu.edu.ua

ЛЮБОВ І БІЛЬ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА: ПЕРЕКЛАСТИ НЕПЕРЕКЛАДНЕ І НЕПЕРЕКЛАДЕНЕ

У статті запропоновано огляд англomовних перекладів творів Григора Тютюнника, зроблено спробу комплексного аналізу культурних і лінгвістичних аспектів оповідань, окреслено перекладацькі проблеми і завдання з позиції соціології перекладу.

Твори Григора Тютюнника, об'єднані ключовою темою – болем і гнівом за долю пересічного українця, що не завжди вмів опиратися нищівній політиці тотального зросійщення і нав'язуваному комплексу меншовартості щодо «старшого російського брата». Григір Тютюнник сам став прикладом опору ідеологічній машині. Випускник російського відділу Харківського Університету, вчитель російської мови і літератури на Луганщині, він усвідомив себе українцем по духу, а не за паспортом, коли йому вже було трохи за 30. А усвідомивши, прийняв рідну мову в душу і серце і вже ніколи не розлучався з нею виборюючи її рівноправність.

Його оповідання створюють розлогу панораму соціального життя пересічних українців 60-70-х років ХХ століття. Григор Тютюнник зумів передбачити і показати зародження тієї великої біди, що наче міна сповільненої дії далася нам в знаки більш як через півстоліття, в 2014 і від якої ми потерпаємо сьогодні. І водночас його оповідання пронизані щемкою любов'ю до людей про яких він писав. За словами самого Григора Тютюнника мало – бачити, мало – розуміти; треба любити. Недарма в літературній критиці його ставлять на один щабель із Василем Стефаником.

Існуючі малочисельні переклади не відтворюють повною мірою соціологічної, естетичної, філософської і культурологічної цінності літературного спадку Григора Тютюнника. З поміж багатьох причин найочевиднішою є мовне багатство індивідуального стилю автора. Тютюнник майстерно використовує реалії, діалектну лексику, просторіччя та мовні девіації, що увиразнюють портрети його героїв.

Застосування найтиповіших перекладацьких методів на кшталт дослівного перекладу, калькування, дескриптивного перефразування чи вилучення певних сегментів тексту не вирішують завдань, що постають перед перекладачем.

Безумовно, існуючі переклади заслуговують на схвалення вже тільки тому, що вони познайомили, нехай і поверхнево, англomовного читача із одним з найталановитіших представників українського красного письменства. Проте ці переклади вочевидь не виконують вповні ані комунікативної, ані когнітивної, ані креативної функції притаманної перекладу як акту міжкультурної комунікації.

Ключові слова: переклад, міжкультурна комунікація, соціологія перекладу, неперекладність, реценція, індивідуальний стиль, національна ідентичність, літературна полісистема.

Introduction. It is more than two centuries since the Ukrainian belles-lettres first entered the Anglophone world. However, most English-speaking readers are unfamiliar with Ukrainian literature for various reasons. First and foremost, it is because translation is traditionally secondary in the highly developed Anglophone literary polysystem. Second, modern Slavic studies are still plagued by the “elder brother” syndrome imposed by soviet policy and later adopted by russia with its perpetual imperial encroachments. Under such circumstances, Ukrainian literature in its entirety and versatility can hardly enter world literature.

Even though the Anglophone world enjoys translations of the best examples of Ukrainian classics and the works of some contemporary writers, the selection of authors has been quite sporadic. It does not reflect the overall state of Ukrainian literature or the main trends in its development. There is still a large cohort of Ukrainian authors whose works carry the code of national identity and should not be overlooked because they guarantee an adequate reception of Ukrainian culture around the world.

One of these unfairly forgotten authors is Hryhir Tiutiunyk – a painter of the truth as Borys Oliinyk once called him (Oliinyk, 1981: 11). The writer’s creative principles and style are marked with truly bright individuality.

Undoubtedly, no account of Ukrainian fiction would be complete without Hryhir Tiutiunyk’s though not many, but superb works. However, they are unfortunately little known to Anglophone readers. Nowadays there are only very few randomly selected translations of Tiutiunyk’s stories: «На згарищі» – “Back Home” translated by Peter Henry and published in “Soviet Literature” in 1973, «Три плачі над Степаном» – “Three Laments for Stepan” translated

by Cathleen Joyce published in “Soviet Literature” in 1973 and a year later in “The Ukrainian Canadian”, «Небезпечний приятель» – “A dangerous Friend” from the cycle «Степова казка» – “Tales of the Steppe” translated by Pat Procop published in “The Ukrainian Canadian” in 1983. There are also two collections of stories published by Dnipro Publishers. “Cool Mint” (1986) includes twelve stories¹ translated by Anatol Bilenko, a Ukrainian raised in the English-speaking milieu. The other one, “Lasochka” (1987), comprises three short stories² for children translated by Mary Skrypnyk, a Canadian journalist and translator, laureate of the Ivan Franko International Prize.

These random translations cannot fully render a message left by Hryhir Tiutiunyk.

Theoretical Framework for the Case. Hryhir Tiutiunyk is an unrivaled Ukrainian short-story writer who has elevated this genre to the pinnacle of artistic perfection. He continued the traditions of Ukrainian ethnopsychology, started by I. Nechuy-Levytskyi, M. Kostomarov, Yu. Lyra, and D. Dontsov. Literary critic V. Slaboshpytskyi stated: if a few centuries later, people want to know what kind of creatures were “the last of the Mohicans” of the ruthlessly destroyed peasant civilization, they will learn it best from Hryhir Tiutiunyk, who harmoniously com-

¹ «Холодна м’ята» – “Cool mint”; «У Кравчини обідають» – “It’s Mealtime at the Kravchinas”; «Три зозулі з поклоном» – “Three Cuckoos with Greetings”; «Климко» – “Klimko”; «Облога» – “The Siege”; «Вогник далеко в степу» – “A Blinking Fire far on the Steppe”; «Смерть кавалера» – “Death of a Hero”; «Червоний морок» – “The Red Haze”; «Оддавали Катрю» – “How They Married off Katerina”; «Три плачі над Степаном» – “Three Laments for Stepan”; «Степова казка» – “Tales of the Steppe”; «Крайнебо» – “The Horizon”.

² «Біла мара» – “The write Grost”; «Цапля» – “Heron”; «Ласочка» – “Lasochka”. A year later, in 1987, Mary Skrypnyk’s translation of «Біла мара» – “The White Ghost” was published in “The Ukrainian Canadian”.

bined the roles of a philosopher, historian, and sociologist. None of these roles, however, ever replaced his role as the artist who spoke the truth about his people. (Slaboshpytskyi, 1989).

L. Tarnashynska argues in her introduction to the bio-bibliography "Hryhir Tiutiunyk: a writer is born from love and torment" that despite numerous literary articles, books, and reports, Tiutiunyk's legacy remains largely unexplored. All researchers are concerned with character creation and the system of images, while no one has attempted to comprehend Tiutiunyk's tragedy (Tarnashynska, 2011: 6).

In comparison to Literary studies, Translation studies research on Hryhir Tiutiunyk's works is, sadly, extremely limited (Hrabovetska, 2018; Hryhir Tiutiunyk: *Z liubovi i muky...*, 2011), as is the number of translations into foreign languages (English in particular). First of all, Hryhir Tiutiunyk was mutely regarded as a persona non grata in pre-independent Ukraine due to his unshakeable civic position. After Ukraine became independent, he undeservedly appeared on the wayside of super-modern literary trends. And most importantly, his peculiar style and language appear to many untranslatable.

Yet, lots of Literary studies works on Hryhir Tiutiunyk appear relevant to Translation analysis (Dziuba, 2003, 2007; Ivsnychuk, 1988; Honchar, 2001; Lytvyn, 1998; Movchan, 1988, 2001; Oliynyk, 1981; Novykova, 2004; Slaboshpytskyi, 1989, 2001; Shevchenko, 2001).

Determinant features of H. Tiutiunyk's creative style arise from his worldview, which could be named dramatical humanism. Hryhir Tyutyunyk's prose is acutely social. Due to the deep psychoanalysis characteristic of his works, I. Dziuba called Tyutyunyk a great connoisseur of people (Dziuba, 2003). He was a master of the three-dimensional image: at the same time, we see his heroes through their own eyes, through the eyes of other characters, and finally through the author's own eyes, although the author's self never comes to the fore (Shevchenko, 2001: 15). There are no author's comments or lyrical digressions in Tyutyunyk's works; he doesn't make any judgments, and all his attention he pays to the improvement of the image. His heroes are truthful in their gestures, psychological detail, language, and facial expression.

Tyutyunyk's prose reveals Ukrainian national ethnopsychological characteristics through the lens of artistic vision. His works keep traditional Ukrainian ethical values that have served as the foundation of national morality since time immemorial (Tarnashynska, 2011: 18). That is why his creations are becoming more relevant over time, especially now, when the enemy invades our territory

and dares to call our national identity into question. It makes Tyutyunyk's works both important and programmatic for translation.

The purpose of the article is twofold. Firstly, to show the relevance of Hryhir Tiutiunyk's works given today's situation in Ukraine with the hope to draw the attention of modern translators to his works. Secondly, to view Tiutiunyk's unique style through the lens of translation and to assess the adequacy of recreating culturally and linguistically challenging cases that may appear helpful for new translations.

Results and Discussion. Tiutiunyk's themes, plots, and images are true to life because they come from his life experience. He created a genuine and moving portrait of a post-war Ukrainian village and its inhabitants, ordinary people with their traditional peasant ethnoculture, language, traditions, and moral values. This accomplishment made Hryhir Tiutiunyk one of the leading Ukrainian short story writers of the 20th century despite his early death in 1980 (depressed because of the pressure of the communist regime and censorship, he committed suicide at the age of 48).

Contextually plain, his stories conceal an exceptional wealth of psychological nuances. Among the main motives of Tiutiunyk's works, we may define several ones that undoubtedly dominate. In the first place, this is an idea of human dignity and civil courage that are so actual today.

Tyutyunyk's first book³ was published at the very end of Khrushchev's thaw, and the heyday of his work fell on the period of resuscitation of Stalinism with all its ancestral communist features – hypocrisy, pharisaism, contempt for human rights. Hryhir Tyutyunyk could neither understand nor accept this. He, perhaps, was the first Ukrainian writer who dared to ask a question that still haunts us – "Why was everyone silent?" (Shevchenko, 2001: 7). He conveyed his pain and anger in the words of Kotya Kuzovchikov from «Облога» – "The Siege":

От він розказує, Михайле Васильовичу, про цих двох батькових товаришів, і виходить, що вони люди. А по-моєму, – кугути! «Хто мене підстриже...» – «Тоді й мене можна...» Ну, не кугути?! Та я... я голову скручу кожному, хто хоч пальцем ворухне проти чесної людини, якщо я знаю, що вона справді чесна, тим більше мій друг, роботяга, напарник! Ну? Ах, чорт! Шапки познімали... Це люди, га? «Человек – это звучит гордо!» Га? К-кугути! (Tiutiunyk, 2005: 164)

... Now he tells us about those two friends of his father, and the way it comes out, they were good

³ «Зав'язь» ("Ovary") was published in 1966.

people. But as I see it, they're no more than **a bunch of hicks!** 'Who'll cut my hair now...' '...they might as well take me too...' Well, aren't they **hicks**, after all? I'd twist off the head of anyone who lays a finger on a decent man, if I knew he was really decent, the more if he were my friend, a toiling man just like me! Well? Oh, damn it! They took their caps off. Do you call those people, eh? **'The word Man has a ring of pride to it! Doesn't it? Hicks, that's what they are!'** (Tyutyunnik, 1986: 145)

Anatol Bilenko decently attempted to reproduce Kotya's individualized language, his genuine and sincere emotion. Kotya's anger and contempt for the frightened and the mute, for their slavish submission to the repressive system was coded in the humiliating vernacular *кузуги* and translated as **hicks**. Although the English word is informal, it does not possess the heavily derogatory meaning observed in the original *кузуги*. Besides, Bilenko lost the author's implicit sarcasm conveyed by soviet clichés «Человек – это звучит гордо!» deliberately written in the russian language.

The language of the heroes of Tiutiunyk's stories and novels is very close to the vernacular. However, he never violates the borderline that separates skillfully arranged artistic text from a set of colloquial phrases put together for the sake of momentary adventures. This strong sense of proportion favorably distinguishes him from the other authors (particularly contemporary ones). Just this is a challenge to the translator. Despite many works on the issues of translating vernacular and dialects (Bonaffini, 1997; Berezowski, 1997; TDLMCS, 2011) they remain one of the stumbling points. On the other hand, the precise rendering of characters' speech portraits is vitally significant because the slightest deviations may lead to over-domestication or neutralization of the linguistically colorful pictures, as it happened in the following sample:

Скориставшись тишею, що запала на мить, з-за крайнього од садка столу підвівся Омелькович, вантажник при сільпо і перший виступайло на всіх колгоспних зборах. (Tiutiunyk, 2005: 232)

Taking advantage of the silence that had fallen for a moment, Omelkovich, a loader at the village grocery store and the first speaker at every collective farm meeting, got up at the last table by the orchard. (Tyutyunnik, 1986: 251)

Using a single colloquial word *виступайло*, Tiutiunyk wittily describes the character and his compatriot's mocking attitude towards him. Neutral correspondence *speaker* used in translation does not perform the necessary image-making function in the text.

In the following example, the translator, trying to maintain the stylistic register of the original, uses a transformed idiom. However, due to its inappropriate meaning, the translation acquires a different connotation. The original idiom is rather derogatory and means "to say stupid things" while the English "to drop a bucket into an empty well" means "to do something in vain".

Що ти, Омельковичу, ото верзеи? Ну як скаже – то як у попіл торохне, йй-богу! (Tiutiunyk, 2005: 233)

What are you gabbing? Whenever you open your mouth you sound like an empty bucket dipped into an empty well! (Tyutyunnik, 1986: 251)

The national language as an indispensable component of national awareness was always a burning issue for Tiutiunyk. His case is a bright sample of national courage and devotion. From early childhood to the age of thirty one, he spoke russian. A graduate of the russian language department of Kharkiv University, he published his first story in the russian language. Living in the Luhansk region in a russified environment, he forever rejected the russian language because he considered himself a Ukrainian. In his autobiography he wrote: "I read Hrinchenko's dictionary and almost danced for joy – this brilliant work revealed so much to me. I immediately translated my "Twilight" [*Сумерки*] – O.H.] into my native [*Ukrainian* – O.H.] language, and now I do not part with it, thank God, and I will not part with it until my death."⁴ (Tiutiunyk, 2005: 617) Moreover, by creating unique linguistic portraits, he sarcastically ridiculed the state's policy of russification, especially in Donbas, the consequences of which we are reaping now.

Юридїсько вони вже розписані, значить, усьо, значить, повороту до холостой жицині нема, хїба через развод. Ось що я хотів сказать!.. – і переможно сїв. (Tiutiunyk, 2005: 233)

Legly they're registered already, which means that's the end, and there's no return to their unmarried lives but through a divorce. That's what I wanted to say! His speech finished, he sat down with a triumphant mien. (Tyutyunnik, 1986: 251)

Tiutiunyk's stories are devoid of insignificant details; every word matters. The translator, however, only recreated one nuance from the hero's speech portrait – illiterate use of the term. Russianisms, which make up a large part of the hero's personality, were omitted.

Tiutiunyk dared to reveal the disappointing truth about his time, about the moral and national degradation of some Ukrainians ruined by total russification

⁴ Translated by O. Hrabovetska.

imposed on them by the communist ideology. Indeed, the russification of Ukrainians was an object of criticism in many of his works. One of the brightest samples of sarcasm we find in his story «Син приїхав» – “The son has come”:

“На початку серпня, коли в Ковбишії, велике село по обидва боки вузької річки в очереті та верболозах, з’їжджаються до батьків усі колишні ковбишівці, що по війні подалися з дому шукати постійного заробітку і щонедільного вихідного, коли по дворах тільки й чути: “Папа, як у вас тепер **навпростець** ходять до лавки?”, а батько, захмелілий од радості, бадьоро пояснює: “Та **як?** Отако грядками і йди. А там – низом. Хіба ти забув?” Або: “Мамо, як у вас **нащот стірального порошка?** Нема? Так я приїду по приїзді”... (Tiutiunnyk, 2005: 251)

Tiutiunnyk’s works, though written in the 1960s and 1970s, are strikingly relevant today as they show from where grew a question so often heard even nowadays: “what difference does it make which language to speak?” or the crazy idea of a single Slavic people. Hryhir Tiutiunnyk foresaw this threat over a half-century ago.

An equally significant motive for Tiutiunnyk was resistance to the pressure of the inhuman communist regime. He was one of the millions labeled a “son of the enemy of the people.” Though heavy, this stigma did not break him. Tiutiunnyk embodied his pain and anger in his heroes, who, like him, joined the fight and gave their lives for the cause.

Tiutiunnyk refers to Taras Shevchenko’s «Сибір неєсодима» in his short story “Three Cuckoos with Greetings” to demonstrate that nothing had changed in more than 100 years since the poem “Kavkaz” devastatingly criticized the tsarist regime. Though the story was dedicated to heavenly love⁵, he was unable to publish it for a long time due to ideological implications (Tiutiunnyk writes about censorship). Finally, the story appeared in the magazine “Ranok”, but the bitter and wrathful cognitive metaphor “Siberia” was meekly replaced by the conformist “this world”. (Shevchenko, 2001: 11). Later, in 1981, when a “Collection of Selected Stories” was published, the uncensored version was renewed:

Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках Зіньківських бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони **Сибір неєсодиму**, а чи впадуть од морозу. (**“Сибір неєсодиму”** було нерішучою рукою закреслено густим чорним чорнилом, а взорі тою ж рукою написано знову: “Сибір неєсодиму”). (Tiutiunnyk, 2005: 358)

⁵ “Dedicated to heavenly love” is an epigraph to the story.

“Sophia, go tell her that I’ve sent her three cuckoos with greetings, as the old bandura player used to sing at the country fairs in Zinkiv; but I don’t know whether they’ll fly across **boundless Siberia**, or drop to the ground in the frost. (The words **boundless Siberia** were crossed out with deep black ink by an **irresolute hand**, and over it the same hand had written **again: boundless Siberia**.) (Tyutyunnik, 1986: 24)

The Anglophone audience read “boundless Siberia” in Bilenko’s translation. However, “boundless Siberia” does not reproduce the deep implicature of Taras Shevchenko’s epithet construction, which has already become a wandering motive. Obviously twofold, the image emphasizes simultaneously the boundless space (geographical factors) and the impossibility of leaving it freely (political factors). The second semantic component suggests awareness of the historical, cultural, and political context in which the author lived and worked. For both Shevchenko and Tiutiunnyk political implicature is an integral part of their messages.

The Anglophone Shevchenkiana has six translations of “Caucasus”⁶, but only V. Rich and C. Manning focused on political component of Shevchenko’s «Сибір неєсодима». Although, all translations of Shevchenko’s “Caucasus” were published long before Tiutiunnyk’s “Three Cuckoos with Greetings” was translated into English, one can only guess why Bilenko chose the option deprived of political implications. It might as well be ideological reasons regarding the fact that his translation was published in 1986. It was almost the end of the era of stagnation, but the repressive system was still in action. So, the story requires new translations that will preserve its social and aesthetic characteristics.

Conclusions. Hryhir Tiutiunnyk is one of the most tragic literary figures of the 20th century. From his own deeply subjective observations and pain, he created objectively convincing, psychologically determined artistic models that reveal the social essence of portrayed phenomena and human characters. This gave him an opportunity to reproduce precisely and keenly the most subtle feelings of his heroes.

Tiutiunnyk’s stories are difficult to translate for a

⁶ «У нас же світа, як на те – // Одна **Сибір неєсодима**...» (T. Shevchenko, “Caucasus”) – “A good slice of the world is ours:// **Siberia, think! – too vast to cross!**” (V. Rich, 1961); “We have a world and what is more –// **Siberia that none can leave.**” (C. Manning, 1945); “Thus, we have boundless space! As you may guess, // **Siberia itself is limitless!**” (C. Andrusyshen, W. Kirkconnell, 1964); “Just look at all of our vast domains –// **Boundless Siberia alone!**” (J. Weir); “A world is ours – just for this// **Siberia alone is endless, boundless...**” (H. Marshall); “With us what great illumination, // A cont’net ‘neath our domination:// **Siberia great, for illustration.**” (A. Hunter, 1922).

variety of reasons, including his expressive portrait characteristics intensified by individualized characters' language, his careful attention to every detail of a story, including the selection of backgrounds for plot development, and his vocabulary rich in dialect, colloquialisms, and language deviations. All of this contributes to Tiutiunyk's incomparable style.

Tiutiunyk's greatest virtue, however, is his non-

conformism, his unbreakable national awareness, which became both his life credo and the key motive of all his works. It is the nation-shaping function that made his literary legacy an obligatory part of educating the young generation. His works are, without exaggeration, required for translation because they are a true reflection of what we Ukrainians are.

BIBLIOGRAPHY

1. Berezowski L. *Dialect in Translation*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. 152 p.
2. Bonaffini L. *Translating Dialect Literature*. *World Literature Today*. 1997. Vol. 71, No. 2, *Italian Literature Today*. P. 279–288.
3. Hrabovetska O. Hryhir Tiutiunyk's short story "Три плачі над Степаном" ("Three Laments for Stepan") in English: *Linguo-Cognitive Aspects of Translation*. *Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures*. / L. Harmon, D. Osuchowska (eds.). Vol. 12 *Translation Studies Across the Boundaries*. Berlin : Peter Lang, 2018. P. 97–107.
4. Lasochka : *Short Stories for Children* / translated from the Ukrainian by M. Skrypnyk ; ill. by O. Prakhova. Kyiv : Dnipro, 1987. 18 p.
5. *Translating Dialects and Languages of Minorities. Challenges and Solutions*. F. Federici (ed.) Berlin : Peter Lang, 2011. 245 p.
6. Гончар О. Живописець правди. *Урок української*. 2001. № 3. С. 41–43.
7. Григор Тютюнник: «З любові й муки народжується письменник...»: біобібліогр. нарис / М-во культури і туризму України, ДЗ «Національна парламентська бібліотека України»; авт. нарису Л. Б. Тарнашинська; бібліограф-упоряд. Г. І. Гамалій; наук. ред. В. О. Кононенко. Київ, 2011. 136 с. (Шістдесятництво: профілі на тлі покоління; вип. 12).
8. Дзюба І. Великий людинознавець: до вивчення творчості Гр. Тютюнника. *Урок української*. 2003. № 3. С. 38–41.
9. Дзюба І. Смуток правди в Григорових очах. *З криниці літ*: у 3 т. / І. Дзюба. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. Т. 3. Літературні портрети; Дніпровський меридіан; Зі спогадів. С. 798–806.
10. Іванчук Р. Один лише штрих. *Вічна загадка любові. Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника* / упорядкув. та прим. А. Шевченка. Київ, 1988. С. 294–296.
11. Литвин В. Концепція художньої деталі в «малій» прозі Григора Тютюнника. *Дивослово*. 1998. № 11. С. 7–9.
12. Мовчан П. Абсолютний слух на правду. *Вічна загадка любові. Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника* / упорядкув. та прим. А. Шевченка. Київ, 1988. С. 337–340.
13. Мовчан Р. Стильові тенденції творчої манери Григора Тютюнника: до 70-річчя письм. *Українська мова та література*. 2001. № 45 (груд.). С. 1–3.
14. Новикова М. Міфосвіт Григора Тютюнника: степ і сіль. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах*. 2004. № 5/6. С. 149–158.
15. Олійник Б. Прийшов, щоб не розлучатись: передмова. *Вибрані твори: Оповідання. Повісті* / Тютюнник Г.М.; Київ: Дніпро, 1981. С. 5–10.
16. Слабошпицький М. З генетичної пам'яті народу. *Літ. Україна*. 1989. 26 січ. С. 5.
17. Слабошпицький М. Письменник, який має повернутися до нас. *Дивослово*. 2001. № 12. С. 12–13.
18. Тарнашинська Л. Б. Григор тютюнник: імператив совісті. *Григор Тютюнник: «З любові й муки народжується письменник...»: біобібліогр. нарис* / авт. нарису Л. Б. Тарнашинська; бібліограф-упоряд. Г. І. Гамалій; наук. ред. В. О. Кононенко; М-во культури і туризму України, ДЗ «Національна парламентська бібліотека України». Київ, 2011. С. 5–33.
19. Тютюнник Г. М. *Облога: Вибр. твори / Передм., упорядкув., та приміт. В. Дончика*. Київ: Пульсари, 2005. 832 с.
20. Тютюнник Г. М. *Вибрані твори: Оповідання. Повісті* / Передм. Б. Олійника. Київ: Дніпро, 1981. 607 с.
21. Тютюнник Г. М. *Холоднам'ята: Оповідання та повісті / Перекл. зукр. А. М. Біленка*. Київ: Дніпро, 1986. 318 с. [Англ.].
22. Шевченко А. Щастя й злощастя Григора Тютюнника: передмова. *Смерть кавалера: повісті і оповідання* / Тютюнник Г. Київ: Махаон-Україна, 2001. С. 3–16.

REFERENCES

1. Berezowski L. *Dialect in Translation*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. 152 p.
2. Bonaffini L. *Translating Dialect Literature*. *World Literature Today*. 1997. Vol. 71, No. 2, *Italian Literature Today*. P. 279–288.
3. Hrabovetska O. Hryhir Tiutiunyk's short story «Три плачі над Степаном» ("Three Laments for Stepan") in English: *Linguo-Cognitive Aspects of Translation*. *Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures*. / L. Harmon, D. Osuchowska (eds.). Vol. 12 *Translation Studies Across the Boundaries*. Berlin : Peter Lang, 2018. P. 97–107.
4. Lasochka: *Short Stories for Children* / translated from the Ukrainian by M. Skrypnyk ; ill. by O. Prakhova. Kyiv : Dnipro, 1987. 18 p.
5. *Translating Dialects and Languages of Minorities. Challenges and Solutions*. F. Federici (ed.) Berlin : Peter Lang, 2011. 245 p.
6. Honchar O. *Zhyvopysets pravdy [A painter of truth]*. *Urok ukrainskoi*. 2001. № 3. S. 41–43. [in Ukrainian].
7. Hryhir Tiutiunyk: «Z liubovi y muky narodzhuietsia pysmennyk...»: biobibliohr. Narys ["A writer is born from love

and pain...” : biobibliogr. Essay] / M-vo kultury i turyzmu Ukrainy, DZ «Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy» ; avt. narysu L. B. Tarnashynska ; bibliograf-uporiad. H. I. Hamalii ; nauk. red. V. O. Kononenko. Kyiv, 2011. 136 s. (Shistdesiat-nytstvo: profili na tli pokolinnia ; vyp. 12). [in Ukrainian].

8. Dziuba I. Velykyi liudynoznavets : do vyvchennia tvorchosti Hr. Tiutiunnyka [A great connoisseur of human soul: to the study of Hryhir Tiutiunnyk's creativity]. *Urok ukrainskoi*. 2003. № 3. pp. 38–41. [in Ukrainian].

9. Dziuba I. Smutok pravdy v Hryhorovykh ochakh [The sadness of the truth in Hryhir's eyes]. *Z krynytsi lit : u 3 t. / I. Dziuba*. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2007. T. 3. Literaturni portrety ; Dniprovskyi merydian ; Zi spohadiv. pp. 798–806. [in Ukrainian].

10. Ivanychuk R. Odyn lyshe shtrykh [Just a detail]. *Vichna zahadka liubovi. Literaturna spadshchyna Hryhora Tiutiunnyka. Spohady pro pysmennyka / uporiadkuv. ta prym. A. Shevchenka*. Kyiv, 1988. pp. 294–296. [in Ukrainian].

11. Lytvyn V. Kontseptsiiia khudozhnoi detali v “malii” prozi Hryhora Tiutiunnyka [The concept of artistic detail in Hryhir Tiutiunnyk's “small” prose of. *Dyvoslovo*. 1998. № 11. pp. 7–9. [in Ukrainian].

12. Movchan P. Absolutnyi slukh na pravdu [Absolute feeling of the truth]. *Vichna zahadka liubovi. Literaturna spadshchyna Hryhora Tiutiunnyka. Spohady pro pysmennyka / uporiadkuv. ta prym. A. Shevchenka*. Kyiv, 1988. pp. 337–340. [in Ukrainian].

13. Movchan R. Stylovi tendentsii tvorchoi manery Hryhora Tiutiunnyka: do 70-ricchhia pysm [Stylistic trends of Hryhir Tiutiunnyk's creative manner: dedicated to the 70th anniversary of the writer]. *Ukrainska mova ta literatura*. 2001. № 45 (hrud.). pp. 1–3. [in Ukrainian].

14. Novykova M. Mifosvit Hryhora Tiutiunnyka: step i sil [Mythologic workd of Hryhir Tiutiunnyk: steppe and salt]. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh ta kolehiumakh*. 2004. № 5/6. pp. 149–158. [in Ukrainian].

15. Oliinyk B. Pryishov, shchob ne rozluchatys : peredmova [I came so as not to part: preface]. *Iybrani tvory: Opovidannia. Povisti / Tiutiunnyk H.M. ; Kyiv : Dnipro*, 1981. pp. 5–10. [in Ukrainian].

16. Slaboshpytskyi M. Z henetychnoi pamiaty narodu [From the genetic memory of the people]. *Literaturna Ukraina*. 1989. 26 sich. p. 5. [in Ukrainian].

17. Slaboshpytskyi M. Pysmennyk, yakyi maie povernutysia do nas [A writer who has to return to us]. *Dyvoslovo*. 2001. № 12. pp. 12–13. [in Ukrainian].

18. Tarnashynska L. B. Hryhir tiutiunnyk: imperatyv sovisti [Hryhir Tiutiunnyk: the imperative of conscience]. *Hryhir Tiutiunnyk: «Z liubovi y muky narodzhuietsia pysmennyk...» : biobibliogr. narys / avt. narysu L. B. Tarnashynska ; bibliograf-uporiad. H. I. Hamalii ; nauk. red. V. O. Kononenko ; M-vo kultury i turyzmu Ukrainy, DZ «Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy»*. Kyiv, 2011. pp. 5–33. [in Ukrainian].

19. Tiutiunnyk H. M. Obloha: Vybr. tvory [The siege: selected works] / Peredm., uporiadkuv., ta prymit. V. Donchyka. Kyiv : Pulsary, 2005. 832 p. [in Ukrainian].

20. Tiutiunnyk H.M. Vybrani tvory: Opovidannia. Povisti [Selected works] / Peredm. B. Oliinyka. Kyiv : Dnipro, 1981. 607 p. [in Ukrainian].

21. Tyutyunnik H. Cool Mint: A Collection of Stories / translated from the Ukrainian by A. Bilenko. Kiev : Dnipro, 1986. 318 p. [in English].

22. Shevchenko A. Shchastia y zloshchastia Hryhora Tiutiunnyka : peredmova [Hryhir Tiutiunnyk's happiness and misfortune: preface]. *Smert kavaleri : povisti i opovidannia / Tiutiunnyk H.* Kyiv : Makhaon-Ukraina, 2001. pp. 3–16. [in Ukrainian].

УДК 81.161.2'25 : 811.111-26

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-4>

Ольга ЗУБРОВА,

orcid.org/0000-0001-6235-5227

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської філології та світової літератури

імені професора Олега Мішукова

Херсонського державного університету

(Івано-Франківськ, Україна) zubrova@i.ua

Вікторія КОЛКУНОВА,

orcid.org/0000-0002-6294-2680

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Хмельницький, Україна) kolkunova@gmail.com

ОБРАЗНЕ ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО Й АНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТІВ РОМАНУ С. ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»)

Статтю присвячено дослідженню образного порівняння як засобу вербалізації ідентичності персонажу художнього твору в українському оригіналі та англійському перекладі роману С. Жадана «Ворошиловград». Поняття «ідентичність» проаналізовано в полідисциплінарному вимірі та через призму сучасних психологічних досліджень. Оповідь у романі ведеться від імені головного героя, який відображає власну подорож від кризового стану через спогади, спостереження та участь у різноманітних подіях. Автобіографічний характер роману дозволяє мовними засобами відтворити наративну ідентичність головного героя, яка вербалізується на рівнях регіональної та лінгвокультурної самоідентифікації. Образні порівняння відіграють важливу роль у художньому тексті роману, слугуючи засобами вербалізації наративної ідентичності головного героя. Аналізовані у статті порівняння поділено на три тематичні групи, кожна з яких презентує відповідний рівень наративної ідентичності головного героя: порівняння зі світом живих, зі світом мертвих і зі світом минулого. Образні порівняння зі світом живих та зі світом минулого слугують для відображення регіонального та лінгвокультурного рівней ідентичності головного героя, а порівняння зі світом мертвих вербалізують кризовий стан самоідентифікації персонажу. В англійському тексті роману С. Жадана «Ворошиловград» образні порівняння відтворено з використанням репродуктивної та адаптивної (елімінація, експлікація та ампліфікація) стратегій перекладу. До найуживаніших перекладацьких процедур, застосованих для відтворення образних порівнянь українського оригіналу, належать калькування, модуляція, заміна образу, цілісне перетворення. Проаналізовані перекладацькі рішення переважно більшістю є адекватними для відтворення вербальних репрезентацій наративної ідентичності головного героя роману.

Ключові слова: образне порівняння, ідентичність, персонаж, стратегія перекладу, процедура перекладу.

Olha ZUBROVA,

orcid.org/0000-0001-6235-5227

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology

and World Literature named after Professor Oleh Mishukov

Kherson State University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) zubrova@i.ua

Viktoriia KOLKUNOVA,

orcid.org/0000-0002-6294-2680

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Industry-Specific Translation

and Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Khmelnitskyi, Ukraine) kolkunova@gmail.com

SIMILE AS A MEANS OF PORTRAYING THE FICTION CHARACTER'S IDENTITY (A CASE STUDY OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH TEXTS OF S. ZHADAN'S NOVEL "VOROSHILOVGRAD")

The paper aims to study the simile as a means of the character's identity verbalization in fiction. It represents a case study of the Ukrainian source text of the novel «Voroshilovgrad» by S. Zhadan and its English translation. The concept of «identity» is analyzed both in a multidisciplinary dimension and through the prism of modern psychological research. The narration in the novel is led on behalf of the protagonist, who reveals his own journey from the state of crisis through memories, observations, and participation in various events. The autobiographical character of the novel allows using linguistic means to reproduce the narrative identity of the protagonist, verbalized at the levels of regional and linguistic-cultural self-identification. The similes play an important role in the novel, serving as a means of the main character's narrative identity verbalization. The similes under analysis are divided into three thematic groups, each presenting a corresponding level of the protagonist's narrative identity: the similes associated with the worlds of the living, the dead, and the past. The similes associated with the world of the living and those related to the world of the past aim to reflect the regional and linguistic-cultural levels of the protagonist's identity, while similes linked with the world of the dead verbalize the crisis state of the character's self-identification. The similes of the English text of S. Zhadan's novel «Voroshilovgrad» are translated with the help of reproductive and adaptive (elimination, explication, and amplification) translation strategies. The most widely used translation procedures applied to reproduce similes of the Ukrainian source text include literal translation, modulation, image replacement, and integral transformation. The majority of the analyzed translation solutions are adequate for reproducing the verbal representations of the protagonist's narrative identity in the novel.

Key words: simile, identity, fiction character, translation strategy, translation procedure.

Постановка проблеми. Розуміння персонажу художнього твору як носія певної ідентичності спричинено загальним зростанням інтересу до цього явища в гуманітарних науках. Численні філософські, соціологічні, психологічні, культурологічні розвідки намагаються пояснити сутність поняття «ідентичність», структурувати її, з'ясувати специфіку ідентичності людини сучасного світу, зрозуміти причини й наслідки кризи ідентичності та знайти шляхи її подолання. Той факт, що ідентичність персонажу художнього твору вербалізується мовними й мовленнєвими засобами, зокрема образними порівняннями, відкриває перспективи для її дослідження літературознавчими, лінгвістичними й перекладознавчими методами.

Аналіз досліджень. Роман С. Жадана «Ворошилоград» є об'єктом багатьох наукових розвідок. З одного боку, роман вписано в коло досліджень сучасної постмодерної урбаністичної прози, де увагу науковців привертала такі аспекти, як постколоніалізм і транзитна культура (Т. Гундорова), тема «втраченого покоління» та його екзистенційних пошуків (А. Землянська, О. Стрілець), індивідуально-авторська реконструкція есхатологічних міфосценаріїв (Ю. Вишницька), Ворошилоград символічний топонім та метафора лінгвокультурної пам'яті (С. Бибик). З іншого боку, дослідників цікавлять особливості авторського художнього стилю, як-от лексика роману (М. Сніжинська), стиль (Т. Должикова, В. Кононенко), назви персонажів (А. Вегеш), розмовна лексика та способи її англійського перекладу (А. Гудманян, О. Линтвар). Вивчення питань ідентичності

персонажів роману «Ворошилоград» здійснено А. Бабенко в контексті аналізу кризи репрезентації особистості; регіональна й групова ідентичність персонажів крізь призму поетики спорту вивчена І. Борисюк. На тлі численних досліджень роману С. Жадана «Ворошилоград», на наш погляд, бракує наукових розвідок, які б поєднували осмислення його філософських ідей зі способами їх вербалізації. Ідентичність персонажу художнього твору належить до таких питань, виходячи з чого вважаємо за доцільне проаналізувати мовностилістичні одиниці роману, що ілюструють та унаочнюють способи самоідентифікації головного героя, залучивши матеріал оригінального твору та його англійського перекладу.

Мета статті – проаналізувати образне порівняння як засіб вербалізації ідентичності головного героя роману С. Жадана «Ворошилоград» в оригінальному українському та перекладному англійському текстах. Досягнення головної мети дослідження передбачає визначення типу ідентичності головного героя роману, виявлення й вивчення образних порівнянь, що її репрезентують в українському й англійському текстах, аналіз способів їх перекладу й оцінка їх адекватності.

Виклад основного матеріалу. Ідентичність індивіда належить до синтетично-інтегральних феноменів, які охоплюють «...сукупність прикмет зовнішнього (матеріального) і внутрішнього (духовного) характеру, що є її частковими виявами» (Радевич-Винницький, 2011: 101). Ідентичність є результатом самоідентифікації індивіда та його ототожнення з іншими індивідами та спіль-

нотами за різними ознаками: територіальними, соціальними, расовими, етнічними, гендерними, віковими, професійними тощо, що реалізується як «...внутрішнє відчуття приналежності до визначеної соціокультурної спільноти певного виду, переважно визнане іншими представниками цієї спільноти, вкорінене у подібності до них та одночасній відмінності від представників іншої соціокультурної спільноти такого ж виду» (Ровенчак, 2009: 40). Через неспроможність людини до самоідентифікації або через зовнішні перешкоди цьому процесові виникає криза ідентичності, про сутність якої та способи подолання точається наукові дискусії.

Сучасна художня література не залишається осторонь вирішення проблем ідентичності особистості, і роман С. Жадана «Ворошиловград» є переконливим цьому доказом. У цьому контексті І. Борисюк доводить, що у прозових творах С. Жадана є «центральна вісь» – розповідь про усвідомлення й вибудовування головним персонажем власної ідентичності, у процесі чого він повинен «знайти себе», тобто «...вписати себе в координати передусім етично визначеного світу, зробити правильний вибір на користь передбачених «чоловічим кодексом честі» цінностей і відкинути те, що вважається морально неприйнятним» (Борисюк, 2016: 341).

Головний герої роману «Ворошиловград», Герман Корольов, переживає кризу ідентичності, коли «...більшість соціальних категорій, за допомогою яких людина визначає себе і своє місце в суспільстві, здаються такими, що втратили свої межі і свою цінність» (Зливков, Котух, 2020: 21). Сам персонаж лаконічно характеризує себе як типового представника покоління 90-х років минулого сторіччя: «*Всі ми хотіли стати пілотами. Більшість із нас стали лузерами*» (Жадан, 2010: 29). Дослідники пояснюють це явище розпадом СРСР, коли люди отримали свободу, якої не мали раніше, але не змогли нею правильно скористатися, опинившись «...на межі між безглуздим минулим і безнадійним майбутнім, а все їх сьогоднішня – спроба вирватись з рамок пострадянського суспільства, заповнити душевну порожнечу, хоч би й аморальними вчинками» (Землянська, Стрілець, 2014: 114). У пошуку ідентичності головний герой розповідає історії про свої пригоди, згадує своє минуле та історичні події, описує сновидіння, фантазії та галюцинації, створюючи свій власний наратив. За таких умов, ідентичність головного героя вербалізується через оповідання, і конкретні мовні засоби отримують додаткове смислове навантаження, будучи не лише елементами

зв'язного тексту, але й проявами ідентичності персонажу. Такий спосіб самоідентифікації особи через оповідання знайшов обґрунтування в теорії наративної ідентичності, яку було сконструйовано Полом Рикером і його послідовниками. Головною положенням цієї теорії є твердження про те, що ідентичність індивіда формується за допомогою та під впливом наративів. Люди інтерпретують чужі наративи з моменту свого народження і передають свій досвід іншим у вигляді оповідання, використовуючи такий спосіб для самоідентифікації й ототожнення з іншими. За таких умов наративна ідентичність реконструює автобіографічне минуле й уявляє своє майбутнє в такий спосіб, щоб забезпечити своє життя певною єдністю, метою й сенсом. Отже, історія життя людини синтезує епізодичні спогади з передбачуваними цілями, створюючи цілісне уявлення про ідентичність у часі (McAdams, McLean, 2013).

Вербальними маркерами наративної ідентичності головного героя роману С. Жадана «Ворошиловград» є образні порівняння, за допомогою яких герой ідентифікує себе в просторі й часі. Вербалізація ідентичності персонажу через образні порівняння є цілком можливою завдяки тому, що цей зображальний засіб здатен відтворювати сутнісні, закономірні зв'язки й відношення між об'єктами зіставлення як результат когнітивного членування дійсності. Зіставлення ментальних образів на основі спільної ознаки за встановленими в системі мови правилами є вербалізацію суб'єктивного бачення світу конкретно мовною особистістю або колективом (Молчко, 2017: 134).

Образні порівняння, що функціонують у тексті роману «Ворошиловград», можна поділити на три тематичні групи: порівняння зі світом живих (з об'єктами реального довкілля), порівняння зі світом мертвих і порівняння зі світом минулого (світ пам'яті про історію своєї родини й країни). Припускаємо, що кожна група образних порівнянь вербалізує певний рівень у структурі наративної ідентичності головного героя роману.

Зіставний аналіз українського й англійського текстів роману «Ворошиловград» дає змогу проаналізувати й оцінити способи вербалізації ідентичності персонажу як перекладознавчу проблему. У цьому контексті ми розмежуємо поняття перекладацькі стратегії та перекладацькі процедури. Стратегію перекладу розуміємо «...як загальний ментальний план дій перекладача, спрямований на відтворення тексту оригіналу мовою перекладу», а процедуру перекладу – «...як дію перекладача, спрямовану на вирішення конкретної перекладацької проблеми». Перекладацькою

процедурою визначаємо «дію перекладача, спрямовану на вирішення конкретної перекладацької проблеми» (Мартинюк, Ахмедова, 2021: 75).

Для ідентифікації стратегій перекладу ми використовуємо підхід В. Демецької, яка розрізняє репродуктивні й адаптивні стратегії перекладу. Репродуктивна перекладацька стратегія є комплексом дій з відтворення інформативної функції та предметно-логічного змісту одиниці вихідної мови відповідними засобами мови перекладу. Ця стратегія містить такі перекладацькі процедури як буквальный переклад (калькування), лексико-семантичні трансформації (диференціація, генералізація, конкретизація, модуляція) та лексико-граматичні трансформації (цілісне перетворення, антонімічний переклад, транспозиція). Адаптивна стратегія перекладу є комплексом перекладацьких процедур і тактик з «...домінантною прагматичною настановою на мовні та культурні стереотипи реципієнта» (Демецька, 2010). До адаптивних перекладацьких стратегій належать експлікація, елімінація й ампліфікація. Експлікація як перекладацька стратегія – це пояснення «...значення лексичної одиниці вихідної мови за допомогою розгорнутих словосполучень, які розкривають суттєві ознаки явища, яке позначається цією лексичною одиницею», елімінація є дією з опущення одиниці оригіналу в перекладному тексті, а ампліфікація, на протипагу попередньому способу, є розширенням «...образного порівняння при перекладі додатковими лексичними елементами, відсутніми в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та / або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу» (Луценко, 2021).

Найчисленнішу групу в романі «Ворошиловград» складають образні порівняння, що містять назви об'єктів і явищ реального світу, тобто порівняння зі світом живих. Такі порівняння використано головним героєм передусім для опису навколишнього середовища, на тлі якого розгортаються події. Незважаючи на значну кількість таких одиниць у тексті роману, дослідники погоджуються, що вони не обтяжують оповідання, а, навпаки, слугують своєрідним засобом «...увираження динамічних зорових та запахових асоціацій, особливо близьких і зрозумілих для мешканців сходу України» (Должикова, 2013: 133). Таким чином, можемо стверджувати, що такі образні порівняння є мовною реалізацією регіонального (територіального) складнику нарративної ідентичності головного персонажу.

Образні порівняння з об'єктами реального світу майже не потребують складних перекладацьких рішень. Зазвичай для перекладу таких порівнянь застосовано репродуктивну стратегію, а саме калькування зі збереженням структури порівняльної конструкції, наприклад: «жуки бились об лобове скло, ніби краплі травневого дощу» (Жадан, 2010: 25) – «*bugs were smashing into the windshield like drops of May rain*» (Zhadan, 2016: 31); «небесна поверхня розколювалась, як порцеляна» (Жадан, 2010: 28) – «*the surface of the sky shattered like porcelain*» (Zhadan, 2016: 36); «ніч розпалювалась, мов свіжий асфальт» (Жадан, 2010: 108) – «*the night was heating up like fresh asphalt*» (Zhadan, 2016: 120); «наші тіні розповзались під вечірнім сонцем, як жирні плями на обгортому папері» (Жадан, 2010: 123) – «*our shadows were sprawling out in the evening sun, like grease stains on wrapping paper*» (Zhadan, 2016: 132).

Значна кількість образних порівнянь цієї групи перебуває в семантичному полі реалій, характерних для пейзажів Луганщини, що віддзеркалює регіональну (територіальну) ідентичність головного героя роману, як-от «повітря було чорним і кам'яним, як вугілля» (Жадан, 2010: 282) – «*the air was as black and stony as anthracite coal*» (Zhadan, 2016: 283); «протяги торкались плівки, й та легко шаруділа, мов кукурудзяне листя» (Жадан, 2010: 41) – «*a draft disturbed the curtains, and they started rustling like cornstalks*» (Zhadan, 2016: 55); «чув, як б'ється її серце – розмірено й заспокоєно, мов соняшник, повертаючись за сонцем, що провисає в дощових небесах» (Жадан, 2010: 185) – «*its beating was as steady as the turning of a sunflower following the day across the rainy sky*» (Zhadan, 2016: 189).

Серед способів перекладу образних порівнянь цієї групи є приклади застосування стратегії ампліфікації, наприклад: «сонце в'їдалося в долину, наче пляма жиру в полотно» (Жадан, 2010: 25) – «*the sun was eating away at the valley like a grease stain attacking a tablecloth*» (Zhadan, 2016: 40); «водії напали на Травмованого, як пси на сонного ведмедя» (Жадан, 2010: 80) – «*the drivers were charging at Injured like dogs going after a sleepy bear*» (Zhadan, 2016: 91); «листя шерхло, мов шкіра на морозі» (Жадан, 2010: 83) – «*leaves would turn rough like skin exposed to the cold*» (Zhadan, 2016: 96); «вона [заправка] звалилась на мене, мов родичі з вокзалу» (Жадан, 2010: 98) – «*it had just fallen into my lap like a surprise visit by relatives*» (Zhadan, 2016: 110); «голос його сів, мов акумулятор» (Жадан, 2010: 249) – «*his voice fizzled out then like a dying car battery*» (Zhadan,

2016: 252); «шпалери ... в багатьох місцях відвалювались і звисали, **мов траурні знамена**» (Жадан, 2010: 247) – «*the wallpaper was ... peeling off like in many places, like flags lowed to half-mast to mark some tragedy*» (Zhadan, 2016: 256).

У поодиноких випадках перекладач удався до заміни образу: «від музики фольксваген здригався, **мов консервна бляшанка, по якій били дерев'яною палицею**» (Жадан, 2010: 16) – «*the music made the Volkswagen tremble, like a glass jar someone was drumming on with a stick*» (Zhadan, 2016: 31); «краватки все ж познімали, і тепер вони звисали їм із кишень піджаків, **мов удавки**» (Жадан, 2010: 228) – «*they had taken off their ties, though I could see them hanging out of their jacket pockets like boa constrictors*» (Zhadan, 2016: 230).

Окрему групу становлять образні порівняння зі світом смерті й потойбіччя. Слово «смерть» використано в українському тексті роману 27 разів, зокрема й у порівняльних конструкціях, що з початку твору створює тривожну атмосферу очікування лиха, занепаду, порожнечі й кінця світу. Головний герой відчуває тривогу й розгубленість через невизначеність своєї долі та втрату соціальних і культурних зв'язків, перебуваючи в стані «переходу» від звичного життя до чогось невідомого. Серед причини такого сприйняття світу поколінням 90-х років Т. Гундорова називає транзитну культури України того часу, «...що переходить від радянського минулого до ринкового суспільства, від моноетнічної вкоріненості до транснаціональних міграцій і полікультурних спільнот» (Гундорова, 2013: 210). Разом із своєю країною головний герой роману С. Жадана мандрує в нове життя, переживаючи особисту кризу ідентичності. У такий спосіб, на нашу думку, через постійну присутність художніх порівнянь з явищами й об'єктами з семантичного поля «смерть», на нашу думку, вербалізується криза ідентичності головного героя.

Образні порівняння цієї групи відтворено різними способами, наприклад, адаптивні стратегії застосовано в перекладі таких порівнянь: «важко переводили подих, висолопивши язика, **мов покійники, і нагадуючи здалеку трамвайні компостери**» (Жадан, 2010: 81) – «*their tongues lolled like the tongues of corpses, or tickets poking out of trolley machines*» (Zhadan, 2016: 91); «шкіра синьо відсвічувала, **мов у потопельників**» (Жадан, 2010: 116) – «*making my friends' eyes light up hungrily and giving their skin the blue tint of drowned corpses*» (Zhadan, 2016: 127); «Паша пильно дивився на Ніколаїча, не відводячи від нього своїх чорних, **мов смерть, очей**» (Жадан,

2010: 389) – «*Pasha then went back to starting at Nikolaich intently, refusing to lower his eyes, black as death in that light*» (Zhadan, 2016: 396).

Образні порівняння зі світом минулого, світом пам'яті про історію своєї родини й країни, складають нечисленну за кількістю, але важливу за своїм значенням для розуміння головного героя, групу. Спогади головного героя про радянське минуле своєї країни подані в формі образних порівнянь-асоціацій з реаліями радянського життя. Образні порівняння з об'єктами й явищами радянського минулого, на нашу думку, вербалізують лінгвокультурну ідентичність головного героя. З точки зору перекладу такі порівняння викликають певні труднощі, адже містять специфічні за змістом одиниці. Наприклад, описуючи своє помешкання, головний герой порівнює себе з перекупником: «я тримав удома різний мотлох, **мов перекупник**» (Жадан, 2010: 3). Український читач розуміє, що Герман натякає на типовий для 90-х років минулого сторіччя спосіб заробляння грошей – перепродаж товарів на ринку. В англійському тексті роману головний герой керує крамницею, де продаються використані речі й одяг, часто з метою благодійності: «*I'd filled my place up with so much junk, you'd think I was running a thrift shop*» (Жадан, 2010: 4). Отже, спостерігаємо часткову зміну образу через неможливість втілити оби два денотативне й конотативне значення поняття «перекупник» засобом одного відповідника. В іншому випадку, коли перед футбольним матчем Герман отримав від свого партнера по команді футболку, вона була вогка, «**ніби залізничні простирадла**» (Жадан, 2010: 114). Перекладач мав вирішити складне завдання з пояснення сутності події отримання саме вогкої постільної білизни в поїзді, типової для радянських пасажирських поїздів і, напевно, невідомого англомовному читачеві. В англійському тексті роману отримуємо таке речення: «*Zhora the Sucker tossed me a jersey, as damp the blankets they give you on crumby sleeper train*» (Zhadan, 2016: 124). Прагнучи адекватності у відтворенні образу, створеного порівнянням, перекладач зосередив увагу на якості потягу та вдався до смислового розвитку, аби додати значенню всій конструкції негативного забарвлення. Слово «піонери» як реалія радянських часів використано в реченні: «*ми лежали на розбитій канані, обіймались сторожко, як піонери*» (Жадан, 2010: 186). Перекладач застосував смисловий розвиток, додавши прикметник – «*embracing sheepishly, like young pioneers*» (Zhadan, 2016: 189), не досягши адекватності в перекладі через складність поняття для перекладу.

Окрему групу серед образних порівнянь зі світом минулого складають асоціації зі війною, учасниками бойових дій, зброєю тощо. Асоціації аспектів мирного життя з воєнними реаліями можна пояснити певною «мілітарною свідомістю» радянського суспільства. Деякі порівняння містять асоціації з подіями Великої Вітчизняної війни, культ перемоги в якій активно вкарбовувався у свідомість радянських людей з дитинства. На думку дослідників, «повоєнний Радянський Союз конституювався в перемозі над нацистською Німеччиною, тому офіційна картина світу базувалась на тріумфально-героїчному наративі «Великої вітчизняної війни», розробленому за брежнєвської доби...», що мало не меті не тільки витіснити зі суспільної свідомості травматичні спогади про саму війну та подальші репресії, але й консолідувати колективну ідентичність і формувати наднаціональне суспільство радянських людей (Журженко та ін., 2018). Звідси в головному герої роману в цілком мирному контексті виникають асоціації з партизанськими пересуваннями лісом, із танками німецько-фашистських загарбників, з братськими могилами, загонами карателів, штрафбатівцями. Такі порівняння становлять певні труднощі для перекладачів, оскільки асоціативне поле, що виникає в людини з колишнього СРСР при згадуванні партизанів, німецьких танків, братських могил і батальйонів карателів, не потребує зайвих лексичних засобів для вербалізації, а в людей з іншим лінгвокультурним досвідом подібні «воєнні» порівняння не спроможні викликати схожий емоційний відгук через відсутність відповідного досвіду.

Основним способом перекладу образних порівнянь цієї групи є калькування: «*тож до свіжовикопаної могили пробирались між дерев, як партизани*» (Жадан, 2010: 209) – «*we had to creep like partisans, between the trunks and headstones to the freshly dug plot*» (Zhadan, 2016: 211); «*непестуючи святкові сукні своєї мами, як прапори розбитого ворога*» (Жадан, 2010: 292) – «*stepping over her mom's fancy dresses like the banners of a defeated adversary*» (Zhadan, 2016: 293); «*жовтень був сухий, ніби порох*» (Жадан, 2010: 36) – «*the October air was dry, like gunpowder*»; «*його саксофон вибухав, ніби хімічна зброя, винищуючи ворожі війська*» (Жадан, 2010: 19) – «*Parker's alto ripped through the air, exploding like a chemical weapon wiping out an enemy camp*» (Zhadan, 2016: 23).

Відтворюючи образне порівняння неба з картою військових дій, перекладач використав еквівалентний засіб, але додав метафоричності усій порівняльній конструкції, застосувавши вираз «*a*

theater of war»: «*низькі небеса, розгорнуті, мов карти військових дій*» (Жадан, 2010: 267) – «*low-hanging skies spread out like a map of a theater of war*» (Zhadan, 2016: 271).

Крім калькування, для перекладу образних порівнянь цієї групи перекладач використовує стратегію експлікації для пояснення значень окремих лексичних одиниць, що містять культурно специфічну інформацію, як у такому випадку: «*там стояли ще троє, так само мовчки, так само зосереджено вивчаючи нас, наче прізвища на братських могилах*» (Жадан, 2010: 269) – «*three other men, also quiet, also examining us intently – as though trying to read the tiny names etched into the stone marking a mass grave for fallen soldiers*» (Zhadan, 2016: 173). Англійський відповідник «*a mass grave*», вочевидь, видався перекладачу недостатньо еквівалентним, тому він додав свої пояснення, збільшивши кількість компонентів порівняльного звороту ще й за рахунок слів «*tiny*» та «*etched into the stone marking*». У наступному випадку перекладач застосував одночасно стратегію експлікації, використавши розгорнуте словосполучення «*an old Soviet penal battalion*» замість одного поняття «*штрафбатівці*», та елімінації, вилучивши з перекладної конструкції назву знаряддя праці: «*з вигляду – якісь штрафбатівці з лопатами*» (Жадан, 2010: 386) – «*they looked like an old Soviet penal battalion*» (Zhadan, 2016: 384). Скорочення перекладної порівняльної конструкції спостерігаємо в англійському варіанті «*like a buried German tank*» (Zhadan, 2016: 192) замість українського опису бика, який був намальований, «*ніби вкопаний німецький танк на позиції*» (Жадан, 2010: 188). Вважаємо, що обсяг конотативного змісту англійського словосполучення «*German tank*» не є еквівалентним українському відповіднику «німецький танк», адже йдеться не про країну, де танк виготовлено, а про танк німецько-фашистських загарбників часів Другої світової війни. Крім того, танк в англійському тексті «*buried*», тобто його не видно, що повністю змінює образ українського порівняльного звороту.

Цікаво відзначити, що в «мілітарній свідомості» головного героя, крім асоціацій з Другою світовою війною, присутні образи війни СРСР в Афганістані, що відтворено в такому реченні: «*проте газ ховався від них, наче загін моджахе-дів*» (Жадан, 2010: 118) – «*but gas eluded them like a legion of mujahedeen*» (Zhadan, 2016: 127).

Образні порівняння зі світом історії та спогадів містять асоціації зі значним культурним шаром у свідомості головного героя, отже вважаємо їх вербалізацією його лінгвокультурної ідентичності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження маємо змогу стверджувати, що образне порівняння є не тільки стилеутворювальною одиницею, але й засобом вербалізації ідентичності персонажу художнього твору. Завдяки асоціативним зв'язкам з різними явищами й об'єктами як реального, так і уявного світу, головний герой роману С. Жадана «Ворошиловград» виявляє свою складну нарративну ідентичність і кризу самоіденти-

фікації. Проаналізовані приклади перекладу образних порівнянь англійською мовою демонструють застосування різних перекладацьких стратегій і процедур, спрямованих на адекватне відтворення ідентичності головного героя засобами іншої лінгвокультури. Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів заявленої проблеми й уможливило подальші наукові розвідки з аналізу змісту й стилю творів С. Жадана у полідисциплінарному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисюк І. Регіональна і групова ідентичність кризь призму поетики спорту у творчості С. Жадана. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Культурологія. 2016. Вип. 17. С. 341–344.
2. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ: Грані-Т, 2013. 546 с.
3. Демецька В. В. Репродуктивний переклад vs адаптивний переклад. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Мовознавство. 2010. Т. 18. Вип. 16. С. 97–103.
4. Должикова Т. І. Своєрідність художнього мовомислення Сергія Жадана. *Лінгвістика*. 2013. № 2. С. 131–136.
5. Землянська А. В., Стрілець О. В. Трагічний образ української молоді у романі С. Жадана «Ворошиловград». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 45. С. 114–116.
6. Зливков В. Л., Котух О. В. Ідентичність особистості: інтеграція психологічних знань. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2020. Вип. 1. С. 21–26.
7. Жадан С. *Ворошиловград*. Харків: Фоліо, 2010. 442 с.
8. Журженко Т., Льюїс С., Федор Дж. Війна і пам'ять в Росії, Україні та Білорусі. *Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/memory-wars>
9. Луценко Р. І. Адаптивні стратегії відтворення образних порівнянь (на матеріалі перекладних версій англійськомовної поезії). *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 129–135.
10. Мартинюк А. П., Ахмедова Е. Д. Когнітивний перекладацький аналіз художніх порівнянь. *Cognition, communication, discourse. Series: «Philology»*. 2021. № 23. С. 72–86.
11. Молчко О. Художнє порівняння як перекладознавчий феномен: (на матеріалі української та англійської мов). *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2017. № 5. С. 129–134.
12. Радевич-Винницький Я. Ідентичність та її мовний компонент у неодномовному суспільстві: українські реалії. *Мова і суспільство*. 2011. Вип. 2. С. 101–113.
13. Ровенчак О., Володько В. Проблеми трансформації ідентичностей у контексті міжнародної міграції. *Studia Methodologica*. 2009. Вип. 26. С. 31–45.
14. McAdams D., McLean K. Narrative Identity. *Current Directions in Psychological Science*. 2013. № 22. P. 233–238. URL: https://www.researchgate.net/publication/269603657_Narrative_Identity
15. Zhadan S. *Voroshilovgrad*. Translated from the Ukrainian by I. S. Wheeler and R. Costigan-Humes. Dallas, Texas: Deep Vellum Publishing, 2016. 456 p.

REFERENCES

1. Borysiuk I. Regionalna i hrupova identychnist kriz pryzmu poetyky sportu u tvorchosti S. Zhadana [Regional and group identity through the prism of sports poetics in the work of S. Zhadan]. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*. Series: Culture Studies. 2016. Issue 17. P. 341–344.
2. Hundorova T. *Tranzytyn kultura. Symptomy postkolonialnoi travmy: staty ta esei* [Transit culture. Symptoms of Postcolonial Trauma: Papers and Essays]. – Kyiv: Hranı–T, 2013. 546 p.
3. Demetska V. V. *Reproduktyvnyi pereklad vs adaptyvnyi pereklad* [Reproductive translation vs adaptive translation]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Linguistics*. 2010. Vol. 18. Issue 16. P. 97–103 [in Ukrainian].
4. Dolzhykova T. I. *Svoieridnist khudozhnoho movomyslennia Serhiia Zhadana* [The peculiarity of Serhiy Zhadan's thinking in fiction language]. *Linguistics*. 2013. Issue 2. P. 131–136 [in Ukrainian].
5. Zemlianska A. V., Strilets O. V. *Trahichnyi obraz ukrainskoi molodi u romani S. Zhadana «Voroshilovhrad»* [The tragic image of Ukrainian youth in S. Zhadan's novel «Voroshilovgrad»]. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*. Series: Philological. 2014. Issue 45. P. 114–116 [in Ukrainian].
6. Zlyvko V. L., Kotukh O. V. *Identychnist osobystosti: intehtatsiia psykholohichnykh znan* [Personality identity: integration of psychological knowledge]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological sciences*. 2020. Issue 1. P. 21–26 [in Ukrainian].
7. Zhadan S. *Voroshilovhrad*. Kharkiv: Folio, 2010. 442 p. [in Ukrainian].
8. Zhurzhenko T., Lius S., Fedor Dzh. *Viina i pamiat v Rosii, Ukraini ta Bilorusi* [War and memory in Russia, Ukraine and Belarus]. *Ukraina moderna. International intellectual journal*. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/memory-wars> [in Ukrainian].
9. Lutsenko R. I. *Adaptivni stratehii vidtvorennia obraznykh porivnian (na materialii perekladnykh versii anhliskomovnoı poezii)* [Adaptive strategies for reproducing similes (a case study of translations of English poetry)]. *Lviv Philological Magazine*. 2021. № 9. P. 129–135 [in Ukrainian].

10. Martyniuk A. P., Akhmedova E. D. Kohnityvnyi perekladatskyi analiz khudozhnikh porivnian [Cognitive translational analysis of similes]. *Cognition, communication, discourse. Series : «Philology»*. 2021. № 23. P. 72–86 [in Ukrainian].

11. Molchko O. Khudozhnie porivniannia yak perekladoznavchyi fenomen : (na materialy ukrainskoi ta anhliiskoi mov) [Simile as a phenomenon of translation studies: (a case study of the Ukrainian and English languages)]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2017. № 5. P. 129–134. Radevych-Vynnytskyi Ya. Radevych-Vynnytskyi Ya. Identychnist ta yii movnyi komponent u neodnomovnomu suspilstvi: ukrainski realii. *Mova i suspilstvo*. 2011. Issue 2. P. 101–113 [in Ukrainian].

12. Radevych-Vynnytskyi Ya. Identychnist ta yii movnyi komponent u neodnomovnomu suspilstvi: ukrainski realii [Identity and its linguistic component in a multilingual society: Ukrainian realities]. *Language and society*. 2011. Issue 2. P. 101–113 [in Ukrainian].

13. Rovenchak O., Volodko V. Problemy transformatsii identychnosti u konteksti mizhnarodnoi mihratsii [Problems of identity transformation in the context of international migration]. *Studia Methodologica*. 2009. Issue 26. P. 31–45 [in Ukrainian].

14. McAdams D., McLean K. Narrative Identity. *Current Directions in Psychological Science*. 2013. № 22. P. 233–238. URL: https://www.researchgate.net/publication/269603657_Narrative_Identity

15. Zhadan S. Voroshilovgrad. Translated from Ukrainian by I. S. Wheeler and R. Costigan-Humes. Dallas, Texas : Deep Vellum Publishing, 2016. 456 p.

УДК 81'25:[327.51:006]

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-5>

Дмитро ЗЮБА,
 orcid.org/0009-0007-8348-8986
 студент I курсу магістратури
 факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
 Херсонського національного технічного університету
 (Хмельницький, Україна) aleksgriffitbultiga@gmail.com

Оксана ПОДВОЙСЬКА,
 orcid.org/0000-0002-6304-5906
 кандидат філологічних наук, доцент,
 в.о. завідувача кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
 Херсонського національного технічного університету
 (Хмельницький, Україна) podvoyska.oksana@kntu.net.ua

МОВНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНДАРТІВ НАТО НА МЕТОДИ ВИПРОБУВАННЯ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Проблема вітчизняної стандартизації та гармонізації національних українських стандартів із міжнародними набула важливості в контексті глобалізації та поглиблення міжнародного співробітництва. Зокрема потреба у прийнятті міжнародних стандартів з'явилася у зв'язку зі збройною агресією Росії, підписанням Україною договору про співробітництво з ЄС та участю України в програмі НАТО «Партнерство заради миру».

З огляду на це, метою статті є визначення ознак стандартів за їхньої типології, способів затвердження та стилістичної приналежності, а також аналіз стандартів НАТО щодо методів випробування на предмет мовно-стилістичних та структурних особливостей. Матеріалом дослідження послуговували стандарти АЕРР-3, NATO Standard Packaging Test Procedures (Процедури випробування стандартного пакування НАТО) угоди STANAG 4340 та АЕР-2902, Non-ballistic Test Methods And Evaluation Criteria For Combat Helmets (Небалістичні методи випробувань та критерії оцінки бойових шоломів) угоди STANAG 2902.

Встановлено, що стандарт як вид нормативного документа та стандарт на методи випробування зокрема лежить на перетині адміністративного та науково-технічного підстилів, а його текстовою домінантою є денотативна і понятійна точність. Визначено, що стандарт втілює в собі такі ознаки наукового стилю як велика кількість спеціалізованої лексики, часте використання пасивних конструкцій і точність викладу інформації, і такі риси офіційно-ділового стилю як категоричність і однозначність викладу, імперативність, відсутність засобів хеджування і натомість велика кількість модальних дієслів, ускладнені поширені речення тощо. Проведено аналіз текстової структури, лексичних одиниць, зокрема скорочень і термінів, граматичних особливостей і синтаксичних конструкцій, запропоновані способи реконструювання структури стандартів в ідентичному українському перекладі та власний переклад вищезазначених ознак.

Ключові слова: стандартизація, стандарт НАТО, стандарти на методи випробування, переклад.

Ziuba DMYTRO,
 orcid.org/0009-0007-8348-8986
 Student of the 1st year of the Master's Degree at the Faculty
 of International Economic Relations, Management and Business
 Kherson National Technical University
 (Khmelnyskyi, Ukraine) aleksgriffitbultiga@gmail.com

Oksana PODVOISKA,
 orcid.org/0000-0002-6304-5906
 Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
 Head of the Department of Specialised Translation and Foreign Languages
 Kherson National Technical University
 (Khmelnyskyi, Ukraine) podvoyska.oksana@kntu.net.ua

LINGUISTIC AND STRUCTURAL FEATURES OF NATO STANDARDS FOR TEST METHODS: TRANSLATION ASPECT

The problem of domestic standardization and harmonization of national Ukrainian standards with international ones has become important in the context of globalization and deepening international cooperation. In particular, the need for the adoption of international standards arose in connection with Russia's armed aggression, Ukraine's signing of a cooperation agreement with the EU and Ukraine's participation in the NATO partnership for Peace program.

Taking this into consideration, the purpose of the article is to determine the features of standards in terms of their typology, methods of approval and style affiliation, as well as to analyze NATO standards on testing methods for linguistic, stylistic and structural features. The research material was AEP-3, NATO Standard Packaging Test Procedures (NATO standard packaging test procedures) under STANAG 4340 and AEP-2902, Non-ballistic Test Methods And Evaluation Criteria For Combat Helmets under STANAG 2902.

It is established that the standard as a type of regulatory document and the standard for test methods in particular lies at the intersection of administrative and scientific and technical substrates, and its textual dominant is denotative and conceptual accuracy. It is determined that the standard embodies such features of the scientific style as an abundance of specialized vocabulary, frequent use of passive constructions and accuracy of Information Presentation, and such features of the official business style as categorical and unambiguous presentation, imperativeness, lack of hedging tools and instead a large number of modal verbs, complicated common sentences, etc. The analysis of the text structure, lexical units, in particular abbreviations and terms, grammatical features and syntactic constructions is carried out, methods of reconstructing the structure of standards in an identical Ukrainian translation and own translation of the above-mentioned features are proposed.

Key words: standardization, NATO standards, standards on test methods, translation.

Постановка проблеми. Стандартизація в Україні відбувається не лише на основі вітчизняних наукових досліджень, знань і практики, але й міжнародно прийнятих стандартів. Затвердження міжнародних стандартів в якості національних може пришвидшити досягнення національною продукцією міжнародно визнаної відповідності призначеності, сумісності, взаємозамінності та безпечності, а також посприяти виходу її на міжнародні ринки. Б. Гриньов помічав, що українська система стандартизації створювалася на основі колишньої радянської системи, з обмеженим фінансуванням та застарілим фондом стандартів, і саме тому питання гармонізації із міжнародними стандартами, а також їхнього перекладу українською набуло особливої важливості (Гриньов та ін., 2014).

Зрушення в цьому питанні відбулися, зокрема, після підписання Україною в 2014 р. угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Стандарти окремих європейських країн (EN) та міжнародних організацій (ISO, IEC) у різних сферах промислової діяльності приймалися і продовжують вводитися методами перевидання, тобто перекладу українською мовою з певними відхиленнями.

Одним з найбільших поштовхів до початку гармонізації національних і міжнародних стандартів стала збройна агресія Росії проти України в 2014. В рамках програми співробітництва НАТО і України «Партнерство заради миру», остання отримала доступ до багатьох стандартів НАТО, зокрема тих, що стосуються розробки та випробувань озброєння та військової техніки. Однак, на відміну від стандартів EN, ISO та IEC, документи угод НАТО (STANAG) вводяться переважно методом підтвердження, який не передбачає переклад стандартів українською мовою. Цю тенденцію висвітлювала І. Лаппо та ін. (Лаппо та ін., 2020), і

її можна простежити у політиці українського національного органу стандартизації «УкрНДНЦ», зокрема у наказах №443 від 27.11.2018, №17 від 28.01.2021. Крім того, вчена, так само як і Гриньов, помічає потребу у створенні уніфікованої терміносистеми. Саме тому наша стаття має на меті закласти основи для майбутніх стратегій перекладу стандартів НАТО, і конкретно для тих, що стосуються методів і процедур випробування.

Аналіз досліджень. Як вже зазначалось вище, питання вивчення та перекладу текстів стандартів вивчали Лаппо І., Гриньов Б., питання стильової приналежності стандартів висвітлювала Фесенко Г. Особливості та жанри наукового та офіційно-ділового стилів описувались в працях Мацько Л., Кузнецова Г., Бибик С. та ін. Але проблематика перекладів стандартів НАТО у сучасному українському перекладознавстві, як ми побачили, представлена дуже обмежено, що і зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті – охарактеризувати текст стандарту як тип нормативних документів, його місце в системі функціональних стилів української та англійської мов, а також проаналізувати стандарти НАТО, що стосуються методів і процедур випробувань і охарактеризувати потенційні стратегії їхнього перекладу. Предметом пропонованого дослідження виступають лексичні, граматичні, структурні особливості стандартів НАТО зазначеного типу, а також рекомендації щодо відтворення окремих текстових елементів в українському перекладі. Матеріалом дослідження послуговували стандарти АЕПП-3, NATO Standard Packaging Test Procedures (Процедури випробування стандартного пакування НАТО) угоди STANAG 4340 та АЕП-2902, Non-ballistic Test Methods And Evaluation Criteria For Combat Helmets (Небалістичні методи випробувань та критерії оцінки бойових шоломів) угоди STANAG 2902.

Виклад основного матеріалу. Визначення стандарту, як виду нормативних документів, чітко надають Закон України «Про стандартизацію» та ДСТУ 1.1:2015: стандарт – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. Видові розбіжності стандартів, в основному, ґрунтуються на об'єкті стандартизації: основоположні стандарти мають широку сферу поширення або містять загальні положення конкретної галузі; термінологічні наводять термінологічні одиниці, їхні визначення, примітки, приклади, тощо; стандарти на продукцію, процеси та послуги визначають вимоги для відповідності зазначених об'єктів призначеності.

Стандарти на методи випробування, згідно ДСТУ 1.1:2015, включають в себе відбирання проб, використання статистичних методів, положення про порядок проведення тестів (ДСТУ 1.1:2015: 15). Н. Салухіна та О. Язвінська, натомість, відносять методи випробувань, вимірювань та аналізу до категорії методів контролю якості (Салухіна, Язвінська, 2010: 93). Л. Клименко та ін., посилаючись на Закон України «Про стандартизацію», визначають методи випробування (вимірювання, контролювання, аналізування) як об'єкт, унормований технічними умовами, що можуть бути як стандартами так і окремими нормативними документами (Клименко та ін., 2011: 128).

Стандарти також розрізняються за типом гармонізації. Безпосередньо гармонізовані, прийняті на один і той самий об'єкт різними органами стандартизації, з метою забезпечення взаємозамінності продукції, послуг та процесів, однозначного розуміння результатів випробування та інформації, можуть розрізнятися за територіальною дією та кількістю органів, між якими відбувається гармонізація. Гармонізовані стандарти можуть бути відмінними за формою подання і змістом, уніфікованими (відрізняються формою подання) та ідентичними (однакові за змістом і формою). Порівнювані стандарти, не будучи гармонізованими чи еквівалентними, приймаються на одні й ті ж процеси, послуги або продукцію, та висувають різні вимоги ґрунтуючись на однакових характеристиках, даючи тим самим можливість їхнього порівняння (ДСТУ 1.1:2015: 16-19).

Прийняття міжнародних стандартів та нормативних документів в цілому у якості національних передбачає певний спосіб трансформації

тексту і встановлення на основі цих змін певного ступеня відповідності національного стандарту міжнародному. ДСТУ 1.7:2015 встановлює три рівні еквівалентності: 1) *ідентичний* (IDT) передбачає збереження технічного змісту, структуру та викладу (допускаються незначні редакційні зміни і національні додатки) оригінального стандарту; 2) *модифікований* (MOD) передбачає збереження структури (допускаються пояснені зміни, що дозволяють порівняння з оригіналом) та визначені і обґрунтовані технічні відхилення (відмінний обсяг документу, відсутні, додаткові або альтернативні положення тощо); 3) *нееквівалентний* (NEQ) національний стандарт має меншу кількість положень, має технічні і редакційні зміни, які не пояснені і не обґрунтовані, структурні зміни, які не дозволяють провести порівняльного аналізу із оригіналом (ДСТУ 1.7:2015: 3-4).

Рівні відповідності безпосередньо втілюють методи прийняття міжнародних стандартів та нормативних документів в цілому. *Метод підтвердження* не передбачає переклад і передрук тексту документа – технічний комітет опрацює оригінал і на основі результатів аналізу робить висновок про доцільність внесення змін до поточних національних документів або їх скасування. Оригінальний документ в такому випадку друкується мовою оригіналу і є IDT. Методи перевидання включають *передрук*, *переклад* та *перероблення*. Ці методи передбачають внесення певних редакційних змін, технічних відхилень, приміток або/та національних елементів до міжнародного НД, і рівень їхньої відповідності варіюється наступним чином: при застосуванні перероблення – MOD або NEQ, застосуванні передруку та перекладу – IDT або MOD (ДСТУ 1.7:2015: 5-8).

Так чи інакше, кожен з методів передбачає переклад документа в певній мірі – як робочого матеріалу або довідкового додатку. Але лише метод перекладу передбачає повний переклад міжнародного документа з метою його публікації. За наявності ідентичного перекладу технічним комітетам зі стандартизації легше опрацювати стандарти і висновувати про внесення змін у наявні національні стандарти. Саме тому запропоновані в цьому дослідженні стратегії можна використати в перспективі для ідентичного/модифікованого перекладу стандартів НАТО, зокрема щодо методів, випробування, взяття проб та процедур тестування.

Детальний розгляд мовностилістичних та структурних ознак стандартів передбачає умовне визначення їхньої стильової приналежності порівнянням цих ознак із ознаками функціональних стилів. Оскільки стандарт встановлює та регулює

правила і настанови щодо діяльності в певній сфері та її результатів, його текст вміщує певну кількість спеціалізованої лексики та термінології окресленої сфери діяльності, а отже призначений для використання особами певної компетенції. Це дозволяє віднести стандарт до наукового стилю; в класифікації наукових підстилів за авторством О. Семенов, наведеної у статті Н. Мех (Мех, 2017: 72), стандарт може бути включеним в науково-технічний підстиль поряд з інструкціями, патентами, авторськими свідоцтвами тощо.

Оскільки стандарти створюються та затверджуються державними та приватними, міжнародними та національними установами та підприємствами, і є інструментами реалізації виробничо-професійних відносин між ними, доцільно буде також віднести стандарт до множини офіційно-ділових документів адміністративно-канцелярського підстилю, який за визначенням дослідників обслуговує державну, громадську, економічну, адміністративно-господарську, навчальну та юридично-правову сфери, забезпечує зв'язок між внутрішніми підрозділами управлінсько-виконавчого апарату держави та кожним громадянином держави, між установами та підприємствами різного підпорядкування тощо (Кузнецова, 2014; Библик, 2018; Мацько та ін., 2003: 258).

Отже, стандарту притаманні риси наукового і офіційно-ділового стилів, і характер цих стилів втілюється в множині понять і термінів певної професійної сфери та в загальному офіційному нормативному характері стандарту. Крім того, згідно твердженню Г. Фесенко, функціональною домінантою тексту стандарту є дотримання як денотативної, так і понятійної точності віддзеркалення дійсності, а стильовою домінантою – безпосередньо зміст тексту, а не його комунікативна спрямованість (Фесенко, 2007: 207). Тому погоджуємося із Фесенко, що необхідність відтворення цих домінант є ключовим завданням перекладу стандарту.

Основними структурними елементами обох досліджуваних стандартів є титульний аркуш, лист промудрації НАТО (написаний посадовою особою Альянсу лист, яким стандарт вводиться в дію та/або публікується для загального доступу), порожня сторінка для національного листа промудрації, таблиці-списки звичайного і спеціального резервування (заяв держав-членів про відмову від використання або обмежене використання ними певних частин стандарту), та безпосередньо текст стандарту. АЕПП-3 та АЕР-2902 складаються з чотирьох та двадцяти розділів відповідно, кожен з яких складається з нумерованих пунктів формату 1.1, 2.2, 3.3 і т.д. Четвер-

тий розділ АЕПП-3 складається з опису процедур випробувань, пронумерованих латинськими буквами від А до V і складених з трьох пунктів. За останнім розділом АЕР-2902 слідує три додатки (ANNEX A, B, C), розділені пунктами формату А.1, В.1, С.1 тощо.

Повторюваним елементом стандартів НАТО загалом є умисно порожні сторінки, позначені «Intentionally blank» («Умисно порожня»). В обох досліджуваних документах вони переважно йдуть після сторінок, на яких розміщені елементи з даними, заповненими вручну (списки резервування, листи промудрації), які в українській версії стандарту можуть бути видалені або замінені національними елементами, а в АЕР-2902 повторюються регулярно протягом усього документу, тому збереження їх у ідентичному перекладі або гармонізованому українському стандарті може бути непотрібним.

Серед лексичних особливостей стандарту, які можуть викликати певні труднощі, а отже мають бути враховані при перекладі, передусім слід назвати номенклатурні назви та акроніми із термінології НАТО, наприклад аббревіатури типів публікацій, що розрізняються за типом призначення інформації: АЕСТП – Allied Environmental Conditions and Test Publication; АЕПП – Allied Engineering Practices Publication; АОР – Allied Ordnance Publication тощо. Номерні позначення конкретних стандартів і угод (АЕСТП-300, АЕПП-3, STANAG 4370 тощо) не піддаються перекладу, і натомість відтворюються прийомом додавання слів «стандарт» чи «угода» перед номером документу – таким чином, типова конструкція «of АЕСТП ... under STANAG ...» перекладатиметься як «стандарту АЕСТП ... угоди STANAG ...». Повні визначення публікацій (за необхідності повного розуміння змісту скорочення або у випадку прямого наведення в тексті) можуть піддаватись дослівному відтворенню із наведенням англійського акроніма в дужках (означення «allied» доцільно передати через конкретизацію означенням «НАТО»): *Allied Environmental Conditions and Test Publication – Публікація НАТО щодо умов та випробувань навколишнього середовища (АЕСТП); Allied Engineering Publication – Публікація НАТО з інженерної справи (АЕР); Allied Engineering Practices Publication – Публікація НАТО щодо інженерних практик (АЕПП).*

Назви процедур випробування конструкції «N + test» доцільно відтворювати конструкцією «випробування + Ім. оруд./род. відм.»: *low temperature test – випробування низькою температурою; water immersion test – випробування зануренням у воду; handling test – випробування пере-*

міщення; *solar exposure test* – випробування впливу сонячного випромінювання тощо. Більшість термінологічних одиниць у стандарті утворені шляхом складання простих слів, або словосполучень та складних слів; у випадку, коли відсутні фіксовані загально визнані відповідники, доцільно використовувати описовий переклад: *combined narrow-band random-on-random vibration test* – *тест випадковою вібрацією комбінованих широкого та вузького діапазонів*; *combined sine-on-random test* – *тест комбінованою синусоїдальною і випадковою вібраціями*; *head borne system* – *система наголовного спорядження*; *front shroud* – *фронтальний зовнішній монтажний елемент* тощо. В стандарті АЕР-2902 окрема сторінка відведена для покажчика термінів-абревіатур, розміщених в алфавітному порядку в лівій частині та їхніх визначень в правій. Доцільним способом відтворення цього списку буде розміщення справа перекладу повних визначень термінів з дубльованими англійськими визначеннями в дужках. Наведення українських відповідників доцільне та необхідне лише для таких скорочень, які не є позначеннями номенклатурних назв НАТО, хімічних сполук або одиниць SI (за винятком одиниць на кшталт Дж, кг, мм тощо):

Таблиця 1

АЕР	Публікація НАТО з інженерної справи (Allied Engineering Publication)
g	Прискорення вільного падіння
HBS (CHC)	Система наголовного спорядження (Head Borne Systems)
NaCl	Хлорид натрію
NSO	Організація НАТО з питань стандартизації (NATO Standardization Office)
NVD (ПНВ)	Прилад нічного бачення (Night Vision Device)

Стандарти в переважній більшості випадків не мають статусу обов'язкових нормативних актів і не призначені для конкретного користувача – прагматична комунікативна спрямованість є умовною і майже не визначена експліцитними мовними засобами. Саме тому положення, що описують основні настанови стосовно процесів і процедур випробування зокрема, написані переважно в пасивному стані; активний стан використовується переважно тоді, коли мова йде про здатність об'єкта випробування виконувати певні дії або відповідати критеріям оцінки, коли надається опис окремих об'єктів чи частин тексту:

Packages up to and including 70 kg shall be capable of withstanding the test when standing on

any one face. – Упаковки масою до 70 кг включно повинні витримувати випробування, стоячи на одній з граней;

This chapter prescribes the design of the front and side helmet mounting points, as well as hook and loop. – У цьому розділі описано конструкцію передніх і бічних точок кріплення на шоломі, а також липучих застібок.

Імперативність і модальність вказівок переважно досягається за допомогою модальних дієслів. На основі аналізу стандартів було виявлено частоту вживання модальних дієслів та похідних конструкцій: *can* – 110 разів; *could* – 6; *should* – 129; *must* – 50; *will* – 75; *would* – 8 (в АЕР-2902 відсутні); *may* – 85; *might* – 3 (в АЕР-2902 відсутні); *need* – 6 (в АЕР-3 лише в пасивній формі); найчастіше використовується дієслово *shall* – 288 разів; конструкція *ought to* відсутня. Дієслово *shall (be)* використовується в основному для позначення повинності та імперативності; в текстах стандартів це переважно вказівка на обов'язкове використання певної процедури. Окремі вимоги до об'єктів випробування виражаються дієсловами *shall (be)*, *need* та *must*, і в перекладі відтворюватимуться словами *повинен, має*:

1) *The temperature of the spray water shall be between 5°C and 35°C.* – Температура розбризкуваної води повинна бути від 5°C до 35°C;

2) *Helmet covers must not interfere with retention system functionality.* – Чохли шолома не повинні перешкоджати функціонуванню утримуючої системи.

3) *These factors will need to be balanced across the full assessment of a helmet system.* – Ці чинники мають бути зрівноважені протягом усього процесу оцінки.

Для вираження можливостей користувача стандарту, імовірності певних умов і результатів, допустимості певних дій під час виконання процедури випробування, використовуються дієслова *may*, *can*, *could*, рідко *might*, і в перекладі передаються дієсловом *може*:

1) *A rate of between 30 and 240 bumps per minute may be found suitable.* – Швидкість від 30 до 240 ударів на хвилину може бути визнана задовільною;

2) *For example, the surface for use on wood boxes or crates might be a flat plate with several conical teeth...* – Наприклад, поверхнею для використання на дерев'яних ящиках може слугувати плоска пластина з кількома конічними зубцями...;

3) *This test is specifically for the testing of packagings and no comparable method can be found in the AECTP's under STANAG 4370.* – Цей тест

призначений спеціально для тестування упаковки, і в стандартах АЕСТР угоди STANAG 4370 немає подібного методу.

Також, через офіційний, однозначний і категоричний характер нормативних документів і стандартів зокрема, в тексті стандартів відсутні модальні слова-припущення або так звані засоби хеджування, призначенням яких є послаблення категоричності і висловлення припущення, і які часто використовуються в науковій мові: *maybe, probably, obviously, evidently, apparently* тощо. Тож можна зробити висновок, що у текстах стандартів на методи випробування в більшому відношенні присутні ознаки офіційно-ділового стилю аніж наукового.

Висновки. В ході дослідження ми виявили, що стандарт як тип нормативного документа та стандарт на методи випробування зокрема лежить на перетині адміністративного та науково-технічного

підстилів та втілює в собі такі ознаки наукового та офіційно-ділового стилів як велика кількість спеціалізованої лексики, однозначність і категоричність викладу, імперативність, відсутність засобів хеджування і натомість велика кількість модальних дієслів, рівновелике використання пасивних та активних конструкцій, ускладнені поширені речення. Також нами були наведені пропозиції щодо реконструювання текстової структури стандартів в українському перекладі та власний переклад лексичних одиниць, скорочень, окремих синтаксичних та граматичних конструкцій.

Перспективи дослідження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні граматичних особливостей текстів стандартів та виявленні специфіки їх відтворення при перекладі, а також визначення ролі та місця прийому локалізації при перекладі текстів стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик С. П. Офіційно-діловий стиль: термінологічна субпарадигма енциклопедії української лінгвостилістики. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Філологічні науки. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 292. С. 185–192.
2. Гриньов Б., Ламааши Л., Любинський В., Молчанова Н. Щодо питання гармонізації стандартів і особливостей перекладу. *Стандартизація, сертифікація, якість*. *Науково-технічний журнал*. 2014. № 4 (89). С. 21–22.
3. Клименко Л. П., Пізінцалі Л. В., Александровська Н. І., Євдокимов В. Д. Метрологія, стандартизація та управління якістю. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 243 с.
4. Кузнецова Г. П. Офіційно-діловий стиль в освітній адміністративно-управлінській сфері спілкування. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 8. *Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 6. С. 125–140.
5. Лаппо І. М., Геращенко М. О., Червотока О. В. Деякі аспекти впровадження стандартів НАТО у систему випробувань озброєння та військової техніки України. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2020. № 2 (4). С. 55–62.
6. Мацько Л. І. та ін. *Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько*. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
7. Мех Н. О. Жанросфера сучасної наукової комунікації. *Мова і міжкультурна комунікація : збірник наукових праць*. Полтава, 2017. Вип. 1. С. 64–73.
8. ДСТУ 1.7:2015. Правила та методи прийняття міжнародних і регіональних нормативних документів. [Чинний від 2015-12-20]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2015. 34 с. (Національна стандартизація)
9. ДСТУ 1.1:2015. Стандартизація та суміжні види діяльності. Словник термінів. [Чинний від 2015-12-20]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2015. 54 с. (Національна стандартизація)
10. Про стандартизацію : Закон України від 5.06.2014 р. № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>
11. Салухіна Н. Г., Язвінська О. М. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 336 с.
12. Фесенко Г. Г. Стандарт як особливий жанр тексту і мовленнєва реалізація терміносистеми ІКАО. Проблеми семантики слова, речення та тексту : збірник наукових праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова. Київ : Київський нац. лінгвістичний ун-т, 2007. Вип. 19. С. 205–210.
13. AEP-3, NATO Standard Packaging Test Procedures, Edition 8, Version 1. January 2015. NATO Standardization Office (NSO). 60 p.
14. AEP-2902 Non-ballistic Test Methods and Evaluation Criteria for Combat Helmets, Edition A, Version 1. February 2019. NATO Standardization Office (NSO). 114 p.

REFERENCES

1. Bybyk S. P. Ofitsiino-dilovi styl: terminolohichna subparadyhma entsyklopedii ukrainskoi lnhvostylistyky [Official-business style: terms subparadigma of Encyclopedia by Ukrainian linguostylistics]. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*. Series «Philological Sciences» Kyiv : Milenium, 2018. Issue 292. pp. 185–192. [in Ukrainian].
2. Hrynov B., Lamaashy L., Liubynskyi V., Molchanova N. Shchodo pyttannya harmonizatsii standartiv i osoblyvostei perekladu [On the issue of harmonization of standards and translation features]. *Standardization, certification, quality*. Scientific journal. 2014. Issue (89). pp. 21–22. [in Ukrainian]

3. Klymenko L. P., Pizintsali L. V., Aleksandrovska N. I., Yevdokymov V. D. Metrolohiia, standartyzatsiia ta upravlinnia yakistiu [Metrology, standardization and quality control]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2011. 243 p. [in Ukrainian]
4. Kuznetsova H. P. Ofitsiino-dilovyi styl v osvithnii administratyvno-upravlinskii sferi spilkuvannia [Official business style in the educational administrative and managerial sphere of communication]. *Scientific bulletin of M.P.Dragomanov National Pedagogical University. Series 8. Philological sciences (Linguistics)*. 2014. Issue 6. pp. 125–140. [in Ukrainian].
5. Lappo I. M., Herashchenko M. O., Chervotoka O. V. Deiaki aspekty vprovadzhennia standartiv NATO u systemu vyprovuban ozbroiennia ta viiskovoi tekhniky Ukrainy [Some aspects of NATO standards implementation in the armament and military equipment testing system of Ukraine]. *Scientific works of State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification*. 2020. Issue 2 (4). pp. 55–62. [in Ukrainian].
6. Matsko L. I. ta in. Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv : Vyscha shkola, 2003. 462 p. [in Ukrainian].
7. Mekh N. O. Zhanrosfera suchasnoi naukovoï komunikatsii [Genre sphere of modern Ukrainian scientific communication]. *Language and intercultural communication*. Poltava, 2017. Issue 1. pp. 64–73. [in Ukrainian]
8. National standardization. Rules and methods for adoption of international and regional normative documents. (2015). DSTU 1.7:2015 from 20th December 2015. Kyiv : DP «UkrNDNTs». 25 p. [in Ukrainian]
9. National standardization. Standardization and related activities. Vocabulary. (2015). DSTU 1.1:2015 from 20th December 2015. Kyiv : DP «UkrNDNTs». 54 p. [in Ukrainian].
10. On Standardization: Law of Ukraine №. 1315-VII (2014, June 5th). updated: 09.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> [in Ukrainian]
11. Salukhina N. H., Yazvinska O. M. Standartyzatsiia ta sertyfikatsiia tovariv i posluh [Standardization and certification of goods and services]. Kyiv : Tsentruchbovoi literatury, 2010. 336 p. [in Ukrainian].
12. Fesenko H. H. Standart yak osoblyvyi zhanr tekstu i movlennieva realizatsiia terminosystemy IKAO [Standard as a special genre of text and speech implementation of the ICAO term system]. *Studies in word, sentence and text semantics*. Kyiv : Kyivskiy nats. lnhvistychnyi un-t, 2007. Issue 19. pp. 205–210. [in Ukrainian]
13. AEP-3, NATO Standard Packaging Test Procedures, Edition 8, Version 1. January 2015. NATO Standardization Office (NSO). 60 p.
14. AEP-2902 Non-ballistic Test Methods and Evaluation Criteria for Combat Helmets, Edition A, Version 1. February 2019. NATO Standardization Office (NSO). 114 p.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-6>

Ірина КОЗОРИЗ,

orcid.org/0000-0003-1963-6271

*старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) irynasergkozoriz@gmail.com*

Наталія ГОНЧАРЕНКО,

orcid.org/0000-0002-8749-2778

*асистент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) natalia.v.goncharenko@gmail.com*

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА НЕСПРАВЖНІ ДРУЗИ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті розглядаються новітні тенденції вивчення та використання інтернаціоналізмів в англійській та німецькій мовах які вивчаються для професійного спілкування. Для аргументації власних результатів дослідження у роботі наведено думки, з власного досвіду онлайн викладання із застосуванням різних платформ та програм, які є головними інструментами у навчальному процесі. Метою статті є визначити новітні тенденції у вивченні перекладу інтернаціоналізмів, а також «несправжніх друзів перекладача», розглянути наукові набуття різних українських та іноземних дослідників з цієї тематики. У статті охарактеризовано дефініції понять «інтернаціоналізм» та «псевдоінтернаціоналізм», інакше «несправжні (або хибні) друзі перекладача». У дослідженні розглядаються способи перекладу інтернаціоналізмів та трансформації для їхнього тлумачення. Основним з яких є дуже зручний спосіб транскрипції та транслітерації, що зумовлено процесами глобалізації та міжкультурної комунікації. Існують також і інші способи перекладу міжмовних омонімів, а саме: синонімічний переклад, описовий, генералізація та інші. У статті наведено низку причин, чому виникає явище «несправжніх друзів перекладача», або так званих «псевдоінтернаціоналізмів». Крім того надано перелік найрозповсюдженіших з них, а також корисні поради, щоб уникнути помилок під час перекладу схожих слів. Для того, щоб розрізнити інтернаціоналізми та «несправжніх друзів перекладача» студентам треба уважно слідкувати за контекстом, розбиратися у граматичних особливостях мови, а також звертати увагу на стилістику тексту та підбирати ситуативні відповідники. Ці труднощі можуть виникати не тільки при перекладі художньої літератури, як може здатися на перший погляд, а й при перекладі науково-технічних текстів. Результати дослідження доводять практичну цінність впровадження вивчення цієї тематики під час викладання мовних дисциплін для професійного спілкування студентів.

Ключові слова: *інтернаціоналізм, псевдоінтернаціоналізм, хибні друзі перекладача, переклад, трансформації.*

Ірина KOZORIZ,

orcid.org/0000-0003-3589-8220

*Senior Lecturer at the Department of Industry Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) irynasergkozoriz@gmail.com*

Natalia HONCHARENKO,

orcid.org/0000-0002-8749-2778

*Assistant at the Department of Industry Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) natalia.v.goncharenko@gmail.com*

INTERNATIONALISMS AND FALSE HELPERS OF THE INTERPRETER IN PROFESSIONAL LEARNING OF ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES

The article considers the latest trends in the study and use of internationalisms in English and German as a foreign language for professional communication. In order to substantiate its own research findings, the paper presents opinions based on the author's own experience of online teaching using various platforms and programs that are the main tools

in the learning process. The purpose of the article is to identify the latest trends in the study of internationalisms and "false friends of the translator", to review the scientific achievements of various Ukrainian and foreign researchers on this topic. The article characterizes the definitions of the concepts of "internationalism" and "pseudo-internationalism", otherwise known as "false (or false) friends of the translator". The study examines ways to translate internationalisms and transformations for their interpretation. The main one is a very convenient way of transcription and transliteration, which is due to the processes of globalization and intercultural communication. There are also other ways to translate interlingual homonyms, namely: synonymous translation, descriptive translation, generalization, and others. The article provides a number of reasons why the phenomenon of "false friends of the translator" or so-called "pseudo-internationalisms" arises. It also lists the most common ones, as well as useful tips for avoiding mistakes when translating similar words. In order to distinguish between internationalisms and "false friends of the translator", students need to carefully monitor the context, understand the grammatical features of the language, as well as pay attention to the style of the text and select situational equivalents. These difficulties can arise not only when translating fiction, as it may seem at first glance, but also when translating scientific and technical texts. The results of the study prove the practical value of introducing the study of this topic in the teaching of language disciplines for students' professional communication.

Key words: *internationalism, pseudo-internationalism, translator's quirky friends, translation, transformations.*

Постановка проблеми. Потреба сучасного суспільства у спеціалістах, які вільно володіють іноземною мовою у побуті та у професійній діяльності, зумовлює необхідність пошуку нових конструктивних ідей для вирішення проблеми оптимізації та інтенсифікації навчання іноземних мов, здобування нових знань про інтернаціоналізми, «несправжніх друзів перекладача» та удосконалення рівня мовної та мовленнєвої підготовки в онлайн режимі при перекладі з іноземної на українську мову.

Аналіз досліджень. Досягнутий за останні роки прогрес у впровадженні новітніх засобів під час навчання іноземних мов потребує глибокого наукового обґрунтування дидактичних і методичних основ їх використання. Проблемою інтернаціоналізмів, міжмовних омонімів чи «хибних друзів перекладача» займалися та продовжують її досліджувати сучасні українські (О. А. Кириченко, І. В. Корунець, І. П. Ющук, Т. Цимбалюк) та іноземні науковці (Р. Braun, А. Kirknes, W. Krämer).

Мета статті – звернути увагу не тільки на користь інтернаціоналізмів під час вивчення іноземної мови, але й на небезпеку неправильного розуміння, перекладу, а також вживання міжмовних омонімів.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація та інтернет-комунікація внесли у багато мов схожі, а інколи ідентичні слова. Введення такої лексики, яка згодом стає інтернаціоналізмами, полегшує вивчення іноземної мови, робить комунікацію між різними народами простішою і доступнішою. Але не всім студентам та молодим науковцям відомо про загрозу використання псевдоінтернаціоналізмів.

Інтернаціоналізми – слова або сполуки, що існують у багатьох мовах з однаковими значеннями, хоч оформлені згідно із закономірностями певних мов (Корунець, 2003: 35).

Щодо перекладу інтернаціоналізмів, ми пропонуємо студентам використовувати, спираючись на

дослідження І. В. Корунця, такі способи: транслітерація, транскрибування, практичне транскрибування, описовий переклад та переклад шляхом заміни інтернаціоналізмів синонімами.

Зупинимось спочатку на передачі інтернаціоналізмів за допомогою транслітерації. Мовна форма усіх складових частин інтернаціоналізмів значно частіше передається в тих словах, що походять із мови, чия орфографічна система оснований на фонетичних законах. Переклад шляхом транслітерації не слід вважати механічним заміщенням кожної літери слова мовою джерела відповідною літерою мови перекладу. У багатьох випадках літера може додаватись, або випускатись, якщо вона не повністю відповідає звуковій або орфографічній системі мови перекладу.

Багато інтернаціоналізмів можна адекватно передати мовою перекладу на основі їх звукової форми. Такий спосіб перекладу, що називають транскрибуванням, забезпечує передачу лексичного значення багатьох інтернаціоналізмів, які походять з англійської, французької та деяких інших мов, в основу орфографічної системи яких покладено історичний або етимологічний принцип.

Значення багатьох інтернаціоналізмів неможливо передати одним словом, тому в такому випадку застосовують описовий переклад. У деяких випадках інтернаціоналізми мови джерела в процесі перекладу можна замінити синонімами мови перекладу.

Переклад інтернаціоналізмів, що є складними словами виконують згідно з мовною формою та будовою їх складових елементів (Селіванова, 2006: 83).

Наведемо кілька прикладів, щоб наочно продемонструвати особливості передачі інтернаціоналізмів засобами української мови:

Around the turn of the century steel producers began using furnaces that could make steel from leftover scrap instead of using traditional raw

material alone. – На початку століття виробники сталі почали використовувати печі, за допомогою яких сталь можна виплавляти із скрапу, а не тільки з традиційної сировини. У перекладі повний інтернаціоналізм “traditional” передали за допомогою українського відповідника «традиційний». Робимо висновок, що перекладач вдався до транскрибування. Також як прикладом транскрибування є сучасний термін lockdown – локдаун, використання якого об’єднало всі нації за часів карантину. Зазначимо, що транскрибування – це основний спосіб перекладу інтернаціоналізмів, оскільки це просто, швидко і не становить жодних перешкод.

Але навіть такі прості та звичні у використанні і перекладі інтернаціоналізми іноді потребують використання трансформацій під час перекладу. Наприклад:

As the resistance of the meter is a fixed quantity, the current in accordance with Ohm’s Law is proportional to the voltage. – Оскільки опір даного вимірювального приладу є величина постійна, то, за законом Ома, сила струму пропорційна напрузі. У перекладі частковий інтернаціоналізм «meter» передали за допомогою українського відповідника «вимірювальний прилад». Робимо висновок, що перекладач вдався до генералізації.

The blast furnace has been the principal unit for the production of hot metal from iron ore for over 600 years. – Більше 600 років доменна піч є основним агрегатом для виробництва рідкого металу із залізної руди. У перекладі частковий інтернаціоналізм «principal» передали за допомогою українського відповідника «основний». Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

We may say in general that the energy possessed by an isolated body or a system of bodies is constant, that energy can neither be created nor destroyed and this fact is the principle of energy. – В цілому можна сказати, що енергія ідеального тіла чи системи тіл є величина постійна; Закон збереження енергії стверджує, що її неможливо створити й знищити. У перекладі частковий інтернаціоналізм «principle» передали за допомогою українського відповідника «закон». Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

A special form of malleable iron, containing virtually no carbon, is known as white heart malleable iron. – Особливий тип ковкого чавуну, який майже не містить вуглецю, називають білосерцевим ковким чавуном. У перекладі частковий інтернаціоналізм “special” передали за допомогою українського відповідника «особ-

ливий». Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

На прикладах можна побачити, що, хоча інтернаціоналізми полегшують розуміння поданої іноземною мовою інформації, але під час перекладу не завжди доречно використовувати відповідне запозичення у рідній мові. Перекладачам та тим, хто вивчає іноземну мову, слід уважно перевіряти значення кожного слова, навіть якщо воно здається знайомим. Оскільки можна натрапити на псевдоінтернаціоналізм і хибно зрозуміти інформацію.

Псевдоінтернаціоналізми, або так звані «хибні друзі перекладача» чи міжмовні омоніми, – це пари слів у різних мовах, які є схожими за написанням чи вимовою, але відрізняються у значенні.

Наслідком неухважного ставлення до перекладу «фальшивих друзів» перекладача може бути невинне семантичне калькування, порушення норм лексичної сполучуваності, стилістична неадекватність при перекладі на рідну мову та перекручення значення слова, що перекладається. Це твердження може проілюструвати такий приклад:

Variable geometry wings constituted the main feature of the MIG-23, which appeared in 1967 and could attain Mach 3.

Цей термін має такі словникові варіантні відповідники:

- 1) геометрія,
- 2) конфігурація, форма,
- 3) формат,
- 4) (геометричні) розміри,
- 5) параметри технології.

Тематика тексту, в якому вжито термін, – будова літака МІГ–23, зміст речення стосується побудови крила літака, аналіз семантики лексичних елементів речення свідчить про те, що йдеться про особливості будови крила, а остаточно допомагає визначити значення цього терміну його лівостороння сполучуваність з терміном variable – змінний. Отже, спираючись на аналіз контекстуальних показників терміну geometry, доходимо висновку, що він має значення конфігурація. Тоді переклад наведеного речення буде таким:

Головною особливістю літака МІГ-23, що з’явився в 1967 році і міг розвинути швидкість 3 махи, були крила змінної конфігурації.

У перекладі частковий інтернаціоналізм «geometry» передали за допомогою українського відповідника «конфігурація». Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

«Несправжні друзі» з’являються і в тих випадках, коли різними мовами слово вимовляється (а інколи й пишеться) однаково. Один

з найбільш яскравих прикладів англійське слово «mist», що означає «туман». У німецькій мові «mist», це лайливе слово. Цікавий факт, що у зв'язку з подібними мовними нюансами марку Роллс-Ройс SilverMist довелося перейменувати в «SilverShadow» – срібна тінь (Казатін, 2017: 3–4).

Тільки в німецькій і англійській мовах таких випадків безліч. Наприклад, “dieRest” в німецькій зовсім не означає відпочинок, це «решта», “derGift” не подарунок, а «отрута». Перепони можуть викликати також такі лексеми, як derTermin – зустріч, derKonkurs – банкрутство, dieLektion – заняття.

Під час викладання німецької та англійської мов ми допомагаємо студентам позбутися помилок під час перекладу інтернаціональних лексем, або таких, що співзвучні з наявними словами в українській мові. Отже, щоб не помилитися під час вибору відповідника, слід звернути увагу на:

1. Контекст. Якщо той переклад слова не гармонує з іншим лексичним середовищем тексту.

2. Граматичне узгодження. Знання морфології та синтаксису мови перекладу допомагає виявити розбіжності змісту.

3. Ситуативний відповідник. За будь-якої омонімії, в тому числі міжмовної, слід враховувати стиль, жанр, а також ситуацію.

Також необхідно враховувати розходження в стилістичних характеристиках окремих лексем, які асоціюються при перекладі. Слова, які мають однакові словникові значення можуть різнитися за рахунок функціонально-стилістичних та експресивно-емоційних забарвлень.

Висновки. У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що основними способами передачі інтернаціоналізмів засобами української мови є транскрипція та транслітерація, синонімічна заміна. Труднощі складають часткові інтернаціоналізми і псевдоінтернаціоналізми, що не мають подібних значень, оскільки вони численніші, можуть бути прийняті за справжні інтернаціоналізми і перекладені невірною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (англійською і українською мовою). К. : Вища школа, 2003. 175 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 188.
3. Електронний сайт інтерактивних навчальних модулів GoogleBooks. URL:http://books.google.com.ua/books/about/Resource_environmental_profile_analysis
4. Електронний журнал Boell. URL: http://www.boell.de/download/oecologie/ukr_nip2.pdf
5. Електронний журнал Казатін. Хибні друзі перекладача при вивченні англійської мови. URL: <https://kazatin.com/Podii/hibni-druzi-perekladacha-pri-vivchenni-angliyskoyi-movi-10615650.html>

REFERENCES

1. Korunets I.V. Teoriia i praktyka perekladu (angliiskoiu i ukrayinskoiu movoiu) [Theory and practice of translation (in English and Ukrainian)]. K.: Vyshcha shkola, 1998. 175 p. [in Ukrainian]
2. Selivanova O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K, 2006. 188 p.[inUkrainian]
3. Elektronnyi sait interaktyvnykh navchalnykh moduliv. [Electronic site of interactive educational modules] GoogleBooks http://books.google.com.ua/books/about/Resource_environmental_profile_analysis [in Ukrainian]
4. Elektronnyi zhurnal Boell. [Electronic magazine Boell]. URL: http://www.boell.de/download/oecologie/ukr_nip2.pdf [in Ukrainian]
5. Elektronnyi zhurnal Kazatin. [Electronic magazine Kazatin]. URL: <https://kazatin.com/Podii/hibni-druzi-perekladacha-pri-vivchenni-angliyskoyi-movi-10615650.html> [in Ukrainian]

Любов ЛЕТЮЧА,

orcid.org/0000-0002-0481-850X

кандидат фiлологiчних наук, доцент,
доцент кафедри iноземної фiлологiї, перекладу та методики навчання
Унiверситету Григорiя Сковороди в Переяславi
(Переяслав, Київська область, Україна) letinna@ukr.net

Ірина БОЧАРОВА,

orcid.org/0000-0003-0370-8410

кандидат фiлологiчних наук, доцент,
доцент кафедри iноземних мов
Київського нацiонального економічного унiверситету іменi Вадима Гетьмана
(Київ, Україна) irinabocharova1957@gmail.com

МОРБІАЛЬНА МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ГІБРИДНА ВІЙНА

У статті робиться спроба осмислення метафоричної підсистеми актуального концепту ГІБРИДНА ВІЙНА, що формується на базі медичної лексики в українськомовному воєнно-політичному та публіцистичному дискурсах. Мета розвідки полягає в дослідженні особливостей репрезентації через морбiальну метафору концепту ГІБРИДНА ВІЙНА в сучасному українськомовному воєнно-політичному та публіцистичному дискурсі шляхом відтворення метафоричної моделі концепту зі сферою-джерелом «Хвороба». Об'єктом дослідження є метафоричний концепт ГІБРИДНА ВІЙНА, який розглядається за допомогою методів спостереження, аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації, концептуального аналізу, текстового аналізу мовних одиниць. Проведене дослідження показало, що в українськомовних воєнно-політичних, публіцистичних дискурсах воєнного спрямування як сфера-джерело метафоричної моделі аналізу концепту ГІБРИДНА ВІЙНА активно виступає поняття хвороби. Пояснено причини цього: хвороба свiдчить про порушення життєдіяльності організму, відповідно морбiальні метафори свiдчать про певні відхилення (чим, безперечно, є вiйна) в розвитку держави. Огляд дискурсу воєнного спрямування засвiдчив, що в українськомовному інтернет-дискурсі метафорична модель ГІБРИДНА ВІЙНА – це ХВОРОБА з висхідною понятійною сферою «Хвороба», вибудовується на основі трьох фреймових структур: «Хвороба», «Причини захворювань», «Способи лікування», які увиразнюються розгалуженою слотовою структурою. Зазначено, що при описі такого агресивного виклику, як вiйна, морбiальна метафора зазвичай маркує соціально-політичні зміни, пов'язані з дестабілізацією суспільства. Тим не менш, метафора хвороби має потенціал для створення позитивного образу країни, наприклад, при описі причин захворювання та успішних способів лікування.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, дискурс, концепт ГІБРИДНА ВІЙНА, морбiальна метафора, фрейм, слот.

Lyubov LETYUCHA,

orcid.org/0000-0002-0481-850X

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) letinna@ukr.net

Iryna BOCHAROVA,

orcid.org/0000-0003-0370-8410

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman
(Kyiv, Ukraine) irinabocharova1957@gmail.com

MORBIAL METAPHOR AS A METHOD OF REPRESENTATION *HYBRID WAR* CONCEPT

The article tries to explain the metaphorical subsystem of the actual *HYBRID WAR* concept, which is formed on the basis of the medical vocabulary in Ukrainian-speaking military-political and publicistic discourses. The intelligence aims to investigate the peculiarities of representation through the morbial metaphor of the *HYBRID WAR* concept in the modern Ukrainian military-political and publicistic discourse by reproducing the metaphorical model of the concept with

the sphere-source "Disease". The object of research is the metaphorical HYBRID WAR concept, which is studied applying the methods of observation, analysis, synthesis, generalization and systematization, conceptual analysis, textual analysis of language units. The conducted research showed that in the Ukrainian-speaking military-political, publicistic discourses of the military direction as the sphere-source of the metaphorical model of the analysis of the HYBRID WAR concept is actively presented with the disease concept. The reasons for this are explained: the disease demonstrates a violation of the vital activity of the organism, accordingly, morbid metaphors show certain deviations (which, undoubtedly, war is) in the state development. The overview of the military directive discourse has testified that in the Ukrainian Internet discourse the metaphorical HYBRID WAR model is a DISEASE with an ascending conceptual sphere "Disease" which is built on the basis of three frame structures: "Disease", "Causes of diseases", "Methods of treatment", which are expressed by a branched slot structure. It is noted that when describing such an aggressive challenge as war; the morbid metaphor usually marks socio-political changes associated with the destabilization of society. Nevertheless, the disease metaphor has the potential to create a positive image of the country, for example, when describing the causes of disease and successful treatments.

Key words: *cognitive linguistics, discourse, HYBRID WAR concept, morbid metaphor, frame, slot.*

Постановка проблеми. Метафора – важливий спосіб пізнання. Люди звикли використовувати конкретні та відомі їм поняття для розуміння та усвідомлення абстрактних та невідомих понять на основі власного сприйняття та досвіду. Дж. Лакофф та М. Джонсон вважали, що «суть метафори це розуміння та переживання сутності (thing) одного виду в термінах сутності іншого виду» (Lakoff, Johnson, 1980: 47).

Дослідження різних метафоричних моделей у воєнно-політичному, публіцистичному дискурсі представляється нам актуальним, оскільки забезпечує можливість систематизації отриманих даних для подальшого вивчення та опису картини світу, дозволяє враховувати національні особливості мислення, суспільно-політичну ситуацію, всілякі характеристики тих чи інших реалій та інші дискурсивні чинники. Метафора розглядається сучасною когнітивною лінгвістикою як одна з фундаментальних розумових операцій, націлених на пізнання, категоризацію, концептуалізацію, оцінку та пояснення світу.

Активізація метафоризації є свідченням спрямованості розвитку свідомості, оскільки «кожен новий поворот в історичному розвитку держави призводить до мовної «перебудови», створює свій лексико-фразеологічний тезаурус, що включає також концептуальні метафори і символи» (Жиляєва, 2014: 132). З огляду на масштабну російсько-українську війну, вважаємо актуальним проаналізувати метафоричну підсистему, що формується на базі медичної лексики в україномовному воєнно-політичному та публіцистичному дискурсах.

Аналіз досліджень. Детальному аналізу специфіки морбальної метафори присвячені наукові доробки Т. Васильєвої (Васильєва, 2018), О. Коляденко (Коляденко, 2009), К. Руснак (Руснак, 2012), М. Жулінської та Н. Смоляр (Жулінська, Смоляр, 2015) тощо.

Мета пропонованої розвідки полягає в дослідженні особливостей репрезентації через мор-

бальну метафору концепту ГІБРИДНА ВІЙНА в сучасному українському воєнно-політичному та публіцистичному дискурсі шляхом відтворення метафоричної моделі концепту зі сферою-джерелом «Хвороба». Мета передбачає розв'язання конкретних завдань: 1) визначити особливості такого гібридного формату дискурсу, як воєнно-політичний; 2) визначити поняття морбальної метафори як одного із способів категоризації, концептуалізації та оцінки дійсності в сучасних політичних, публіцистичних текстах, присвячених війні; 3) за допомогою пропонованої нами метафоричної моделі проаналізувати особливості реалізації морбальних метафор у воєнно-політичному, публіцистичному дискурсах україномовних текстів воєнного спрямування. Об'єктом дослідження є метафоричний концепт ГІБРИДНА ВІЙНА, який розглядається за допомогою методів спостереження, аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації, концептуального аналізу, текстового аналізу мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Для репрезентації концепту ГІБРИДНА ВІЙНА ми використовуємо надпотужний, на нашу думку, інструмент – метафору, оскільки метафору можна вважати активним засобом впливу на читача. На думку Р. Гіббса, «все, що можна сказати про спостережуваний світ, можна перенести на неспостережуваний, тобто замінити відповідною метафорою» (Gibbs, 2008).

У сучасній дискурсології поряд з інтенсивною розробкою теорії політичного та воєнного дискурсів не виправдано рідкісні дослідження, присвячені вивченню та розгляду гібридних форматів дискурсу. Дослідники частіше розглядають політичний та воєнний дискурс окремо, не виділяючи військово-політичний дискурс. Але наразі, коли в Україні йде війна, взаємозв'язок політичної та військової сфери складно заперечувати, адже збройні сили та військова організація держави, так само як і різні політичні сили, є найважли-

вiщими факторами, що визначають вектор розвитку воюючої країни. Отже, воєнний дискурс взаємопов'язаний i є частиною полiтичного дискурсу, а полiтичний дискурс – воєнного, i розумiння та визначення цих окремих типiв дискурсiв залежить вiд iхнього єдиного сприйняття, як одного цiлого. Тематика вiйськово-полiтичного дискурсу орієнтована на сферу мiжнародних, а частково i внутрiшньодержавних вiдношень, на проблему вiйни та миру, присвячена розгляду мiждержавних, мiжнародних та мiжетнiчних конфлiктiв. Основним об'єктом впливу на слухача у воєнно-полiтичному дискурсі є масова аудиторія, а головна мета, так само як i в полiтичному дискурсі, – манiпулювання думкою, установками, обiзнанiстю та поведiнкою реципiєнтiв. Такий прийом соціального впливу на свiдомiсть людей здiйснюється не тiльки за допомогою певної подачі необхідної iнформації, але й за допомогою якостi поданих вiдомостей, де часто простежується спотворення справжнього змiсту, вживання двозначних понять i навмисне змiщення смислових вiдтiнкiв. Мета воєнно-полiтичного дискурсу – не боротьба за владу чи її утримання, не здiйснення вiйськових дiй, що притаманно вiйськовому дискурсу, а необхіднiсть поiнформувати населення про воєнні подiї та вплинути на його думку.

Розглянемо визначення та характеристики концепту ГІБРИДНА ВІЙНА, необхідні для подальшого його аналізу. Слiд зазначити, що на сьогоднiшній день науковцi пропонують десятки дефiнiцiй поняття «гiбридна вiйна», але єдиного, всеохоплюючого визначення немає. У статті пропонуємо запровадити у лiнгвiстичний обiг наступне розумiння поняття «гiбридна вiйна»: «... вiйна – як основоположне домінуюче поняття – доповнюється поняттям «гiбридний», що надає цьому концепту нову форму i нову якість (поєднання мiлiтарних, квазімiлiтарних, дипломатичних, економічних, iнформаційних та iнших невiйськових заходiв, реалiзованих з опорою на вiйськову силу, а також терористичні, диверсiйнi, пiдривні та кримiнальнi технологiї). ... має на меті показати своєрiдну конвергенцію рiзних засобiв та методiв ведення воєнних дiй» (Андрiєвський, 2017: 7). Пропоноване визначення перегукується iз визначенням iз Великої української енциклопедії: «Гiбридна вiйна (*англ. hybrid warfare*) – рiзновид ескалації конфлiктiв, властивий для 21 ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних i нетрадиційних стратегiй, ресурсiв, засобiв, методiв пiдривної дiяльностi, механiзмiв кiбервiйни з метою досягнення певних полi-

тичних цiлей» (ВУЕ). Для аналізу матерiалу нам важливо зазначити, що гiбриднiсть визначається як поєднання рiзноманiтних форм воєнно-полiтичної, економічної, iнформаційної, культурної, освітньої та збройної агресії. Тому матерiалом для дослідження слугували iнтернет-дискурси, присвяченi гiбридній російсько-українській вiйні.

Осмилення концепту здiйснюється за допомогою метафори, на пiдставі емпіричного досвiду. Морбiальна метафора є одним iз значних способiв категоризації, концептуалiзації та оцiнки дiйсностi в сучасних полiтичних, публiцистичних текстах, присвячених вiйні. Цей рiзновид метафори, маючи прагматичний характер, дозволяє вiдображати iнформацію у колоритній, емній та доступній формі. *Morbus* з латинської – хвороба. Словник української мови (СУМ-11) фiксує наступне визначення лексеми: «Хвороба – це 1. Порушення нормальної життєдiяльностi органiзму пiд впливом несприятливих чинникiв внутрiшнього й зовнiшнього середовища; недуга, захворювання // Вияв хворобливих ознак у розвитку рослин; ураження. 2. *перен.* Неприродне, надмiрне захоплення чим-небудь, надзвичайний потяг до чогось» (с. 47). Вiдповiдно до будь-якої медичної енциклопедії або iншого джерела, що так чи iнакше має вiдношення до медицини, вiдомо, що хвороба має певний подразник, який, з одного боку, шкодить здоров'ю, а з iншого, – виробляє захисні функції органiзму. У зв'язку з цим, хвороба протiкає у двох взаємопов'язаних категорiальних процесах – ураження та захист.

Інтерпретація концепту ГІБРИДНА ВІЙНА репрезентується завдяки пропонуваній нами метафоричній моделі, яка є важливою складовою національної мовної картини свiту, що у свою чергу вiдображає розвиток суспiльства та змiнюється разом з ним. Згiдно когнiтивно-дискурсивній теорії А. П. Чудiнова до ознак метафоричної моделі вiдносять вихiдну поняттєву сферу (сферу-джерело), нову поняттєву сферу, (сферу-мiшень), фрейми (одиначи знань, органiзованi навколо деякого поняття та мiстять iнформацію про нього), слоти (частини фреймiв). Метафорична модель розумiється як «наявна i /або така, що складається у свiдомостi носiїв мови схема зв'язку мiж поняттєвими сферами, яку можна представити формулою: «X – це Y» (Чудiнов 2013). Метафоричнi моделі вивчаються в контексті подiй, що вiдбуваються, з урахуванням здатностi моделі до розгортання в тексті та дискурсі. Аналіз метафоричних моделей дозволяє визначити ступiнь впливу подiй у рiзних сферах суспiльства на функціонування мови.

Назва моделі включає сферу-мішень та сферу-джерело, у нашому дослідженні: **ГІБРИДНА ВІЙНА – це ХВОРОБА**. Морбальна метафора відображає соціально-політичні, економічні та інші процеси, а саме збої у нормальному функціонуванні будь-якого суб'єкта/об'єкта. Метафоричні моделі зі сферою-джерелом «хвороба» можуть мати наступні фрейми:

Фрейм 1. Хвороба включає в себе лексичні одиниці, які номінують загальні назви недуг людського організму, симптоми цих недуг, порушення психофізіологічних процесів. У воєнно-політичному, публіцистичному дискурсі проблеми, пов'язані із російським вторгненням в Україну, розглядаються як хвороби, лікування яких може вирішити цю проблему. У цьому випадку метафора значною мірою сприяє розумінню самого процесу війни, його природного перебігу, оскільки у житті кожної людини, так чи інакше, хвороби та їх лікування були чи є невід'ємною частиною їх повсякденного життя. Тому кожна людина усвідомлює, що зазвичай хворобам передують певні симптоми, і скоріше та повне одужання залежить від вчасно наданої допомоги.

Слот 1.1. Симптоматика.

«Війна приносить за собою *кров*, *руху* і *біль* від втрат» (BBC NEWS Україна, 6.04.2022). «Російські медіа та проросійські ресурси пишуть, що на думку офіційної Японії, гіперзвукові ракети «Авангард» стали для США «*справжнім головним болем*» (Disinfo Chronical, 12.01.2023). «Вони нам показували місця боїв. Дуже болючі місця» (Еспресо, 23.01.2023). «Ми відчуваємо *нестерпний біль*, його *пекучість* і *кровоточиві рани*...ми бачимо, як вже 259 день вся наша Україна плаче» (Еспресо, 23.01.2023). «... Соловйов, почав влаштовувати притаманну йому *істеріку* в ефірах, про те, що треба завдати удари по США та країнам Європи, щоб припинити постачання зброї Україні (Патріот Донбасу, 22.01.2023). «Війна – це *шок* для економіки та країни в цілому. ... Можливо, ми навпаки все ще наближаємося до паралічу у вигляді ...» (BBC NEWS Україна, 14.07.2022). «Це конвульсії»: экс-глава МЗС України пояснив, навіщо Кремлю різдвяне «перемир'я ...» (УНІАН, 06.01.2023). «Політологи: у Кремлі зрозуміли, що перебрали із пропагандистським психозом» (УНІАН, 06.01.2023). І чим довше йде війна в Україні, тим сильніше виявляється вся ця *хвора*, деструктивна природа Московії (УНІАН, 15.03.2022). «Росія не виграє війну на *виснаження*» (Повернись живим. Новини. 20.01.2023).

Як свідчать приклади, лексеми на позначення симптомів хвороби у метафоричній формі активно корелюють із воєнними реаліями. Найчастотнішою у воєнно-політичному та публіцистичному дискурсах є лексема *біль*, *пекучість*, *кровоточива рана* та їх похідні. Наслідки постійних воєнних дій, звичайно, спостерігаються абсолютно в усіх сферах життя суспільства. Як результат – поява в текстах, пов'язаних із різними сферами життя, лексем *шок*, *параліч*, *істерика*, *конвульсії*, *психоз*, *виснаження*, лексеми із загальним значенням *хворий*, пряме значення яких пов'язане із симптомами важких захворювань. Таким чином, використання морбальної метафори є засобом осмислення дійсності: війна – надзвичайно важке випробування для суспільства, яке супроводжується сукупністю неприємних ознак.

Слот 1.2. Фізичні недуги.

«ЗСУ б'ють росіян по всіх фронтах: наступ захлинається, логістика *кульгає*» (Еспресо, 01.02.2023). «*Криворукі кацапи* запустили ракету «Кинджал» по Україні, а вона впала у Ставропольському краї росії» (5 UA, 15.09.2022). «Саме така безвідповідальна, тепло-холодна, *сліпа* й *глуха* до реальності *позиція* очільників МП в Україні ... Тож закликаємо очільників МП в Україні нарешті оговтатися від московського дурману і *летаргічного розслаблення*, побачити реальне життя Церкви і суспільства, їхні потреби та прагнення!» (Волинські новини, 16.05.2022).

Серед лексем на позначення переносів нами виявлені наступні лексеми зі значенням фізичних недуг: *сліпий*, *глухий*, *криворукий*, *кульгавий*, *летаргічне розслаблення* та їх деривати; Для здійснення метафоричного переносу використовується прояв недуг, пов'язаних з фізичними обмеженнями людини: війна перешкоджає об'єктивному сприйняттю дійсності і свободі пересуванню, а відтак – повноцінному виконанню певних дій.

Слот 1.3. Конкретні назви хвороб.

«Прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький закликав до боротьби з російською пропагандою та порівняв «русский мир» із *раковою пухлиною*, що загрожує всій Європі» (LIGA NET, 11.02.2023). «Президент Володимир Зеленський назвав повномасштабну війну росії проти України *хворобою «COVID-22»*, ...» (Укрінформ, 09.06.2022). «Причому це є єдиним рушійним для їхнього *атрофованого мозку* фактором, що змушує їх йти і вмирати під кулями ЗСУ, навіть не пригинаючись» (Інформаційний спротив, 09.02.2023).

Використання лексем на позначення загально-відомих, із надзвичайно важким перебігом, часто з летальними випадками, хвороб *ракова пух-*

лина, «COVID-22», атрофований мозок особливо яскраво метафорично вказує на основну ознаку ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ – смертельну загрозу для всього людства.

Слот 1.4. Психічні розлади.

«Вiйна – це *безумство*», – Папа Римський помолився за Україну» (Т1ua, 13.02.2022). «Вiйна є *хронiчним* стресом тому, що вона триває уже більше двох місяців ...» (Google com, 03.05.2022). «Активним ядром популяцiї оркiв є *психопати* – розмовляючі тварини, що належать до біологічного виду *Homo intelis*» (Ar25, 26.04.2022). «Путін вибухнув порцiєю *марення* та назвав Донбас «iсторичними територiями» Росiї (Главред, 18.01.2023). «*Z-шизофренiя*. У Росiї встановлено дивний пам'ятник на честь вiйни» (Главком, 13.06.2022). «...та суперечить *хворобливим* маренням ... чинників, який завадив російським окупантам «узяти Київ за три дні» (Сайт-меморiал, присвячений Героям Небесної Сотні, 22.11.2022). «І ніколи самодостатня нація не буде боятися не самодостатньої, а тим паче – *хворіти на якусь там фобію*» (Волинський національний університет імені Лесі Українки). «Геополітичні *галюцинації* Путiна про «велич Росiї» (Главком, 31.10.2022).

Досить активно у воєнно-політичному та публіцистичному дискурсах при метафоризації використовуються лексеми на позначення загальновідомих психічних розладів: *безумство, стрес, марення, шизофренія, хворобливе марення, фобія, галюцинації* тощо. Це дозволяє деталізувати значення концепту ГІБРИДНА ВІЙНА як певного психічного розладу (або навіть групи психічних розладів), що характеризуються розпадом процесів мислення та емоційних реакцій, а отже, потребують серйозного лікування.

Фрейм 2. Причини захворювань. Для пояснення причин російсько-української війни автори воєнно-політичних та публіцистичних дискурсів активно послуговуються загальновідомими термінами на позначення отруйних речовин (*токсин, отрута*) та медичними термінами на позначення причини хвороби: *вірус, бацила*, які здатні *інфікувати, отруювати, заражати*.

Слот 2.1. Інфекції, віруси.

При цьому Єрмак додав, що «путiнiзм – він як *вірус*». А віруси потрібно знищувати...» (ASRI, 28.10.2022). «Чи є в нас шанс перемогти в цій вiйні «*інфікування*» ненавистю? ... Але проблема *вірусних захворювань* у тому, що якщо *інфікування* відбулося – цю хворобу доведеться лікувати» (Українська правда, 10.07.2014). «... Втім інфіковані вiйною завжди матимуть її у своїй крові до кінця життя» (Gazeta.ua, 14.12.2022).

«Це вiйна одного враженого iмперською бацiлюю народу проти України» (Gazeta.ua, 14.12.2022). «Геноцид вчиняють окупанти, заражені антиукраїнською пропагандою» (#UАразом, 25.11.2022). «Російська армія повністю «*прогнила*» і загрузла в корупції, що дає українцям додаткову перевагу у вiйні» (ОПК, 30.08.2022).

Метафоризація з використання лексем *вірус, бацила, інфікування, зараження, епідемія, гниття* підкреслює масштабність та швидкість розповсюдження вiйни та всього, що з нею пов'язане. Попри те, що морбiальна метафора зазвичай маркує соціально-політичні зміни, пов'язані із дестабілізацією суспільства, негативні наративи урівноважуються наративами позитивних змін: «*Епідемія оптимізму*. Вiйна змінила українців: соціологи фіксують вражаючі тренди» (Главком, 31.07.2022).

Слот 2.2. Токсини, отрута\протиотрута

«Отрута для людяності. Коли вiйна закінчиться, будуть написані цілі томи про пропаганду, її різновиди, її методи, про способи впливу ...» (24tv, 20.11.2022). «Ця пропаганда наскільки потужна і наскільки токсична, що я думаю, вона зачіпає людей. І це працює, і це страшно. Для тих, хто і так вірив у «русский мир», для них це бальзам на душу, вони це читають», – каже експертка» (Радіо Свобода, 01.09.2022). «Серед усіх *токсичних* лексем на позначення вiйни РФ проти України найчастіше онлайн-медіа усіх трьох країн послуговувалися лексемою «конфлікт» (Укрінформ, 05.02.2023). «... отруєні пропагандою діти, яких готують до вiйни» (Galinfo, 10.05.2018). Нагадаємо, що Путін назвав американські системи ППО Patriot застарілими і заявив, що «*знайдеться протиотрута*» (BBC NEWS Україна, 22.12.2022). «Росія робить все, щоб стати синонімом *токсичності*» (Gazeta.ua, 26.04.2022).

Метафоричний перенос лексики токсично-отруйного значення допомагає дійти висновку, що вiйна, віроломно розпочата росією, викрила та продемонструвала всьому світу характер брехні та обману, яку російська пропаганда усіма способами впроваджує серед свого суспільства (навіть дітей) та нав'язує світовій спільноті.

Фрейм 3. Способи лікування. Для всього людства немає нічого небезпечнішого за вiйну, оскільки вона може дуже швидко знищувати все живе навколо. Концепт ГІБРИДНА ВІЙНА представлений через морбiальну метафору як важка хвороба, яку потрібно лікувати. Серед лексем спеціальної термінології, що іменують процес відновлення здоров'я людини, воєнно-політичний та публіцистичний дискурси оперують лексемами та словосполученнями медичного змісту: *відрізати, операція, ампутація*.

Слот 3.1. Консервативне лікування.

«Президент Володимир Зеленський назвав повномасштабну війну росії проти України ..., *щеплення* від якої можливе санкціями та зброєю» (Укрінформ, 09.06.2022). «Енергоефективність – *щеплення* проти газової залежності» (РБК-Україна, 01.11.2022). «Владика Борис Гудзяк: Українцям випала доля *лікувати* Росію від *патології*. Думаю, що за роки війни, особливо в останні активні її місяці, українці *зіплюються* через болісні переживання...» (Український католицький університет, 08.08.2022). «*Рецепт* перемоги простий»: Подоляк назвав можливі терміни закінчення війни РФ проти України» (ТСН, 15.05.2022). «Зброя та санкції – це так само *вакцина*...» (Укрінформ, 09.06.2022). «Ця війна ... це такі *пологові потуги*. Ця війна – *передсмертні потуги* для Росії і *пологові* – для України» (Гордон, 0202.2023).

Нова метафора стає частиною понятійної системи, що служить основою нашої дійсності: російсько-українська війна, представлена через морбальну метафору *щеплення, вакцина, лікування від патології, рецепт, зіплення*, зі значенням консервативного лікування, не є «пацієнтом», у якого початкові або легкі ступені хвороби. Тобто, для остаточного зіплення консервативного лікування недостатньо. Використання морбальної метафори *пологові потуги, пологи* підсилює вищезазначений висновок.

Слот 3.2. Оперативне втручання.

«Я переконаний, якщо ми утримаємо схід і південь, ми повністю поставимо крапку у цій війні, зламавши хребет російській імперії» (Прямий, 16.04.2022). «Досить *лікувати* Росію. Досить *лікувати* те, що не *лікується*. Російська імперія потребує *евтаназії*» (Главком, 14.04.2022). «Тактика окупантів – одразу «*відрізати*» захоплену територію від українського мовлення» (Радіо Свобода, 01.09.2022). «Для величезного тіла Російської імперії *смертельна* лише одна *операція* – *ампутація* України» – вигадана цитата Отто Бісмарка на стенді (Укрінформ, 01.04.2015). «Керівник – Бадма Башанкаєв (голова комітету Держдуми Росії з охорони здоров'я, який публічно закликав «*ампутувати* Україну») (Українська правда, 24.06.2022).

Російсько-українська війна метафорично подається в аналізованих дискурсах як хвороба, яка потребує лікування за допомогою найбільш дієвого оперативного хірургічного втручання. Прикметним є доволі часте вживання в аналізованих дискурсах словосполучення «*зламати хребет*», що яскраво характеризує різку зміну ситуації в ході війни, яка вже не відновиться на користь ворога,

тому що хребет – це кістяк або основа організму. Із огляду на те, що агресивні дії з боку росії зайшли занадто далеко, вони є «невиліковними», тому війну потрібно зупинити найрадикальнішим способом – застосуванням *автеназії*. Тільки радикальні медичні маніпуляції дадуть можливість отримати швидкий видимий результат, тобто назавжди покінчити з ворогом. Водночас метафори мають здатність творити нову реальність: вказують на реально або потенційно хворобливі наслідки у вигляді «*ампутованих*», «*відрізаних*» територій нашої держави та пов'язаним із цим благ цивілізації.

Репрезентація аналізованого концепту через морбальну метафору, на наш погляд, у цілому маркує оптимістичні прогнози, оскільки будь-яка хвороба може бути попереджена або принаймнівиліковна.

Висновки. Зазначимо, що агресія росії проти України не тільки спричинила значні суспільно-політичні зміни, але й сприяла глибинним перетворенням у масовій свідомості, які зі свого боку знайшли яскраве втілення в мові. Джерелом дослідження слугували воєнно-політичні (гібридний формат дискурсу) та публіцистичні дискурси україномовних текстів воєнного спрямування. Метафоризація є те дзеркало, за допомогою якого можна відстежити ставлення суспільства до такого складного і значимого питання як сучасна російсько-українська гібридна війна. Дослідження метафоричних моделей дозволяє виявити найбільш типові способи осмислення дійсності, що конструюються мисленням і знаходять своє відображення в мові. Це, своєю чергою, може пояснити здійснювані, виходячи з цих цінностей і понять, дії як окремих індивідів, так і суспільства загалом. Проведене дослідження показало, що в україномовних воєнно-політичних, публіцистичних дискурсах воєнного спрямування як сфера-джерело метафоричної моделі аналізу концепту ГІБРИДНА ВІЙНА активно виступає поняття хвороби. Це пояснюється тим, що хвороба свідчить про порушення життєдіяльності організму, відповідно морбальні метафори свідчать про певні відхилення (чим, безперечно, є війна) в розвитку держави. Пропонована нами метафорична модель репрезентації аналізованого концепту ГІБРИДНА ВІЙНА – це ХВОРОБА представлено фреймами «Хвороба», «Причини захворювань», «Способи лікування», які увиразнюються розгалуженою слотовою структурою. Зазначимо, що при описі такого зовнішньополітичного виклику, як війна, метафора хвороби зазвичай маркує соціально-політичні зміни, пов'язані з дестабілізацією суспільства.

Тим не менш, метафора хвороби має потенцiал для створення позитивного образу краiни, наприклад, при описi причин захворювання та успішних способiв лiкування.

Специфіка морбiальної метафори полягає у досить вузьких можливостях тлумачення, що

сприяє формуванню конкретних образiв у свiдомості реципієнта.

Перспективу подальших розвiдок вбачаємо у дослідження метафоричних моделей концепту ГІБРИДНА ВІЙНА, зокрема морбiальної, в iншомовних дискурсах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрiєвський Т. Г. Концептуалiзацiя поняття гiбридної вiйни: полiтологiчний вимiр. *Сучасне суспiльство*. 2017. Вип. 1 (13). С. 7.
2. Васильєва Т. О. Морбiальна метафора в економiчному дискурсі сучасних iспаномовних ЗМІ. *Studia Linguistica*. 2018. Vol. 13. URL: <http://studia-linguistica.knu.ua/> (дата звернення: 09.02.2023).
3. Велика українська енциклопедiя URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2023).
4. Жилiєва О. В. Полiтичний дискурс в сучасних студiях. *Україна i свiт: дiалог мов та культур: Матерiали мiжнародної науково-практичної конференцiї, 19-21 березня 2014 року*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. 702 с.
5. Жулинська М., Смоляр Н. Морбiальна концептуальна метафора у сучасному нiмецькому полiтичному дискурсі. *Актуальні питання iноземної фiлологiї*. 2015. № 3. С. 66–74.
6. Коляденко О. Когнiтивна метафора як засiб об'єктивациї концепту «страх» у творах М. Коцюбинського. *Українська мова*. 2009. № 3. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 09.02.2023).
7. Руснак К. Метафорична концептуалiзацiя економiчної кризи в мові сучасної української преси. *Науковi записки. Серiя «Фiлологiчна»*. 2012. Вип. 23. С. 145–147.
8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодiда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 11. С. 47.
9. Чудинов А. П. Очерки по современной политической метафорологии. Екатеринбург, 2013. 176 с.
10. Gibbs R. Metaphor and thought: the state of the art. *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. N.Y. : Cambridge university press, 2008. P. 3–17.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

REFERENCES

1. Andriievskiy T. H. Kontseptualizatsiia poniattia hibrydnoi viiny: politolohichniy vymir. [Conceptualization of the hybrid war concept: political dimension]. *Suchasne suspilstvo*. 2017. Vyp. 1 (13). S. 7 [in Ukrainian].
2. Vasylieva T. O. Morbialna metafora v ekonomichnomu dyskursi suchasnykh ispanomovnykh ZMI. [Morbial metaphor in the economic discourse of modern Spanish-language mass media]. *Studia Linguistica*. 2018. Vol. 13. URL: <http://studia-linguistica.knu.ua/> (data zvernennia: 09.02.2023) [in Ukrainian].
3. Velyka ukrainska entsyklopediia. [The Great Ukrainian encyclopedia]. URL: <https://vue.gov.ua> (data zvernennia: 10.02.2023) [in Ukrainian].
4. Zhyliiaieva O. V. Politychni dyskurs v suchasnykh studiiakh. [Political discourse in modern studies]. *Ukraina i svit: dialoh mov ta kultur: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 19–21 bereznia 2014 roku*. Kyiv : Vyd. tsentr KNLU, 2014. 702 s [in Ukrainian].
5. Zhulinska M., Smoliar N. Morbialna kontseptualna metafora u suchasnomu nimetskomu politychnomu dyskursi. [Morbial Conceptual Metaphor in Contemporary German Political Discourse]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*. 2015. № 3. S. 66–74 [in Ukrainian].
6. Koliadenko O. Kohnityvna metafora yak zasib obiektyvatsii kontseptu «strakh» u tvorakh M. Kotsiubynskoho. [Cognitive metaphor as a means of objectifying the concept of "fear" in the works of M. Kotsyubynskiy]. *Ukrainska mova*. 2009. № 3. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/> (data zvernennia: 09.02.2023) [in Ukrainian].
7. Rusnak K. Metaforychna kontseptualizatsiia ekonomichnoi kryzy v movi suchasnoi ukrainskoi presy. [Metaphorical conceptualization of the economic crisis in the language of the modern Ukrainian press]. *Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna»*. 2012. Vyp. 23. S.145–147 [in Ukrainian].
8. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. / AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka, 1970–1980. T. 11. S. 47 [in Ukrainian].
9. Chudinov A. P. Ocherki po sovremennoy politicheskoy metaforologii. [Essays on modern political metaphorology]. *Ekaterinburg*, 2013. 176 s [in Russian].
10. Gibbs, R. Metaphor and thought: the state of the art. *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. N.Y. : Cambridge university press, 2008, P. 3–17.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

УДК 88'373.23

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-8>**Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ,**

orcid.org/0000-0002-7460-7476

доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) doctordumetaua@meta.ua

Володимир ДЕМЧЕНКО,

orcid.org/0000-0003-1841-7798

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) d.vovchuk@gmail.com

«ДЕОКУПАЦІЯ» АНТРОПОНІМІВ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

У статті показано, що дослідження різних антропонімічних проблем має давні традиції як в історичній, так і мовознавчій галузях науки. Водночас як окрема наукова галузь антропоніміка активно розвивається лише з 2-ї половини ХХ століття, оскільки зростає інтерес до наукового вивчення особових назв у мовах різних народів. Так, останнім часом помітно поживався інтерес до вивчення різних аспектів української антропонімії.

З'ясовано, що останні наукові розвідки з проблем української антропоніміки вийшли друком ще до початку широкомасштабного вторгнення російського агресора на територію незалежної України та розірвання дипломатичних відносин з цією сусідньою державою, саме тому не порушувалися ще питання «деокупації» українських антропонімів у площині ідентифікації громадян за принципом «свій – чужий». Зважаючи на це, на основі вагомих аргументів запропоновано мовознавчій спільноті та представникам громадянського суспільства лобювати внесення до нормативно-правових актів України, зокрема Українського правопису, відповідних змін щодо очищення української антропонімної системи від багатовікового російського окупаційного впливу та оформлення російських антропонімів українською мовою відповідно до європейських мовних традицій.

Зроблено висновок, що впорядкування власних імен і прізвищ має стати громадянським внеском у збереження національної самосвідомості, своєрідним випробуванням на національну самоідентичність. Наразі весь цивілізований світ сприймає українську мову як мову сміливої, волелюбної й нескореної нації. До того ж від початку повномасштабної агресії проти України українська мова стала ідентифікатором «свій – чужий». Утверджуючи й удосконалюючи рідну мову, ми фактично обстоюємо нашу демократичну незалежність.

Ключові слова: антропоніми, антропоніміка, історична антропоніміка, «деокупація» антропонімів, титульна (українська) нація, відродження української нації, національна самосвідомість, українська національна ідентичність.

Ivan LOPUSHYNSKYI,

orcid.org/0000-0002-7460-7476

Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Head of Department of State Administration and Local Self-Government
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) doctordumetaua@meta.ua

Volodymyr DEMCHENKO,

orcid.org/0000-0003-1841-7798

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State Administration and Local Self-Government
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) d.vovchuk@gmail.com

“DEOCCUPATION” OF ANTHROPONYMS AS A MARKER OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND IDENTITY OF UKRAINIANS

The article shows that the study of various anthroponymic problems has long-standing historical and linguistic traditions. At the same time, anthroponymy as a separate scientific field began to take shape quite recently – only in the last decades of the 20th century. This young branch of science is actively developing, as there is a growing interest in

the research and scientific study of personal names of various peoples. Recently, interest in the study of various aspects of Ukrainian anthroponymics has noticeably revived in science. However, it should be noted that it is still being studied rather unevenly, and not only in relation to various synchronous sections and territorial manifestations, but also in terms of studying the entire anthroponymic reality.

The latest scientific research on the problems of Ukrainian anthroponymics was published before the beginning of the large-scale invasion of the troops of the Russian Federation on the sovereign territory of independent Ukraine and the severance of diplomatic relations with this aggressor state. In essence, they did not discuss the issue of "deoccupation" of Ukrainian anthroponyms for the purpose of identifying citizens according to the principle of "one's own – another's". The authors of the study, based on strong arguments, sought to encourage the linguistic community and representatives of civil society to lobby for the introduction of appropriate changes to the regulatory and legal acts of Ukraine, in particular the Ukrainian orthography, regarding the purification of Ukrainian anthroponyms from the centuries-old Russian occupation influence with the aim of establishing national self-awareness and Ukrainian identity.

Regulating one's own names and surnames should become a civic contribution to national self-awareness, a kind of test of national self-identity. Currently, the entire civilized world perceives the Ukrainian language as the language of a brave, freedom-loving and indomitable nation. With the beginning of Russia's full-scale war against Ukraine, the Ukrainian language became an identifier of «own – foreign». By affirming and improving our native language, we are, without exaggeration, defending our self-identity and independence.

Key words: *anthroponyms, anthroponymy, historical anthroponymy, «deoccupation» of anthroponyms, titular (Ukrainian) nation, revival of the Ukrainian nation, national self-awareness, Ukrainian national identity.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року на територію України війська РФ та розривання дипломатичних відносин України з цією державою-агресором нового звучання набуло питання побудови реально Української національної держави, одним із елементів якого є ідентифікація титульної (української) нації, відродження національної самосвідомості та української національної ідентичності. Саме тому в Україні активізувалися процеси ідеологічної «деокупації», насамперед перейменування міст, селищ, вулиць, станцій метро, а також демонтаж пам'ятників, меморіальних дощок російським діячам. Вагому роль у цьому історичному процесі після багатовікового поневолення має відіграти й повернення до власне українських антропонімів й оформлення російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції.

Аналіз досліджень. Останнім часом до проблем антропоніміки в українському мовознавстві зверталися І. Божко (досліджує конотативні антропоніми та квазіантропоніми) (Божко, 2022), М. Вакуліч (вивчає особливості асиміляції та функціонування одноосновних антропонімів литовського походження) (Вакуліч, 2016), О. Дзира (досліджує історію вивчення української антропоніміки) (Дзира, 2013), Л. Лонська (здійснює квантитативне дослідження антропонімів – жіночих імен – у складі українських паремій) (Лонська, 2018), Н. Павликівська (описує антропоніми зі спонукальним компонентом) (Павликівська, 2021), А. Смерчко (досліджує лексикографічний аспект антропонімів і теонімів) (Смерчко, 2017), І. Фаріон (досліджує імена та прізвища як національні ідентифікатори) (Фаріон, 2016), М. Худаш (описує історію української

антропонімії) (Худаш, 1977), О. Чорноус (досліджує антропоніми як базові складники онімної системи) (Чорноус, 2021) та ін. До процесу аналізу системи української антропонімії долучилися й ми (І. Лопушинський та В. Демченко), запропонувавши сучасне прочитання етимології українських прізвищ (Демченко, 2016).

Незважаючи на широкий спектр означених та інших наукових розвідок, у більшості з них по суті не порушувалися питання «деокупації» українських антропонімів із метою ідентифікації громадян за принципом «свій – чужий» та передання українською мовою російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції.

Мета статті. Саме тому метою нашої статті є спонукання мовознавчої спільноти до лобювання внесення змін до нормативно-правових актів України, насамперед Українського правопису, відповідних змін щодо очищення системи української антропонімії від багатовікового російського окупаційного впливу та передання російських антропонімів українською мовою відповідно до європейської мовної традиції з метою утвердження національної самосвідомості та української ідентичності, а також розмежування одиниць цієї системи за принципом «свій – чужий».

Виклад основного матеріалу. Насамперед потрібно з'ясувати понятійний апарат нашого дослідження, у якому будуть залучені, зокрема, поняття «антропонім», «антропоніміка», «деокупація антропонімів», «титульна (українська) нація», «відродження української нації», «національна самосвідомість», «українська національна ідентичність».

Антропонім (дав.-гр. ἄνθρωπος – «людина» та ὄνομα – «ім'я») – власна назва людини. Система антропонімів – *антропонімія*. *Антропоніміка* ж –

розділ ономастики, що вивчає антропоніми. До антропонімної системи належать особові імена (ідіоніми), імена по батькові (патроніми), прізвища (анхістоніми), прізвищеві назви, прізвиська, псевдоніми, криптоніми, а також найменування міфологічних, фольклорних і літературних персонажів (Енциклопедія сучасної України, 2021).

Як зазначає Я. Дзира, практика іменування людей виникла на ранньому етапі розвитку суспільства для ідентифікації його членів. Спочатку ім'я підказували здебільшого різні обставини родинного життя, риси й характер людей, віра в магічну силу імені (Дзира, 2013). Більшість особових імен походить від загальних назв – апелятивів, і тому аналіз антропонімів дозволяє реконструювати давні історичні події та явища – тогочасну флору, фауну, вірування, звичаї, побутові предмети, родинні зв'язки, що не відображено в письмових джерелах і чого сьогодні вже немає. Тобто антропоніміка – повноцінне історичне джерело, що визначає етнічний і соціальний стан, походження населення тощо (Енциклопедія історії України, 2003).

Об'єктом антропоніміки є найменування людей, що цікавили ще античних філософів і подальших мовознавців. Посилений інтерес до дослідження сучасних й історичних особових назв різних народів та вивчення інших питань антропоніміки зумовлено насамперед її важливим значенням у гуманітарній сфері загалом (Худаш, 1977). Так, І. Фаріон, вивчаючи проблему нормативності українських власних імен, звертає увагу, що адаптація антропонімів є одним із надійних засобів ідентифікації відповідного народу. Саме тому Росія впродовж віків втручалася в антропонімний український простір, що має відповідний матеріальний результат – фонетичне калькування російськомовних форм, які не відповідають українській традиції передавати антропоніми. Так, маємо анхістонімні покручі на кшталт *Калетник* замість *Калетник*, *Колесніченко* замість *Колесниченко*, *Вдовіченко* замість *Вдовиченко* тощо (Фаріон, 2016). Можна додати до цього слушне зауваження І. Хом'яка: «складається враження, що ці власні назви дібрано із засобів масової інформації сусідньої Росії. Підігнані під російські моделі імена й прізвища символізують чужоземний маркер ідентичності» (Хом'як, 2023).

Відповідно до Закону України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» *українська національна ідентичність* – це стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної

назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями (Закон України, 2022). Своєю чергою, така ідентичність базується на *національній свідомості* – цілісній системі духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, віддзеркалюють основні засади буття нації. Складниками ж *національної самосвідомості* є етнічна й національна ідентичність, етнічна свідомість, національна свідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, національна мрія, національна ідея, національний менталітет, характер (Енциклопедія сучасної України, 2021).

У такому термінологічному комплексі обов'язковим є й дефінування *титульної нації*, що позначає частину населення держави, національність якої визначає офіційне найменування цієї держави. Тобто титульною є нація, що дала назву державі (як, наприклад, українці), а не народ, який прийняв на себе назву держави у процесі формування нації в ній (як то було в Російській імперії 22 жовтня 1721 року, коли цар Петро I перейменував Московське царство на Росію, відповідно московитів – на росіян).

За міжнародними нормами, *етнічні українці* в Україні є титульною нацією (2/3 населення держави), що має право на свою національну державу. Тобто саме вони мають право на відтворення в антропонімній системі своїх особових назв у тій формі, у якій ті відповідають законам української мови. Також вони мають право на розрізнення цих форм з іншомовними, що репрезентують представників інших етносів / націй.

Ці права захищаються й формулюються Правописом української мови (Український правопис, 2019), чинну редакцію якого було ухвалено після тривалих консультацій у колі мовознавчої спільноти. Проте, на жаль, чимало реформаційних пропозицій не було враховано, і мовний Закон (саме так – з усіма похідними аспектами відповідальності за його недотримання) продовжив сумнозвісну советську традицію «зближення народів» – певно, для замирення з прибічниками «руського міру», які саме планували продовження політики анексії від Донбасу до Причорномор'я.

Звісно, однією з позицій, що принципово змінили б правопис у напрямку його «деокупації» – звільнення від російськомовних форм, була пропозиція передавати українською мовою російські прізвища та імена у фонетичному оригіналі. Такою була позиція Яра Славутича ще 1995 року (поряд із запровадженням форми *Олександр*,

суфіксів *-ів* та *-ин* у прізвищах української антропонімної системи *Глібів, Бородин* тощо) (Славутич Яр, 1995: 75)]. За це також стояли і А. Бурячок, О. Пономарів, К. Городенська, і редактори деяких часописів, що впроваджували модернову (або історичну) українську мову. Такі виключно фонетичні, а не підлаштовані форми є логічними й, найголовніше, виконували б функцію диференціації «свої – чужі», важливість якої в умовах воєнного протистояння з носіями цих прізвищ актуальна й не викликає, гадаємо, жодних заперечень із боку жодної політичної сили, окрім ворожої.

Отже, умовний представник «чужих» *Александр Медведєв* може зустрітися в одному дискурсі з «нашим» *Олександром Медведєвим*, або етнічний українець, але «чужий» громадянин *Владімір Коваль* (а за більш радикальними пропозиціями – навіть *Каваль*) – із «нашим» *Володимиром Ковалем* та ще й з іншим «чужим» *Вольдемаром Шмідтом*, якого ніхто чомусь не підлаштовує під якийсь, скажімо, «європейський світ».

У такому розрізненні не лише є логіка, воно ще й зберігає історичну пам'ять кожного народу, ідентифікує його представників, робить цікавішим світ у туристичній площині, нівелює чинник загрози з боку неоімперських сил, які не зможуть претендувати на «звільнення братів», «об'єднання народу» (важко уявити француза, який би прагнув об'єднатися в одному народі з італійцем, або ще важче – з англійцем, а вони ж були в одній державі кілька століть, і віра в них була одна, і мови генеалогічно пов'язані). Отже, такий неоімперський дискурс пояснюється лише хворобливим прагненням до реваншу з відповідною зміною світового порядку. І мова постає реальним антивірусним засобом проти цієї хвороби.

Результат означеного прагнення до об'єднання – семантично чи орфографічно понівечені українські анхістоніми. І якщо українські за формою одиниці можуть містити певну орфографічну помилку (наприклад, Колеснік має писатися Колесник або Колісник відповідно до кореня слова, а грубою помилкою тут є суфікс *-ік*, якого в українській мові бути не може), то деякі російські за формою семантично виявляють свою українську генезу (*Матвєєнков, Нікітенков* – через формат *-енко*, *Ковальов* – через корінь *коваль*, *Мірошнікова* – через основу *мірошник-*). Буває й цілий комплекс помилок в одному анхістонімі (*Калініченко* – корінь *калин-* і суфікс *-ич*, із чого має бути *Калиниченко*) чи якась одна, але дуже груба помилка (*Кобзарь* – пом'якшення завжди твердого *р*, хоча це може бути й діалектний варіант).

Часто порушенням мовних норм може бути й неправильний наголос, який таким чином зумисно змінив семантику анхістоніма. Наприклад, *Кра́вєць (Краве́ць), Роді́на (Роді́на), Дубі́на (Дубі́на), Коваль (Кова́ль)* тощо. Цей процес навіть науково аргументувався потребою відрізнити загальну назву від власної, хоча для цього й існує велика літера. І якщо носій прізвища з орфографічною помилкою (скажімо, депутат *Тищенко* чи науковиця *Чижмарь*) може аргументувати це таким записом у документах, то *Козаки, Козели (Козли), Барани* відразу асоціюються з недосить високим рівнем інтелекту, адже вони наполягають саме на такій акцентації.

Є проблеми й у використанні патронімів (ім'я по батькові), що взагалі українській народній культурі не властиві. Проте якщо розглядати орфографічний рівень, то трапляються цікаві колізії. Так, особа з патронімом *Никифорович* має батька, який офіційно записаний як *Нечипір*, а тому правильною формою буде *Нечипорович*. Узагалі ж бажаними були б у цій сфері варіанти на кшталт *Лукович, Юрович, Ількович* тощо, що існують на практиці.

Щодо написання імен (ідіонімів), то не так давно система запису актів громадянського стану пішла на такий модерністський крок, як дозвіл записувати імена дітей за бажанням батьків. Попри проблему реакції самих дітей у подальшому житті на своє ім'я, це відповідає демократичним засадам щодо свободи вибору. Проте це не відповідає законам етнічної української мови, що, як відомо, закладені в генетичному коді й виявляють себе, скажімо, в акценті (у тому ж російському мовленні грузина, українця чи молдованина), через який відразу можна виявити етнічну приналежність мовця.

І тому одиниця Кіріл (кодифікований Кирило) українцями вимовляється артикуляційно важко (звісно, у фонетичному потоці української мови), адже м'якість після приголосних *к* і *р* – явище виняткове. Інший випадок – Філіп (кодифікований Пилип), де приголосні навпаки – м'які, але історичний антагонізм *ф* і української вимови (*Хведора, Панас*) призводить до сприйняття цього ідіоніма як іноземного, а не адаптованого (на кшталт *Ліонель, Хуліо*). Аналогічний антагонізм – початковий голосний *а*, що навіть декларовано в імені *Ганна* та фіксується в діалектних формах *Гандрій* чи *Ондрей*. Із цією проблемною орфограмою маємо сучасне *Альона*, що виявляє ще й негатив носія російської лубкової етнографії (кодифікована *Олена*). І зрештою ідіонім *Крістіна* (кодифі-

кована Христина), що окрім грубого порушення українського правопису, за яким у словах іншомовного походження після *p* і *m* пишеться лише голосний *и*, виявляє також і семантичні негативи, адже походить від хрест (давніше – христ) на позначення християнина.

Повертаючись до написання російських за формою прізвищ, наголосимо, що вони поділяються на два функційні різновиди – ті, що належать до системи української антропонімії («свої»), і власне-російські («чужі»). І тому ставлення до них (тобто фіксація) є відповідною: Біляїв, Жучив, Маркін – «свої», Беляєв, Жуков, Маркін – «чужі». У всьому ж комплексі власного найменування «чужі» росіяни вже й візуально асоціюватимуться як не«свої»: *Пьотр Анісімовіч Горшков, Владімір Семьоновіч Тімофєєв, Александр Грігорьєвіч Кірілов*. У такому разі не обов'язковим є й дотримання законів української мови, та ще й можливим є передання «акання» в ненаголошених позиціях (*Анісімавіч*).

Висновки. Отже, упорядкування кожним громадянином України власних імені та прізвища за нормами української мови має стати громадянським внеском у формування національної свідо-

мості, своєрідним випробуванням на національну ідентичність. Водночас Українська держава мусить внести відповідні зміни до своїх нормативно-правових актів, насамперед чинного Українського правопису, щодо передання українською мовою російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції, щодо виправлення в державних реєстраційних документах громадян України їхніх прізвищ, імен та імен по батькові відповідно до мовних традицій їхнього етносу (скажімо, *Топалов* на питоме кримськотатарське *Топал-оглу*) тощо.

Оскільки від початку повномасштабної війни Росії проти України мова стала ідентифікатором «свій – чужий», російські прізвища українських громадян мають бути виправлені за українською орфографією, а прізвища росіян – фіксуватися за фонетичним оригіналом. Утверджуючи й удосконалюючи рідну мову, зокрема її антропонімію, ми обстоюємо нашу ідентичність і незалежність. Саме тому на часі – сприймання російської мови як одного з основних інструментів знищення незалежної Української держави, а тому на часі деколонізація та деокупація української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко І. С. Конотативні антропоніми та квазіантропоніми на позначення пересічного громадянина. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія*. 2022. Вип. 13. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2022_13_5
2. Вакулич М. І. Одноосновні антропоніми литовського походження у староукраїнських пам'ятках: особливості асиміляції та функціонування. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2016. Вип. 10. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2016_10_3
3. Демченко В. М., Лопушинський І. П. Українські прізвища. Словник-довідник. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 144 с.
4. Дзира О. І. До історії вивчення української антропоніміки. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra_Olesia/Do_istorii_vyvchennia_ukrainskoi_antropnimiky.pdf
5. Енциклопедія історії України. Том (Україна – Українці). Кн. 1. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21C
6. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71053>
7. Лонська Л. І. Антропоніми в складі українських паремій: лінгвостатистичне дослідження. *Мовознавчий вісник*. 2018. Вип. 24–25. С. 69–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2018_24-25_10
8. Павликівська Н. Антропоніми із спонукальним компонентом в онімному просторі українців. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2021. Вип. 32. С. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2021_32_25
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>
10. Смерчко А. А. Антропоніми й теоніми як мотивувальна та дериваційна база слов'янських фразеологізмів: лексикографічний аспект. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 40. С. 107–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_14
11. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
12. Фаріон Ірина. Мова як інструмент окупації та деокупації (з виступу в Конституційному Суді у справі неконституційності так званого «мовного закону КК», 13 грудня 2016 року). URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/>
13. Хом'як Іван. Вкраїнцю мій, чи древо роду знаєш? *Голос України*. 2023, 3 січня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vkrayincyu-mij-chi-drevo-rodu-znayesh/>
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 240 с.
15. Черноус О. В. Антропоніми як базові складники онімної системи. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 138–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2021_28_16
16. Славутич Яр. Запропоновані зміни у «Правописному словнику» Г. Голоскевича. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 72–77.

REFERENCES

1. Bozhko I. S. Konotatyvni antroponimy ta kvaziantroponimy na poznachennya peresichnoho hromadyanyna [Connotative anthroponyms and quasi-anthroponyms for the average citizen]. Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series. 2022. Vol. 13. pp. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuof_2022_13_5 [in Ukrainian].
2. Vakulych M. I. Odnosnovni antroponimy lytovskoho pokhodzhennia u staroukrainskykh pamiatkakh: osoblyvosti asymiliatsii ta funktsionuvannia [Single-basic anthroponyms of Lithuanian origin in Old Ukrainian monuments: peculiarities of assimilation and functioning]. System and structure of East Slavic languages. 2016. Vol. 10. pp. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2016_10_3 [in Ukrainian].
3. Demchenko V. M., Lopushynskiy I. P. Ukrainski prizvyshcha. Slovnyk-dovidnyk. [Ukrainian Surnames. Dictionary-reference]. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 2016. 144 p. [in Ukrainian].
4. Dzyra O. I. Do istorii vyvchennia ukrainskoi antroponimiky [To the history of the study of Ukrainian anthroponymics]. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra_Olesia/Do_istorii_vyvchennia_ukrainskoi_antroponimiky.pdf? [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia istorii Ukrainy. Tom (Ukraina – Ukraintsi). [Encyclopedia of the history of Ukraine. Book (Ukraine – Ukrainians)]. Vol. 1. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21ST-N=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21C [in Ukrainian].
6. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: <https://esu.com.ua/article-71053> [in Ukrainian].
7. Lonska L. I. Antroponimy v skladi ukrainskykh paremii: linhvostatystychno doslidzhennia [Anthroponyms in Ukrainian paraphrases: a linguistic and statistical study]. Linguistic Bulletin. 2018. Vol. 24–25. pp. 69–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2018_24-25_10 [in Ukrainian].
8. Pavlykivska N. Antroponimy iz sponukalnym komponentom v onimnomu prostori ukraintsiu [Anthroponyms with a motivational component in the onymic space of Ukrainians]. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics). 2021. Vol. 32. pp. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2021_32_25 [in Ukrainian].
9. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 roku № 2834-IX [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity: Law of Ukraine of December 13, 2022 No. 2834-IX]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> [in Ukrainian].
10. Smerchko A. A. Antroponimy y teonimy yak motyvualna ta deryvatsiina baza slovianskykh frazeolohizmiv: leksyko-hrafichnyi aspekt. [Anthroponyms and theonyms as a motivational and derivational base of Slavic phraseological units: lexicographical aspect]. Problems of humanitarian sciences. Series: Philology. 2017. Vol. 40. pp. 107–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_14 [in Ukrainian].
11. Ukrainskyi pravopys. [Ukrainian spelling]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf> [in Ukrainian].
12. Farion Iryna. Mova yak instrument okupatsii ta deokupatsii (z vystupu v Konstytutsiinomu Sudi u spravi nekonstytutsiinosti tak zvanoho «movnoho zakonu KK», 13 hrudnia 2016 roku). [Language as an instrument of occupation and de-occupation (from a speech in the Constitutional Court on the unconstitutionality of the so-called “language law of the Criminal Code”, December 13, 2016)]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/> [in Ukrainian].
13. Khomiak Ivan. Vkraintsiu mii, chy drevo rodu znaiesh? [My Ukrainian, do you know your family tree?]. Holos Ukrainy. 2023, January 3. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vkrayincyu-mij-chi-drevo-rodu-znayesh/> [in Ukrainian].
14. Khudash M. L. Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Kyiv: Naukova dumka, 1977. 240 p. [in Ukrainian].
15. Chornous O. V. Antroponimy yak bazovi skladnyky onimnoi systemy [Anthroponyms as basic components of the onymic system]. Notes on Ukrainian Linguistics. 2021. Vol. 28. pp. 138–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2021_28_16 [in Ukrainian].
16. Slavutych Yar. Zapropnovani zminy u «Pravopysnomu slovnyku» H. Holoskevycha. [Proposed changes to G. Holoskevych’s “Spelling Dictionary”]. Linguistics. 1994. № 1. pp. 72–77. [in Ukrainian].

УДК 81'255:6(083.7)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-9>

Максим МЕЖЕЙНИКОВ,

orcid.org/0009-0009-8427-1433

*студент I курсу магістратури
факультету міжнародних відносин, управління і бізнесу
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) mezheinikov.m@gmail.com*

Оксана ПОДВОЙСЬКА,

orcid.org/0000-0002-6304-5906

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) poloks0808@gmail.com*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН-ІНДУСТРІЇ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються структурно-семантичні особливості англійської термінології блокчейн-індустрії. Основним аспектом дослідження було вивчення самих цієї сфери професійної діяльності та їх значень а також аналіз можливих способів їхнього перекладу. Необхідно зазначити те, що терміни сфери криптоіндустрії зазнають вельми стрімких змін. Терміни, які існують у теперішній період часу, виникли і почали застосовуватися зовсім не так давно. Вони ще маловивчені і вони дуже коротко описані, або взагалі відсутні в науковій літературі, також варто зазначити, що вони досить не часто трапляються в україномовних статтях електронних ЗМІ, і таким чином, не торкнулися в повній мірі уваги практиків і теоретиків перекладу. Усе це свідчить про те, що сучасна термінологія блокчейн-індустрії є матеріалом, перспективним і цікавим для перекладознавчих досліджень. З'ясовано, що за структурними ознаками, всі терміни криптовалютної галузі можна розподілити на односкладні та двоскладні. Виявлено, що група двоскладних термінів в досліджуваній галузі превалює над односкладними. У статті наводяться продуктивні моделі утворення термінів-словосполучень, а саме: терміни-словосполучення з іменником у функції препозитивного означення NN (noun+noun); терміни-словосполучення з прикметником у функції препозитивного означення AN (adjective + noun); терміни-словосполучення, утворені за моделлю V+ing+N і V+ed+N (verb+ing/ed+noun); терміни, утворені за моделлю N of N. Ці та інші структурні ознаки спричиняють вимагають застосування певної низки перекладацьких трансформацій.

У статті також пропонуються шляхи розвитку подальших досліджень та дискусій щодо технічного та практичного використання термінології блокчейн-індустрії. Ця стаття надає актуальні перспективи для аналізу та розуміння складних процесів перекладу термінології блокчейн-індустрії та включає численні синтаксичні та структурні аспекти аналізу.

Ключові слова: термін, термінологія, блокчейн-індустрія, криптоіндустрія, переклад.

Maksym MEZHEINIKOV,

orcid.org/0009-0009-8427-1433

*Student of the 1st year of the Master's Degree at the Faculty
of International Relations, Management and Business
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) mezheinikov.m@gmail.com*

Oksana PODVOYSKA,

orcid.org/0000-0002-6304-5906

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Specialised Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) poloks0808@gmail.com*

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF BLOCKCHAIN INDUSTRY TERMINOLOGY: TRANSLATION ASPECT

The article examines the structural and semantic features of the English terminology of the blockchain industry. The main aspect of the study was to study the this sphere of professional activity themselves and their meanings and to analyse possible ways of translating them. It should be noted that the terms of the crypto industry are undergoing very rapid changes. The terms that exist in the current period of time have emerged and started to be used not so long ago. They are still poorly understood and are either very briefly described or absent from the scientific literature, and it is also worth noting that they are not often used in Ukrainian-language articles in electronic media, and thus have not been fully addressed by translation practitioners and theorists. All of this suggests that the modern terminology of the blockchain industry is a promising and interesting material for further research in the field of translation. It has been found that, according to structural features, all the terms of the cryptocurrency industry can be divided into monosyllabic and bisyllabic. It has been found that the group of two-syllable terms in the studied field prevails over monosyllabic ones. The article presents productive models of term-phrase formation, namely: term-phrases with a noun in the function of a predicate NN (noun+noun); term-phrases with an adjective in the function of a predicate AN (adjective+noun); term-phrases formed according to the V+ing+N and V+ed+N models (verb+ing/ed+noun); terms formed according to the N of N model. These and other structural features lead to the need for a number of translation transformations.

The article also suggests ways to develop further research and discussions on the technical and practical use of blockchain industry terminology. This article provides relevant perspectives for analysing and understanding the complex processes of translating blockchain industry terminology and includes numerous syntactic and structural aspects of analysis.

Key words: term, terminology, blockchain industry, crypto industry, translation.

Постановка проблеми. В даний час вивчення лінгвістичних властивостей термінів вузькоспеціалізованих областей становить один із головних напрямків у всьому термінознавстві. І тому існує кілька причин. По-перше, безперервний розвиток соціальних інститутів та галузей діяльності веде до появи нових лексичних одиниць. По-друге, вже існуючі лексичні одиниці найчастіше отримують переосмислення у зв'язку з входженням у нову їм термінологічну область.

Біржова торгівля не є винятком, вона постійно розвивається та розширює свій склад термінологічних одиниць. Більшість англійської біржової термінології, що належить до трейдингу, досі немає рівнозначного українського еквівалента, зафіксованого у словнику. У зв'язку з цим актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю вивчення термінів блокчейн-індустрії та встановлення способів їх передачі з англійської мови на українську.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічним підґрунтям проведеного дослідження послугували праці вітчизняних і зарубіжних мовознавців у царині теорії перекладу, зіставного термінознавства та термінознавчої теорії тексту – напряму термінознавства, який дає змогу вивчити терміни в умовах їхнього реального існування, використання в текстах (Кронін, 2013: 54). Ми спиралися на роботи таких авторів, як Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б., Циткіна Ф. О., Карабан В. І. та ін.

Мета статті – комплексний аналіз термінів блокчейн-індустрії, спрямований на виявлення їх структурно-семантичних особливостей, а також

виявлення способів перекладу криптовалютних термінів з англійської мови на українську.

Виклад основного матеріалу. Одним із аспектів дослідження термінологічних одиниць, що належать до термінології блокчейн-індустрії, є лінгвістичний, який передбачає аналіз їх морфологічних, словотвірних, етимологічних, функціональних, семантичних та інших характеристик.

Існує велика кількість класифікацій термінів щодо їх структури, семантики та способів утворення. З метою виявлення основних структурних особливостей та дериваційних моделей біржових термінів у сфері криптовалюти нами було проведено дослідження, під час якого методом суцільної вибірки з міжнародного англомовного періодичного видання Bloomberg (випуски 2021–2022 років) було відібрано 50 термінів.

Залежно від їхньої структури відібрані одиниці можна розділити на дві групи:

- 1) односкладні (*Ether, Bitcoin*);
- 2) двоскладні (*crypto backer*).

У кількісному відношенні превалює друга група, що склала 755 досліджуваних термінів. Серед них виділяються двокомпонентні (*crypto brokerage*) та трикомпонентні терміни (*asymmetric data encryption*). Ми вважаємо, що тяжіння біржових термінів до складної структури має просте пояснення – такий термін є точнішим, оскільки містить у собі лексему, що визначає його специфічність. Результати наших спостережень підтверджують висновки, зроблені О. М. Муравйовою, Т. А. Кравцовою та О. В. Обозною про те, що багатокомпонентні терміни є більш пошире-

ними та становлять близько 60–80% від загальної кількості термінів у сучасній науковій парадигмі (Муравйова; Кравцова; Обозна, 2013).

Багатокомпонентні терміни були також досліджені щодо синтаксичного зв'язку їх компонентів. Зокрема було виділено такі продуктивні моделі утворення термінів-словосполучень такі типи:

1) терміни-словосполучення з іменником у функції препозитивного означення **NN (noun+noun)**, де другий елемент є ядерним, опорним: *computer detritus, fund manager*;

2) терміни-словосполучення з прикметником у функції препозитивного означення **AN (adjective+noun)**: *digital tokens, choppy trading*;

3) терміни-словосполучення, утворені за моделлю **V+ing+N** і **V+ed+N (verb+ing/ed+noun)**, перший елемент яких є дієприкметником теперішнього/минулого часу, значення якого втратило часовий характер і набуло характеру якості: *lobbying regulators, centralised exchange*;

4) терміни, утворені за моделлю **N of N**, наприклад: *onslaught of crypto insurgents*.

Результати аналізу за безпосередніми складниками дозволяють стверджувати, що терміни-слова, представлені у досліджуваній галузі меншою кількістю, найчастіше утворюються такими продуктивними моделями словотвору як словоскладання, афіксація та абrevіатура.

55% проаналізованих термінів були утворені за допомогою словоскладання – злиття двох основ (Кияк, 2008: 4). Так, сам термін *cryptocurrency* утворено засобом додавання двох основ *crypto-* і *currency*. Цей самий спосіб було використано і при утворенні основних одиниць та операцій криптовалют: *bitcoin (bit+coin)*, *litecoin (lite+coin)*, *dodgecoin (dodge+coin)*, *blockchain (block+chain)*, *stablecoins (stable+coins)* (Bloomberg, 2021). Продуктивність та частотність цієї моделі словотвору у досліджуваній термінології як і термінів-словосполучень пояснюється, як вже зазначалось вище, прагненням найбільш чітко і повно виразити спеціальне поняття, що за допомоги складного слова виявляється і компактнішим.

33% криптотермінів утворені способом абrevіації, під час якої відбувається усічення кожного компонента вихідного словосполучення до перших літер (Циткіна, 2003: 46). Так, абrevіатура *PoW* складається з трьох компонентів, кожен з яких може бути дешифрований як *P* – «proof», *o* – «of», *W* – «work», що в перекладі означає «доказ виконання роботи». Термін *PoS* розшифровується як *P* – «proof», *o* – «of», *S* – «safety» – «доказ збереження». Ще одна популярна в біржових текстах абrevіатура *P2P* (пірингова мережа) може бути дешифрована як *P* – «peer», *2* – «to», *P* – «peer».

У цьому терміні числівник *2* використовується за принципом фонетичного збігу з часткою *to* (Д'яков, 2000: 61). Ця ж модель утворення терміна спостерігається і в лексемах *B2B* і *B2C*: у першій абrevіатурі обидва компоненти розшифровуються як *business*, а числівник *2* замінює частку *to*, таким чином, це скорочення дешифрується як *business-to-business*, *B2C* трактується як *business-to-client* (Bloomberg, 2022).

Застосування подібних моделей дає змогу економити знаковий простір у тексті, а також специфікувати назване поняття. Слід проте зазначити, що абrevіації зазнають найбільш часто вживані терміни, що позначають важливі спеціальні поняття.

Прикладом афіксального терміна можуть слугувати лексеми *miners, digitizing, crypto backers*. Дослідниці О. М. Муравйова, Т. А. Кравцова та О. В. Обозна зазначають, що найбільш продуктивними суфіксами в утворенні криптотермінів є *-ing* і *-er* (Муравйова; Кравцова; Обозна, 2013).

Переходячи до аналізу способів та специфіки перекладу термінів блокчейн-індустрії, виокремлених із міжнародного англomовного періодичного видання Bloomberg, необхідно перелічити ті вимоги, що висуваються до якісного перекладу взагалі. По-перше, це точність – відсутність спотворення оригінального тексту, при цьому перекладач не може додавати щось від себе, доповнювати або пояснювати автора. По-друге, стислість – уникнення багатослівності під час перекладу, використання стислих та лаконічних форм. По-третє, ясність – викладення думок автора простою і зрозумілою мовою, уникнення складних зворотів. По-четверте, літературність – відповідність загальноприйнятим нормам української літературної мови, мінімізація використання «чужих» українській мові синтаксичних зворотів і клішованих іноземних слів (Cronin, 2013: 75).

Наведемо приклади використання термінів з видання Bloomberg.

«*The extraordinary volatility of Bitcoin and other cryptocurrencies has become a threat not just to the international financial system, but also to political order. The blockchain technology upon which cryptocurrencies are based promises a better and more secure payment method than anything seen before*» (Bloomberg, 2021).

«*Екстраординарна волатильність біткойну та інших криптовалют стає загрозою не тільки для міжнародної фінансової системи, а й для політичного порядку. Так, на технологію блокчейн, на якій засновані криптовалюти, покладаються надії як на більш безпечний і зручний метод платежів, ніж будь-які існуючі раніше*» (LB-ua, 2021).

У цьому уривку статті «The Bitcoin Threat» з журналу Bloomberg вживається відразу кілька термінів криптоіндустрії. Термін *cryptocurrencies* перекладається, як ми вже зазначали вище, наявним вже відповідником *криптовалюта*. Можна помітити, що частина слова передається транскрипцією – «крипто», а друга частина слова – «валюта» є еквівалентним перекладом. В даному випадку відповідник був утворений за допомоги прийому напівкалькування (Карабан, 2002: 113). Відповідник для відтворення терміна *Bitcoin* був утворений транскрипцією, але на сьогодні до сих пір немає єдиного уніфікованого еквіваленту і в українських текстах зустрічаємо два транскрибовані відповідники *біткоїн* та *біткоін*. Залежно від позиції та вимови в українській мові *i*, *y* (ігрек) передаються також літерами *i*, *ï* та *u*. *ï* пишеться після голосного: *мозаїка, наївний*. Тому ми вважаємо, що за нормами української мови, правильним варіантом є *біткоін*. Вибір транскрипції тут обумовлений тим, що цей термін є відносно новим для української мови і запозичується з англійської з метою найменування нової грошової одиниці, яка використовується в електронних платіжних системах (Petram; Richards, 2020: 38).

Термін *blockchain* також передається українською мовою за допомогою транскрипції – *блокчейн*. Він означає цифровий реєстр, в якому зберігається інформація про всі транзакції, угоди та укладені контракти (Petram; Richards, 2020: 42). Використання транскрипції у даному випадку дозволяє відтворити засобами мови перекладу невідомі для україномовного населення явища і зберегти «єдність» з мовою оригіналу та полегшити міжкультурну комунікацію. Деякі терміни досліджуваної галузі проаналізуємо у наступному уривку:

«*True believers are convinced that **Bitcoin** and its siblings will overthrow **fiat currencies** and the existing structures to which they're attached. At their most basic level though, **Bitcoin**, **Ether** and the hundreds of other **altcoins** are simply products*» (Bloomberg, 2021).

«*Віруючі переконані, що **біткоїн** та його брати та сестри повалять **фіатні гроші** та існуючі структури, до яких вони прив'язані. Однак на самому базовому рівні **біткоїн**, **ефір** та сотні інших **альткоїнів** – це просто продукти*» (LB-ua, 2021).

Цей приклад містить термін *fiat currencies*, який перекладається як «фіатні гроші». В даному випадку знову спостерігаємо прийом напівкалькування. Частина терміна зберігає іншомовне забарвлення, частина перекладається традиційним українським відповідником. *Фіатні гроші* мовою криптовалютників означають валюту, яку

уряд встановлює як законний платіжний засіб (Petram; Richards, 2020: 76). При цьому слово *fiat* перекладається українською як «вказівка згори», що пояснює трактування терміна. Тим не менш, перекладачі не використовують переклад даного слова еквівалентом, а транслітерують (Муравйова; Кравцова; Обозна, 2013). Приклад цікавий ще тим, що другий компонент відтворюється генералізовано, бо використання цього компоненту в інших термінах, наприклад, *cryptocurrencies* перекладається еквівалентом *криптоВАЛЮТА*, а у випадку з *fiat currencies* – *фіатні ГРОШІ*, що ще раз свідчить не про системний підхід при перекладі досліджуваних термінів, а скоріш хаотичний.

У цьому прикладі спостерігаємо ще кілька термінів криптоіндустрії, для передачі яких українською мовою вибраний спосіб транскрипції: *Bitcoin* – *біткоін*, *Ether* – *ефір*, *altcoin* – *альткоїн*.

Розглянемо наступний приклад:

«*Typically, only entrepreneurs with ties to the government publicly admit their involvement in **mining***» (Bloomberg, 2021).

«*Зазвичай у занятті **майнінгом** визнаються ті підприємці, які мають міцні зв'язки в уряді*» (LB-ua, 2021).

У цьому уривку спостерігаємо переклад за допомогою транскрипції чергового терміна криптоіндустрії – *майнінг* (*mining*). Якщо ми звернемося до перекладних словників, то побачимо, що слово «*mining*» перекладається українською як «*видобуток*» (ABBY Lingvo Live; Merriam Webster). І це явище криптоіндустрії також означає видобуток, у нашому випадку – токенів, електронних грошових одиниць. Однак перекладачі не використовують переклад цієї одиниці, а вдаються до транскрипції. Це зумовлено загальною тенденцією відтворення цієї термінології, адже вона ще відносно нова і процес запозичення дуже швидкий, і нові терміни ще не «встигають» утворюватися в мові перекладу. Цей спосіб перекладу дає можливість закріпити за цим терміном специфічне розуміння заробітку електронної валюти.

У ході проведеного дослідження нами було виявлено, що галузь блокчейн-індустрії ще тільки розвивається, тому список досліджуваних нами термінів порівняно невеликий, що також зумовлено обсягом роботи. Аналіз перекладу криптовалютних термінів біржі залежно від своїх структурних показників дозволив виявити деякі закономірності. Переважним способом перекладу, як термінів-слів, так і термінів-словосполучень є підбір вже існуючого еквівалента, а за його відсутності способи транскодування та напівкалькування. Ці способи перекладу дозволяють коротко

та однозначно позначити нове для україномовної культури явище дійсності та закріпити його вживання у новому вигляді біржової діяльності.

Висновки. Отже, у ході дослідження було встановлено, через певні причини екстралінгвістичного та лінгвістичного характеру англійська та україномовна термінологія у сфері блокчейн-індустрії складаються різними способами: в англійській мові терміни утворюються зі споконвічної лексики, зазначаючи переосмислення значень у процесах семантичної деривації,

в українській же мові ці терміни більшою мірою запозичуються з англійської, причому ці запозичення відбуваються хаотично.

Прогнозуючи подальший розвиток криптовалютної термінології, у тому числі і високочастотного трейдингу, можна припустити, що згодом ті одиниці, які були безеквівалентними і перекладалися за допомогою транскрипції, отримають рівнозначні українські еквіваленти і увійдуть у широке вживання серед трейдерів, що є завданням для українських термінознавців та лексикографів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: KM Academia, 2000. 218 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
3. Кияк Т. Р. Вузкогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 3–5.
4. Муравйова О. М., Кравцова Т. А., Обозна О. В. Особливості перекладу фінансово-економічних термінів іноземного походження. Харків : ХДУХТ, 2013. URL: <http://elib.hduht.edu.ua>.
5. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад. Львів : ВЛІ, 2003. 187 с.
6. ABBY Lingvo Live. URL: <https://www.lingvolive.com/>
7. Bloomberg. Електронне періодичне видання. URL: <https://www.bloomberg.com/europe>.
8. Cronin M. Translation and globalization. London : Routledge, 2013. 208 p.
9. LB.ua. Дорослий погляд на світ. URL: <https://lb.ua/>
10. Merriam Webster. Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
11. Petram L., Richards L. The Worlds First Stock Exchange. N. Y.: Columbia School Publishing, 2020. 306 p.

REFERENCES

1. Dyakov A.S., Kyiak T.R., Kudelko Z.B. Osnovy terminotvorennya: Semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Basics of term formation: Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: KM Academia, 2000. 218 p. [in Ukrainian].
2. Karaban V. I. Pereklad anhliys'koyi naukovooyi i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia : Nova knyha, 2002. 564 p. [in Ukrainian].
3. Kyiak T. R. Vuz'kohaluzevi terminy yak osnova formuvannya ta kvazireferuvannya fakhovykh tekstiv [Narrow-field terms as a basis for the formation and quasi-referencing of specialized texts]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series «Problems of Ukrainian terminology»*. 2008. № 620. pp. 3–5. [in Ukrainian].
4. Muravyova O. M., Kravtsova T. A., Obozna O. V. Osoblyvosti perekladu finansovo-ekonomichnykh terminiv inshomovnoho pokhodzhennya [Peculiarities of translation of financial and economic terms of foreign origin]. Kharkiv: KhDUKhT, 2013. URL: <http://elib.hduht.edu.ua> . [in Ukrainian].
5. Tsytkina F. O. Terminolohiya i pereklad [Terminology and translation]: L'viv : VLI, 2003. 187 p. [in Ukrainian].
6. ABBY Lingvo Live. URL: <https://www.lingvolive.com/>
7. Bloomberg. Електронне періодичне видання. URL: <https://www.bloomberg.com/europe>
8. Cronin M. Translation and globalization. London : Routledge, 2013. 208 p.
9. LB.ua. An adult view of the world. URL: <https://lb.ua/> [in Ukrainian].
10. Merriam Webster. Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
11. Petram L., Richards L. The Worlds First Stock Exchange. N. Y.: Columbia School Publishing, 2020. 306 p.

УДК 81-115'373.611

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-10>

Ірина ОНИЩЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6928-1088

старший викладач кафедри іноземних мов
природничо-математичних спеціальностей

Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) *mia22111963@gmail.com*

Аїда ТРОЦЮК,

orcid.org/0000-0002-8311-6580

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) *aidatrotsiuk@gmail.com*

Валентина КИРИКИЛИЦЯ,

orcid.org/0000-0002-0663-7462

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) *valentina.kirikilica@gmail.com*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСЕМ ІЗ СУФІКСОМ *-ER* У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена дослідженню словотворчої моделі імен діяча з суфіксом *-er*, яка інтенсивно функціонує й розвивається в сучасній англійській мові. Метою роботи є вивчення структурно-семантичних особливостей лексем англійської мови з суфіксом *-er* у порівнянні з їх українськими відповідниками. Методи дослідження включають порівняльний аналіз, компонентний аналіз для встановлення семантичного обсягу досліджуваних одиниць та лексикографічний аналіз словникових дефініцій. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним функціонуванням дериваційної моделі з суфіксом *-er* в сучасній англійській мові, що вимагає детального вивчення їх структурних та семантичних особливостей. Розглянуто стадії розвитку словотворчої моделі з суфіксом *-er* від появи у староанглійській мові до неологізмів ХХІ сторіччя. Здійснено порівняльний аналіз семантичних груп лексем з суфіксом *-er* в англійській мові та їх еквівалентів українською мовою. Серед найпродуктивніших типів словотворення виокремлено суфіксальну деривацію, «включення», словоскладання, «аналогійний словотвір», «рекурсію». Виявлено, що еквівалентами англійських лексем з суфіксом *-er* в українській мові є відповідні лексичні одиниці безвідносно до їх словотворчої характеристики. Доведено, що для англійських іменників моделі *V+er* і їх еквівалентів українською мовою характерне явище полісемії. Зазначено, що найбільш продуктивною в англійській мові для позначення агента дії є дериваційна модель *V+er*, що в українській мові відповідає моделі *V+ник*. Зроблено висновок про те, що для належного розуміння суті словотвору англійських лексем з суфіксом *-er* необхідно знати їх морфологічну будову, семантичні та функціональні особливості. Перспектива подальших досліджень вбачається у перманентному розвитку словотворчого аспекту мови, появи у ній все більшої кількості лексичних одиниць з суфіксом *-er*, що потребує нових наукових розвідок.

Ключові слова: словотвір, лексема, лексична одиниця, словотворча модель, дериваційна модель, суфікс агента дії *-er*, порівняльний аспект.

Iryna ONYSHCHENKO,

orcid.org/0000-0002-6928-1088

*Senior Lecturer at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) mia22111963@gmail.com*

Aida TROTSIUK,

orcid.org/0000-0002-8311-6580

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) aidatrotsiuk@gmail.com*

Valentyna KYRYKLYTSIA,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

*Associate Professor at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) valentina.kirikilica@gmail.com*

STRUCTURAL AND SEMANTIC WORD BUILDING CHARACTERISTICS OF LEXICAL UNITS WITH THE SUFFIX *-ER* IN THE COMPARATIVE ASPECT WITH THE UKRAINIAN LANGUAGE

*The article is devoted to the research of the word building model of action agent names with the suffix *-er*, which is intensively functioning and developing in the modern English language. The aim of the paper is to study the structural and semantic features of the English language lexemes with the suffix *-er* in comparison with their Ukrainian correspondents. Research methods include comparative analysis, component analysis to establish the semantic scope of the units under study and lexicographic analysis of dictionary definitions. The topicality of the research is determined by the intensive functioning of the derivational model with the suffix *-er* in the modern English language, which requires a detailed study of their structural and semantic characteristics. The stages of the development of the word building model with the suffix *-er* from its appearance in Old English to the neologisms of the XXI century have been considered. The comparative analysis of the semantic groups of lexemes with the suffix *-er* in English and their equivalents in Ukrainian has been carried out. Suffix derivation, «inclusion», word composition, «analogous word formation», «recursion» have been singled out as the most productive types of word building. It has been revealed that the equivalents of English lexemes with the suffix *-er* in the Ukrainian language are the corresponding lexical units regardless of their word-forming characteristics. The article indicates that English nouns of the *V+er* model and their equivalents in the Ukrainian language are characterized by the phenomenon of polysemy. It has been specified that the most productive model in the English language for denoting the action agent is the derivational model *V+er*, which in the Ukrainian language corresponds to the model *V+нук*. We conclude that in order to properly understand the essence of the word building of the English lexemes with suffix *-er*, it is necessary to know their morphological structure, semantic and functional characteristics. The prospect for further study seems to be possible due to permanent development of the word building aspect of the English language, the appearance of an increasing number of lexical units with the suffix *-er*, which requires a new scientific research.*

Key words: *word building, lexeme, lexical unit, word building model, derivational model, action agent suffix *-er*, comparative aspect.*

Постановка проблеми. В сучасній англійській мові словотворча модель імен діяча відзначається невпинно зростаючою продуктивністю, завдяки якій англійська мова виробила майже універсальний спосіб позначення особи за виконуючою нею дією у вигляді суфіксальної моделі *V+er*, широко використовуючи даний спосіб як номінативно-вербальну характеристику особи. Дериваційна модель *V+er* продовжує інтенсивно функціонувати й розвиватися у сучасній англійській мові, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У лінгвістичній літературі існує значна кількість праць, присвячених вивченню лексичних одиниць з суфіксом *-er*. Висвітленню обраної теми сприяють напрацювання таких науковців як С. М. Донець, О. В. Ель Кассем, Ю. А. Зацний, В. Г. Ніконова, К. П. Никитченко, Ю. Ю. Шамаєва, Г. М. Шиманович, А. В. Янков. Як зазначає більшість дослідників, імена особи з суфіксом *-er* у своїй сукупності позначають діючу особу/носія дії, а основною сферою вживання

суфікса **-er** було утворення за його допомогою назв професій, найменувань осіб за їх діяльністю, ремеслом, спеціальністю.

Метою дослідження є вивчення структурно-семантичних особливостей лексем англійської мови з суфіксом **-er** у порівнянні з їхніми українськими відповідниками. Задля її досягнення варто вирішити такі завдання: 1) проаналізувати різні способи словотвору лексем з суфіксом **-er** в англійській мові; 2) визначити дериваційні моделі іменників, які позначають діючу особу/носія дій в українській мові, що є відповідниками англійським лексемам з суфіксом **-er**; 3) визначити семантичні групи у розряді лексем із суфіксом **-er**. Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці з суфіксом **-er** відібрані методом випадкової вибірки з електронного словника Macmillan Dictionary (2012) та англо-українського словника неологізмів початку ХХІ століття (Зацний, Янков, 2008).

Виклад основного матеріалу дослідження. В англійській мові невідмінно зростаючу продуктивність мала і має словотворча модель імен діяча з суфіксом **-er**. Висока продуктивність цієї моделі упродовж всієї фіксованої історії англійської мови робить її особливо привабливою для дослідження. Створена у староанглійській мові на основі загальної словотворчої моделі «основа+суфікс=суфіксальний іменник», ця модель пройшла декілька стадій розвитку, за яких змінювався морфологічний характер її лівої ланки. В результаті утворились три варіанти моделі: «субстантивна основа+суфікс-*ere*» – суфіксальне ім'я діяча; «субстантивно-дієслівна основа+суфікс-*ere*» – суфіксальне ім'я діяча; «дієслівна основа+суфікс-*ere*» – суфіксальне ім'я діяча.

В кінці середньоанглійського періоду розвивається нове значення суфікса **-er**, що став позначати особу за дією, яку вона виконує. В англійській мові дериваційній моделі «основа дієслова+суфікс діяча-**er**» (**V+er**) властива майже абсолютна продуктивність, тобто можливість приєднання суфікса до кожної дієслівної основи (Шамаєва, 2010: 16). Великі англійські словники містять такі утворення майже від кожного дієслова, наприклад: *to ask – asker, to do – doer, to eat – eater, to teach – teacher, to work – worker, to read – reader; to write – writer; to swim – swimmer; to paint – painter* тощо. Термін «дериваційна модель» використовується для позначення значущої комбінації основ і афіксів, які регулярно зустрічаються в мові (Донець, Ель Кассем, 2022: 40).

Назва агента дії може утворюватися за дериваційними моделями $N_{er}+Adv$ (*runner-up, cutter-up, giver-up*), $Adj+N_{er}$ (*free-thinker* – вільнодумець, *free-styler* – плавець вільним стилем). Суфікс **-er** може додаватися і до основи іменника. Наприклад: *islander, Londoner, cottager*.

Українська модель «основа дієслова+суфікс діяча» вживається у цьому значенні рідко, в українській мові цю функцію найчастіше беруть на себе іменники з суфіксом **-ець**. Це проявляється в регулярних відповідностях, таких як *курити – курець, пити – питець*. В українській мові налічується певна кількість слів з суфіксом **-ар, -яр**: *оленяр, вівчар*. Дериваційна модель **V+ал(я)** є непродуктивною, наприклад *прати – праля; ткати – ткаля*, в той час як високопродуктивною дериваційною моделлю для позначення агента дії є дериваційна модель **V+ник** (Ніконова, Никитченко, 2020: 216). Наприклад: *складати – складальник; веслувати – веслувальник; ремонтувати – ремонтник; мріяти – мрійник*.

Соціальні та економічні зміни у світі, зміни у структурі трудових ресурсів, фемінізм, призвели до підвищення ролі і статусу жінок у сучасному світі (Шиманович, 2005: 6) Аналізуючи сучасні тенденції в українському словотворі, дослідник О. О. Тараненко вважає суфіксальну фемінізацію найпродуктивнішим явищем. Процеси демократизації мовної діяльності в сучасній Україні викликали до життя словотворчі процеси творення іменників на позначення жіночого роду шляхом деривації від іменників чоловічого роду: *банкiр – банкiрка, бармен – барменка, бiзнесмен – бiзнесменка, продюсер – продюсерка, роботодавець – роботодавиця; бойовик – бойовичка, рекетир – рекетирка; iсламiст – iсламiстка, шахiд – шахiдка* та ін. У структурному плані виокремлено такі словотвірні типи: деривати із суфіксом **-к-а**: *водiйка, режисерка, дипломатка, керманичка, мiнiстерка, президентка, нардепка*; деривати із суфіксом **-(н)иц-я**: *мистецтвознавиця, комп'ютерниця, урядовиця*; деривати із суфіксом **-(к)ин-я**: *мисткиня, плавчиня* (Тараненко, 2015: 9-10).

Дослідження лексичних одиниць із суфіксом **-er** доводить, що їхня семантична структура є складним явищем, основним компонентом якого є значення слова. Об'єднання лексем у семантичні групи здійснюється на основі подібності функцій позначуваних словами носіїв дії, предметів і процесів в одній конкретній чи різних мовах.

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє виділити такі семантичні групи лексем з суфіксом **-er** в англій-

ській мові: агент дії – *baker, commander, dancer*; професія або постійне заняття – *builder, teacher, writer*; притаманні людині властивості – *worrier, talker*; тимчасове заняття, дія, чи стан – *smiler, nodder*; назва тварин – *pointer, setter, trotter*; агент дії, інструмент – *atomizer, knocker, silencer, heater, bottle-opener, transmitter*; нематеріальний агент – *reminder, eye-opener, thriller, shocker*; назви предметів одягу – *slippers, wrapper, sweater*; позначення місця дії – *locker, container, islander, dresser, counter*.

В українській мові існує багато слів, які є продуктами особливого словотворчого процесу, названого «включення». «Процес включення» став особливо активним упродовж останніх років і в основному полягає в наступному: у сталих словосполученнях, утворених від означення та означувального, другим елементом можна знехтувати, але його значення ніби включається у суфікс, який додається до першого елемента. Таке явище постійно спостерігається у розмовному варіанті, наприклад, у назвах газет: *Літературна газета – літературка, районна газета – районка*. Іншими прикладами таких включень можна вважати такі слова, як *шкірянка* – шкіряне пальто, *вівсянка* – вівсяна каша. Нових лексем, аналогічно утворених за допомогою включення суфіксів *-к(а), -як(а)* досить багато. Ось лише деякі з них: *шосейка, курилка, аморалка, анонімка, підсобка, безрукавка, безкозирка, мореходка, півлітрівка, попутка, п'ятихвилинка*. Здебільшого ці найменування виникають і функціонують у відносно вузькій сфері розмовно-просторічної лексики. Звичні для мовлення окремої групи, у свідомості інших соціальних груп вони різко вирізняються своєю «неправильністю», носять яскравий відбиток просторічності, фамільярності. Деякі слова – *вішалка, мобіллка, мінімалка, одностійка* – мають загальноповсюдний характер і є нейтральними щодо свого стилістичного забарвлення, інші слова є незвичними, стилістичний відтінок просторічності в них підсилений. Майже всі такі слова починають своє життя як «оказіональні», оскільки виникають саме в конкретному акті мовлення. З часом, однак, значна кількість одиниць, що виникли тільки «на випадок», можуть узуалізуватися, увійти в словниковий склад (Зацний, Янков, 2008: 7). Наприклад: *електричка, зенітка*.

Включення має місце і в англійській мові. Наприклад: *a reading book – a reader; a spelling book – a speller; a sleeping car – a sleeper; a dining car – a diner; a splitting headache – a splitter; slipping shoes – slippers*.

Іншим продуктивним типом словотворення є словоскладання, при якому нові слова утворюються шляхом поєднання двох або більше основ.

Наприклад: *tastemaker, newsmaker, latecomer, newcomer, evildoer*.

У сучасній англійській мові спостерігається активний процес утворення як складних, так і складно-похідних іменників з віддієслівним компонентом, що стоїть перед суфіксом *-er* за моделлю *N+(V+-er)*: *atom-smasher, bean-rider*, так і похідних та складно-похідних іменників з кінцевим недієслівним компонентом: *headliner* (the main performer in a show or at an event), *civil-righter* (a person who actively supports or works for safeguarding or obtaining civil rights), *householder* (person who owns or rents a particular house). Ці складні слова є результатом складання основ саме тому, що в мові існують самостійні лексичні одиниці, котрі збігаються з другим компонентом.

За цією моделлю утворено багато порівняно недавніх утворень, що є ще одним доказом її високої продуктивності. Наприклад: *baby-sitter* (someone you pay to come to your house and look after your children while you are not there, especially in the evening), *lady-killer* (a man who fascinates women), *film-goer* (a person who goes to the cinema, especially regularly), *strap-hanger* (a passenger in a bus, train, etc, who has to travel standing, esp. by holding onto a strap).

В українській мові у багатьох складних іменниках другим компонентом є слово *-знавець*: *грунтознавець, музикознавець, краєзнавець, природознавець, мовознавець*. Англійськими еквівалентами для українських слів з другим компонентом *-знавець* є лексичні одиниці з різноманітною структурою, в основному слова з суфіксом *-ist*: *природознавець – naturalist; знавець сходу – orientalist; мовознавець – linguist*, а також словосполучення з використанням слів *student, specialist, scientist, expert*: *краєзнавець – a student of local lore; грунтознавець – a soil student; літературознавець – a specialist in literature; музикознавець – a music expert*.

Англійськими еквівалентами для українських слів з другим компонентом *-лов* (*риболов, птахолов*) є слова з другим компонентом *-catcher, -hunter*. Наприклад: *rat catcher* (a person whose job is to catch or destroy rats), *flycatcher* (a perching bird that catches flying insects), *dreamcatcher* (a small hoop containing mesh and decorated with feathers and beads, believed to give good dreams), *fortune hunter* (a person who seeks to become rich through marrying someone wealthy), *coolhunter* (a person whose job is to make observations or predictions about new styles and trends), *headhunter* (a person who tries to persuade someone to leave their job and take another job which has better pay and more status).

Отже, в даному випадку порівняння англійських слів з дієслівною основою і морфологічним виходом на *-er* не може проводитись на словотворчому рівні, тобто еквівалентами таких англійських слів в українській мові є відповідні лексичні одиниці безвідносно до їх словотворчої характеристики.

Значну роль у формуванні неологізмів англійської мови початку XXI сторіччя відіграє «аналогійний словотвір» – утворення нової одиниці за зразком конкретної мовної одиниці шляхом заміни в цій одиниці одних структурно-семантичних елементів іншими (Зацний, Янков, 2008: 57). Так, за зразком виразу *chief executive officer* виникли такі неологізми, як *chief content officer* – менеджер, відповідальний за ефективність функціонування веб-сайта корпорації; *chief hacking officer* – відповідальний за системи і програми захисту корпорації від хакерів; *chief knowledge officer* – директор корпорації, відповідальний за створення і функціонування інформаційної системи; *chief learning officer* – директор корпорації, відповідальний за підвищення кваліфікацій кадрів; *chief privacy officer* – менеджер, відповідальний за збереження комерційної таємниці фірми; *chief risk officer* – менеджер, відповідальний за захист корпорації від потенційних ризиків; за зразком словосполучення *alpha geek* створені такі неологізми, як *alpha consumer* – споживач, який вважається «законодавцем моди» та *alpha earner* – член сім'ї, особливо жінка, зарібок якої складає основну частину домашнього прибутку; за зразком слова *baby-sitter* виникло слово *pet-sitter* – людина, найнята для догляду за домашніми тваринами під час відсутності їх хазяїв.

У XXI сторіччі значна кількість складних слів утворюється за моделлю N+N, тобто коли в складне слово об'єднуються два іменники. Лінгвісти вважають, що хоча за формою такі утворення схожі на фрази, вони функціонують як слова. Таку властивість англійської мови вони називають «рекурсією», а сам процес утворення складних слів дістав назву «рекурсивного процесу» (Зацний, Янков, 2008: 54-55). Наприклад: *sight jogger*; *animal hoarder*; *corridor cruiser*; *dumpster diver*; *love beeper*; *speed dater*. На початку XXI сторіччя в англійській мові за цією моделлю з'явилася низка складних слів, що позначають:

– особу, що займається різними видами діяльності. Наприклад: *animal hoarder* – людина, яка доглядає за великою кількістю тварин; *greenwasher* – той, хто приховує справжній стан боротьби за збереження довкілля; *speed dater* – той, хто спеціально організовує зустрічі

для короткочасної розмови і вибору можливого майбутнього співбесідника, партнера; *corridor cruiser* – службовець, який імітує бурхливу діяльність; *springspotter* – особа, яка слідкує за новими тенденціями, вподобаннями і повідомляє про те компаніям по вивченню ринкових запитів.

– особу пов'язану з Інтернетом. Наприклад: *piggybacker* – особа, яка без офіційного дозволу використовує Інтернет; *pod slurper* – той, хто викрадає корпоративні дані за допомогою спеціальних пристроїв, які підключаються до комп'ютерної мережі; *cyberstalker* – той, хто загрожує або дошкуляє людям через Інтернет; *webographer* – людина, яка користується довідково-інформаційною сіткою Інтернету;

– пристрої: *backscatter* – техніка виявлення зброї, схованої на тілі людини, за допомогою спеціального рентгенівського апарата; *love-beeper* – пристрій, який повідомляє про наближення особи протилежної статі; *packet-sniffer* – програма, що простежує рух інформації з метою оволодіння паролями, номерами кредитних карток тощо; *gopher* – програма, яка забезпечує доступ до ієрархічних місць зберігання інформації в мережі Інтернет.

– поняття сфери економіки і бізнесу: *dot-commer* – підприємець, який здійснює свою комерційну діяльність виключно через Інтернет; *e-tailer* – фірма або особа, яка займається роздрібною торгівлею через Інтернет; *coolhunter* – працівник відділу маркетингу, що постійно спілкується із представниками модної сучасної молоді, вивчаючи їхні вимоги, котрі враховуються при розробці товарів і їх продажі.

В англійській мові відмінною рисою утворень, що аналізуються, є їх величезна семантична ємкість. Іменники моделі V+*-er* характеризуються полісемантичністю. Наприклад: *plotter* – 1. (mex.) побудовник кривих; топограф; 2. змовник, інтриган; *commuter* – 1. житель передмістя, що працює в місті і щодня їздить на роботу поїздом, автобусом; 2. власник сезонного або пільгового квитка; *charger* – 1. (військ.) заряджаючий; 2. завантажувальний пристрій; 3. (сл.) водій-лихач; 4. обвинувач; *flier* – 1. все, що літає (пташки, комахи); 2. льотчик; 3. те, що швидко рухається (швидкоплавний пароплав, рисак, експрес); 4. авантюра; 5. маховик; 6. прямий марш сходинок; *teaser* – 1. задирака; 2. важка задача, головоломка; 3. рекламне оголошення; 4. коротка завеса на просценіумі; *winder* – 1. рослина, що в'ється; 2. (текст.) мотальна машина; мотальник; 3. (текст.) мотовило; 4. (буд.) щабель кручених сходів.

Явище полісемії характерне і для словоскладання. Наприклад: *cliff-hanger* – 1. сенсаційний роман; захоплюючий приголомшливий фільм; 2. заключні рядки (розділу), які залишають читача в напрузі; 3. змагання із непередбачуваним результатом; *water-drinker* – 1. непитущий; «водохліб»; 2. людина, яка лікується мінеральними водами, курортник; *peace-breaker* – 1. порушник миру; 2. особа, яка порушує громадський спокій, порядок; 3. порушник спокою; *peace-maker* – 1. миротворець; 2. (жарг.) револьвер; 3. військове судно; *cabinet-maker* – (жарг.) 1. прем'єр-міністр (який формує новий уряд); 2. особа, від якої залежить склад уряду (порівн. *cabinet-maker* – столяр високого класу); *glass-cutter* – 1. скляр, склоріз; 2. майстер з гранування скла; 3. алмаз (для різання скла); склоріз.

Англійські слова зі структурою V+*-er* мають здатність поєднувати в одному слові найменування особи та деталей машин або назв самих машин: *runner* – 1. бігун, 2. бігунок, ходовий ролик; *programmer* – 1. програміст, 2. програмуєчий пристрій; *reformer* – 1. перетворювач; реформатор; 2. технічне пристосування, що дозволяє добувати водень із природного газу; *driller* – 1. свердляр, 2. свердло.

Англійські складні слова моделі N+N поєднують в собі найменування особи та предмету одягу: *beetle-crusher* – (жарг.) – 1. 1) ножище; 2) чоботище; 2. 1) (військ. жарг.) піхотинець; 2) сл. поліцейський; найменування особи та механізму: *water-finder* – 1. шукач води, розвідник джерел водопостачання; 2. гірничий прилад для визначення вмісту води у нафті. Поєднання значень особи та механічного діяча властиве науковим та технічним текстам.

Українські іменники на позначення особи теж мають здатність поєднувати в одному слові найменування особи та постійне чи тимчасове заняття: *gazetár* – 1. видавець газети або її співробітник. 2. той, хто продає газети на вулиці. (Словник, 1971: 13); найменування особи та притаманну людині властивість: *buntár* – 1. підбурювач до бунту, учасник бунту. 2. непокірлива, схильна до бунту людина. (Словник, 1970: 256);

найменування особи та механізму: *zbiarach* – 1. той, хто збирає плоди, гриби, бавовну і т. ін. 2. машина або пристрій для збирання чого-небудь. (Словник, 1972: 437); найменування особи, притаманну людині властивість та аксесуар: *diplomát* – 1. службова особа, яка має урядові повноваження для зносин з іноземними державами. 2. (перен., розм.) людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими. 3. портфель у вигляді плоскої валізки; аташе-кейс.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши різні способи словотвору лексем із суфіксом *-er* можна зазначити, що більшість лексичних одиниць утворюється за рахунок власних мовних ресурсів шляхом суфіксальної деривації та словоскладання.

Найбільш продуктивною в англійській мові є дериваційна модель «основа дієслова+суфікс діяча *-er*» (V+*-er*) є. Тенденція утворення і широкого вживання складно-похідних слів спостерігається у сучасній англійській мові, особливо в розмовному її варіанті.

В українській мові високопродуктивною дериваційною моделлю для позначення агента дії є дериваційна модель V+*-ник*. Продуктивними дериваційними моделями є також моделі N+*-к-а*; N+*-(к)-ин-я*; N+*-(н)-иц-я*, які утворюють іменники жіночого роду від іменників чоловічого роду. В словотворчому процесі української мови значне місце займає процес «включення», за допомогою якого утворена велика кількість okazionalizmів.

Щодо формування англійських неологізмів з суфіксом *-er* початку XXI сторіччя, то більшість з них утворюються за допомогою «аналогійного словотвору» та «рекурсії». В основному це найменування осіб, що займаються різними видами діяльності; осіб, діяльність яких пов'язана з економікою та бізнесом, Інтернетом.

У подальших наукових розвідках вважаємо за доцільне досліджувати якісні зміни словотворчого аспекту мови, зокрема структурно-семантичну тематику і функціонування лексем з суфіксом *-er* у сучасній англійській мові та порівняння їх з відповідними еквівалентами українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніконова В. Г., Никитченко К. П. A Course in Contrastive Lexicology of the English and Ukrainian Languages = Курс зіставної лексикології англійської та української мов : навч. посіб. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2020. 460 с.
2. Донець С. М., Ель Кассем О. В. English Lexicology : навч. посібник. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 146 с.
3. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: Англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.
4. Macmillan Dictionary / Editor-in-Chief M. Rundell. Macmillan Education Limited, 2009–2023. URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 30.12.2022).
5. Словник української мови / Бурячок А. А. та ін. ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка. Т. 1. 1970. 799 с.
6. Словник української мови / Бурячок А. А. та ін. ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка. Т. 2. 1971. 550 с.
7. Словник української мови / Бурячок А. А. та ін. ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка. Т. 3. 1972. 744 с.

8. Тараненко О. О. Словотворення української мови в аспекті її сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець XX – початок XXI ст). *Мовознавство*, 2015. № 1. С. 3–32.
9. Шамаєва Ю.Ю. Лексикологія англійської мови : конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 88 с.
10. Шиманович Г. М. Когнітивні чинники еволюції назв осіб в англійській мові XX століття : автореф. дис. ... к-та філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 16 с.

REFERENCES

1. Nikonova V. H., Nykytchenko K. P. Kurs zistavnoi leksykologii anhliiskoi ta ukrainiskoi mov [A Course in Contrastive Lexicology of the English and Ukrainian Languages] : navch. posib. Kyiv : Vydavnychiy tsentr KNLU, 2020. 460 s. [in Ukrainian].
2. Donets S. M., El Kassem O. V. Anhliiska leksykologhiia [English Lexicology] : navch. posib. Kharkiv : UkrDUZT, 2022. 146 s. [in Ukrainian].
3. Zatsnyi Yu. A., Yankov A. V. Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia [Innovations in the Vocabulary of the English Language at the Beginning of the 21st Century]: Anhlo-ukrainskyi slovnyk. Vinnytsia : Nova knyha, 2008. 360 s. [in Ukrainian].
4. Macmillan Dictionary / Editor-in-Chief M. Rundell. Macmillan Education Limited, 2009-2023. URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (date accessed: 30.12.2022)
5. Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian Dictionary] / Buriachok A. A. ta in. ; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. T. 1. 1970. 799 s. [in Ukrainian].
6. Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian Dictionary] / Buriachok A. A. ta in. ; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. T. 2. 1971. 550 s. [in Ukrainian].
7. Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian Dictionary] / Buriachok A. A. ta in. ; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. T. 3. 1972. 744 s. [in Ukrainian].
8. Taranenko O. O. Slovtvorennia ukrainskoi movy v aspekti ii suchasnykh systemno-normotvorchykh tendentsii (kinets XX – pochatok XXI st) [Word-Frmation of the Ukrainian Language in the Aspect of its Modern System-Normative Trends (end of the 20th – beginning of the 21st Century)]. *Movoznavstvo*, 2015. № 1. S. 3–32 [in Ukrainian].
9. Shamaieva Yu.Yu. Leksykologhiia anhliiskoi movy [English Lexicology] : konspekt leksii. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina, 2010. 88 s. [in Ukrainian].
10. Shymanovych H. M. Kohnityvni chynnyky evoliutsii nazv osob v anhliiskii movi XX stolittia [Cognitive Factors in the Evolution of Personal Names in the English Language of the 20th Century] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia k-ta filol. nauk : 10.02.04. Kyiv, 2005. 16 s. [in Ukrainian].

УДК 811.112.2'82-96

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-11>**Оксана ПОДВОЙСЬКА,***orcid.org/0000-0002-6304-5906*

кандидат філологічних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри галузевого перекладу та іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Хмельницький, Україна) *poloks0808@gmail.com*

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ ПІДРУЧНИКА З МАРКЕТИНГУ

У пропонованій статті розглядається в лінгвостилістичному аспекті такий жанр наукового тексту як підручник. Основною метою розвідки є виявлення лінгвостилістичних особливостей німецькомовного наукового тексту підручника з маркетингу, важливих для перекладу. У ході дослідження встановлено, що науковому тексту, а саме підручнику з маркетингу характерні власні лінгвостилістичні особливості. До таких належать структура та оформлення наукового тексту, зокрема наявність назви підручника, декількох авторів, передмови, змісту, членованість інформації на розділи, підрозділи, висновки до кожного підрозділу, список літератури, представленість ключових понять, а також ілюстрацій, графіків та схем. Серед мовних особливостей на лексичному рівні виявлено використання значної кількості термінологічних одиниць, здебільшого галузі маркетингу, а також інших суміжних наук та сфер діяльності, а саме – економіки, бізнесу, фінансів, юриспруденції, менеджменту тощо, що зумовлено екстралінгвістичною ознакою, зокрема предметно-логічною співвіднесеністю термінів, яка виражається в їх дефініції та функціональних характеристиках. При цьому у досліджуваному тексті превають вузькогалузеві та міжгалузеві терміни. Вживана маркетингова термінологія здебільшого базується на запозиченнях з англійської мови. У тексті широко використовуються також термінологічні аббревіатури, насамперед вузькогалузевого характеру. Важливим лінгвостилістичним параметром підручника на граматичному рівні є спосіб організації синтаксису, для якого характерні розгорнуті складні речення з цілим рядом підрядних речень та різними типами зв'язку, насамперед, причинно-наслідковим, атрибутивним, умовним та часовим, наявність конструкцій, ускладнених інфінітивними оборотами *im+zu+Infinitiv* та *sein+zu+Infinitiv*, модальними дієсловами, кон'юнктивом та пасивним станом. Виявлені граматичні особливості сприяють логічному послідовному викладу інформації, науковості тексту, акцентуванні на важливих поняттях та категоріях.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні специфіки перекладу німецькомовного наукового тексту підручника з маркетингу на українську мову з урахуванням встановлених лінгвостилістичних особливостей.

Ключові слова: науковий текст, підручник з маркетингу, лінгвостилістичні особливості, термін, переклад.

Oksana PODVOISKA,*orcid.org/0000-0002-6304-5906*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Head of the Department of the Specialised Translation and Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Khmelnyskyi, Ukraine) *poloks0808@gmail.com*

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE GERMAN-LANGUAGE SCIENTIFIC TEXTBOOK ON MARKETING

The proposed article deals with the linguistic and stylistic aspects of such a genre of scientific text as a textbook. The aim of the research is to identify the linguistic and stylistic features of the German-language scientific textbook on marketing, important for translation. The study found that the scientific text, namely the marketing textbook, is characterized by its own linguistic and stylistic features. These include the structure and design of the scientific text, in particular, the presence of the title of the textbook, several authors, preface, table of contents, division of information into sections, subsections, conclusions to each subsection, list of references, representation of key concepts, as well as illustrations, graphs, and diagrams. Among the linguistic features at the lexical level, the use of a significant number of terminological units, mainly in the field of marketing, as well as other related sciences and fields of activity, namely economics, business, finance, law, management, etc. was revealed, which is due to extralinguistic features, in particular the subject-logical correlation of terms, which is expressed in their definition and functional characteristics. At the same time, narrow-sectoral and intersectoral terms prevail in the studied text. The marketing terminology used is mostly based on borrowings from the English language. Terminological abbreviations, primarily of a narrow sectoral nature, are widely used in the text.

*An important linguistic and stylistic parameter of the textbook at the grammatical level is the way of organizing the syntax, which is characterized by extended complex sentences with some subordinate clauses and different types of communication, primarily causal, attributive, conditional, and temporal, the presence of constructions complicated by infinitive turns *um+zü+Infinitive* and *sein+zü+Infinitive*, modal verbs, conjunctive and passive voice. The identified grammatical features contribute to the logical sequential presentation of information, the scientific nature of the text, and the emphasis on important concepts and categories.*

Prospects for further research are to identify the specifics of the translation of a German-language scientific textbook on marketing into Ukrainian, taking into account the established linguistic and stylistic features.

Key words: scientific text, marketing textbook, linguistic and stylistic features, term, translation.

Актуальність проблеми. Наше сьогоднішня відзначається значними змінами в усіх галузях науки і техніки через їх швидкий розвиток та розповсюдження. А відомим є той факт, що будь які зміни в науково-технічних сферах призводять до необхідності змін і у мовній системі, до появи нової необхідної термінології тощо. З появою нових галузей або з їх розширенням, з'являються і нові наукові публікації, які мають власні особливі лінгвостилістичні параметри.

Підручник як жанр наукового стилю має певні лінгвостилістичні ознаки, параметри і вимоги до оформлення, змісту, структури тощо. Важливим питанням та подекуди складністю сьогодні є відтворення цих лінгвостилістичних особливостей, які можуть виникати через відсутність рівноцінних відповідників у мові перекладу або зумовлені необхідністю локалізації. Відтворюючи науковий текст слід зважати на всі особливості оригіналу, відображаючи або локалізуючи їх у перекладі, оскільки для перекладача, як посередника між текстом оригіналу та його іншомовним адресатом, саме жанр зумовлює вибір перекладацьких рішень для досягнення адекватного перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значна кількість лінгвістів, а саме І. К. Білодід, Г. І. Беженарь, В. М. Лейчик, Т. Р. Кияк, М. Н. Володіна, А. С. Д'яков, О. Д. Огуй, А. М. Науменко, Д. С. Лотте, О. В. Подвойська та багато інших займалися проблемами терміносистем, функціонуванням термінології як лексичної основи наукового стилю, стилістичними особливостями наукових текстів. Специфіку німецькомовних текстів з галузі маркетингу розглядали Горещька А., Туришева О., рекламних текстів – Горещька А. С., Мартинович Е. А. та інші. Щодо лінгвостилістичних особливостей жанру наукового стилю підручника, а саме з такої відносно молоді наукової дисципліни як маркетинг, то вони все ще залишаються поза увагою дослідників, тому пропонується дослідження сприятиме подальшому якісному процесу перекладу німецькомовних наукових текстів з маркетингу, а саме жанру підручник, та поширенню наукових знань у процесі міжкультурної комунікації в сфері маркетингу.

Таким чином, метою дослідження є виявлення лінгвостилістичних параметрів у науковому тексті підручника з маркетингу, які є основою для їх адекватного відтворення українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, кожний жанр стилю встановлює певні критерії до використання мовних засобів на всіх рівнях, структурного та змістовного оформлення. Такі вимоги й становлять собою лінгвостилістичні особливості. У них уже закладено певні стилістичні вимоги та норми, які мають бути наявними у творі. А саме їх відповідне дотримання або відхилення говорять про приналежність словесного твору до певного жанру, або ж про неприналежність, через порушення встановлених норм. Отже, жанр створює основний контур твору, а встановлені стилістичні засоби – стиль. Таким чином, на основі наведених визначень можна спробувати дати визначення лінгвостилістичним особливостям словесного твору – це спосіб організації характеру оповіді, відповідній тим чи іншим жанровим нормам, системи образів, якщо йдеться про художній твір, а також всіх мовних засобів у творі, які створюють його цілісний образ; це система мовних засобів, які підпорядковані стилістичним, жанровим та комунікативним задачам словесного твору, за допомогою яких створюється індивідуально-авторська картина світу.

Науковим текстам також притаманні власні лінгвостилістичні особливості, які вирізняють їх з-поміж інших творів. Досліджуваний нами текст підручника з галузі маркетингу має свої визначальні лінгвостилістичні риси.

З огляду на структурні частини досліджуваного тексту з галузі маркетингу, досліджуваний підручник з маркетингу, як тип наукового тексту, складається з таких елементів, зокрема: назва підручника, змісту, передмови, 5 частин, кожна з яких поділена на розділи та підрозділи, списку літератури та ключових понять. Загальна назва підручника "*Marketing. Eine Einführung auf der Grundlage von Case Studies*" (Маркетинг: вступ до основ вивчення конкретного випадку) виконує узагальнюючу, тематизуючу функцію, вказуючи на те, що йтиметься про певний аспект маркетингу,

а саме розгляд теорії маркетингу на основі досліджень певних ситуацій. Наявність чітко оформленого змісту є стилістичною рисою підручника, що ще раз підтверджує приналежність даної наукової праці до зазначеного жанру.

Передмова є важливим елементом підручника. Це частина, яка передує самому тексту і пояснює про що йтиметься надалі, наголошуючи на визначних рисах підручника та його унікальності, яка криється не у сухому представленні теорії, а у подальшому її розгляді на прикладі відомих підприємств, що є доробком багатьох науковців та підтверджує високу професійність даного наукового твору. Саме такий спосіб оформлення передмови підтверджує, що перед нами підручник. Нижче вказано прізвища та імена авторів – *G. Walsch, A. Klee, T. Kilian*.

Як уже зазначалося, сам текст підручника складається з 5 частин, що мають власні заголовки, які виконують тематизуючу функцію, а також несуть певну інформацію про зміст тексту. Надалі представлено заголовок підрозділу та підпунктів, які більш точно характеризують питання, яке розкриватиметься далі. Отже, текст підручника чітко структурований, розділений на пункти та підпункти. Обрана для аналізу частина підручника з галузі маркетингу має назву: *“Strategisches Marketing” – “Стратегічний маркетинг”*.

Структура досліджуваного розділу підручника – традиційна. Розповідь є послідовною, ведеться в безособовій формі, адресанта не можливо прослідкувати. Спочатку надається вступна частина, в якій читач ознайомлюється з напрямом викладеної інформації, потім надається основна інформація, та кожний підрозділ завершується висновком, в кінці даного розділу представлена інформація демонструється на прикладах відомих компаній. Наявні також ілюстрації та велика кількість схем та таблиць, які допомагають структурувати інформацію для читача та сприяти її легшому запам'ятовуванню, що є властивим для жанру підручника. Щодо самої розповіді, то дуже часто наводяться визначення та формулювання понять та їх пояснень, докази наданих тверджень, послідовні висновки, що так само свідчить про належність тексту до даного жанру. Лексика та термінологія мають науковий характер, використовується економічна термінологія, а саме маркетингу.

Завершують цей розділ підручника висновки – *Key Learnings*. Завдання цього розділу – короткий виклад ідеї вирішення поставленої задачі, отриманих автором результатів та загальних висновків, які можна зробити на їх основі, що і спостерігаємо у досліджуваному розділі підручника.

Список використаних джерел наведено наприкінці всього підручника, як і потребують вимоги даного жанру. Загальних висновків не представлено, оскільки кожний розділ завершується узагальненням, через що немає необхідності наводити один висновок, а також для більшої структурованості інформації після прочитання у читача. Це є характерною рисою підручника.

Завершує підручник список ключових понять, що полегшує сприйняття інформації читачем та використовується для зручності користування підручником.

Отже, що стосується основних структурних елементів, з яких неодмінно повинен складатися підручник, то слід зазначити, що досліджуваний нами підручник з маркетингу відповідає стилістичним вимогам оформлення і має заголовок, передмову, зміст, основну або інформативну частину з висновками, список використаних джерел та ключові поняття. Основна або інформативна частина наукової статті чітко структурована.

Щодо внутрішньої структури, то відомим є той факт, що будь-який підручник характеризується значною кількістю термінів різного рівня спеціалізації. Що стосується досліджуваного підручника з маркетингу, то найбільш характерною стилістичною ознакою даного німецькомовного наукового тексту є велика кількість термінів. Однак передмова вирізняється зі всього тексту не значною кількістю термінів, її написано у більш загальнонауковому стилі, з метою ознайомлення потенційного читача з подальшим текстом підручника, що є притаманною ознакою передмови у підручниках.

Отже, зовнішні чинники – структурні елементи та оформлення, наявність ілюстрацій та чіткого членування досліджуваного нами підручника з маркетингу, відповідають вимогам цього жанру.

Терміносистема галузі маркетингу є важливою складовою частиною загальноекономічної термінологічної системи. У термінології цієї субмови склалася своя, специфічна система способів номінації, яка формується на системному рівні мови (Ковтун, 2010: 354).

Термінологія – це широкий шар лексики, що інтенсивно розвивається та активно взаємодіє з іншими шарами словникового запасу мови, впершучергу, із загальнонавчальною лексикою. Тому вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури і семантики є одним з важливих завдань сучасної лінгвістики, в тому числі й перекладознавства (Кияк та інш., 2006: 37).

На сьогоднішній день існує безліч думок щодо дефініції терміна, що насамперед зумовлено різними підходами до його вивчення. У нашій роботі

ми виходимо з загального розуміння, що термін – це мовний знак, призначений для номінації спеціального наукового поняття, яке в свою чергу є елементом наукової системи певної галузі знань.

Як в німецькому, так і в українському мовознавстві останнім часом об'єктом досліджень стають терміносистеми різноманітних науково-технічних галузей. Однак, окремі підсистеми сучасної термінології залишаються ще недостатньо вивченими й потребують подальшого опрацювання та систематизації. Це стосується в першу чергу терміносистем нових галузей економічної науки, нових економічних теорій, що виникли й поширилися в Україні з розвитком ринкових економічних відносин, серед яких виокремлюється маркетинг.

Поняття маркетингу у вітчизняному науковому просторі з'явилося порівняно недавно, тому українська маркетингова термінологія належить до групи сучасних терміносистем, яка перебуває на стадії становлення. Сьогодні маркетинг виділяється із суспільної економічної теорії як цілком сформована наукова концепція та сфера прикладної економіки й викладається як самостійна дисципліна в усіх економічних закладах вищої освіти нашої країни. Велика кількість термінів для позначення маркетингових понять, раніше невідомих, увійшла у фахове мовлення й активно використовується в професійній комунікації, напр., *позиціонування – die Warenverteilung, наблісими – die Publicity*. Внаслідок багатьох екстралінгвістичних явищ маркетингові терміни вийшли за межі професійної сфери вживання, стали високочастотними, соціально значущими загальномовними одиницями, пор.: *спонсор – der Sponsor; слоган – der Slogan, бренд – Brand, інтернет-маркетинг – das Internet-Marketing*).

Українська і німецька маркетингова термінологія сформувалася на основі “базової” загально-економічної термінології, але при цьому остання зазнала значних якісних змін, оскільки в результаті виникнення нової концепції перебудовується вся система внутрішніх зв'язків і залежностей між термінами.

До ядра маркетингової термінології входять такі базові терміни загальної економічної теорії, як *товар – die Ware, купівля – der Einkauf, продаж – der Verkauf, пропозиція – das Angebot, ціна – der Preis, обмін – die Einwechselung* тощо, які виражають фундаментальні поняття маркетингу і входять як безпосередні або опосередковані складові у семантичну структуру маркетингових термінів: *товарний знак – das Warenzeichen, крива попиту – die Nachfragekurve* тощо (Ковтун, 2010: 355).

Взаємодія маркетингової й загально-економічної термінології має такі форми: входження загально-економічних термінів у терміносистему маркетингу без зміни семантичної структури, напр.: *капітал – das Kapital, товарооборот – der Warenumsatz, ціноутворення – die Preisbildung* тощо. Такі терміни функціонують однаковою мірою в усіх галузях економіки з тим самим обсягом семантичного значення; звуження семантики терміна при входженні в терміносистему маркетингу, наприклад: *вибірка – die Stichprobe* – частина сукупності економічних явищ, об'єктів та їх показників, які відбирають для вивчення з метою отримання даних про всю сукупність (ек.) та *вибірка – die Auswahl* – частина населення, відібрана для проведення маркетингового дослідження, яка має представляти населення в цілому (марк.); розширення семантики терміна внаслідок входження в терміносистему маркетингу, наприклад: *конкурс – der Wettbewerb* – змагання, в процесі якого відбувається відбір обмеженої кількості учасників та виділення найперспективнішого з них під час укладення договору, отримання посади, придбання товарів та послуг (ек.) та у маркетингу: *конкурс – der Konkurs* – метод стимулювання споживачів стимулювання споживачів з метою заохочення до споживання товару шляхом залучення покупців до активної діяльності (Шапран, 2004: 145).

У термінології маркетингу дуже багато запозичень з англійської мови. Більшість українських та німецьких маркетингових термінів англійського походження інтернаціональні, що відповідає сучасним тенденціям термінотворення в галузі економіки в усіх європейських мовах. Саме англійська мова відіграє зараз роль латини, особливо це стосується таких галузей, як економіка й інформатика.

Однак, продуктивним засобами термінотворення є і власні ресурси мови, які забезпечують появу нових термінологічних одиниць з різними значеннями.

Спираючись на семантичний та лексикографічний аналіз відібраних з досліджуваного тексту термінологічних одиниць, можна стверджувати, що більшість вжитих термінів є вузькогалузевими (152), дещо меншою є кількість міжгалузевих (91), а найменшу частину складають загально-наукові (7) терміни, що пояснюється перш за все призначенням тексту та цільовою аудиторією – фахівців з галузі маркетингу. Наприклад, ґрунтуючись на спеціалізованих словниках до **вузькогалузевих** віднесено: *Above the line Marketing, n* – реклама в ЗМІ, *BCG-Matrix, f* – матриця

БКГ, *Five-Forces-Modell*, *n* – модель п'яти конкурентних сил, *Gap-Analyse*, *f* – аналіз прорахунків, *IST-Analyse*, *f* – аналіз фактичного стану, *Marketing-Mix*, *n* – маркетинг-мікс, *PEST-Analyse*, *f* – PEST-аналіз (ПЕСТ-аналіз), *PIMS-Projekt*, *n* – проект PIMS (проект ПІМС), “*Poor dogs*” – “собаки”, *Portfolio-Analyse*, *f* – аналіз портфеля, *SWOT-Matrix*, *f* – матриця SWOT (матриця СВOT), *Win-Win Situation*, *f* – взаємовигідна ситуація, “*Worst-Case-Szenario*”, *n* – “найгірший варіант”, *Virales Marketing*, *n* – вірусний маркетинг. Слід зазначити, що більшість вузькогалузевих термінів однак має у своєму складі загальнонаукові терміни.

Наявність значної кількості міжгалузевих термінів у тексті пояснюється тісним зв'язком підмови маркетингу з іншими суспільними та економічними науками, на яких вона базується. Отже, було виявлено міжгалузеві терміни, що належать до таких галузей: **економіка** (59), наприклад: *Gewinnschwelle*, *f* – поріг рентабельності, *Markt*, *m* – ринок, *Geschäftstätigkeit*, *f* – економічна діяльність; **бізнес** (28), наприклад: *Effektivität*, *f* – ефективність, *Gewinn*, *m* – прибуток, *Nachfrage*, *f* – попит; **зовнішня торгівля** (26), наприклад: *Handel*, *m* – торгівля, *Anbieter*, *m* – постачальник, *Marktpotential*, *n* – потенціал ринку; **фінанси** (18): *Rentabilität*, *f* – рентабельність, *Bilanz*, *f* – баланс; **юриспруденція** (19), наприклад: *Gewährleisten* – гарантувати, *Insolvenz*, *f* – банкрутство, *Verordnung*, *f* – директива; **менеджмент** (16), наприклад: *Differenzierungsgrad*, *m* – ступінь диференціації, *Bekanntheitsgrad*, *m* – ступінь відомості; **математика** (3), наприклад: *Elimination*, *f* – елімінація, *differenzieren* – диференціювати.

Розповсюдженням явищем у досліджуваному науковому тексті є використання термінологічних абrevіатур та акронімів, передусім запозичених з англійської мови. Наявність скорочень є типовим явищем для текстів даного жанру, наприклад: *ROI* – *Return on Investment capital* – повернення інвестицій, *BCG* – *Boston Consulting Group* – Бостонська консалтингова група, *KAM* – *Key Account Management* – робота з ключовими клієнтами.

До особливостей синтаксичного оформлення тексту підручника відносять насамперед синтаксичну повноту вислову, наявність аналітичних конструкцій, використання певних клішованих структур, здебільшого називний характер вислову, розгорнута система зв'язуючих елементів, сполучників, сполучникових слів тощо (Брандес, 2009: 186).

У досліджуваному підручнику наявна велика кількість складних речень з різним типом зв'язку та простих. За допомогою простих поширених

речень здебільшого констатується певний факт або таким чином наголос зосереджується на певному моменті. Наприклад: *Das strategische Marketing beschäftigt sich mit langfristigen, grundlegenden Fragen und Entscheidungen im Marketing* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

У наведеному реченні йдеться саме про констатацію факту, тобто про поле діяльності стратегічного маркетингу. А надалі вже у тексті підручника надається більш докладне пояснення положення. Такий підхід до викладення інформації є типовим для даного жанру, що забезпечує логічне подання інформації.

Втім у тексті підручника превалюють складні поширені речення з різними типами зв'язку. Такі речення також створюють ефект логічного подання інформації і один факт або твердження впливає з попереднього. Пор.: *Der Kostensenkungseffekt wurde vielfach empirisch nachgewiesen und beruht im Wesentlichen auf Lernprozessen im Unternehmen: mit zunehmender Produktionsmenge lernen Unternehmen, ihre Prozesse in Beschaffung, Produktion, Logistik und Vermarktung immer effizienter zu gestalten, so dass die Kosten pro Stück im Zeitverlauf sinken* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Щодо типу зв'язку у складних реченнях, виявлених у досліджуваному тексті підручника з галузі маркетингу, частіше за все зустрічаються складнопідрядні, ніж складносурядні речення. Це пояснюється тим, що підрядні конструкції відбивають причинні, наслідкові, означальні, часові та умовні відносини, а також тим, що окремі частини у складнопідрядному реченні тісно пов'язані між собою, наприклад: *Für einen Marketer ist es daher nötig zu identifizieren, welche Produkte und Produktkategorien aus Kundensicht überhaupt als Alternativen und damit als substituierbar angesehen werden* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Підрядні означальні речення, які дуже часто зустрічаються у тексті підручника, є стилістичною ознакою цього жанру. Означальні речення передають модальні відтінки та легко поширюють характеристику, вони характеризують предмет або поняття, яке позначається іменником, через вказівку на його істотні або випадкові ознаки, тобто такі речення мають широкі можливості для характеристики понять, пор.: *Jede dieser SGE ist eine organisatorische Teileinheit im Unternehmen mit „eigenständiger Marktaufgabe“ und separaten Umsatz- und Gewinnzielen, die unabhängig von anderen Geschäftseinheiten des Unternehmens definiert werden können (diese eigenständige Marktaufgabe wird dann auch als strategisches Geschäftsfeld bezeichnet)* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Зустрічаються також і більш складні синтаксичні одиниці, де частини складнопідрядного речення немовби нанизуються одна на одну, утворюючи своєрідний ланцюг, окремі ланки якого мають незалежність і легко підлягають перегрупуванню, наприклад: *Ein FAS ist **kein** konkretes Prognoseverfahren, **sondern** vielmehr ein grundlegender strategischer Analyseansatz, **mit dem** das Unternehmen versucht, wichtige Veränderungen in Gesellschaft und Umfeld rechtzeitig zu erkennen, **da** die strategische Ausrichtung des Unternehmens auf die zukünftigen Rahmenbedingungen oft einen größeren zeitlichen Planungsvorlauf benötigt und so müssen evtl. Forschungsaktivitäten in bestimmten Feldern angestoßen werden, neue Produkte und Technologien entwickelt werden, Unternehmensteile ver- oder gekauft werden usw* (Walsh, Klee, Kilian: 2009). У цьому реченні вжито підрядні та сурядні речення, які пояснюють один одного та надають подальшу інформацію. Така синтаксична конструкція представляє тему більш розширено, виражає складні думки, що є типовим для досліджуваного жанру підручника та взагалі для наукового стилю.

Продуктивним граматичним засобом у досліджуваному тексті підручника було визначено використання умовного способу – кон'юнктиву, наприклад: *Demnach **müsste** man nur die Käufer und konkurrierenden Anbieter von Automobilen bzw. Schoko-Riegeln bzw. Büchern identifizieren und analysieren, um seinen Markt zu definieren und kennen zu lernen* (Walsh, Klee, Kilian: 2009). *Dass sich z. B. der finnische Mischkonzern Nokia, der sich früher im Kerngeschäft u. a. mit Forstwirtschaft und Gummierstellung **beschäftigte**, im Laufe der Zeit zum größten Mobilfunkhersteller der Welt **entwickeln würde**, war für das Management des Unternehmens nicht planend absehbar* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Використання кон'юнктиву зумовлюється частіше необхідністю порівняння з реальною умовою, а також для передачі непрямой мови, що властиво як для публіцистичних текстів, так і наукових.

Наступною граматичною ознакою є використання речень, ускладнених інфінітивними конструкціями *um+zu+Infinitiv*, *sein+zu+Infinitiv*, які відіграють важливу стилістичну функцію, перша – вказуючи на мету дії, друга – на необхідність та обов'язковість виконання пасивної дії, та яка є синонімічною до конструкції модальне дієслово з інфінітивом пасивного стану, наприклад: *Das Vorgehen lässt erkennen, dass nicht immer komplexe Methoden notwendig sind, **um** eine sinnvolle Umfeldanalyse **durchzuführen*** (Walsh, Klee, Kilian: 2009). *Bevor ein strategischer Marketingplan*

*entwickelt werden kann, **ist** eine fundamentale und sehr wichtige Frage **zu beantworten*** (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Така типова риса наукових текстів як безособовість пояснює в досліджуваному тексті значну кількість пасивних конструкцій, які превалюють у теперішньому часі. *Ökonomische Ziele stellen die finalen Ziele des Unternehmens dar, auf die alle Unternehmensaktivitäten letztlich **ausgerichtet sind*** (Walsh, Klee, Kilian: 2009). *Der Lebensmittel-Einzelhandel **wird** von großen Handelskonzernen mit hoher Nachfragemacht **dominiert** ...* (Walsh, Klee, Kilian: 2009).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Лінгвостилістичні параметри наукового тексту жанру підручник з маркетингу полягають у використанні таких мовних засобів, як терміни, серед яких зустрічається велика кількість запозичень та абревіатур. Виявлені термінологічні одиниці є здебільшого вузькогалузевими, що взагалі є типовим для інших наукових текстів, зокрема наукових робіт, на кшталт наукових статей та монографій. Термінологічні одиниці називають позначувальні ними поняття та надають тексту інформативності, змістовності та науковості. Оформлення та особливу структуру тексту також можна вважати лінгвостилістичним параметром наукового тексту. Отже, досліджуваному тексті підручника з галузі маркетингу притаманні наявність заголовку, декількох авторів, передмови, декількох частин тексту, чіткої структурованості тексту, тобто його поділ на частини, пункти та підпункти, великої кількості ілюстрацій, схем та графіків, які наочно демонструють викладену інформацію, списку літератури та ключових понять. Щодо синтаксичних особливостей, то науковий текст з галузі маркетингу, а саме підручник вирізняється великою кількістю складних речень, які перш за все характеризуються логічною послідовністю викладення інформації, наявністю конструкцій, ускладнених інфінітивними оборотами *um+zu+Infinitiv* та *sein+zu+Infinitiv*, модальними дієсловами, використанням кон'юнктиву та пасивного стану.

Виявлені особливості як основні лінгвостилістичні параметри наукового тексту жанру підручник з галузі маркетингу є важливими при його перекладі, зокрема на українську мову. Як саме їх треба відтворювати, в чому полягає специфіка їх відтворення, які засоби та способи при цьому можна вважати еквівалентними, в якій мірі доцільними і необхідними є прийоми адаптації та локалізації – все це зумовлює перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брандес М. П. Стиль и перевод (на материале немецкого языка) : [учебное пособие]. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 128 с.
2. Кияк Т. Р. Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : [підруч. для студентів вищих навч. закладів]. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
3. Ковтун Н. Термінологія маркетингу як аспект концептуалізації економічної картини світу: семантичний спосіб утворення (на матеріалі німецької та української мов). *Наукові записки КДПУ. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2010. №89(3). С. 354-358.
4. Шапран Д. П. Сучасна українська термінологія маркетингу : семантика та прагматика : дис... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2004. 207 с.
5. Walsh G., Klee A., Kilian T. Marketing: Eine Einführung auf der Grundlage von Case Studies. 2009. URL : www.springer.com/business+%26+management/marketing/book/978-3-540-89134-5

REFERENCES

1. Brandes, M.P. Stil i perevod (na materiale nemetskogo iazyka) [Style and translation (based on the German language)]. Moscow: Knizhnyi dom "LIBROKOM". [in Russian].
2. Kyiak, T. R., Ohui, O. D., Naumenko, A. M. Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova). [Theory and practice of translation (German)]. Vinnytsia : Nova knyha. [In Ukrainian].
3. Kovtun, N. Terminolohiia marketynhu yak aspekt kontseptualizatsii ekonomichnoi kartyny svitu: semantychnyi sposib utvorennia (na materiali nimetskoi ta ukrainskoi mov) [Marketing terminology as an aspect of conceptualization of the economic picture of the world: semantic way of formation (on the material of German and Ukrainian languages)] *Scientific Proceedings of KDPU. Philological Series (Linguistics)*. Kirovohrad, №89(3). pp. 354–358. [In Ukrainian].
4. Shapran, D. P. Suchasna ukrainska terminolohiia marketynhu: semantyka ta prahmatyka [Modern Ukrainian marketing terminology: semantics and pragmatics]. *Candidate's thesis*. Dnipropetrovsk. [In Ukrainian].
5. Walsh, G., Klee, A., Kilian, T. Marketing: Eine Einführung auf der Grundlage von Case Studies. [Marketing: An introduction based on case studies] 2009. URL: www.springer.com/business+%26+management/marketing/book/978-3-540-89134-5 [In German].

Світлана РАДЕЦЬКА,
orcid.org/0000-0001-7308-8179

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) rad.svete1976@gmail.com*

СИНТЕТИЧНО-КОМПОЗИТНИЙ ХАРАКТЕР КІНОТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена вивченню, аналізу і опису основних способів терміноутворення на прикладі термінології кінематографу англійської мови. Одним з елементів культурного середовища, що є одночасно і результатом розвитку цивілізації, засобом фіксації її історії і одним із засобів її формування є мова, і перш за все спеціальна лексика – сукупність лексичних одиниць (в першу чергу термінів) спеціальних областей знання. Сфера кінематографу в останні роки зазнала інтенсивного розвитку (цей розвиток продовжується і сьогодні), а терміносистема цієї сфери викликає особливу увагу через специфіку процесів формування, функціонування та перекладу.

Характерною рисою для англійської мови є наявність термінів, що мають неоднакові значення в різних областях науки, техніки чи мистецтва, тобто являються омонімами, дослідження показало, що це характерно і для терміносистеми кіно. Кінематографічні терміни представлено двома структурними класами: монолексемними одиницями та термінологічними словосполученнями, з переважанням останніх. Розглянуто структурні особливості кінематографічних термінів та встановлено, що в мовах дослідження превалюють полілексемні термінологічні одиниці. Кінематографічні термінологічні словосполучення поділяються на дво- і багатоконпонентні. Двоконпонентні термінологічні словосполучення є найбільш поширеним структурним типом полілексемних кінематографічних термінів. Термінологічні словосполучення уточнюють поняття і сприяють подальшому структуруванню й деталізації термінологічної лексики.

Також, ми з'ясували, що більшість простих термінів утворені семантичними способами: розширення, звуження значення загальнонавживаного слова, метафоризація, метонімія. Найбільш поширеним способом морфологічного терміноутворення є суфіксація. Синтаксичний спосіб утворення є найбільш продуктивним засобом поповнення термінологічної лексики.

Данні проведеного дослідження дають нам змогу простежити закономірності виникнення нових термінів та неологізмів у сфері кіномистецтва, їх розповсюдження у засобах масової інформації і подальше вживання пересічними громадянами, а також створюють підґрунтя для досліджень пов'язаних з визначенням еквівалентних та адекватних способів перекладу кінотермінології з англійської на українську мову.

Ключові слова: кінотермінологія, спеціальна лексика, запозичення, адаптація, терміноутворюючі елементи.

Svitlana RADETSKA,
orcid.org/0000-0001-7308-8179

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com*

THE SYNTHETIC-COMPOSITE CHARACTER OF THE ENGLISH FIELD OF CINEMA TERMINOLOGY

The article is devoted to the study, analysis and description of the main methods of term formation on the example of the terminology of the English field of cinema terminology. One of the elements of the cultural environment, which is at the same time the result of the development of civilization, a means of recording its history and one of the means of its formation is language, and above all special vocabulary – a set of lexical units (primarily terms) of special areas of knowledge. In recent years, the field of cinematography has undergone intensive development (this development continues even today), and the terminology of this field attracts special attention due to the specificity of the processes of formation, functioning and translation.

A characteristic feature of the English language is the presence of terms that have different meanings in different fields of science, technology or art, that is, they are homonyms, the study showed that this is also characteristic of the field of cinema terminology system. These terms are represented by two structural classes: monolexic units and terminological phrases, with the predominance of the latter. The structural features of the field of cinema terms were considered and it

was established that polylexemic terminological units prevail in the language. Field of cinema terminological phrases are divided into two- and multi-component. Two-component terminological phrases are the most common structural type of polylexemic terms. Terminological phrases clarify concepts and contribute to further structuring and detailing of terminological vocabulary.

Also, we found out that most simple terms are formed by semantic methods: expansion, narrowing of the meaning of a commonly used word, metaphorization, metonymy. The most common way of morphological term formation is suffixation. The syntactic method of formation is the most productive means of replenishing the term vocabulary.

The data of the conducted research allow us to trace the regularities of the emergence of common terms and neologisms in the field of cinema, their distribution in mass media and their further use by ordinary citizens, as well as create a basis for research related to the definition of equivalent and adequate ways of translating the field of cinema terminology from the English into the Ukrainian language.

Key words: field of cinema terminology, special vocabulary, borrowing, adaptation, term-forming elements.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток науки неминуче супроводжується появою нових спеціальних слів, а збільшення ролі науки в житті суспільства обумовлює зростання значущості термінології в мові. Бурхливе зростання науково-технічних знань в наші дні стало результатом того, що понад 90% нових слів, що з'являються в сучасних мовах, становить спеціальна лексика. Прискорений темп накопичення нових термінів призводить до необхідності їх упорядкування і систематизації, що є головним завданням термінології.

Сфера кінематографу в останні роки зазнала інтенсивного розвитку, цей розвиток продовжується і сьогодні. Незважаючи на те що терміносистема кіно в сучасному її вигляді є усталеною складовою словникового складу мови, проблеми виникають якраз при спробі встановити її межі і визначити основні компоненти. Відбувається це через те, що область кінематографії є комплексною міждисциплінарною сферою, що включає в себе: кіно як вид мистецтва (кіномистецтво), його теорію і історію (кінознавство), кіномову, область кінооповіді і нарратології, професійну сферу діяльності і технічну сторону процесу створення фільму (кіноіндустрія), кіножурналістик, тощо. Протягом історичного розвитку кінематографа і його дотичних сфер, відбувалися чималі зміни і в мовній царині, що часто супроводжувалися деякою плутаниною в термінології.

Аналіз досліджень. Питання дослідження кінотермінології, способів їх творення та функціонування є у фокусі досліджень багатьох мовознавців та лінгвістів: Балабан Т., Василяйко І., Демчук Т., Лоскутова Н., Миславський В., Brown В., Hoser Т. та інших, але зважаючи на невід'ємність сфери кіно від засобів масової інформації, що робить її термінологію широко вживаною як професіоналами так і широкими прошарками людей, дає право вважати тему нашої статті надзвичайно актуальною.

Метою написання нашої статті є висвітлення результатів цілісного та ґрунтового лінгвокультурологічного та структурно-семантич-

ного вивчення кінотермінології англійської мови, з ціллю упорядкування та подальшого аналізу на предмет еквівалентного та адекватного відтворення при перекладі.

Виклад основного матеріалу. Розпочати можна з невизначеності найменування самої досліджуваної області. У кінотеорії поняття кіномови формально має вузьке значення, яке, за допомогою застосування методів структурної лінгвістики вкладає в уявлення поняття про художні засоби кінематографії. Проте поняття кіномова, мова кіно або мова кінематографії використовуються в теорії кіно і по відношенню до системи прийомів художньої виразності, засобів організації оповіді на екрані, де окремі технічні прийоми створення фільму часто прирівнюються до мовних одиниць. Для більш точної орієнтації в тексті для найменування досліджуваної області в даній статті ми будемо використовувати словосполучення кінотермінологія, що включає всю велику діяльність по створенню кіно в позначений відрізок часу, тобто як технічну, так і художню, а також теоретичну сфери початкового етапу розвитку кінематографа.

Примітно, що подібне узагальнення окремих областей в одну загальну систему понять і термінів характерне і для існуючих словників кінолексики. Представлені словники включають в себе як художні, так і технічні терміни, а також поняття, що стосуються кіноіндустрії та загальної історії медійного мистецтва, що говорить про багатосторонній характер кінолексики, вивчення якої вимагає звернення до термінів з різних областей кінематографії.

Під термінологією розуміється сукупність лексичних одиниць (поняття, назви) певної галузі знання. Термін при цьому є точним позначенням конкретного поняття спеціальної області, до якої належать наука, мистецтво, техніка, суспільне життя і т. п. (Романова, 2011: 57). Вхідження в систему термінів певною мірою замінює йому контекст вживання. Система термінів є одночасно підсистемою лексики спільного вживання, володіючи якістю однозначності. Говорячи про кіно,

слід зазначити, що мова йде про термінологію в сфері функціонування – певний словниковий склад фіксується при вивченні мови монографій, історичних документів, різних текстів, присвячених даних галузі культури.

Незважаючи на те що термінологія кіно є підсистемою термінології мистецтвознавства, при її формуванні відзначаються деякі відмінності. Перш за все, кіно традиційно є синтетичним мистецтвом, здатним «втягувати в себе найрізноманітніші типи семіозиса і організовувати їх в єдину систему» (Brown, 2001: 63), тобто мистецтвом, специфіка якого «визначається своєрідністю адаптації і з'єднанням воедино ознак інших мистецтв» (Brown, 2012: 84). Адаптація і з'єднання належать, однак, не тільки до кіно як мистецтва і формування його специфічної мови, а й до сфери найменування нових понять і слів, що виникали в новій соціокультурній галузі.

При класифікації величезної кількості термінів, що належать до галузі кінематографії з урахуванням сфери їх функціонування, виділяються терміни, пов'язані: до кіноіндустрії і процесу створення фільму (назви професій, предметів, явищ і дій в кінопроцесі ін.), до кінознавства і кінотеорії (пояснення природи кінематографа і функціонування художніх прийомів на екрані), до сторони дослідження фільму як категорії мистецтва (кінооповідь і нарратологія, конструкції фіктивного простору, визначення жанру і ін.). Дана класифікація, що представляє синхронний аналіз термінології, зосереджується на існуючій мовній системі, включаючи в себе назви різних сфер діяльності, об'єднаних предметом їх формування.

Інакше виглядає класифікація, заснована на історичному походженні термінологічного словника кіно (Миславський, 2007: 57), термінологічний апарат кінознавства знаходиться в динамічному стані, поповнюючись за стабільними принципами. Виділяють чотири словникових фонди в рамках кіно термінології:

1. Природна мова – сюди відносять словниковий фонд на емпіричному рівні (перш за все кінокритики); значення і поняття природної мови набувають термінологічний характер при їх використанні в відношенні кінематографії. Згодом такі вирази втрачають семантичну багатозначність і набувають моносемічність в межах свого термінологічного поля.

2. Категоріально-понятійний апарат класичного мистецтвознавства та естетики – сюди відносять терміни, запозичені зі словника загального мистецтвознавства, часто виділені із загального значення додаванням «кіно» до існуючого терміну.

3. Термінологія інших дисциплін, зокрема, запозичення понять з лінгвістики, чий термін «морфема» визначив використання терміна «кінема».

4. Експлікація власних кінознавчих термінів – уточнення понять з більш загальним значенням, закріплення їх нових значень в нових термінах і поняттях. На ранньому етапі виникнення нового феномена слід також врахувати роль запозичень з наступною зміною їх зовнішньої форми, в більшості випадків при збереженні вихідного значення.

Характерною рисою розвитку термінології кіно є також запозичення різних термінів з існуючих на той момент областей мистецтва з уточненням «кіно» вихідного поняття. Незважаючи на те, що кінематограф на ранньому етапі свого існування належав швидше до «низького» типу розваг (в порівнянні з театральним мистецтвом) і спочатку фігурував у вигляді нової форми атракціону, своєю лексику майбутнє кіномистецтво черпало багато в чому з області театру. Схожість з театром, перш за все, ґрунтувалася на візуальній схожості – кінопроекції показувалися в темному залі без світла, публіка сиділа перед екраном, як глядачі в театрі перед сценою. До даної групи слів належать назви професій (*director, actor, actress*), місць показу (*theater*) і самих показів (*performance*) за допомогою додавання «кіно» до згаданих термінів: *кінорежисер, кіноактор, кіноактриса, кіно-театр, кіноспектакль* (раніше частіше писалися через дефіс, пізніше, можливо після становлення терміна в мові, – разом). Технічні терміни кінематографія запозичила з фотографії, так як сам процес зйомки рухомих картин був дуже близький фотозйомці.

Розвиток лексики кіно відображає і сам процес розвитку кінематографії – тоді як на ранніх етапах її розвитку для лексики властива часта синонімія, що є характерною ознакою самого формування терміносистеми (Демчук, 2017) з розвитком кінематографії та зміною її статусу в суспільстві тенденція до синонімії поступово зникає, спостерігається більш точне співвіднесення поняття і його словесного позначення. Це свідчить не тільки про зміцнення нових слів і понять як в загальній, так і згодом в спеціальній лексиці мови, а й про затвердження нового феномена кіно в суспільстві і його статусу і офіційного положення в культурі. З поширенням та розвитком кінематографії пропадає потреба пояснення нових слів, затверджуються певні найменування для різних явищ, які поступово входять у словниковий склад мови.

Спосіб формування кінотермінології відображає, таким чином, саму природу кіномистецтва, що є мистецтвом синтетичним. Так само як і кінематографія, що виникла синтезом літератури, теа-

тру, образотворчого мистецтва та музики, несе в собі елементи всіх його складових, так і лексичний її склад відображає тенденції її формування та міжнародний характер. Вивчення термінології в історичній перспективі, на думку багатьох лінгвістів, дає більш чітке уявлення про способи, характер і особливості формування спеціальної лексики, що крім спостереження за історичним процесом її розвитку надає інформацію про подальші тенденції в термінології даної сфери і про її сучасний стан (Портал, 2020). При порівняльному вивченні певних тимчасових інтервалів терміносистем можна виділити різні етапи їх становлення, а в деяких випадках – навіть зрозуміти причину певних змін.

Жодна інша термінологічна система не ввібрала в себе стільки термінів з інших термінологічних сфер, як кінематографічна, оскільки жодна інша галузь науки та техніки не використовувала так інтенсивно досягнення усіх інших галузей знання, що й зумовило розмаїття її термінів. Великий вплив на розвиток кінематографічної термінології здійснила літературознавча термінологія (*movie novel – кіноповість, biopic – бібліографічний фільм, film comedy – кінокомедія, cinema anthology – кіноантологія*). Помітний вплив на кінотермінологію здійснила й театральна термінологія, що зумовлено близькістю кіномистецтва та театального мистецтва (*playing actor – граючий актор, comedy – комедія, melodrama – мелодрама, historical drama – історична драма*) та інші.

Отже, термінологія кіно, як і будь-яка термінологія нової галузі людської діяльності, формувалася поступово і виявляла риси, характерні для виникнення термінології на ранньому етапі – головним чином недостатню термінологічність. Виникнення термінів в новій галузі також характеризувалося особливою штучністю і свідомою логічною раціональністю, що властиво для виникнення нових терміносистем (Василяйко, 2013). Протягом поступального процесу розвитку нової галузі та його неминучого зв'язку з живим процесом розвитку мови зміни відбуваються і на рівні її лексичного складу.

Говорячи про структурні характеристики англійських кінематографічних термінів, науковці відмічають високу продуктивність і регулярну повторюваність використання певних терміноутворюючих елементів та формування певного термінологічного словотвірного фонду. Залежно від того, які з мовних засобів беруть участь у термінотворенні, кінематографічні терміни можна поділити на три типи: терміни-прості слова

(*tape – кіноплівка, cast – склад акторів, shot – кадр, projector – проектор, montage – монтаж*); терміни-складні слова: (*screenwriter – сценарист, cinematographer – режисер-оператор, newsreel – кіножурнал, melodrama – мелодрама*); терміни-словосполучення (*film-editor – редактор фільму, set decorator – художник з декорації, sound editor – звукорежисер, film cut – остаточний монтаж*). Серед монокомпонентних одиниць термінологічної кінематографічної лексики виокремлюються:

1) іменники (N) (*mystery, cast, reel, assemble, film, caption, shot, subtitles*);

2) прикметники (Adj) (*visual, black, white, lead*);

3) дієслова (V) (*to dub, to shoot, to cut, assemble, to cast*);

4) герундії та віддієслівні іменники (Ger., Nn) (*dubbing, casting*).

Поповнення складу кінотермінів англійської мови відбувається за рахунок наступних процесів:

1) суфіксації: -er / -or (*cinematographer – режисер-оператор, filmmaker – кіновиробник, exhibitor – особа, що організовує показ фільму*), -ing (*shooting – зйомка, dubbing – дублювання, casting – кастинг, відбір актерів*), -ion (*action – екшн, pincushion – спотворення зображення в формі увігнутих країв, transition – перехід від однієї сцени до іншої*);

2) префіксації: non- (*non-cinema – альтернативний програмний матеріал, що демонструється в кінотеатрах в додаток до кінофільмів, non-synchronized – звук, що відтворюється в кінотеатрах звичайно з компакт-диска, коли кінофільм не демонструється*); sub- (*subtitles – субтитри, subtractive – субтрактивний*), super- (*superfilm – суперфільм, superadditivity – супераддитивність, supervisory frame – супервизорний кадр*), pre- (*prescore – робити звукозапис до зйомки, pre-production – допостановочний, prequel – передісторія фільму*).

У сфері загальноновживаних англійських кінематографічних термінів кількість багатокомпонентних одиниць перебільшує кількість однокомпонентних термінів. Отже, англійська кінематографічна термінологія тяжіє до створення багатокомпонентних термінів, що передають складну внутрішню співвіднесеність галузевих понять, їхню багатоаспектність і постійну структуризацію. Таким чином, багатокомпонентні терміни відображають широкий загальномовний процес утворення найбільш вмотивованих і точних найменувань, а також сприяють подальшій деталізації термінів.

У межах багатокомпонентних лексичних одиниць, виокремлених у сфері кінематографічної термінології, спостерігається наступна кореляція:

1) Adj (Part.) + N (*silent film, animated film, rough cut, talking pictures, black-and-white film, celluloid film, long shot, visual editor, medium shot, editing room, shooting schedule*);

2) N + N (*sound track, motion picture, director's cut, film editor, film clip, feature film*);

3) N + prep + N (*director of photography, credits, subtitles of the film*);

4) V + N, V + (Adj.) + Ger. (*to shoot, to make a film, to change a film, to cast a film, to make a (sound-) recording*). Найінтенсивніше поповнення термінологічного складу кінолексики англійської мови відбувається зараз за рахунок словоскладання.

Отже, композити в корпусі досліджуваних термінодиниць складають більшу їх частину. Утворені шляхом складання повних основ, такі термінологічні одиниці у більшості представлені іменниками. Ця група привертає увагу своїми номінативними поєднаннями, що знаходяться на межі між складним словом та словоскладанням. До цієї групи належать двокопонентні комплекси, утворені за моделями N^1+N^2 , наприклад: *set construction, production designer, storyboard artist, short's perspective*; номінативні аналітичні комплекси, утворені за моделями Adj / Part + N – *major production, final cut, edited scenes*. Зауважимо, що зазначені вище номінативні моделі в цілому називають певний предмет, що має свої диференціальні ознаки у межах визначеного класу предметів, а взятий ізольовано другий член даного номінативного комплексу позначає цей самий предмет у якості представника всього класу.

Висновки. Термінологія будь-якої галузі знань є упорядкованою системою термінів, її ознаками вважаються структурованість, усталеність, кодифікованість. Отже, кінематографічна термінологія системно організована, ієрархічно структурована; вона вирізняється цілісністю і унормованістю.

В статті під кінотермінологією розуміємо сукупність термінів на позначення кола понять кінематографічної галузі, що описує діяльність щодо створення рухомих зображень і вміщує у собі поняття кіномистецтва й кіноіндустрії. Це сформована система кінематографічних термінологічних одиниць, що не припинила свого розвитку, та яка підпорядковується дії основних законів національної мови. Кінематографічна термінологія має ознаки, властиві літературній мові, а також свої специфічні риси, і таким чином сприяє професійній комунікації.

Проведений семантичний аналіз дозволяє виділити наступні базові групи термінів в англійській мові: 1) назви професій кінематографа; 2) жанри і піджанри фільмів; 3) терміни, що стосуються зйомки; 4) назви технічного оснащення; 5) назви організацій, пов'язаних з кінематографом.

Складні терміни, які переважають в кінотермінології, дозволяють із більшим ступенем наочності показати відношення між окремими кінематографічними поняттями. Термінологічні словосполучення уточнюють поняття і сприяють подальшому структуруванню й деталізації термінологічної лексики. Саме тому у сучасній кінематографічній термінології англійської мови важливе місце належить термінам-словосполученням, що позначають окремі поняття галузі й передають їх складну внутрішню співвіднесеність і багатоаспектність.

Отже, кінотермінологія англійської мови постійно розвивається та еволюціонує, що відображає суперечливий процес становлення та розвитку кіномистецтва з одного боку, та процес якісної зміни кінематографічної термінології, з іншого. Подальші дослідження кінотерміносистеми англійської мови будуть сприяти розумінню особливостей її розвитку та внормуванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабан Т. Дещо про транскрипцію, транслітерацію і переклади американо-англійських термінів. *Проблеми української термінології: матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф.* Львів : НУ «Львівська політехніка», 1998. С. 105–107.
2. Василяйко І. Ю. Структурно-семантичні особливості термінів-словосполучень у сучасній українській термінології кіномистецтва. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22770/1/19-82-86.pdf>.
3. Демчук Т. Г. Генеза англійських термінів, що позначають жанри та піджанри кіно. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2017. URL: <http://journals.donnu.edu.ua/index.php/apv/article/download/4898/4928>
4. Лоскутова Н. М. Кінематографічна термінологія : структура та семантика (на матеріалі французької та української мов): дисс. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство»; Одеса. міжн. гуман. ун-т. Одеса, 2016. 339 с.
5. Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми. Харків : 2007. 328 с.
6. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. *Термінологічний вісник*: зб. наук. праць. Київ: ІУМ НАНУ, 2011. Вип. 1. С. 55–62.
7. Brown V. *Cinematography: Theory and Practice*. N. Y.: Focal Press, 2001. 366 p.
8. Brown V. *Cinematography: Theory and Practice. Image Making for Cinematographers and Directors*. 2nd ed. Oxford: Elsevier, 2012. 385 p.

9. Hoser T. Introduction to Cinematography: Learning Through Practice. L. : Routledge, 2018. 416 p.
10. The Internet Movie Database's online film glossary. URL: <http://www.imdb.com/Glossary>.
11. Film Terms Glossary (illustrated). URL: <http://www.filmsite.org/filmterms.html>
12. Національний кінопортал «Кінострічка.com». URL: <http://kinostrichka.com>.

REFERENCES

1. Balaban T. Deshho pro transkrypciju, transliteraciju i perekłady amerykano-anghlijsjkykh terminiv [Something about transcription, transliteration and translation of American-English terms] Problemy ukrajinsjkoji terminologhiji : materialy 5-ji Mizhnar. nauk. konf. Ljviv: NU «Ljvivsjka politehnika» 1998. pp. 105–107 [in Ukrainian].
2. Vasylyaiko I. Yu. Strukturno-semantychni osoblyvosti terminiv-slovoopoluchenj u suchasnij ukrajinsjkij terminologhiji kinomystectva. [Structural and semantic features of terms-phrases in modern Ukrainian cinema terminology]. Ljviv : Ljvivsjkyj nacionaljnij universytet imeni Ivana Franka, 2013. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22770/1/19-82-86.pdf> [in Ukrainian].
3. Demchuk T. G. Geneza anghlomovnykh terminiv, shho poznachajutj zhanry ta pidzhanry kino. [Genesis of English terms denoting genres and subgenres of cinema]. Vinnycja: Donecjkij nacionaljnij universytet imeni Vasylja Stusa, 2017. URL: <http://journals.donnu.edu.ua/index.php/apv/article/download/4898/4928> [in Ukrainian].
4. Loskutova N. M. Kinematoghrafichna terminologhija : struktura ta semantyka (na materiali francuzjkoji ta ukrajinsjkoji mov) [Cinematographic terminology: structure and semantics (based on the material of French and Ukrainian languages) : dyss. ... kand. filol. nauk. : spec. 10.02.17 «Porivnjajno-istorychne i typologhichne movoznavstvo»; Odesa. mizhn. ghuman. un-t. Odesa, 2016. 339 p. [in Ukrainian].
5. Myslavsky V. N. Kinoslovnyk. Terminy, vyznachennja, zhargonizmy. [Film Dictionary. Terms, definitions, jargonisms]. Kharkiv: 2007. 328 p. [in Ukrainian].
6. Romanova O. O. Specialjna leksyka ukrajinsjkoji movy jak ob'jekt linghivistychnogho doslidzhennja: termin i nomen [Special vocabulary of the Ukrainian language as an object of linguistic research: term and nomen] Terminologhichnyj visnyk: zb. nauk. pracj. Kyjiv: IUM NANU, 2011. Vol. 1. pp. 55–62. Terminologhichnyj visnyk: zb. nauk. pracj. Kyjiv: IUM NANU [in Ukrainian].
7. Brown B. Cinematography: Theory and Practice. N. Y.: Focal Press, 2001. 366 p.
8. Brown B. Cinematography: Theory and Practice. Image Making for Cinematographers and Directors. 2nd ed. Oxford: Elsevier, 2012. 385 p.
9. Hoser T. Introduction to Cinematography: Learning Through Practice. L. : Routledge, 2018. 416 p.
10. The Internet Movie Database's online film glossary. URL: <http://www.imdb.com/Glossary>.
11. Film Terms Glossary (illustrated). Access URL: <http://www.filmsite.org/filmterms.html>
12. Natsionalnyi kinoportal «Kinostrichka.com» [National film portal "Kinostrichka.com"]. Access URL: <http://kinostrichka.com>. [in Ukrainian].

УДК 81'37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-13>

Світлана РАДЕЦЬКА,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

*кандидат педагогічних наук (методика викладання германських мов),
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) rad.svete1976@gmail.com*

Євгенія ПЕТРЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

*старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) ievgeniiapetrenko1991@gmail.com*

МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО НОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ: ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС ПРОБЛЕМАТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ МОВОЗНАВСТВА

У статті розглядається один із найпомітніших процесів, що відбуваються у мовах сьогодні, а саме процес активного поповнення їхнього лексичного складу, тобто створення неологізмів, та засобів вербалізації емоцій. Саме дослідження творення та перекладу неологізмів та емотивів є найбільш актуальним питанням зараз для лінгвістів та перекладачів. Визначено, що неологізм проходить кілька стадій соціалізації, а саме, поява, поширення у мові та у друці, за безпосередньою участю засобів масової інформації, сприйняття та прийняття носіями мови та подальша лексикалізація, тобто використання неологізмів у суспільстві, виявлення умов та протипоказань для їх використання в різних контекстах. Також встановлено, що застосування певних мовних засобів для репрезентації емоцій у текстах та мовлення почасти є авторським або індивідуальним. Лексико-семантичні нововведення як у мові, так і в мовленні надзвичайно різноманітні, що створює суттєві труднощі у визначенні відмінних рис у масі можливих інновацій. Для уточнення поняття неологізму в лінгвістичній літературі існують такі параметри: час, новизна, мовний простір, мовна свідомість. Неологізми, як і будь-яка категорія слів, має власні класифікації, які детально розробляються у сучасному мовознавстві. Проаналізувавши, що таке словотвір та розкривши більш детально питання про види словотвору в англійській та українській мовах, можна зробити висновок, що серед неологізмів найбільш активні способи творення – це афіксація, словоскладання та доволі нове поняття для неологізмів як телескопія. Мова засобів масової інформації є одним із основних джерел для утворення неологізмів, тому що за допомогою газет, журналів, соціальних мереж і телебачення люди першими дізнаються нову для себе інформацію. Найбільш поширеними у мові засобів масової інформації є саме запозичення з однієї мови в іншу, і ця тенденція дуже актуальна зараз в українській мові, так як обсяг англіцизмів з кожним роком стає все більшим і більшим. Одна з найбільш виправданих функцій вживання неологізмів в мові засобів масової інформації – це наявність в міжнародному вживанні стійкої термінології, пов'язаної з технологіями, культурою, спортом, економічною сферою і т. п.

***Ключові слова:** неологізм, мова засобів масової інформації, соціалізація, лексикалізація, емотивна лексика, емотиви-номінативи, вербалізація.*

Svitlana RADETSKA,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

*Candidate of Pedagogical Sciences (Methodology of Teaching German Languages)
Associate Professor at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com*

Yevheniia PETRENKO,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

*Assistant Professor at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) ievgeniiapetrenko1991@gmail.com*

**THE LANGUAGE OF THE MASS MEDIA AS A SOURCE
OF NEW VOCABULARY AND MEANS OF EMOTIONAL EXPRESSION:
A GENERAL OUTLINE OF PROBLEMS AT THE CURRENT STAGE
OF THE LINGUISTICS DEVELOPMENT**

The article examines one of the most noticeable processes taking place in languages today, namely the process of actively replenishing their vocabulary, that is, the creation of neologisms, and means of emotions verbalization. The study of the creation and translation of neologisms is the most urgent issue for linguists and translators. It was determined that a neologism goes through several stages of socialization, namely, appearance, spread in speech and in print, with the direct participation of mass media, perception and acceptance by native speakers and further lexicalization, that is, the use of neologisms in society, the identification of conditions and contraindications for their use in different contexts. It was also established that the use of certain language means for the representation of emotions in texts and speech is partly authorial or individual. Lexical and semantic innovations both in language and in speech are extremely diverse, which creates significant difficulties in determining distinctive features in the mass of possible innovations. To clarify the concept of neologism in the linguistic literature, there are the following parameters: time, novelty, linguistic space, linguistic consciousness. Neologisms, like any category of words, has its own classifications, which are developed in detail in modern linguistics. Having analyzed what a word-form is and revealed in more detail the question of the types of word-forms in English and Ukrainian languages, we can conclude that among neologisms, the most active ways of creation are affixation, word-composition and a rather new concept for neologisms as telescoping. The language of mass media is one of the main sources for the formation of neologisms, because with the help of newspapers, magazines, social networks and television, people are the first to learn new information. Borrowings from one language into another are the most common in the language of the mass media, and this trend is very relevant now in the Ukrainian language, as the amount of anglicisms is getting bigger and bigger every year. One of the most justified functions of the use of neologisms in the language of mass media is the presence in international use of stable terminology related to technologies, culture, sports, the economic sphere, etc.

Key words: neologism, language of mass media, socialization, lexicalization, emotive vocabulary, emotives-nominatives, verbalization.

Мова завжди оновлюється та змінюється, завдяки розвитку різних галузей та сфер людського життя. Засоби масової інформації – багате джерело для дослідження тенденцій у розвитку сучасної мови.

Попри упереджене ставлення лінгвістів XVIII ст. до такого явища, як неологізація мови (вважалося, що неологізми «псують» народну мову), поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова могла відповідати потребам суспільства як у спілкуванні, так і в закріпленні результатів пізнання дійсності, в розвитку та збагаченні культури народу.

Проблемі дослідження неологізмів свої лінгвістичні праці присвячували такі мовознавці, як Л. С. Бархударов, Ю. А. Зацний, В. І. Карабан, І. В. Арнольд. Серед сучасних дослідників варто виокремити Т. Данкевич та І. В. Козаченко, які досліджували особливості перекладу англійських неологізмів українською мовою. Практичним лексикографічними проблемами неологізмів займалися також англійські й американські лінгвісти: J. Algeo, R. Baayen, G. Cannon, C. Cutler, W. Lee, J. Simpson та ін.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в англійську мову надходить дуже велика кількість нових слів, які потребують детального аналізу від лінгвістів. Тому є необхідність в адекватному аналізі та сприйнятті про-

цесів творення нових слів та їх використання у мові, з метою подальшого перекладу неологізмів на українську мову.

Мета дослідження – визначити основні процеси творення неологізмів, які на сьогодні існують, з подальшою метою визначення найбільш адекватних та еквівалентних засобів їх відтворення в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Мова – це складна система, та її процес формування займає неабиякий тривалий час, але при цьому мова протягом всього свого існування не припиняє розвиватися.

Ю. А. Зацний зазначає, що «...про темпи збагачення словникового складу англійської мови на початку нового сторіччя свідчить, наприклад, той факт, що тільки за січень 2002 року редакційна колегія словника Collins Gem English Pocket Dictionary зареєструвала 140 неологізмів» (Зацний, 2008, с. 20). І якщо на початку XXI сторіччя словники почали активно поповнюватися новими словами, то у наш час це число в тисячі разів більше.

За словами Заботкіної В. І. зараз англійська мова, як і інші мови, переживає «неологічний бум». Однією з найголовніших причин виникнення неологізмів є науково-технічний прогрес. Висока «неогенність» XX та XXI століть, підвищення уваги з боку мовознавців до проблем нових явищ зумовили створення особливої галузі лінгвістики – неології.

Нова лексична одиниця (неологізм) проходить кілька стадій соціалізації, тобто прийняття в суспільстві, і лексикалізації – закріплення в мові. Перша стадія: після появи неологізм поширюється, зазвичай, працівниками засобів масової інформації, викладачами та науковцями. Вже тільки після цього ця лексема фіксується у друці. Друга стадія соціалізації – прийняття нової лексичної одиниці носіями мови, а саме в великих масах для більшого розповсюдження.

Далі розпочинається процес лексикалізації: використання неологізмів у суспільстві, виявлення умов та протипоказань для їх використання в різних контекстах. У результаті постає лексична одиниця певного структурного різновиду, яка включається в різні словники неологізмів (Андрусяк, 2003, с. 3).

Але існує так зване питання про прийняття або неприйняття нової лексеми у мові. І воно вирішується залежно від характеристик самого неологізму. Це такі характеристики як: а) наявність у інновації певних переваг перед уже існуючими; б) простота для сприйняття. Тобто найбільш сприятливим у мові та мовленні буде той неологізм, який містить у собі максимум інформації, але в той же час є простим для сприйняття носіями мови.

Найпростіші дефініції неологізму – (грецьк. *néos* – новий та *lógos* – слово) слово або словосполучення, поява яких зумовлена мовними потребами. І ще одне значення з Тлумачного перекладацького словника, і тут термін «неологізм» означає нове слово, що ще не зареєстроване у перекладних двомовних словниках, або не зафіксоване словниками нові значення слів, що вже існують у мові.

На основі цих параметрів Андрусяк І. В. (Андрусяк, 2003, с. 31) пропонує таке визначення неологізмів: слова (або сполучення слів), нові за змістом чи формою або за змістом і формою, що виникли в певній мові та сприймаються як нові мовною свідомістю її носіїв у певний період часу. Доповнюючи думку науковця, в нашому дослідженні ми будемо користуватися наступним визначенням поняття неологізми – неологізми це нові слова або стійкі словосполучення, нові або за формою або за змістом, або за формою і за змістом, що володіють семою новизни протягом певного періоду часу і не зареєстрованими у перекладних двомовних словниках, або не зафіксовані словниками нові значення слів та словосполучень, що вже існують у мові.

Будь-яка група слів, у нашому випадку – це неологізми, має свою класифікацію. Тож розглянемо різні класифікації мовознавців.

Однією з найвідоміших є класифікація В. І. Заботкіної, де неологізми поділені за засобом творення, на такі групи:

- 1) фонологічні неологізми
- 2) неологізми-запозичення
- 3) семантичні
- 4) синтаксичні, утворені комбінацією наявних у мові знаків

Фонологічні неологізми. Вони позначаються як одиниці, які утворені з окремих звуків, шляхом їх конфігурації. Ці сполучення звуків досить часто поєднуються з морфемами грецького чи латинського походження. Таких слів багато серед термінів, використовуваних у хімії, фізиці, інших науках (Пікуш, 2014, с. 160). Наприклад: *monochromatic* ‘однокольоровий’, *polychromatic* ‘багатоколірний’, *polysterol* – ‘полістерол’ і т. д.

Також розрізняють підтипи фонологічних неологізмів:

1) Слова, що утворилися від вигуків. Наприклад: *zizz* – короткий звук (імітація звуку, що видає людина уві сні), *to whee* – від вигуку *whee*, який передає позитивні емоції та захоплення.

2) Звуконаслідування (ономатопея). Наприклад: *to buzz (to phone)* – імітує звук телефону; *to pop* – імітує звук відкоркування пляшки.

3) Сленгізми. Зазвичай сленг формує лексика низького звучання. Це можуть бути слова-вигуки, за допомогою яких передають почуття, а мовлення набуває експресивного забарвлення: *Yuk!*, *wow!* (захват, здивування); *ouch!* (зойк від несильного болю); *whoops!*, *squeals!*, *erf!* (збентеження, розгубленість); *bonk!*, *chya!*, *eesh!*, *flip mode!*, *oh my goshness!*, *shnikies!* (різні види здивування); *bet! shoots for real!*, *ah...ja!* (згода); *yech!* *yuck!* (відраза); *dig that!*, *cool!*, *damm right!* (схвалення); *boo!* (несхвалення); *badand* (недовіра); *squish!*, *woochow!* (хвилювання); *woopity-woo!* (щастя); *yo!* (способи привернути увагу); *phew!* (полегшення) (Пікуш, 2014, с. 165).

Запозичення. До неологізмів можна віднести і запозичення, що відрізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для англійської мови, а також нетиповим морфологічним членуванням та відсутністю мотивації. Наприклад: *yakuza* – японський хуліган або гангстер (яп.), *Chozrim* – євреї, які повернулися до Ізраїлю після еміграції (івр.).

Семантичні неологізми. Найбільша група словотвірних та семантичних неологізмів в українській мові представлена іменниками оскільки вони є найбільш номінативним класом слів, який слугує для називання нових реалій у всіх сферах життя людини.

Найбільш продуктивним способом словотвору для дериваційних іменникових неологізмів є афіксація, а точніше суфіксація як і в англійській, так і в українській мовах. Тому в українській мові з'явилась велика кількість неологізмів з суфіксом *-ість* (*віртуальність, масштабованість, адаптивність*); *-ств(-цтв-)* – ці суфікси виражають стан або заняття особи (*барменство, рейдерство, байкерство*); *-ник (-ик, -ист (-іст, -їст))*: *антенник, естрадник*;, а для жіночого роду суфікси *-иц-я (-ниц-я)*: *дозувальниця, акціонерка*; іменники з суфіксами *-нн-я, -аці-я (-яці-я), -ці-я, -кці-я, -і-я*, що позначають частіше наукові поняття: *алопеція, валютизація, конвертація* (Кабиш, 2013, с. 73).

Особливою продуктивністю у творенні нових слів вирізняються такі префікси: *гамма-*: *гамма-терапія, гамма-еквівалент*; *дельта-*: *дельта-проміння, дельта-частинка*; *альфа-*: *альфа-випромінювання, альфа-промені*; *мас-*: *мас-спектрограф*; *веб-*: *веб-адреса, веб-дизайн, веб-майстер, веб-сайт*; *вакуум-*: *вакуум-апарат, вакуум-фільтр, вакуумнасос*; *бек-*: *бек-вокал, бек-вокаліст, бек-вокалістка*;

В англійській мові для словотворення неологізмів використовуються суфікси *-on, -ase, -sol, -nik, -manship, -oholic, -dial, -a, -flexi, -rexia*, префікси *eco-, mini-, maxi-, mega-* та ін. Наприклад: *eco-tech, urmanship, ecotecture*.; Неологізми розмовної лексики утворюються за допомогою суфікса *-y/-ie*. Наприклад: *duppie, knowbie, weapy*.

Префікси *bio-, tele-, acro-, micro-, xeno-*, слугують дериваційними елементами для утворення фізичних та біологічних термінів, понять науково-технічної сфери, які стали поширеними у побутовому житті (*teleshopping, telebanking*) (Пікуш, 2014, с. 165).

Синтаксичні неологізми. Неологізмами є й ті слова, які утворюються за прикладами вже існуючих у мовній системі слів. Це такі словотворчі процеси як конверсія, компресія, аббревіатура, дезафіксація, основоскладання.

Конверсія як спосіб творення нових слів шляхом деривації поступається всім іншим способам словотворення. Тут основною моделлю продовжує залишатися *N – V*, за допомогою якої утворюється велика кількість нових термінів: *to back-stroke, to lesson*. Порівняно із загально використовуваними словами: *to leaflet* – випускати листівки, *to butterfly* – прогулюватися безцільно по місту.

Класичними моделями словоскладання є *N + N – N*; *A +N – N*. Наприклад: *citizen-terminal* – людина, яка використовує технологічні розробки у якості аксесуарів або предметів одягу; *fake-ation* – відпустка, під час якої значна частина часу

витрачається на перегляд електронної пошти та інші справи, пов'язані з роботою.

Велика частина неологізмів, які притаманні сучасним ЗМІ, є лексичними, проте в текстах ЗМІ нерідкі і семантичні неологізми, але їх значно менше. У кінці ХХ ст. на початку ХХІ ст. більшу частину запозичень, які вільно використовуються в газетах, журналах та інших засобах масової інформації, становлять англіцизми, і це є характерним не тільки для української мови.

За останні декілька років вплив іноземної мови на українську мову стає все більше і більше. Це цілком зрозуміло, адже нові слова часто не встигають адаптуватись в українській мові та виходять з ужитку, або залишаються в первинній формі. Наприклад, такі сполуки як *наблік рілейшнз, веб-дизайн, лейбл, дисплей, скетч, бренд, поп-арт, емблема, колор, постер*, які передаються у фонетичному оригіналі, й навіть часто у графічному – *public relations, web-design, label, display, sketch, brand, pop-art, emblem, color, poster*.

До основних причин вживання нових слів у сучасних ЗМІ, сучасні вчені відносять: посилення інформативності; необхідність диференціювати різні вузькоспеціальні поняття; наявність в міжнародному вживанні стійкої термінології; дотримання «мовної моди», тобто іноземні запозичення використовуються для надання тексту престижності, внесення в нього ефекту новизни.

Як справедливо зауважив В. І. Шаховський, людина – істота емоційна, тому в її мові існує специфічний емотивний код та емотивна функція, а емотивна лексика та семантика активно експлуатуються в лексико-семантичному картуванні та інтерпретуванні світу та постійно оновлюються». Очевидно, що підвищена емоційна атмосфера у суспільстві на сучасному етапі є причиною посиленого емоційно-експресивного та оцінного характеру мови. Як справедливо зазначила М. П. Нашхоева, мова як система висловлює як думки, так і почуття, оскільки взаємодія раціоналізму й емоційності у свідомості та мисленні дозволяє людині репрезентувати те, що вона переживає. Адже емоції пронизують життя людини, супроводжують будь-яку її діяльність.

Слід зазначити, що емоція – психологічна категорія, яка на рівні мови трансформується в емотивність, тобто емоції знаходять свій відбиток у мові, особливо на рівні лексики, утворюючи пласт емотивної лексики. Цієї ж точки зору дотримуються Є. В. Сажина та Д. С. Семак, наголошуючи на тому, що емоції, мають словесне втілення, а тому виявляються на мовному рівні як категорія емотивності.

Текст засобів масової інформації слід розглядати як текст, до змісту та структури якого включені емоції, які знаходять своє відображення у темі тексту, його тональності, модальності та оціночності. Такі тексти мають здатність накопичувати та транслювати загальнолюдський досвід, у тому числі й емоційний, накопичуючи індивідуальні емоційні переживання, і, таким чином, формувати базу соціального ядра емоцій – стереотипів емоційних ситуацій та реакцій на них, що є однаковими для всіх представників певної культури, які С. В. Іонова називає емоційною компетентністю.

Саме тому у текстах ЗМІ вживаються переважно усталені у свідомості мовців засоби репрезентації емоцій, які ми пропонуємо розглянути на прикладі найвживаніших конструкцій для вербалізації емоції розпач:

1. Дієслово + емотив-номінатив: *подолати розпач, відчувати розпач, доходити/ доводити до розпачу, впадати в/у розпач, бути у/в розпачі, вкидати у розпач.*

2. Прикметник + емотив-номінатив: *цілковитий розпач, повний розпач, глибокий розпач, безмежний розпач, страшний розпач, справжній розпач, холодний розпач, гострий розпач.*

3. Емотив-номінатив + дієслово: *розпач охоплює, розпач бере, розпач опановує/ оволодіває, розпач проймає, розпач огортає, розпач душить.*

4. Іменник + емотив-номінатив: *сльози/ плач розпачу, хвилина розпачу, дно розпачу, крик розпачу, стогін розпачу, напад розпачу, стан розпачу, межа розпачу, безодня розпачу.*

Авторський стиль часто проявляється через сполучення назв кольорів з «розпачем», у той час як типовою комбінацією є «чорний/темний розпач», у текстах ЗМІ також знаходимо нечисленні приклади сполучуваності з лексемами на позначення інших кольорів: червоний розпач, зелений розпач та жовтий розпач. Припускаємо, що така поодинокість сполучуваності є проявом ідіостилю автора – авторською метафорою.

Отже, у якості **висновку** можемо зазначити, що неологізми це нові слова або стійкі словосполучення, нові або за формою або за змістом, або за формою і за змістом, що володіють семою новизни протягом певного періоду часу і не зареєстрованими у перекладних двомовних словниках, або не зафіксовані словниками нові

значення слів та словосполучень, що вже існують у мові. Також, можемо прирівнювати такі терміни як «інновація», «новотвір», «нововведення» до значення неологізму. Визначення даного поняття дає нам змогу зрозуміти, що нова лексема у мові проходить декілька етапів соціалізації: від неологізму до загальноновживаної лексичної одиниці.

Неологізми, як і будь-яка категорія слів, має власні класифікації, найбільш актуальною з яких є класифікація за якою неологізми поділяють на фонологічні, синтаксичні, семантичні неологізми та запозичення.

Мова ЗМІ є одним із основних джерел для утворення неологізмів, тому що за допомогою газет, журналів, соціальних мереж і телебачення люди першими дізнаються нову для себе інформацію. Найбільш поширеними у мові ЗМІ є саме запозичення з однієї мови в іншу, і ця тенденція дуже актуальна зараз в українській мові, так як обсяг англіцизмів з кожним роком стає все більшим і більшим. Одна з найбільш виправданих функцій вживання неологізмів в ЗМІ – це наявність в міжнародному вживанні стійкої термінології, пов'язаної з технологіями, культурою, спортом, економічною сферою і т. п.

Дослідження репрезентації емоцій у текстах ЗМІ становить одну з важливих проблем сучасного мовознавства. Лексична одиниця набуває певного значення не ізольовано, а лише в контексті, тому передбачуваність поєднання деяких лексем за конкретними правилами комбінаторики та їх відтворюваність допомагає глибше осягнути процес утворення мовних конструкцій. Що також дозволяє поглибити розуміння взаємозв'язку мови і мислення, що виступає актуальним напрямом досліджень у межах антропометричного підходу до аналізу лінгвістичних явищ.

Подальшою метою нашого дослідження буде визначення найбільш актуальних способів відтворення неологізмів, які з'являються в англійській мові на українську, визначення доречності та часу їх існування на різних стадіях соціалізації та особливостей перекладу. А також поглибленому аналізу випадків оказіональної сполучуваності емотивів-номінативів з іншими компонентами у текстах ЗМІ та їх перекладі з урахування лінгво-культурних особливостей репрезентації емоційних станів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
2. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник: словник неологізмів. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.

3. Кабиш О.О. Словотвірні та семантичні неологізми в сучасній українській мові. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 5. 2013. С. 69–75.
4. Пікуш О. Фонологічні неологізми в англійській мові: специфіка їх утворення. *Проблеми гуманітарних наук*. Вип. 34. *Філологія*. 2014. С. 158–166.

REFERENCES

1. Andrusyak I.V. (2003). Anhliys'ki neolohizmy kintsya KHKH stolittya yak skladova movnoyi kartyny svitu [English neologisms of the end of the 20th century as a component of the linguistic picture of the world]. *avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 «Hermans'ki movy» – avtoref. thesis ... candidate philol. Sciences: 10.02.04 «Germanic languages»* [in Ukrainian].
2. Zatsnyu YU. A. (2008) Innovatsiyi u slovnykovomu skladi anhliys'koyi movy pochatku KHKH stolittya: anhlo-ukrayins'kyu slovnyk: slovnyk neolohizmiv [Innovations in the vocabulary of the English language at the beginning of the 21st century: Anglo-Ukrainian dictionary: dictionary of neologisms]. *Nova knyha*. [in Ukrainian].
3. Kabysh O.O. (2013) Slovtvirni ta semantichni neolohizmy v suchasniy ukrayins'kiy movi [Word-forming and semantic neologisms in the modern Ukrainian language]. *Naukovyy chasopys NPU im. M. P. Drahomanov. – Scientific journal of the NPU named after M. P. Drahomanov*. (8), 69–75 [in Ukrainian].
4. Pikush O. (2014) Fonolohichni neolohizmy v anhliys'kiy movi: spetsyfika yikh utvorennia [Phonological neologisms in the English language: the specifics of their formation]. *Problemy humanitarnykh nauk. Filolohiya. Problems of humanitarian sciences. Philology*. (34), 158–166 [in Ukrainian].

UDC 811.111'38:821.111(73)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-14>

Olena SHON,

orcid.org/0000-0003-0546-3541

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology and Methods of Teaching English

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) shon.olena@tnpu.edu.ua

GENRE AND STYLISTIC SPECIFICITY OF FICTIONAL DIARY (A STUDY OF “THE LOST DIARY OF GEORGE WASHINGTON: THE REVOLUTIONARY WAR YEARS” BY J. TEAGUE)

The article deals with the analysis of “The Lost Diary of George Washington: the Revolutionary War Years” written by the American historian and author J. Teague as the example of a fictional diary with the view to its stylistic specificity.

It is stated that in recent time the focus has shifted from the works based on fiction to those based on facts, documents and real events and their interpretation, that is why documentary and autodocumentary prose gained vast popularity among the readers. The example of such writing is a diary that provides personal perspective of its author and is characterized by fragmentary, abrupt, stylistically incomplete and interrupted style of writing.

The article discusses the place of a diary among other subgenres of documentary prose. The author believes there is a necessity to consider not only a documentary diary but also a fictional diary that is called an imitation diary or a novel written in the form of a diary. It appeared when the genre of a diary was singled out from other genres of documentary prose and became independent in literature, stopped being an example of purely documentary prose and became the model for works of fiction serving the specific purpose of intimate conversation with the reader.

The author argues that “The Lost Diary of George Washington” by J. Teague is not a pure fictional diary as it is based on historical documents and incorporates George Washington’s original writings. This is a fictional interpretation of documentary evidence where the form of a diary is the most appropriate, as apart from facts, it provides insight into George Washington’s personality, his worries and hardships he had to face and his role as the leader of the new nation. The conclusion is made that J. Teague masterly followed short and concise style of George Washington’s writings that became more elaborate when Washington recorded his feelings and emotions. The article examines the style of the work under analysis and the conclusion is made that among stylistic means used in the diary the effective ones are repetitions, parallel constructions, enumeration, questions-in-the-narrative and ecphronesis (syntactic level), climax (lexico-syntactic level), simile and metaphor (semantic level).

Key words: *autodocumentary prose, diary, fictional diary, style, stylistic means, syntactic level, semantic level.*

Олена ШОНЬ,

orcid.org/0000-0003-0546-3541

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) shon.olena@tnpu.edu.ua

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ЩОДЕННИКА (НА МАТЕРІАЛІ «ВТРАЧЕНОГО ЩОДЕННИКА ДЖОРДЖА ВАШИНГТОНА» ДЖ. ТІГА)

У статті розглядається «Втрачений щоденник Джорджа Вашингтона: роки Війни за незалежність» американського історика та письменника Дж. Тіга як приклад художнього щоденника та здійснюється аналіз його стилістичних особливостей.

Констатується, що останнім часом увага зміщується з художніх творів на факти, документи та реальні події та їх інтерпретацію, тому документальна та автодокументальна проза набула великої популярності серед читачів. Прикладом такої прози є щоденник, який містить особисті погляди його автора та характеризується фрагментарністю, уривчастістю, стилістично незавершеною та переривчастою манерою письма.

У статті розглядається місце щоденника серед інших піджанрів документальної прози. На думку автора, необхідно розглядати не лише документальний щоденник, а й художній щоденник, який називають щоденником-імітацією або романом, написаним у формі щоденника. Він з’явився тоді, коли жанр щоденника виділився з-поміж інших жанрів документальної прози і став самостійним у літературі, перестав бути зразком суто документальної прози, а став зразком для художніх творів, що слугують меті створити довірливу розмову з читачем.

Автор стверджує, що «Втрачений щоденник Джорджа Вашингтона» Дж. Тіга не є суто художнім щоденником, оскільки він ґрунтується на історичних документах і містить оригінальні записи Джорджа Вашингтона. Це художня інтерпретація документальних свідчень, де форма щоденника є найбільш відповідною, оскільки, окрім фактів, вона дає уявлення про особистість Вашингтона, його турботи та труднощі, з якими йому довелося зіткнутися, та його роль як лідера нової нації. Зроблено висновок, що Дж. Тіг майстерно дотримувався короткого та лаконічного стилю письма Джорджа Вашингтона, який ставав більш вишуканим, коли Вашингтон записував свої почуття та емоції. У статті досліджено стиль твору та зроблено висновок, що серед стилістичних засобів, використаних у щоденнику, продуктивними є повтори, паралелізми, перерахування, риторичні запитання та риторичний оклик (синтаксичний рівень), висхідна градація (лексико-синтаксичний рівень), порівняння та метафора (семантичний рівень).

Ключові слова: автодокументальна проза, щоденник, художній щоденник, стиль, стилістичні засоби, синтаксичний рівень, семантичний рівень.

Formulation of the problem. In recent years documentary and autodocumentary prose have become popular genres of literature. One can observe the tendency when works based on fictional representation of reality are replaced by works based on facts, documents, real events and their interpretation (Stahniuk, 2012: 97). Readers turn to documentary and autodocumentary prose in search of answers to the important questions of existence, and the authors of memoirs, diaries, biographies and autobiographies are seen as advisors who speak about moments in their lives with introspective light. Documentary and autodocumentary prose inspires readers as well as authors who suggest works of fiction that use the form of memoirs or a diary to make the narration personal and intimate. There are cases when the writers create fictional diaries of famous people based on their biographies and original documents. One of the recent examples is “The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years” by Johnny Teague published in 2023. In this article we intend to consider this fictional diary with the view to its genre and stylistic specificity.

Research analysis. According to the definition suggested by K. Tanchyn, diary is a subgenre of documentary prose, a first-person narration in the form of daily entries, from those that record everyday events to those that approach literary description (Tanchyn, 2005: 15–16).

Analysis of recent research works showed that diaries under analysis are primarily those written by authors as well as public people, what makes them example of autodocumentary prose. That is why in many articles we find discussions based on this type of diaries, especially writers’ diaries, and their functions. For example, in her research of writers’ diaries N. Stahniuk states that genres of non-fiction such as diaries, memoirs, biographies, autobiographies and others, reflect not only social, political and cultural events of every epoch but give deep insight into every event, single out and characterize their specific features as well as analyse and interpret historical and cultural reality in a pertinent way (Stahniuk, 2012: 97). N. Stahniuk believes that diary is related

to other genres of documentary fiction and has common features with them such as fact-based narrative, focus on dates as well as details, confession-like narrative, introspection and self-knowledge (Stahniuk, 2012: 103). We second the opinion that the diary combines a narrative based on facts with personal feelings, intimate intonation of the moment.

Referring to diaries as to the kind of publicistic style I. Kuzmina expresses the opinion that they belong to the genre of literature that describes everyday life as they record an event that a person has just seen, heard, and experienced (Kuzmina, 2013: 43). In this respect though one can see a discrepancy between the definitions of the diary as it is not clear whether the diary is a kind of style or a genre of writing. The researcher focuses on writers’ diaries as important evidence for literary historians and critics as they provide important insight into writers’ lives, ideas, and creative methods. I. Kuzmina expresses the thought that as diaries are kept by definite people they reflect their inner feelings and attitudes in chronological order and this makes the diary entries fragmentary, abrupt, stylistically incomplete, interrupted, and sometimes chaotic (Kuzmina, 2013: 43). The same opinion we find in the article by N. Izotova who states that fragmentary character of a diary is manifested in nonsystematic recording of events, impressions and emotions, nonlinear narration, violation of causality (Izotova, 2015: 94). In her detailed research of writers’ diaries K. Tanchyn emphasises their aesthetic potential, its ability to convey various emotions and influence the readers. This effect is reached through meticulous selection and arrangement of information, description, generalization, compression of the diary entry, simplicity, sincerity and authenticity of narration, possibility for reader’s imagination, way to learn about the aesthetic code of the writer (Tanchyn, 2005: 14–17).

Diaries are personal and the author does not intend to publish it, these are mostly monologues though they can also record inner dialogues when the author argues about something or considers different opinions. Diaries lack plot and common central idea; it is the

author who is the focal point in the diary as this is the central element where the plot is concentrated, it is the author that makes the central idea complete (Kuzmina, 2013: 43). Though, according to O. Matveieva, in recent decades the diary distanced itself from primary documentary writing and personal observations addressed only to authors themselves. The authors of modern diaries write them with the view to publishing, and the readers anticipate revelations of the authors’ self as well as revelation of some private information about the others. Modern diaries are regarded as the author’s play with the reader, a dialogue where the author codes information and the reader decodes it (Matveieva, 2009: 46).

We cannot but agree with I. Syrko who expresses the opinion that modern research of diaries is mostly focused on their poetics, genre specificity, their place among other examples of autodocumentary genres, aims of diary writing and their functions. The author mentions also attempts to analyse stylistic specificity and conceptual sphere of particular diaries but, in her opinion, classification of requires further investigation (Syrko, 2015: 420). In our opinion, we are also in need of research that generalizes linguistic specificity of diaries as we second the thought of N. Izotova who believes that diaries differ in structure and topics, depending on what becomes the focus of the narration, whether these are certain events or emotional state of the author. The topics determine the choice of language and style (Izotova, 2015: 94), that is why we believe that linguistic research of diaries is equally important.

The type of diary that attracts our special attention is a fictional diary, or imitation of a diary, or a novel written in the form of a diary. According to N. Borysenko, the genre of diary made a long way before it was singled out from other genres of documentary prose and became independent in Ukrainian and world literature, it overcame its applied purpose and memoir character that was attributed to it, ceased being only an example of purely documentary (autodocumentary) prose. Not losing its primary meaning, the diary entered the sphere of literature and became the model for a work of fiction with the original aesthetic setting (Borysenko, 2021: 7). This supports the idea expressed by C. Delafield who says that diary fiction takes from actual diaries a range of received conventions and both exploits and interrogates them (Delafield, 2009: 48).

Regarding the fictional diary C. Delafield states that diary itself is a first-person novel in which the narrator is a protagonist in the events he records (Delafield, 2009: 21). Examining women’s diaries as narrative in the nineteenth-century novel she consi-

ders the diary as a successor of the epistolary form. Analysing this, M. Camus agrees with the point, as both, letters and diaries, tell of the immediacy of a woman writer’s situation, there is a difference, as a letter always has at least one addressee, and the diary officially has none (Camus: 2010). The fictional diary comes into existence as a means of telling a story only when it cannot otherwise be spoken. This diary may be read within the narrative by another character or reframed by an editor to give that story provenance, credence and propriety (Delafield, 2009: 56).

In his wide range research of diaries P. Lejeune pays special attention to fictional diaries, or, as he calls them, diary-novels. In his opinion, the authors of such diaries produce a kind of “diary effect” in the manner of Barthes’s “reality effect” incorporating elements peculiar to documentary diaries such as length, repetition, a massive number of things left implicit, discontinuity and gaps in information, and a “first draft” character of writing. Fictional diaries also follow the pattern of documentary diaries in using immodesty, that is exposing things about oneself that one would presumably keep secret, such as weaknesses, embarrassment, and faults, and indiscretion as every diary compromises other people, whether by revealing things about some people to third parties, or by revealing how one really sees other people without telling them (Lejeune, 2009: 228). All these make the fictional diaries plausible and the readers tend to believe they are reading an actual diary of a person.

The purpose of the article. The purpose of the article is to define the genre and stylistic features of the fictional diary performing the analysis of the expressive means and stylistic devices used in “The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years” by Johnny Teague. The reasons for choosing this book is that it is one of the newest examples of fictional diary, it is the insight into the character of one of the monumental historical personalities, and it is the story of the War of Independence, a crucial event in the history of the USA, where many similarities are found with modern times of war in Ukraine.

Results and discussion. Johnny Teague, a writer and a historian, known for his book “The Lost Diary of Anne Frank” (2020), published “The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years” on 14 February 2023. As it is known, George Washington kept a detailed diary throughout his life, and the only period of time when he did not do it was the war of Independence when he served as Commander-in-Chief of the Continental Army. When Washington returned to his diary he felt regret that so many details were not recorded. Though Washington’s letters, orders, other writings were preserved,

and, as J. Teague says in the introductory chapter, he researched them as well as the recollections of other people in the war, he visited battlefields and campsites to gain a clearer perspective, and these methods made him able to reconstruct what could have been George Washington's diary kept throughout the war years. "The entries come primarily from his own hand staying true to the events, the challenges, the struggles, the heartbreaks, the victories, and the emotions of America's first Commander-in-Chief (Teague, 2023). Considering the aforementioned, we cannot define J. Teague's book as pure fiction as it is based on historical documents and quotes George Washington's writings extensively. This is a fictional interpretation of documentary evidence where the form of a diary looks the most appropriate, as apart from facts, it gives possibility to provides insight into George Washington's personality, his worries and concerns, hardships he had to face and his role as the leader of the new nation. Thus, in our opinion, such type of diary occupies intermediate position between a documentary diary and a fictional diary.

Our personal observations of George Washington's diaries and letters allow us to conclude that he was mostly reserved in recording daily events, and many of his diary entries were just statements of the facts expressed in short simple sentences. When he dwelled on attitudes and concerns his writing became more emotional and extended. Johnny Teague considered this while writing "The Lost Diary of George Washington" and it allowed him to use expressive means and stylistic devices that are characteristic of George Washington's original writings, where they serve the purpose to emphasise his emotional state and express his attitude to the matter. Further in this article we intend to analyse the productive stylistic means used by the author and their functions.

As George Washington's original style was quite simple, leaving aside the grammar constructions and clichés typical of the 18th century writings, the most widely used stylistic means are those of the syntactic level. In "The Lost Diary of George Washington" we observe frequent instances of repetition:

*"The cause to which we are exerting is just and right. We **must** rise superior to every obstacle. I **must**. He **must** too"* (Teague, 2023). Repetition of the modal verb "must" expresses George Washington's strong determination to fight and encourage other officers and soldiers, no matter what hardships they endure.

*"The one thing that grieves me is that I have lost **six years** in this house, **six years** on these fields, and **six years** of fellowship with my wife, family and friends. I have missed many events in **six years**"* (Teague, 2023). The repetition of the word combin-

ation "*six years*" emphasises George Washington's regret that he spent so much time at war, far from his family, home and everything he loved.

*"As for my part, I can honestly say the sacrifices and sufferings have been worth it. **Every** trial, **every** betrayal, **every** coup, **every** broken promise, and **every** misfortune is swallowed up with what has transpired as of yesterday"* (Teague, 2023). The repetition of the pronoun "every" in the entry where Washington thinks of the sacrifices and sufferings of the war is the means to stress on the fact that every hardship was meaningful and shaped the spirit of the Army.

*"British ships are **still** on the seas. Cornwallis is **still** held up in his position"* (Teague, 2023). Repetition of the adverb "still" expresses Washington's concern that people began to celebrate victory too soon while the situation is still undecided. In one of the following entries the same case of repetition is observed: *"An enemy **still** resides in New York. Enemy ships are **still** on the seas"* (Teague, 2023).

*"I just hope others will take their turn in the fight of **our** faith, **our** families, and **our** freedom"* (Teague, 2023). The repetition of possessive pronoun "our" emphasises the idea that the fight for independence should be personal responsibility of every citizen and should be felt as their personal Cause.

In "The Lost Diary of George Washington" we observe frequent usage of enumeration:

*"Despite some bored Massachusetts men slipping off after a long time of inactivity, more men are showing up every day to join our ranks. They are **farmers, artisans, shoemakers, saddlers, carpenters, blacksmiths, tailors, and the like**"* (Teague, 2023). The enumerated occupations of men who joined the Continental Army emphasize that these were not trained soldiers but people who left their homes and peaceful lives to enlist and defend their country.

*"I daily make ready our men for defence of our nation. **Supplies, men, training, digging, finances, discipline, and encouraging** are never-ending challenges"* (Teague, 2023). Using enumeration the author shows George Washington as a busy General with many responsibilities of various kinds that present considerable challenge. The following example from another entry intensifies the characteristics:

*"Mr. George Washington – **Commander-in-Chief of the army, recruiter, secretary, quartermaster, drill instructor, paymaster, accountant, and department of complaints**. I am doing all this without a salary"* (Teague, 2023).

Enumeration is also used to express George Washington's joy from visiting his home for a short time and sadness that so much changed during his absence. Here enumeration is framed with repetition:

“I was delighted to show him my estate. So much **has changed**. I know my way around, but **the landmarks, the trees, the roads, the fields** have all **changed**. I long to get this war over” (Teague, 2023). Later, in Washington’s entry about visiting Williamsburg, there is another example of enumeration used to express joy from seeing familiar places of his favourite town:

“Nothing is better than walking through Williamsburg – **the streets, the shops, and the taverns**. I did so today” (Teague, 2023).

The feeling of tranquillity and silence, when no sound is heard after a long battle, is expressed with the following enumeration:

“I have sat down on the porch and pulled out a piece of paper. **No gun fire, no cannon, no barking orders, no confusion, and no commotion** is present. All is quiet” (Teague, 2023).

Parallel constructions are used in “The Lost Diary of George Washington” as rhetoric figures that emphasise central theme the author intends to convey.

“Not all that is seen – is what it seems. Upon this subject, I beg to state **we are here because we want to be. The British soldiers are here because they have to be**” (Teague, 2023). Combined with antithesis, parallel construction opposes intentions of the British and the Americans, stating that the colonists are fighting voluntarily for the cause while the British fight because of the imposed duty.

“Their numbers also consist of those who had the choice – **not liberty or death, but military or prison**” (Teague, 2023). The parallel construction is combined with allusion to the famous speech of Patrick Henry “Give me liberty, or give me death!” and intensifies the motivation of the British, who had the choice between the army and a prison, and the Americans, who either fight for liberty or die.

“In a time of war, when **our ports are shut, our trade destroyed, our property seized, our towns burnt, some of our citizens are taken captive, many more are suffering, it is unbelievable to me that there would be a large number of Tories, loyalists, and a sell-out Governor dominating this city of New York**” (Teague, 2023). Parallel constructions are used to express Washington’s indignation at the fact that when the country suffers from the British who destroy the property of the patriots there are people who collaborate with the enemy.

“**Our countrymen in these parts and beyond are rejoicing. They are dancing. They are laughing. They are weeping with joy**” (Teague, 2023). Parallelism is used to show joy and happiness of the American people after the victory at Yorktown.

One more productive syntactic stylistic means is question-in-the-narrative, a question is asked and answered by one and the same person. In the fictional diary as well as in his original diaries and letters George Washington often uses them to question things and express doubts and concerns about events that he witnesses.

“Upon this news, the Connecticut men who vowed to stay, began to leave in vast numbers against their pledge and even before their enlistment end. We pursued them, but many got away with their arms and ammunition that we so desperately need. **What about Country? What about this war for liberty? What about a man’s world? Do these mean anything?**” (Teague, 2023). The questions express George Washington’s thoughts about the prospects in the war when so many soldiers desert without thinking about the fate of their country and he wonders if they have any patriotic feelings.

“**Author of all, would You allow us to be this close and then lose? Have I done something wrong? Are my men in some rebellion against You of which I am unaware? I am praying this night. I cannot sleep**” (Teague, 2023). One of the noted features of George Washington was questioning his abilities. In the diary entry written like a prayer during one of the darkest hours of the war he turns with the questions to God looking for the answers in his actions.

“To have to cannon our own town is heartbreaking, but the enemy is there. **What else can we do?**” (Teague, 2023). There is no other way to drive the enemy from Yorktown during the decisive battle of the war than bomb the town, and George Washington’s question reflects his pain at the fact that the army has to bring destruction to their own town.

“The day we forget God will be the day our shield is removed. **What then can become of our nation? History testifies to the consequence**” (Teague, 2023). The question in the concluding diary entry expresses George Washington’s worries about the fate of the new nation if his countrymen forget about God and virtues. Such thoughts are often found in Washington’s original documents.

In the following example question-in-the-narrative is combined with epiphonema (exclamation) and it makes the statement more emotional:

“To add to my disgust, General Montgomery intends that the military clothing of his men remain in Albany for others to wear who are not in the line of duty. **How can he do this when our men suffer for lack of clothing in the service of others? Do not those who remain, who refuse to quit, deserve provision? Questions! Expectations! Duty and Honor! I will continue my solicitation for their continuance despite being told otherwise**” (Teague, 2023).

Here are more examples of ecphoresis in the diary:

*"I can imagine the generals in other quarters think I am hoarding arms, ammunition, and men. **Would that there were any to hoard!**"* (Teague, 2023). The exclamatory sentence is used to express George Washington's ironic comment about the rumours that he hides supplies from the army when in fact he has nothing to hide as there are not enough men and ammunition in the army and everybody knows that.

*"We are no longer colonies possessed by a nation abroad, nor should we be called as such. I will henceforth refer to our provinces by the appropriate and accurate title "States." **Hallelujah!** This was the thing that had to be done though it was with great hesitancy and pain that it was finally exercised"* (Teague, 2023). George Washington rejoices at the fact that the Declaration of Independence was finally adopted giving the Army the purpose and motivation to fight.

Lexico-syntactic stylistic devices are not frequent but we should mention the usage of climax, the definite arrangement of lexemes that intensifies the meaning and creates emotional tension.

*"How **heavy this weighs** on me. To lead, strategize, and fight a war is **burden enough**. To raise the army with which to fight is **straining**. To clothe and feed that same army and meet its complaints is **exhausting**. No doubt, criticisms will follow which must be handled too"* (Teague, 2023). George Washington feels the heavy burden of the command every time and this weight becomes heavier with understanding that more hardships are waiting while the spirit of the army is low and there are no supplies.

*"An **intimidating consideration** is the enemy might take both of us captive. **I cannot imagine** what that would do to our cause. **I shudder** to think of it"* (Teague, 2023). Washington feels fear when he understands what could have happened to the Cause if he had been captured. Fear grows into stronger emotions as the capture of the commander-in-chief could be the disaster for the army.

*"The effect of these shells is dreadful. They **hit, whirl, and explode** mangling men"* (Teague, 2023). The sequence of verbs shows how deadly the cannonballs are, what ruin they bring to people and buildings.

*"Our men are warning me to get back, but **I cannot. I will not**. I love freedom as much as they"* (Teague, 2023). George Washington's determination no stay in the battlefield rather than hide in the shelter is expressed with the help of climax.

Semantic stylistic devices are not numerous in "The Lost Diary of George Washington" and this correlates with the original writings of George Wash-

ington who used them occasionally to enliven his thought, make it more expressive and emotional. Often George Washington used references to the Almighty, so Johnny Teague followed his style. Here are a few examples of simile usage.

*"I feel like **Gideon leading his three hundred men with just jars, candles, and horns against a well-outfitted superior force**"* (Teague, 2023). George Washington compares himself to Gideon, a military leader, judge and prophet, who won a decisive victory over a Midianite army despite a vast numerical disadvantage. Due to the simile used the reader understands the true state of the Continental Army and the situation Washington found himself in.

*"I welcome these men to bear my burden **as Moses did Aaron and Hur**"* (Teague, 2023). The simile contains one more reference to the Bible, the story of Aaron and Hur who lifted the arms of Moses for him. The simile emphasises Washington's need for trusty assistants who could understand the burden, trust their General and share the responsibility with him.

*"As if **conducting some musical with many instruments**, I feel I am directing an orchestra, unfamiliar with each other"* (Teague, 2023). As the Continental Army consists of people of different social positions, different origin, different background, it is necessary to make them fight as one. George Washington compares the duties of commander-in-chief to the work of an orchestra conductor who deals with different musicians and musical instruments in order to create harmony.

In diary entries we observe the cases of extended metaphors that make narration more expressive and create a vivid picture of the event or situation presented.

*"Each day, I see something that I did not notice the day before. Perhaps this is because as I deal with one problem, **it pulls back the peel of the onion to unveil another problem**"* (Teague, 2023). As removing every layer of an onion reveals the next one, dealing with one problem discloses more problems in the army that go one by one and have connection with each other.

*"Every time **I put my finger in a hole of the dike, another hole opens requiring another finger. I am stretching to contain the flood and wish for others' fingers to assist**"* (Teague, 2023). The extended metaphor compares the amount of problems with the army with holes in the dike where one person is not enough to stop the ruin. This seconds the thought expressed in the previous example, and comparison of the situation to the endangered dike creates the feeling of a catastrophe that may happen if the holes (problems) are not dealt with and the dike (the Cause) will collapse.

“Just when we seemed adrift of all explanations, Mr. Thomas Paine penned the answer, **a drink of cool water to quench our thirst for why**” (Teague, 2023). The metaphor characterises the pamphlet “The American Crisis” written by Thomas Paine in 1776 as the most essential support for the soldiers who began to lose faith in the Cause. As a drink of cool water refreshes the thirsty, the words of Paine gave strength and inspired confidence in the Army when they read the pamphlet that explained what they were fighting for.

Conclusion. Having analysed “The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years” by Johnny Teague we make the conclusion that it is rather a fictional interpretation of documentary evidence than a diary totally invented by the author. The form of a diary is appropriate as it records not only facts but provides the reader with the insight into George Washington’s personality and the way he went to become the leader of the

nation. In our opinion, such type of diary occupies intermediate position between a documentary diary and a fictional diary. The author meticulously followed the style of George Washington’s writings that was short and concise when he recorded facts but became more elaborate when Washington recorded his thoughts and attitudes. The simple narrative incorporates stylistic means among which there are used in the diary the effective ones are repetitions, parallel constructions, enumeration, questions-in-the-narrative and epiphora (syntactic level), climax (lexico-syntactic level), simile and metaphor (semantic level). We see the prospects of research in further thorough analysis of this subtype of diary, singling out its main features, comparative analysis of fictional diary vs documentary diary, and examining stylistic means on different levels as used in fictional and non-fictional diaries as well as their functions.

BIBLIOGRAPHY

1. Борисенко Н. М. Жанр щоденника у творчості Марії Матіос: типологія і поетика. Південний архів. Філологічні науки. 2021. Вип. 87. С. 6-15.
2. Изотова Н. П. Щоденник як форма психонаративу: ідіожанрові особливості (на матеріалі роману Дж. М. Кутзее “In the Heart of the Country”). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 92–96.
3. Кузьміна І. Вид англомовного публіцистичного стилю: щоденник. *Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe*. 29.01.2013 – 31.01.2013. Krakow. С. 43–45.
4. Матвеева О. Жанрова специфіка літературного щоденника. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. Вип. 17. К. : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2009. С. 41–47.
5. Сырко І. Актуальні парадигми сучасного щоденникознавства. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2015. С. 419–426.
6. Стахнюк Н. Щоденник письменника: аспекти дослідження. *Слово і час*. 2012. № 7. С. 97–104.
7. Танчин К.Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... к. філол. н. : спец. 10.01.06. «Теорія літератури». Тернопіль, 2005. 20 с.
8. Camus M. Catherine Delafield, Women’s Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel. *Cahiers victoriens et edouardiens*. 72 Automne. 2010. DOI: <https://doi.org/10.4000/cve.2791>
9. Delafield C. Women’s Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel. Aldershot, Ashgate, 2009. 250 p.
10. Lejeune P. On Diary (Biography Monographs). University of Hawaii Press, 2009. 360 p.
11. Teague J. The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years. Addison & Highsmith Publishers, 2023. 598 p. [Kindle edition]. URL: <https://www.amazon.com/Lost-Diary-George-Washington-Revolutionary/dp/1592112005>

REFERENCES

1. Borysenko N. M. Zhanr shchodennyka u tvorchosti Marii Matios: typolohiia i poetyka [The Diary Genre in the Works of Maria Matios: Typology and Poetics]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky*. 2021. Vyp. 87. S. 6–15. [in Ukrainian].
2. Izotova N. P. Shchodennyk yak forma psykhonaratyvu: idiozhanrovi osoblyvosti (na materialy romanu Dzh. M. Kutzee "In the Heart of the Country") [Diary as a form of psychonarration: idiogenre features (a study of J. M. Coetzee’s “In the Heart of the Country”)]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser. : Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. 2015. № 3. S. 92–96. [in Ukrainian].
3. Kuzmina I. Vyd anhlomovnoho publitsystychnoho styliu: shchodennyk [Diary as Type of English Publicistic Style]. *Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe*. 29.01.2013-31.01.2013. Krakow. S.43–45. [in Ukrainian].
4. Matvieieva O. Zhanrova spetsyfika literaturnoho shchodennyka [genre Specificity of Literary Diary]. *Literaturoznachni obrii. Pratsi molodykh uchenykh*. Vyp. 17. K.: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, 2009. S. 41–47. [in Ukrainian].
5. Syrko I. Aktualni paradyhmy suchasnoho shchodennykoznavstva [Actual Paradigms of Modern Diary Studies]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*. 2015. S. 419–426. [in Ukrainian].
6. Stakhniuk N. Shchodennyk pysmennyka: aspekty doslidzhennia [Writer’s Diary: Aspects of Study]. *Slovo i chas*. 2012. № 7. S. 97–104. [in Ukrainian].
7. Tanchyn K.Ya. Shchodennyk yak forma samovyrazhennia pysmennyka [Diary as a form of writer’s self-expression]: avtoref. dys. ... k. filol. n.: spets. 10.01.06. “Teoriia literatury”. Ternopil, 2005. 20 s. [in Ukrainian].

8. Camus M. Catherine Delafield, Women's Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel. *Cahiers victoriens et édouardiens*. 72 Automne. 2010. DOI: <https://doi.org/10.4000/cve.2791>
9. Delafield C. *Women's Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel*. Aldershot, Ashgate, 2009. 250 p.
10. Lejeune P. *On Diary (Biography Monographs)*. University of Hawaii Press, 2009. 360 p.
11. Teague J. *The Lost Diary of George Washington: The Revolutionary War Years*. Addison & Highsmith Publishers, 2023. 598 p. [Kindle edition]. URL: <https://www.amazon.com/Lost-Diary-George-Washington-Revolutionary/dp/1592112005>

ПЕДАГОГІКА

UDC 378.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-15>

Oksana KRYCHKIVSKA,

orcid.org/0000-0003-3007-0248

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Educology and Pedagogy

West Ukrainian National University

(Ternopil, Ukraine) oknysem@ukr.net

Nataliya LYSA,

orcid.org/0000-0002-5150-9523

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Hryhoriy Kochur Department

of Translation Studies and Contrastive Linguistic

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) nataliya_lysa@yahoo.com

REMOTE PLATFORMS FOR DEVELOPING THE DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

The article reveals the conceptual principles of the formation of digital competence of future teachers using remote platforms. In achieving the goals set, theoretical research methods were used, such as general scientific and special research methods, particularly analysis and synthesis, comparison, generalization, and system-structural analysis. It has been established that the process of forming the digital competence of future teachers is aimed at improving the assimilation of theoretical material by applicants for education using modern digital platforms. The components of the formation of digital competence of future teachers are considered. It was revealed that the conditions for the formation of digital competence of future teachers occur with the help of remote platforms since mandatory distance learning is a challenge for everyone involved in the educational process. Some virtual and augmented reality applications are highlighted, which can be used in training future teachers to form digital competence. It has been determined that using Microsoft Teams, Google Meet, Skype, Zoom, and Google Drive platforms is essential during future teachers' distance learning to develop their digital competence. The leading digital competencies of future teachers, which are formed through remote platforms in the educational process of higher educational institutions, are reflected. It has been revealed that the use of digital products in the conditions of distance learning for the formation of digital competence of future specialists allows to improve the goals, content, methods, organizational forms, techniques and means of training and is one of the indicators of the effectiveness of the educational process. The practical significance of the study is that the conclusions and recommendations developed by the authors and proposed in the article can be used to avoid obstacles in the implementation of distance platforms in the educational process of higher education. A promising direction for further research on this issue is the improvement of the educational process in the course of the formation of future teachers' digital competence based on the use of augmented reality technology in the educational process of higher educational institutions, which will stimulate the educational sphere and will improve teaching activities in the educational digital space.

Key words: *distance learning, educational process, higher education, higher educational establishments, distance platforms, digital competence.*

Оксана КРИЧКІВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-3007-0248

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри освітології та педагогіки

Західноукраїнського національного університету

(Тернопіль, Україна) oknysem@ukr.net

Наталія ЛИСА,

orcid.org/0000-0002-5150-9523

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) nataliya_lysa@yahoo.com

ДИСТАНЦІЙНІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

У статті розкриті концептуальні засади формування цифрової компетентності майбутніх викладачів за допомогою дистанційних платформ. У процесі досягнення поставленої мети було використано теоретичні методи дослідження, а саме: загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз. Виявлено, що процес формування цифрової компетентності майбутніх викладачів спрямований на покращення засвоєння здобувачами освіти теоретичного матеріалу із використанням сучасних цифрових платформ. Розглянуто компоненти формування цифрової компетентності майбутніх викладачів. Виявлено, що в умовах сьогодення формування цифрової компетентності майбутніх викладачів відбувається за допомогою дистанційних платформ, оскільки обов'язкове дистанційне навчання є викликом для всіх, хто залучений до освітнього процесу. Висвітлено деякі додатки віртуальної та доповненої реальності, які можна використовувати в процесі навчання майбутніх викладачів для формування у них цифрової компетентності. Визначено, що використання платформ Microsoft Teams, Google Meet, Skype, Zoom, Google Диск є особливо важливим під час дистанційного навчання майбутніх викладачів з метою формування у них цифрової компетентності. Відображено основні цифрові компетенції майбутніх викладачів, які формуються за допомогою дистанційних платформ в освітньому процесі ЗВО. Виявлено, що використання цифрових продуктів в умовах дистанційного навчання для формування цифрової компетентності майбутніх фахівців дає можливість удосконалити цілі, зміст, методи, організаційні форми, прийоми та засоби навчання і виступає одним із показників ефективності освітнього процесу. Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, розроблені авторами та запропоновані в статті, можуть бути використані для уникнення перешкод під час впровадження дистанційних платформ в освітньому процесі ЗВО. Перспективним напрямом подальших досліджень з даної проблематики є вдосконалення освітнього процесу в ході формування цифрової компетентності майбутніх викладачів на базі використання технології доповненої реальності в освітньому процесі ЗВО, що дасть змогу стимулювати освітню сферу і сприятиме покращенню викладацької діяльності у освітньому цифровому просторі.

Ключові слова: дистанційне навчання, освітній процес, заклад вищої освіти, дистанційні платформи, цифрова компетентність.

Introduction. The computerization of modern society and the active introduction of information and communication technologies in all spheres of human activity require specific changes and updating approaches to training educational personnel in our country. This is due to the need to train a new generation of teachers who can quickly and competently apply the results of scientific and technological progress in professional and educational activities, primarily web technologies, cloud services, smartphones, the Internet and artificial intelligence, electronic educational resources, digital educational platforms and other modern devices.

The relevance of teacher training and the formation of their digital competence is due to the active use of distance and blended learning in Ukraine through educational reforms and unprecedented security measures. The formation of digital competence of future teachers is a chronic problem, the solution of which is to build a quality educational environment that can provide opportunities to meet the educational needs and development of higher education applicants.

Theoretical substantiation of the problem. I. Hrebenyk, Yu. Zaporozhtseva, V. Kovalenko, M. Marienko, O. Sukhykh, S. Tolochko and others study specific aspects of the formation of digital competence of future teachers.

At the same time, considering scientists' research, it should be noted that the issues of the formation of

digital competence of future teachers through remote platforms have yet to be thoroughly studied and require a more in-depth analysis.

Methodology and methods. The purpose of the article is to reveal the conceptual foundations for the formation of digital competence of future teachers using remote platforms.

In achieving the goals set, theoretical research methods were used as general scientific and special research methods, in particular analysis and synthesis, comparison, generalization, and system-structural analysis.

Results and discussions. The process of forming the digital competence of future teachers is aimed at improving the assimilation of theoretical material by applicants for education using modern digital platforms. It should be noted that higher education applicants are often better equipped with information and communication technologies than teachers, which usually contributes to the effective perception of information.

Among the principles for the formation of digital competence of future teachers, it is advisable to single out (Hrebenyk, 2019: 22) the principle of consistency (reflects the holistic, systematic nature of building the components of digital competence); the principle of continuity (characterizes the continuous improvement of the components of digital competence); the principle of activity (reflects self-transforming activity);

the principle of self-development (characterizes the need for the implementation of the acquired experience, professional self-development throughout life).

At the same time, the components of the formation of digital competence of future teachers are (Tolochko, 2021: 31): information and media literacy (involves processing, searching, and storing materials using digital resources for this); communication component (characterizes online communication through social networks, blogs, chat, e-mail, etc.); technological component (characterizing the use of digital technologies to solve complicated problems); consumer component (provides for the performance of routine professional tasks).

In today's conditions, the formation of digital competence of future teachers occurs with the help of remote platforms since mandatory distance learning is a challenge for everyone involved in the educational process. Distance learning, which involves the use of remote platforms, requires access to the Internet.

Distance learning uses unique computer-centric learning technologies, such as network and case technologies. The key features of distance learning are

- temporal and spatial distance between teachers and applicants for higher education in the learning process,
- use of various means of exchange of educational information,
- ensuring two-way communication between participants in the educational process.

The emergence of new technology learning tools, such as mobile devices, smart boards, MOOCs (Massive Open Online Courses), tablets, laptops, dynamic visualization technologies and virtual laboratories, has led to the improved educational process in institutions of higher education. Due to modern reality, distance learning platforms in education are becoming increasingly popular and widespread. This, first of all, is manifested in the fact that these technologies can bring learning to a fundamentally new qualitative level. Of the modern digital tools used for distance learning of future teachers, it is also advisable to highlight virtual and augmented reality applications.

Consider some applications of virtual and augmented reality that can be used in the process of training future teachers to develop their digital competence (Kovalenko, 2021):

1. Google Expeditions is a learning tool that allows one to travel through the virtual world and explore objects in augmented reality. The application has modes for studying historic monuments, objects at the atomic level, etc. In Google Expeditions, the teacher becomes a guide who goes on a video tour with a group of higher education applicants or shows aug-

mented reality objects. This technology allows special tools for the detailed study of individual subjects.

2. EON-XR is an augmented or virtual reality program with features of distance learning and hands-on learning. Classes can be held in virtual reality mode, individually and in groups, providing all the educational process requirements. With EON-XR, users can quickly create compelling content on their phones, tablets, computers and headsets using the EON Reality library of over 1 million digital data.

In the conditions prevailing in society, teachers have to master the primary forms of online communication, such as meetings, forums, chats, blogs, emails, and questionnaires. Social networks, instant messaging, and mobile communication services such as Viber allow one to create private groups, communities and chats to discuss topics, tasks, questions, and information. Video conferencing can also be done through Microsoft Teams, Google Meet, Skype, or Zoom. Given the popularity, simplicity and freedom of a 40-minute broadcast, in the context of distance learning for future teachers, it is advisable to use the Zoom remote platform (<https://zoom.us/download>). The advantage is that the application can be used for individual and group work, installed and used on computers, laptops, tablets and smartphones. One can download it from the official Zoom website. Using the Zoom platform, everyone can organize scheduled and recurring meetings, send meeting links and IDs, use waiting rooms and chat rooms for one-on-one work, and use meeting recordings, screen sharing, and interactive whiteboards.

Another widely used platform for distance learning is Google Drive. Google Drive is a cloud storage for searching and saving various types of files. Various files are stored here, for example, lectures, laboratory instructions, presentations, electronic versions of pedagogical and methodological literature, popular science films, and screencasts of own production. The disadvantage of this application is the relatively small size of the free cloud storage (15 GB), but you can create multiple disks with different accounts (different subjects or specialities).

Figure 1 reflects the main digital competencies of future teachers, which are formed through remote platforms in the educational process of higher educational institutions.

According to the Concept for the Development of Digital Competences (2021), the formation and development of digital skills and digital competencies in society occur through:

1) receiving digital education by those who use information resources, new educational technologies and digital educational resources to improve digital technologies and digital opportunities;

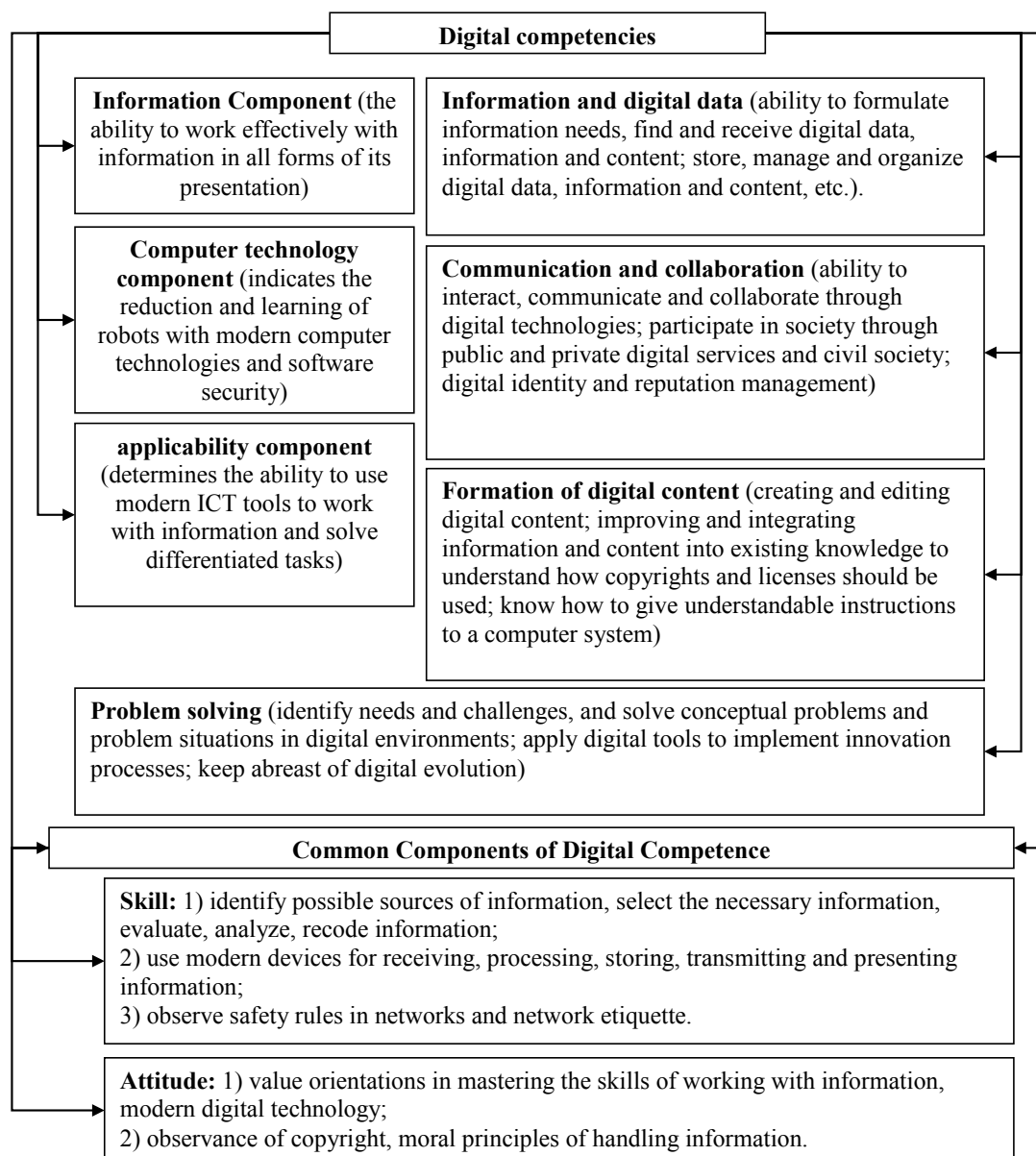

Fig. 1. The main digital competencies of future teachers, which are formed using remote platforms in the educational process

Source: based on (Zaporozhtseva, 2019)

2) ensuring the continuous development of professional digital skills in the system of additional education;

3) developing measures for the implementation of digital confirmation of information.

Digital competencies of future teachers include media literacy, processing and critical evaluation of information data, security and cooperation on the Internet, knowledge of various digital technologies and devices, and the ability to use open resources and technologies for professional development. Therefore, using digital products within distance learning allows us to improve the goals, content, methods, organizational forms, methods and means of train-

ing and is one of the indicators of the effectiveness of the educational process. The formation of digital competence of future teachers in the context of distance learning through digital products requires a systematic study of experience and the development of criteria and performance indicators for using various digital products in educational activities.

Conclusions. Based on the research results, it was found that the use of remote platforms in the educational process is a means of developing the digital competence of future teachers. Digital devices and mobile technologies are indispensable attributes of education for today's higher education applicants. In order to effectively assimilate the educational material, applicants for higher education

(future teachers) must know the capabilities of computer technology and mobile devices, understand the role of the digital educational environment, analyze information, be able to design and create their educational environment, work in an online educational community, etc.

The study's practical significance is that the conclusions and recommendations developed by the authors and proposed in the article can be used to avoid obstacles in the implementation of dis-

tance platforms in the educational process of institutions of higher education. A promising direction for further research on this issue is the improvement of the educational process in the course of the formation of digital competence of future teachers based on the use of augmented reality technology in the educational process of institutions of higher education, which will stimulate the educational sphere and will improve teaching activities in the educational digital space.

BIBLIOGRAPHY

1. Гребеник І. С. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 17–25.
2. Запорожцева Ю. С. Інформативно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 79–82.
3. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 13 (169). С. 28–35.
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, План, Заходи від 03.03.2021 № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
5. Kovalenko V., Marienko M., Sukhikh A. Use of augmented and virtual reality tools in a general secondary education institution in the context of blended learning. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. № 86. Pp. 70–86.

REFERENCES

1. Hrebennyk, I. S. (2019). Formuvannya tsyfrovoi kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv [Formation of digital competence of heads of educational institutions]. *Open educational e-environment of modern University*, 6, 17–25 [in Ukrainian].
2. Zaporozhtseva, Yu. S. (2019). Informatyvno-tyfrova kompetentnist yak skladnyk suchasnoho navchalno-vykhovnoho protsesu [Informational and digital competence as a component of the modern educational process]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity – Theory and methodology of professional education*, 12 (1), 79–82 [in Ukrainian].
3. Tolochko, S. V. (2021). Tsyfrova kompetentnist pedahohiv v umovakh tsyfrovizatsii zakladiv osvity ta dystantsiinoho navchannia [Digital competence of teachers in conditions of digitization of educational institutions and distance learning]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedagogichni nauky – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko. Series: Pedagogical sciences*, 13 (169), 28–35 [in Ukrainian].
4. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy; Kontseptsiia, Plan, Zakhody vid 03.03.2021 № 167-r. [On the approval of the Concept of the development of digital competences and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Concept, Plan, Measures dated 03.03.2021 No. 167]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Kovalenko, V., Marienko, M., Sukhikh, A. (2021). Use of augmented and virtual reality tools in a general secondary education institution in the context of blended learning. *Information Technologies and Learning Tools*, 86, 70–86 [in English].

UDC 378.147.31

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-16>**Iryna KULIKOVA,**

orcid.org/0000-0002-3495-764X

Candidate of Pedagogical Science,

Senior Lecturer at the English Language for Deck Officers

Kherson State Maritime Academy

(Kherson, Ukraine) Irchik920gmail.com

KNOWLEDGE OF MARITIME VOCABULARY AS A CONDITION FOR THE COMPETITIVENESS OF A MARITIME SPECIALIST

The relevance of this work is determined by the need to develop specific optimal models, algorithms and mechanisms for training competitive specialists for the constantly developing maritime industry. The article substantiates the need for the formation of foreign language competence of maritime specialists whose activities are of an international nature. It has been proven that the quality of knowledge of English is one of the key conditions for the competitiveness of a maritime specialist. International convention requirements for the quality and level of knowledge of a specialist are mandatory for all educational institutions that provide training for specialists of the merchant marine fleet. These requirements are set out in great detail for all maritime related specialties but require the solution of a number of problems related to methodical support of the process. Accounting for the factors described in the article that affect the quality of foreign language training and solving problems arising in connection with this could significantly improve both the quality of English language teaching and the quality of training a future specialist. The paper considers the possibility of using the process of learning a foreign language as a means of teaching professional activity, using the example of teaching marine vocabulary. The practical implementation of this approach can be seen in the creation and application of integrated courses, which will allow to systematize already acquired knowledge, taking into account the previously completed material from various subjects. The conditions for the formation of foreign language competence with linguistic and cultural components are considered on the basis of a situational-functional approach, which consists in creating an educational situation that allows one to focus not only on changes in the requirements for the specialist's level of knowledge in connection with the constantly developing industry, but also on the rate of assimilation of the material. It is shown that the influence of individual components in the learning process can change under different circumstances, but the system self-organizes, which ultimately leads to the formation of a given quality.

Key words: Maritime English, maritime vocabulary, maritime education, foreign language competence, teaching tool, foreign language learning, maritime specialist.

Ірина КУЛІКОВА,

orcid.org/0000-0002-3495-764X

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри англійської мови в судноводінні

Херсонської державної морської академії

(Херсон, Україна) Irchik920gmail.com

ЗНАННЯ МОРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ ЯК УМОВА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МОРСЬКОГО ФАХІВЦЯ

Актуальність даної роботи детермінована необхідністю в розробці конкретних оптимальних моделей, алгоритмів і механізмів підготовки конкурентоспроможних фахівців для морської галузі, що постійно розвивається. У статті обґрунтовано необхідність формування іншомовної компетенції морських фахівців, чия діяльність має міжнародний характер. Доведено, що якість знання англійської виступає однією з ключових умов конкурентоспроможності морського фахівця. Міжнародні конвенційні вимоги до якості та рівня знання спеціаліста є обов'язковими для всіх навчальних закладів, які забезпечують підготовку спеціалістів морського торговельного флоту. Зазначені вимоги дуже докладно викладені для всіх плавальних спеціальностей, але вимагають вирішення низки проблем, пов'язаних з методичним забезпеченням процесу. Облік описаних у статті факторів, що впливають на якість іншомовної підготовки та вирішення проблем, що виникають у зв'язку з цим, значно могло б поліпшити і якість викладання англійської мови, і якість підготовки майбутнього фахівця. У роботі розглянуто можливість використання процесу вивчення іноземної мови як засобу навчання професійної діяльності на прикладі навчання морської лексики. Практичне здійснення такого підходу бачиться у створенні та застосуванні інтегрованих курсів, що дозволить систематизувати вже отримані знання з урахуванням раніше пройденого матеріалу з різних предметів. Розглянуто умови формування іншомовної компетенції з лінгвістичною та культу-

рологічною складовими на основі ситуаційно-функціонального підходу, що полягає у створенні освітньої ситуації, що дозволяє орієнтуватися не тільки на зміни вимог до рівня знань спеціаліста у зв'язку з галуззю, що постійно розвивається, а й на темп засвоєння матеріалу. Показано, що вплив окремих компонентів у процесі навчання може змінюватись за різних обставин, проте відбувається самоорганізація системи, яка, зрештою, призводить до формування заданої якості.

Ключові слова: морська англійська мова, морська лексика, морська освіта, інішомовна компетентність, засіб навчання, вивчення іноземної мови, морський фахівець.

Problem statement. The competitiveness of a specialist is determined, first of all, by the quality of his training. Mastering the necessary competencies by future specialists becomes both the goal and the result of the learning process in higher education, the achievement of which in the educational process determines its effectiveness, i.e. its quality. Existing approaches to determining the quality of education, including maritime education, are based on a different understanding of the quality of education: from the traditional interpretation of it as an educational result or as the quality of the conditions of the educational process to the quality of process management. Taking into account the recommendations regarding the scope of the article, we will consider only one aspect of the training of a marine specialist – its foreign language component.

The lexical inadequacy of Maritime English and the lack of speaking skills of seafarers is a universally recognized problem of modern times, which threatens their lives and the preservation of cargo at sea. At one time, the International Maritime Organization (IMO) officially stated in The International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) that English is the language of the sea, and also developed the Standard Maritime Communication Phrases (SMCP) to reduce misunderstandings during professional communications and improve safety at sea (STCW, 1978).

Under such circumstances, it is very necessary for Maritime English teachers to use educational programs, materials and methods of teaching special maritime vocabulary that meet the requirements of the IMO and are aimed at improving the basic speaking skills of students, which are needed for their further development during academic and professional activities.

Analysis of studies. The issue of the importance of teaching the vocabulary of the Maritime English in accordance with the professional needs of students was devoted to the research of such Ukrainian scientists as: Kudryavtseva V. F. (Kudryavceva, 2009: 439–449), Myronenko E. V. (Myronenko, 2015: 311–315), and at one time such foreign scientists as, for example: Olaru I. (Olaru, 1996: 17–23), Squire D. (Squire, 2006) and many others.

The purpose of the article. The main purpose of the study is the analysis of a systematic approach

to teaching special maritime vocabulary, as well as the formation of the basis for the development of educational materials in accordance with the qualification level of students and taking into account their professional needs. Achieving the set goal requires solving the following tasks:

1) considering the main types of Maritime English vocabulary and approaches to their teaching;

2) conducting a needs analysis in order to find out what types of exercises and tasks will contribute to the development and enrichment of students' marine vocabulary;

3) analyzing the appropriateness of the above-mentioned exercises and tasks for the acquisition of skills and the formation of students' abilities to use new material during the performance of their professional duties.

Presenting main material. Over the years, numerous efforts have been made to develop a standard volume of the English language, which is the main language of communication in international commercial shipping. Knowledge of the English is vital both for communication on a ship in mixed crews and at sea between ships in various situations, between ships and shore stations or between ships and helicopters in the case of rescue operations. Knowledge of the English is no less important for specialists in coastal professions who are called to carry out various operations when ships enter ports and service them. In this regard, in accordance with the decision of the Committee of the International Maritime Organization (IMO) on safety at sea, a minimum marine navigation dictionary was developed, the knowledge of which is mandatory for any graduate of a maritime educational institution. This minimum was first adopted in 1977 and was later revised and amended several times. All changes were due to the constant development of the marine industry, including new ship models, new technological features, etc.

A few years later, after the introduction of the first minimum in all the educational programs of the countries that have signed the International STCW Convention, changes were made to the standard maritime navigation dictionaries, resulting in standard maritime communication phrases that were adopted in 2001 and published in 2002. The inclusion of this dictionary in the STCW has already made it a mandatory

part of the curriculum for 156 states that have ratified this convention. The fact that this volume is provided not only for seafarers but for coastal specialties as well is also interesting (STCW, 1978).

At the current stage, this minimum requires further expansion. In this regard, in recent years, model courses have been developed, which are also introduced into the curricula of various maritime educational institutions only after approval by the IMO. Such model courses (Kalinov et al., 2014: 210–215; Kondratiev et al., 2016: 157–164; Lokuketagoda et al., 2015: 209–215; Makashina, 2016a: 136–142; Makashina, 2016b: 118–124) significantly help English teachers in the organization and implementation of new educational courses to improve, update or supplement already existing educational materials.

When using the process of learning a foreign language in training professional activity, two types of training tools can be used:

- already formed knowledge, including professional and cultural knowledge, is used to understand a foreign text;
- foreign-language phenomena, which have not yet been mastered by students, are studied in order to understand cultural and professional objects, phenomena and processes described with their use.

The importance of foreign language competence, which includes not only knowledge of English, i.e. its linguistic component, but also the cultural component, can hardly be overestimated.

Seafarers must be trained not only in a professional but also in a social context, which, first of all, implies the ability to communicate, despite the cultural and language barriers that are typical for the merchant shipping industry.

It is known that mastering vocabulary remains one of the main directions in learning any foreign language, especially for achieving a professional goal, since no communication is possible without words. Seafarers must be able to use English in all areas of maritime communication (for example, radio communication and correspondence on board, etc.). Therefore, one of the main tasks for teachers of Maritime English is to ensure knowledge of certain maritime vocabulary, as well as English language proficiency of students at a level sufficient for future professional development.

We note that the need to conduct scientific research and create new educational materials is urgent due to the constant development of the maritime industry, because the existing Maritime English textbooks do not contain a sufficient number of exercises and tasks to improve students' ability to use professional vocabulary.

For this reason, the problem of defining, developing and implementing a systematic approach to teaching marine vocabulary based on a series of exercises and tasks that meet the professional needs and the level of English language proficiency of students and which will serve as a basis for further independent learning of vocabulary while carrying out professional activities.

One of the tasks of the general maritime English course and, in particular, the teaching of vocabulary within this course is to transform vocabulary into an integral part of an integrated system of knowledge, and not just a list of complex tokens to be memorized. In this regard, the teacher should focus on the professional needs of students in education, because all decisions regarding the content and method of teaching are based on them (Kudryavceva, 2009: 439–449).

When students study Maritime English, they acquire a large amount of specific professional vocabulary related to their narrow specialization (e.g., *abeam*, *ballast*, *skeg*, etc.). Such vocabulary is necessary to convey information and, if interpreted incorrectly or literally, can lead to misunderstandings during communication or even endanger the safety of crewmembers or cargo. Because nautical vocabulary is usually terminological, there is usually a clear relationship between the terms and the definitions they correspond to (e.g., *freeboard* is a vertical measurement from the vessel's side amidships from the load waterline to the upperside of the freeboard deck; *rudder* is a swinging flat frame hung to the stern post of a ship, by which the ship is steered. etc.). That is why the vocabulary that sailors use to communicate must be precise.

The teacher is obliged to draw the students' attention to certain terms, because texts on maritime English contain a lot of specialized vocabulary. Thus, among marine vocabulary, «basic, semi-professional and professional vocabulary» is distinguished.

«Basic vocabulary» are commonly known words that do not change their meaning in specialized maritime texts (e.g., *capacity*, *alongside*, etc.). «Semi-professional vocabulary» is general vocabulary that has a specific meaning that differs from the usual one in specialized maritime texts (e.g., *to roll*, *umbrella*, etc.). And «professional vocabulary» consists of terms that are unique only to the maritime industry and whose meaning is limited and precise. It should be noted that in order to improve the process of learning and mastering maritime vocabulary, students should already have mastered the vocabulary of the course in their native language by the time they begin to learn Maritime English. However, in most educational programs, students learn the basic maritime vocabulary in both languages at the same time. This

means that not only maritime English vocabulary is completely unknown, but also students generally have no idea about the basic concepts of the maritime industry. And, therefore, it is the teacher of Maritime English who must give a clear definition or translate new lexical items with the help of specialized dictionaries and professional maritime sources. Note that special attention should be paid to terms that do not have equivalents in the Ukrainian language or that do not have a clear definition at all.

Certain difficulties also arise in the process of pronouncing some terms due to orthographic and phonological features (e.g., affreightment, buoyancy, etc.). Errors in the pronunciation of basic maritime terms can lead to misunderstanding during any communication. Therefore, the teacher must teach students to produce maritime terms correctly. In order for students to master certain vocabulary, they have to repeatedly practice the words they are currently studying. As a rule, in order to master a certain lexical unit, a student should consider it about 7–12 times on average. As a result, the teacher of Maritime English should provide students with such exercises and tasks, where the development of vocabulary is extremely active. In order to start using the learned vocabulary, students must go through several stages of mastering it: notice, recall and effectively use (Olaru, 1996: 17–23). The process of learning a word begins with the fact that students notice it, or the teacher draws their attention to this word. Next, they guess the meaning of the word based on the context, check its definition in a dictionary, or ask the teacher. And, finally, students consciously study this word, because they realize that they can use it in the future (Maritime English. Model Course 3.17, 2000).

Sometimes students believe that it is enough to learn a minimum list of terms from several specific topics. And this is what leads to the tendency to teach and learn vocabulary based on specialized lists of words. The main drawback of this approach to learning vocabulary is that students do not realize how to use already learned words. Therefore, vocabulary teaching should be started from a context in which it is clear how exactly to use new words, and not just from a list of unknown vocabulary (Myronenko, 2011: 311–315). Before students learn a new word, they must process it at various stages: recognizing the word in a certain context, reproducing its orthographic and phonological form, knowing word combinations with it, and further independent and effective use of the word. It is under such circumstances that students have to repeatedly perform exercises and tasks that improve the skills of perceiving and reproducing new maritime vocabulary.

It should be noted that maritime English texts may contain too much special vocabulary. In this case, in order for students to constantly repeat certain vocabulary, the teacher should apply additional oral and written tasks based on this vocabulary. This approach encourages students to constantly use new terms and words.

Students can be asked to retell new text material after reading, or discuss new vocabulary in groups, because emotional involvement helps to remember new words. Certain vocabulary can also be introduced with the help of illustrative materials: ordinary pictures and those that need to be marked or signed, tasks for establishing correspondence or for composing and searching for words, filling in the blanks with the appropriate word, rebuses and puzzles, cross-words, etc. In addition, listening will also contribute to students' assimilation of new marine vocabulary.

The teacher should teach the students to establish a connection between the newly learned new word and vocabulary that is already known. So, one of the most effective tasks will be to find synonyms and antonyms for new words. This will come in handy during further independent recognition, definition and productive use of new maritime vocabulary.

Let us emphasize that students learn nautical vocabulary used in navigation, meteorology, business correspondence, etc. And, since this vocabulary includes a large number of maritime terms, idiomatic expressions, standard phrases of maritime communication and template commands, it will be appropriate to perform exercises and tasks aimed at developing stable word combinations with certain vocabulary. Such phrases are mostly related to the context, so they are easy to remember. In general, tasks in which maritime vocabulary has to be reproduced and used in the process of contextualization should be used more often than those in which students only have to perceive and recognize new lexical items during decontextualization.

However, we note that mastering new maritime vocabulary does not entirely depend only on the teacher, and therefore the students themselves should pay a lot of attention to independent study of new vocabulary.

Conclusions. The paradox of the situation lies in the fact that foreign language teachers in higher education need to know the essence of the profession, the future representatives of which they teach. In other words, the teacher needs to have multidisciplinary competence, which is a rather difficult task. In fact, the teacher needs to master the second specialty. Only having mastered the theoretical foundations of the profession being taught, the teacher will be able to correctly introduce the necessary vocabulary into the everyday life of students at Maritime English lessons.

The teacher of Maritime English must correctly select the vocabulary for teaching during the course and draw students' attention to certain terms so that the understanding and pronunciation of these words are error-free. During the Maritime English course, students should be involved in matching tasks, filling in the blanks with the appropriate word, test tasks, puzzles, crosswords, etc. using various types of illustrative material: pictures, diagrams, etc., so that during direct performance of their professional activities, they continue studying maritime vocabulary on their own.

It should be noted that the study of maritime vocabulary requires a systematic approach to teaching and learning. Therefore, while students master

new vocabulary, it should be repeated and discussed endlessly until it becomes an integral part of the integrated knowledge system. Within the course of Maritime English, this process is complicated by a large amount of professional vocabulary that has a specific meaning.

Therefore, I believe that the opinion that the lexical material of Maritime English should be taught in accordance with the professional needs of students is proven. However, the need for further scientific research and the development and implementation of new educational materials is urgent due to the constant development of the maritime industry and the need for modern analytical data.

BIBLIOGRAPHY

1. Кудрявцева В. Ф. Особливості навчання англійської мови курсантів морських спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2009. Вип. 2. С. 439–449.
2. Мироненко Е. В. Методическая типология псевдоэквивалентной терминологии морского английского языка как основа формирования специальной лексической компетенции будущих судоводителей. *Вестник ПГЛУ*. 2011. Вип. 3. С. 311–315.
3. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/STCW-Convention.aspx> (дата звернення: 27.02.2023).
4. Kalinov K., Nikolova N. D., Lutzkanova S., Mednikarov B., Tenekedjiev K. // Trends in the training of maritime personnel professional VS academic education. Proceedings IAMU AGA 15, Launceston, TAS, Australia, 2014. pp. 210–215.
5. Kondratiev A. Smirnov I., Dokuto B. Methods of developing intercultural competence in maritime English teaching // Admiral Ushakov Maritime State University Conference proceedings. 7th International Conference on maritime transport. Universitat Politècnica de Catalunya. BarcelonaTech. Barcelona. Spain, 2016. pp. 157–164.
6. Lokuketagoda G., Ranmuthugala D., Jayasinghe S. Distance delivery of IMO STCW competency courses: making the concept a reality through modern technologies and learning tools / Annual General Assembly. International association of maritime universities proceedings. University of Rijeka, faculty of Maritime Studies, Croatia, 2015. pp. 209–215.
7. Makashina I. Advantages of poly-profile and communicative approach to the model courses development Conference proceedings «Development on International Maritime Technology». Shanghai Maritime University. Shanghai, China, 2016. pp. 136–142.
8. Makashina I. Scientific and pedagogical support of distance maritime education. Conference proceedings. 7th International Conference on maritime transport. Universitat Politècnica de Catalunya. BarcelonaTech. Barcelona. Spain, 2016. pp. 118–124.
9. Maritime English. Model Course 3.17. London: IMO Publication, 2000. 138 p.
10. Olaru I. The style of the seafaring language, the definite communicative aim of maritime language. The IMLA Newsletter. 1996. № 22. pp. 17–23.
11. Squire D. The human element. The importance of effective communication. London: A presentation to the Maritime Communications & Technology Conference, 2006. URL: https://www.he-alert.org/filemanager/root/site_assets/standalone_article_pdfs_0605-HE00615.pdf (дата звернення: 26.02.2023).

REFERENCES

1. Kudryavceva V. F. Osoblivosti navchannya anglijskoyi movi kursantiv morskikh specialnostej [Peculiarities of teaching English to maritime cadets]. *Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovacijni tehnologiyi*, 2009, vol. 2. pp. 439–449 [in Ukrainian].
2. Myronenko E. V. (2011). Metodicheskaya tipologiya psevdokvivalentnoj terminologii morskogo anglijskogo yazyka kak osnova formirovaniya specialnoj leksicheskoy kompetencii budushih sudovoditelej [Methodological typology of pseudo-equivalent terminology of Maritime English as the basis for the formation of special lexical competence of future navigators]. *Vestnik PGLU*, vol. 3. pp. 311–315 [in Russian].
3. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/STCW-Convention.aspx> (assessed: 27.02.2023).
4. Kalinov K., Nikolova N. D., Lutzkanova S., Mednikarov B., Tenekedjiev K. // Trends in the training of maritime personnel professional VS academic education. Proceedings IAMU AGA 15, Launceston, TAS, Australia, 2014. pp. 210–215.
5. Kondratiev A. Smirnov I., Dokuto B. Methods of developing intercultural competence in maritime English teaching // Admiral Ushakov Maritime State University Conference proceedings. 7th International Conference on maritime transport. Universitat Politècnica de Catalunya. BarcelonaTech. Barcelona. Spain, 2016. pp. 157–164.

6. Lokuketagoda G., Ranmuthugala D., Jayasinghe S. Distance delivery of IMO STCW competency courses: making the concept a reality through modern technologies and learning tools / Annual General Assembly. International association of maritime universities proceedings. University of Rijeka, faculty of Maritime Studies, Croatia, 2015. pp. 209–215.

7. Makashina I. Advantages of poly-profile and communicative approach to the model courses development Conference proceedings «Development on International Maritime Technology». Shanghai Maritime University. Shanghai, China, 2016. pp. 136–142.

8. Makashina I. Scientific and pedagogical support of distance maritime education. Conference proceedings. 7th International Conference on maritime transport. Universitat Politècnica de Catalunya. BarcelonaTech. Barcelona. Spain, 2016. pp. 118–124.

9. Maritime English. Model Course 3.17. London: IMO Publication, 2000. 138 p.

10. Olaru I. The style of the seafaring language, the definite communicative aim of maritime language. The IMLA Newsletter. 1996. № 22. pp. 17–23.

11. Squire D. The human element. The importance of effective communication. London: A presentation to the Maritime Communications & Technology Conference, 2006. URL: https://www.he-alert.org/filemanager/root/site_assets/standalone_article_pdfs_0605-HE00615.pdf (assessed: 26.02.2023).

Ірина КУЦЕНКО,*orcid.org/0000-0001-5347-4101*

доктор філософії,

старший викладач кафедри англійської мови з підготовки

морських фахівців за скороченою програмою

Херсонської державної морської академії

(Херсон, Україна) *sevilia19771@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкриваються особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах України. Викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах має відбуватись на основі сучасних методів та підходів, які спрямовані в першу чергу на формування комунікативних навичок та навичок роботи із змішаним екіпажем. Головною особливістю викладання англійської мови за професійним спрямуванням є відпрацювання отриманих знань на практиці, що в умовах навчального закладу можуть забезпечити інтерактивні методи. У такому контексті зростає роль інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії, оскільки пасивні методи навчання неефективні у сфері вироблення стійких знань, умінь, навичок та професійних компетенцій студентів під час навчального процесу. На відміну від пасивних, інтерактивні методи навчання сприяють самостійному пізнанню світу студентами в ході активності на заняттях і в позаурочний час, а також допомагають розвивати важливі для міжкультурної комунікації на судні такі якості як: здатність самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність, діяти в обстановці, що швидко змінюється, наближеною до реальної тощо. Особливістю викладання англійської мови в морських навчальних закладах є використання кейс стаді. При вирішенні проблемного завдання кейсу розвивається вміння слухати, враховувати альтернативну точку зору та висловлювати свою, орієнтуватися та пристосовуватися до нового мовного середовища, залишатися віч-на-віч із реальними ситуаціями. За допомогою цього методу у студентів, що швидко адаптуються, з'являється можливість бути готовим працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленого завдання. Формуються та розвиваються аналітичні та комунікативні здібності, проводиться дослідницька діяльність. Застосовувати ситуаційний аналіз природно як для навчання професійному, так і побутовому спілкуванню.

Ключові слова: особливості, англійська мова за професійним спрямуванням, морські навчальні заклади, майбутні морські фахівці, інтерактивні методи, кейс стаді, міжкультурна взаємодія.

Iryna KUTSENKO,*orcid.org/0000-0001-5347-4101*

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer at the English Language Department

for Maritime Officers (Abridged Programme)

Kherson State Maritime Academy

(Kherson, Ukraine) *sevilia19771@gmail.com*

FEATURES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article reveals the peculiarities of teaching English for professional purposes in maritime educational institutions of Ukraine. The teaching of professional English in maritime educational institutions should be based on modern methods and approaches, which are aimed primarily at forming communication skills and skills for working with a mixed crew. The main feature of teaching English in a professional direction is working out the acquired knowledge in practice, which interactive methods in the conditions of an educational institution can provide. In this context, the role of interactive learning methods in preparing future shipmasters for intercultural interaction is increasing since passive learning methods are ineffective in developing sustainable knowledge, abilities, skills, and professional competencies of students during the educational process. In contrast to passive, interactive learning methods contribute to the independent learning of the world by students during activities in classes and outside of class and also help to develop such qualities that are essential for intercultural communication on a ship, such as the ability to make decisions independently and bear responsibility for them, to act in the environment, which changes rapidly, close to the real one, etc. A feature of teaching English in maritime educational institutions is using case studies. When solving a problematic case task, the ability to listen, consider an alternative point of view and express one's own, orient and adapt to a new language environment, and stay face to face

with real situations develops. With the help of this method, students who adapt quickly have the opportunity to be ready to work in a team and to find the most rational solution to the given task. Analytical and communicative abilities are formed and developed, and research activities are carried out. Applying situational analysis is natural both for teaching professional and everyday communication.

Key words: *features, professional English, maritime educational institutions, future maritime specialists, interactive methods, case studies, intercultural interaction.*

Постановка проблеми. Галузь морської освіти має свою специфіку підготовки, адже майбутні морські спеціалісти мають бути готові до складних умов закритого змішаного екіпажу. Крім того майбутні фахівці мають ефективно працювати із судновим обладнанням, спілкуватись із портовими спеціалістами, розуміти та працювати із технічною документацією на англійській мові. У таких умовах, заучування лексичного матеріалу та змісту підручників не дає практичної складової, і таким чином студенти набувають теоретичних знань, не вмюючи застосовувати їх на практиці в реальному житті. Тому викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах має відбуватись на основі сучасних методів та підходів, які спрямовані в першу чергу на формування комунікативних навичок та навичок роботи із змішаним екіпажем.

Аналіз досліджень. Питання особливостей викладання англійської мови майбутніх морських спеціалістів є частиною дисертаційних досліджень серед науковців України, так і окремих наукових публікацій у фахових журналах. Так, дослідниця Пріміна Н. розкриває методику навчання читання англійської професійної документації курсантів морських закладів вищої освіти. Дослідниця Смелікова В. присвятила дисертаційну роботу підготовці майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій, Бабишена М. розкриває формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. Науковець Сокол І. виділяє англійську мову як важливий елемент формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін. Попри велику кількість публікацій на тему особливостей викладання англійської мови майбутніх морських спеціалістів у науковій літературі, на нашу думку не вистачає узагальнення вищевикладеної теми.

Мета статті – описати особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Морський фахівець, на даному етапі розвитку морського флоту, це управлінець будь-якого рівня, якому необхідні навички ефективної міжкультурної взаємодії. Головною особливістю викладання англійської

мови за професійним спрямуванням є відпрацювання отриманих знань на практиці, що в умовах навчального закладу можуть забезпечити інтерактивні методи. У такому контексті зростає роль інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії, оскільки пасивні методи навчання неефективні у сфері вироблення стійких знань, умінь, навичок та професійних компетенцій студентів під час навчального процесу. На відміну від пасивних, інтерактивні методи навчання сприяють самостійному пізнанню світу студентами в ході активності на заняттях і в позаурочний час, а також допомагають розвивати важливі для міжкультурної комунікації на судні такі якості як: здатність самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність, діяти в обстановці, що швидко змінюється, наближеною до реальної тощо.

Розглянемо, що являють собою інтерактивні методи навчання. Інтерактивні методи навчання – це методи, що сприяють переведенню навчального з об'єкта до суб'єкта навчального процесу, через спонування студентів до залученості та самостійності, оволодіння знаннями, вміннями та навичками, активної розумової та практичної діяльності. та поетапності засвоєння матеріалу (Енциклопедія освіти, 2008: 79). Застосування інтерактивних особливо важливе у зв'язку з тим, що людина запам'ятовує 10% прочитаного, 20% почутого, 30% побаченого та 80% виявленого самостійно (Енциклопедія освіти, 2008: 79).

Відповідно до Модельного курсу, який є одним із основних документів для викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах, інтерактивні можна поділити на: імітаційні (ігрові, неігрові), де є імітаційна модель, та неімітаційні, де є активізація за допомогою зв'язків між учнями та викладачами (Model Course 3.17, 2000). До імітаційних ігрових занять відносять: ділові ігри, ігрові заняття на машинних моделях та проектування, індивідуальні та інноваційні ігри, «контурні» ділові ігри та моделювання ситуацій, організаційно-діяльні, пошуково-апробаційні, проблемно-орієнтовані, педагогічні та управлінські ігри. До імітаційних неігрових занять зараховують: аналіз конкретних ситуацій, груповий та індивідуальний тренінг, імітаційну вправу, кейс-технологію, мозкову атаку,

вирішення конкретних ситуацій, ситуаційні та навчально-тренувальну групу. До неімітаційних занять відносяться: групова консультація, дискусія (групова дискусія, дебати, дискусія-змагання, засідання експертної групи, колоквиум, круглий стіл, метод «питання-відповідь», метод «клініки», метод «лабіринту», метод естафети, мозковий штурм, перехресна дискусія, прогресивна дискусія, процедура «обговорення на пошепки», вільна дискусія, симпозиум, синдикат, судове засідання, тематична дискусія, навчальний спор-діалог, форум), ігрова вправа, колективна творча діяльність, консультація (групова, індивідуальна), лекція (бінарна лекція, інтерактивна лекція, лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція-консультація, лекція-прес-конференція, лекція-провокація, проблемна лекція).

Критеріями застосування інтерактивних методів є: відповідність часу, завданням, принципам, темі, умовам та цілям навчання; відповідність можливостям допоміжних засобів навчання, студентів та викладачів. До особливостей цих методів відносять: активізацію мислення, взаємопов'язаність, демонстративність, тривалість, інтерактивність, поінформованість, колективну відповідальність, мотивацію, неформалізованість, практичність, наближеність до реальності, продуктивність, самостійність, формування практичних умінь та емоційність. До цих методів виділяють такі принципи: колективності, моделювання, непередбачуваності, проблемності та сумісної діяльності (Model Course 3.17, 2000).

Педагогічними умовами реалізації інтерактивних методів навчання є: готовність до подолання труднощів, знання сутності, структури, законів, механізму дії та змісту психічних явищ, засобів педагогічного впливу, критична оцінка результатів, оволодіння методикою активізації навчальної діяльності, підготовка педагогічного інструментарію, професійна спрямованість методів, стійкість та облік потреб студентів (Бабишена, 2015: 5). Однак нас цікавить значення інтерактивних методів у підготовці до міжкультурної взаємодії майбутніх морських спеціалістів, розглянемо це питання докладніше.

Роль інтерактивних методів навчання в процесі підготовки до міжкультурної взаємодії велика. Використання цих методів підвищує ефективність навчального процесу, а імітаційні дозволяють моделювати ситуації, наближені до реальності та відпрацьовувати на практиці складні моменти взаємодії з представниками різних культур. Так, на відміну від пасивних методів, активні методи навчання дозволяють психологічно під-

готувати студентів до раптової зміни обстановки у процесі ділового міжкультурного спілкування. Крім того, інтерактивні сприяють відпрацюванню умінь приймати інші точки зору у спілкуванні, що дозволяє фахівцеві діяти результативніше. Для початку дамо визначення міжкультурної взаємодії. Міжкультурна взаємодія – це вид відносин та зв'язків між культурами, а також взаємні зміни, що з'являються в ході цих відносин. За рівнем взаємодії культур виділяють: національний, цивілізаційний та етнічний.

За рівнем взаємодії культур виділяють: національний, цивілізаційний та етнічний рівні, а також рівні спілкування у діловій сфері, між представниками різного віку та статі, різних релігій та соціальних груп (Сокол, 2011: 6). Розберемо детальніше процес підготовки до міжкультурної взаємодії майбутніх морських спеціалістів.

Метод кейс-стаді – це метод активного аналізу проблемної ситуації, що базується на навчанні шляхом вирішення конкретних ситуаційних завдань. Суть методу кейс-стаді: студенти, поділені на групи, мають проаналізувати ситуацію та виробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів та обговорення їх у рамках спільної дискусії у контексті поставленої проблеми (Смелікова, 2018: 10).

При вирішенні проблемного завдання кейсу розвивається вміння слухати, враховувати альтернативну точку зору та висловлювати свою, орієнтуватися та пристосовуватися до нового мовного середовища, залишатися віч-на-віч із реальними ситуаціями. За допомогою цього методу у студентів, що швидко адаптуються, з'являється можливість бути готовим працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленого завдання. Формуються та розвиваються аналітичні та комунікативні здібності, проводиться дослідницька діяльність. Застосовувати ситуаційний аналіз природно як для навчання професійному, так і побутовому спілкуванню.

Ми у своїй роботі у Херсонській державній морській академії використовуємо такі етапи:

1. Самостійне знайомство студента зі змістом кейсу.
2. Опитування щодо розуміння змісту кейсу.
3. Поділ викладачем студентів на мікрогрупи (4-6 осіб).
4. Обговорення змісту кейсу у мікро-групах.
5. Презентація рішень груп одним із її представників.
6. Презентація рішення груп загалом.
7. Загальна дискусія та обговорення отриманих рішень.

8. Узагальнення отриманих результатів та набутих знань.

Структура роботи в аудиторії:

1. Слово викладача; постановка проблеми.
2. При необхідності розподіл студентів за малими групами по 4-6 осіб у кожній).
3. Організація роботи у малих групах, визначення доповідачів.
4. Організація презентації рішень у малих групах.
5. Організація спільної дискусії.
6. Узагальнюючий виступ викладача.
7. Рефлексія.

Використовуючи інтерактивне навчання практичної граматики англійської мови, ми прагнемо організувати навчальний процес таким чином, щоб усі студенти були залучені до процесу вивчення граматики англійської мови, мали можливість рефлексувати з приводу граматичного явища, що вивчається. Організуючи спільну діяльність студентів з освоєння граматичного матеріалу, ми прагнемо забезпечити можливість студентам здійснювати обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Завдяки тому, що відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, студенти мають можливість не лише отримувати нові знання, а й розвивати пізнавальну діяльність та навички взаємодії, кооперації та співробітництва, навчаються спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення (Пріміна, 2018: 169).

Опишемо докладніше, процес організації роботи з формування граматичної навички в рамках дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням».

З новим граматичним матеріалом студенти знайомляться індивідуально. Виходячи з власного досвіду педагогічної діяльності, ми впевнені, що ефективніше нові мовні явища давати не ізольовано, а порівняно. Наприклад, при ознайомленні з предикативними конструкціями в англійській мові ми пропонуємо студентам вивчити теоретичний матеріал за темами *Complex Object* та *Complex Subject*, звертаючи увагу на їх відмітні та схожі ознаки. Таку методику ми використовуємо у навчальних посібниках, наприклад посібник розроблений викладачами кафедри для студентів судноводіїв *Catch the Wind* (Kulikova, Kutsenko та ін., 2019).

За логікою пізнавальної діяльності після знайомства з новим граматичним матеріалом нам необхідно перевірити, наскільки адекватно досліджуваний граматичний матеріал зрозумілий кожним студентом групи. Після того, як усі студенти правильно зрозуміли новий матеріал, ми присту-

паємо до формування навички. На даному етапі кожному студенту потрібна практика, причому така практика, щоб він був упевнений, що виконує завдання правильно. Тут ми і використовуємо для навчання у малих групах співробітництва.

Ще однією особливістю викладання англійської мови для студентів у морських навчальних закладів є засвоєння великої кількості лексичного матеріалу (морської термінології). Для цього у посібниках ми використовуємо багато ігор.

Ігри типу *Wordsearch*, кросворди, *Unscramble*, часто використовуються при відпрацюванні лексики за конкретною темою. Достатньо ефективним виявляється прийом, коли в якості творчого завдання студенти самі здають «літерний хаос»/кросворд і пропонують його на заняттях для роботи в малих групах.

Командну гру *Hot Chair* можна запропонувати студентам при завершенні роботи над темою, коли лексичні одиниці/словосполучення вже неодноразово з'являлися студентам у текстах і вправах. Суть гри складається в наступному: представникові команди необхідно вказати написано на дошці слово, яке може бути запропоновано викладачеві або іншій команді, за підказками та поясненням своєї команди. Студент сидить спиною до дошки и слово не бачить. Асоціації і способи пояснити слова, які відтворюються студентами, іноді виражають неординарність і творчий підхід, показуючи, що студенти роблять актуалізацію та передають на іноземну мову знання з інших предметних областей. Необхідно підбадьорювати студентів говорити ідеї на іноземній мові, таким чином вони залучаються в комунікацію. відпрацьовують навички побудованих пропозицій, визначених комунікативних формул. На цьому етапі вже можна пограти і в «шибеницю»; зазвичай студенти активно думають, пропонують варіанти, не хочуть, щоб гра закінчувалась програшем.

Висновки. Таким чином, використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх морських спеціалістів до міжкультурної взаємодії є ефективним у різних ситуаціях. По-друге, застосування різних методів, як було зазначено раніше, залежить від багатьох факторів, але всі перераховані вище методи навчання застосовні до ситуації підготовки майбутніх морських спеціалістів. Виділити найбільш ефективні методи, у зв'язку з цим неможливо, оскільки різні морські навчальні заклади можуть використовувати різні методи вирішення поставлених завдань, що залежить, зокрема, від інтересів викладачів та студентів, їх переконань і цінностей. Можна тільки зазначити, що при виборі та використанні методи

важливим фактором є співвідношення роботи на заняттях та самостійної роботи. Так, у ситуаціях з низьким рівнем знань та незацікавленістю тих, хто навчається в освоєнні навичок міжкультурної взаємодії, можливе скорочення годин самостійної творчої роботи, з концентрацією уваги студентів на розборі конкретних завдань під час занять, що зумовлює обмежений вибір інтерактивних мето-

дів, але сприяє успішному засвоєнню знань лише на рівні робочої програми дисципліни. У протилежній ситуації, коли студенти здатні до продуктивного освоєння знань, умінь та навичок за допомогою методів, можливе збільшення частки самостійної роботи, що розвиває креативність студентів, їх самостійність, цілеспрямованість та відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабишена М. І. Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Смелікова В. Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсонський державний ун-т. Херсон, 2017. 21 с.
4. Сокол І. В. Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2011. 20 с.
5. Приміна Н. Методика навчання читання англійської професійної документації курсантів морських закладів вищої освіти: результати педагогічного експерименту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2017. № 4. С. 168–175.
6. Maritime English Model Course 3.17. London: International Maritime Organization, 2000. URL.: <http://www.marifuture.org/IMONewModelCourseMaritimeEnglish.pdf> (дата звернення 15.04.2019).
7. Catch the Wind: course-book / I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko. Kherson : “STAR” PH, 2019. 184 p.

REFERENCES

1. Babyshena M. Formuvannya profesiino znachushchychkh yakosti maibutnix sudnovykh ofitseriv u protsesi vyvchennia suspilno-humanitarnykh dystsyplin. [Formation of professionally significant qualities of future maritime officers in officers in the process of studying social and humanitarian disciplines]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 Ternopil state pedagogical university named by Hnatiuk V., 2015. 20 p. [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity. [Encyclopedia of education]. Ukrainian Academy of pedagogical sciences, chief editor Kremin V., 2008. 1040 p. [in Ukrainian].
3. Smelikova V. Pidhotovka maibutnix sudnovodiiv do profesiino-oriientovanoho spilkuvannia zasobamy keis-tekh-nolohii. [Preparation of future shipmasters for professionally oriented communication by means of case technologies]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences : 13.00.04 Kherson State University, 2017. 21 p. [in Ukrainian].
4. Sokol I. Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnix sudnovodiiv u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin. [Formation of professional competence of future shipmasters in the process of studying professional disciplines]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 Kherson State University, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
5. Primina N. Metodyka navchannia chytannia anhломovnoi profesiinoi dokumentatsii kursantiv morskykh zakladiv vyshchoi osvity. [Methodology of teaching reading of English-language professional documentation for cadets of maritime institutions of higher education: results of a pedagogical experiment]. Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named by V. Hnatiuk. Edition: Pedagogy, 4, 2017. pp. 168–175. [in Ukrainian].
6. Maritime English Model Course 3.17. London: International Maritime Organization, URL.: <http://www.marifuture.org/IMONewModelCourseMaritimeEnglish.pdf> 2000.
7. Catch the Wind: course-book / I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko. Kherson : STAR, 2019. 184 p.

UDC 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-18>

Tamara PINDOSOVA,
orcid.org/0000-0003-4317-7917
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Language
for Maritime Officers (Abridged Programme)
Kherson State Maritime Academy
(Kherson, Ukraine) tamriko296@gmail.com

KAHOOT! AS GAMIFICATION TOOL IN MARITIME ENGLISH LESSONS

The article analyzes the features of the Kahoot platform and suggests exercises that can be used in maritime English classes for navigators.

Gamification is one of the current trends in the development of educational technologies. Due to its features, gamification has become a promising innovative means of increasing the foreign language competence of higher education students both during remote, independent and classroom work. The use of games in the educational process not only diversifies the routine performance of typical exercises and tasks, but also significantly increases motivation, stimulates cognitive activity and satisfies a person's natural inclinations to play activities. At its core, the game is an ideal learning environment that activates mental activity and encourages making non-standard decisions.

The introduction of gaming technologies in Maritime English lessons is an effective tool for enhancing and consolidating knowledge of vocabulary and grammar. One example of the use of new information technologies is the Kahoot! platform, the use of which helps to use electronic resources to diagnose students' knowledge at Maritime English lessons in an interactive form. Kahoot! is a completely new service for creating online quizzes, tests and surveys. Students can complete the tests created by the teacher on tablets, laptops, smartphones, that is, from any device with Internet access. Photos and videos can be included into the tasks created by Kahoot!. To participate in testing, students must open the service and enter a PIN code that is provided by the teacher from his computer. Answer options are represented by geometric shapes. One of the features of Kahoot! is that it is possible to duplicate and edit tests, which allows the teacher to save a lot of time. In addition to quizzes, the teacher can use Kahoot to start discussions on a single question, or to conduct a poll on several questions and then start a debate.

Key words: gamification, Kahoot!, discussion, quiz, motivation, activation, Maritime English.

Тамара ПІНДОСОВА,
orcid.org/0000-0003-4317-7917
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови з підготовки
морських фахівців за скороченою програмою
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна) tamriko296@gmail.com

КАНОТ! ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕЙМІФІКАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано особливості онлайн гри Kahoot! та запропоновано вправи, які можуть бути використані на заняттях з морської англійської мови для судноводіїв.

Гейміфікація є одним з актуальних напрямів розвитку освітніх технологій. Завдяки своїм особливостям гейміфікація стала перспективним інноваційним засобом підвищення іншомовної компетентності студентів закладів вищої освіти як під час дистанційної, самостійної, так і аудиторної роботи. Використання ігор у навчальному процесі не тільки урізноманітнює рутинне виконання типових вправ і завдань, але й суттєво підвищує мотивацію, стимулюють пізнавальну активність та задовольняють природні схильності людини до ігрової діяльності. За своєю суттю гра – ідеальне навчальне середовище, яке активізує розумову діяльність, спонукає до прийняття нестандартних рішень.

Впровадження ігрових технологій на заняттях з морської англійської мови є ефективним інструментом для активізації та закріплення знань з лексики та граматики. Один із прикладів використання нових інформаційних технологій – онлайн гра Kahoot!, застосування якої допомагає використовувати електронні ресурси для діагностики знань студентів на заняттях з морської англійської мови в інтерактивній формі. Kahoot! – це абсолютно новий сервіс для створення онлайн вікторин, тестів та опитувань. Студенти можуть відповідати на створені викладачем тести з планшетів, ноутбуків, смартфонів, тобто з будь-якого пристрою з доступом до Інтернету. Створені в Kahoot! завдання дозволяють включити у них фотографії та відеофрагменти.

Для участі у тестуванні студенти просто повинні відкрити сервіс та ввести PIN-код, який представляє викладач зі свого комп'ютера. Варіанти відповідей представлені геометричними фігурами. Однією з особливостей Kahoot! є можливість дублювати та редагувати тести, що дозволяє викладачу заощадити багато часу. Крім вікторин за допомогою Kahoot! можна запускати дискусії, розпочавши обговорення з одного питання, або провести опитування з кількох питань, а потім розпочати дебати.

Ключові слова: гейміфікація, Kahoot!, дискусія, вікторина, мотивація, активізація, морська англійська мова.

Problem statement. The development of science and technology in today's globalization makes significant progress. The advancement of science and technology nearly affected all the joints of human life through news access to the realm of education. In this age of globalization, the world is in decline. Technology is a part of the progress of the ages. Technology today can be applied in various aspects of life, with no exception in education. The use of technologies such as internet learning media at English lessons are already widely used in the world to learn to teach so that the application of technology in the teaching process can help achieve the purpose of learning well.

It is due to the fact that mobile phone users are growing rapidly day by day, so that teaching and learning activities are no longer limited to traditional classroom settings. Students can get exposure from outside the classroom by utilizing their mobile devices to obtain any information and access various platforms which support their learning process, such as games designed for education which is usually known as educational games.

The implementation of educational gamification as learning tools in teaching and learning activities has contributed to increase students' engagement and motivate them both intrinsically and extrinsically in the learning process as well as providing an opportunity to increase problem-solving and critical thinking in the classroom (Licorish et al., 2018; Wang & Tahir, 2020). One of educational gamifications which is well-known is Kahoot!. It is the first Students' Response System to provide a game experience based on game design ideas from theory on intrinsic motivation and game flow. Kahoot! game is a learning media that is packaged in the form of interactive games.

The purpose of the article. This article aims to investigate using of educational online game Kahoot! for teaching Maritime English.

Recent research and publications. Kahoot! is a game-based learning platform that allows students to view classes as a fun game rather than a boring or required component of their studying (Aure, 2018: 813). It was created to address obstacles in the learning process by encouraging students to pay more attention, collaborate more effectively, feel more at ease while learning, and be more motivated (Purba, 2019: 58).

According to A. I. Wang and R. Tahir, Kahoot! is the students' most favourite gamification application compared to other gamification applications such as

Socrative or Plickers. Kahoot! has been compared to these gamification applications in many studies. It has been found out that Kahoot! is different in the sense that it integrates various gamification components to make learning motivational and entertaining, provides learners opportunities to interact with the tool as well as other students, and boosts active student participation and collaboration (Wang, Tahir, 2020: 22).

R. Dellos stated that in Kahoot! a game-based learning platform is merged with a student response system, and it also functions as a formative assessment tools for both teachers and students. In the learning process involved with Kahoot!, the game may help students recall the previously discussed material, comprehend different perspectives, and enhance their knowledge (Dellos, 2015: 50).

According to R. Rosas, individual student can engage with others while studying the content through an online platform by changing classroom dynamics with the help of Kahoot! It may also increase competition within the classroom. Then, when playing a Kahoot! game, the students will get immediate feedback directly related to their answer to know if they have got an answer right or wrong. They will analyse the responses and try to comprehend why they were right or not. This will consequently lead to a deeper understanding that helps the participation and retention of students' knowledge (Rosas, 2003: 80).

M. C. Prieto states that the advantages of new technologies will be proportional to the number of methods employed that are consistent with learning enhancement. By offering quick feedback, Kahoot! supports students' metacognitive skills. Kahoot! additionally allows instructors to test learners' comprehension and encourage the creation of new information and understanding by providing more clarifications during or after the game. (Prieto, 2019: 13).

Main text. Kahoot! provides teachers the ability to track student performance in the games and to reassess and make relevant adjustment in their teaching approaches in some instances. Teachers are able to utilize Kahoot! that was initially made by public users or even create their own Kahoot! platforms for their very own teaching activities. In language classrooms, these features of Kahoot! and the flexibility offered by Kahoot! allow teachers to create unique lessons that are fun and effective as well as monitor their students' progress through quizzes and surveys.

Kahoot! allows teachers to run game like multiple-choice answer quizzes in real time. The teacher can make true/false or yes/no questions; ask which sentence is grammatically correct/incorrect; can have the students choose odd word/sentence out; ask questions about synonyms, opposites and examples (or not examples – e.g. which sentence below is NOT an example of present perfect). Include more than one correct answer to make the task harder.

Questions, along with answer choices, are projected onto a classroom screen while students submit responses using a personal device (mobile phones). The energized, game-like atmosphere comes from the use of bright colors and suspenseful music. Liveliness in the game or quiz escalates as updated ranks appear on the class scoreboard after each question; personal point's data is sent to each device (Susanti, 2017: 454).

Before starting the teaching process at the beginning of the academic semester, teachers can use a short Kahoot! quiz to understand what and how much learners know or remember from their previous learning experiences. Namely, teachers can prepare a Kahoot! quiz covering the possible target vocabularies or linguistic forms of the language level that have been taught and will be introduced in the academic year. Then, the students can be directed to work in pairs or small groups to do the Kahoot! quiz. That's how Kahoot! may replace traditional paper-based quizzes to detect learners' levels as well as guiding them to get to know each other (Kıyançıçek, 2022: 10).

Kahoot! can also be used as a warm-up activity before starting a new topic in class. The teachers can prepare a short vocabulary activity related to the unit's topic or the course material on Kahoot! to activate what students know about that topic. Integrating Kahoot! as a warm-up activity is also likely to change the classroom dynamic, which is usually driven by the coursebook activities in which learners are required to discuss the topic to activate their prior knowledge. For example, before starting a module to teach cleaning of bulker holds, the teacher can include some visuals and multiple-choice questions, gap-fills, or True-False questions to activate learners' previous knowledge about types of cargo and ship construction.

Students can be required to read a text online or in the Student's book, listen to a recording or watch a video before the lesson, and later, teachers can check their understanding by using Kahoot! during the class. The teacher shouldn't stop at showing the correct answer to make sure he/she is teaching the students reading/listening skills rather than just

testing them. The teacher should get the students to support the correct answer with a passage from the text. He \ she may ask the students why incorrect answers are incorrect. If the majority of the class didn't get the right answer, the teacher may go over the text again, demonstrate the reasoning – think aloud as one goes over the answers, discarding incorrect ones and choosing the right one(s).

In addition, Kahoot! can be employed as a review activity. The teacher can prepare a quiz or a questionnaire on Kahoot! to evaluate and identify students' level of achievement, and the teacher can provide feedback to students. Instead of handing out traditional paper-based gap-filling activities to analyze how much they remember the previously taught topics, students can be provided with a short review activity in which they not only revise the topic but also enjoy while competing with their peers.

Finally, teachers can use Kahoot! to see their progress. Students can also be informed about their strengths and weaknesses that they need to focus on. Using Kahoot! as an assessment tool can be a new and enjoyable way to evaluate the students' learning and it is a less stressful way to assess (Kıyançıçek, 2022: 10).

To create a task, there are four formats – a quiz (quiz), a game with mixed answers (jumble), a discussion (discussion), and a survey (survey). *Quiz*. This is the most common type of Kahoot, epitomizing game-based approach to learning English. There is no limit to the number of questions in a quiz. Each question can have an associated picture or video, and 2–4 multiple choice answers. There must be at least one correct answer (but more can be chosen), and the time-limit for each question can be individually set from 5 seconds to 2 minutes (Fig. 1, student's book Catch the Wind, module 2 Navigational Equipment).

Aside from being a great way to engage and focus a whole room of students, quizzes can be used to formatively assess the knowledge of each individual in the room, and adapt their learning accordingly.

Fig. 1. Use of Kahoot! for teaching topic “Navigational Systems”

They can be used to track progress of individuals over time, and inspire learners to enquire further by creating their own quizzes (Susanti, 2017: 454).

Students answer questions displayed on their personal device (computer, mobile phone), motivated to answer correctly and score the most points. The faster someone answers a question correctly, the more points they get. The top 5 highest points scorers are displayed on the leaderboard at the front in-between each question, and the ultimate winner is shown at the end (if the activity is conducted in the classroom with multiboard). Results, including who answered what for each question, can be downloaded afterwards.

Trivia quizzes be a fun way to test students on non-language related matters. For example, teacher can use Kahoot! quiz to familiarize the students with their textbooks and other materials. Alternatively, trivia can be related to the institution / crewing agency – teacher could have the students read a brochure or a website of the university (e.g. Kherson State Maritime Academy) and then do a quiz on the university's facilities, rules etc.

Discussion (previously 'Quick poll'). Discussions are designed to do exactly what they say – facilitate a conversation. They are simply one quick question, statement or quote with no right or wrong answer, which can have an associated picture or

video. Students should express their opinions on current affairs, divisive topics etc. Once again, if it's a question players answer them on their personal device. There is still a time-limit to answer within, however no points are involved. The collective results of the question are displayed at the front, acting as the basis for the discussion.

Survey. There are no limits to the number of questions in a survey. Each question can have an associated picture or video, and 2–4 multiple choice answers – however there are no right or wrong answers. They are just like traditional surveys except questions are asked in real-time to those present who answer on their personal devices. The results of each question can be debated there-and-then, and all survey results can be downloaded at the end. Kahoot! recently added a video feature to its website, meaning that teacher can add YouTube video to the question.

The teacher would only need the ID of the YouTube video as well as the time to start and end of the video clip. Teachers can add more questions to their quiz by clicking the "add question" button. The students must complete the question before they move on to creating the next question.

Kahoot! also gives teachers the choice to duplicate questions if the teacher wants to create a similar question. From experimenting with the website,

users can add many questions to their quizzes or surveys. After all the questions have been created, users then can preview their questions. On this preview screen, they are able to reorder the questions that they have created as well as edit their questions if needed. When the questions are in the desired order, users then are able to adjust the settings, such as privacy if they want to make the Kahoot! public or private, difficulty level such as easy, intermediate, advanced and the primary audience which can be school, university, business and many more. The last step is to select a cover image or cover video. This is done in the same way of adding an image or video to a question. Then, the created Kahoot! is ready to use with students (Kaur, 2019: 50).

Kahoot! offers a method of giving feedback almost instantly without the teacher having to interrupt students' engagement in the activity. For language learning, this is essen-

Fig. 2. Use of Kahoot! for teaching topic "Global Maritime Distress and Safety System (GMDSS)"

Fig. 3. Use of Kahoot! for teaching topic "Ice chart symbols"

tial as students are able to continue the task and assessment uninterrupted but yet receive immediate feedback. Students can also create their own surveys and quizzes to

show understanding of the subject matter. Teachers can use this too as an assessment for student learning by looking at the type of questions the students created, as well as what answer choices were created and visual representations that were associated with the different questions (Fig. 2, student's book *Catch the Wind*, module 2 Navigational Systems) (Medvedovska, 2016).

Kahoot is suitable for teaching English the three features (quiz, survey and discussion) could be used as assessment, ice breaker and tool to stimulate students' discussion in any specific subjects in English. Teachers are free to select the mode of Kahoot! that they desire to use in the classroom. For instance, in teaching speaking, discussion and survey can be used. Quiz can be used in teaching theoretical subjects such as: linguistics, grammar, reading, and so on.

Kahoot works best with short, quick response questions. It is a great tool for learning terminology (Fig. 3, student's book *Catch the Wind*, module 1 Navigation in Confined Waters).

Teacher may survey the students about something that is discussed in the module of study. For example, at Case study lesson teacher could display picture of accident and some reasons that could cause such situation. The students in pairs would select the reason that best, in their opinion, fits the picture and prove their ideas. After that the whole class discussion can be conducted.

Conclusion. Kahoot! game is efficient and it makes students more active at the lessons and increases their motivation. Kahoot! game enables teachers to analyze and assess if students truly understand the learning material covered through the use of Kahoot! quizzes and surveys. It increases users' involvement and participation in the game-based learning activity. Kahoot! helps to create a learning atmosphere becoming more enjoyable and fun.

BIBLIOGRAPHY

1. Auer M. E, Guralnick D. Teaching and Learning in a Digital World. Vol. 1. New York: Springer International Publishing, 2018, 813 p.
2. *Catch the Wind*: \ [I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021, 180 p.
3. Dellos R. Kahoot! A digital game resource for learning. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 12 (4), 2015, p. 49–52.
4. Djannah M., Zulherman Z., Nurafni N. Kahoot! game application for elementary school students: implementations of learning process from distance during pandemic period of COVID 19. *Journal of Physics*, 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/349300682_Kahoot_Application_for_Elementary_School_Students_Implementations_of_Learning_Process_from_Distance_during_Pandemic_period_of_COVID_19.
5. Jueru T., Silva R. F. E, Ferrao S. Success factors for using gamification in language teaching, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/339711260_Success_factors_for_using_gamification_in_language_teaching
6. Kaur P., Naderajan R. Kahoot! in the English language classroom. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*. Vol. 20, Issue 6 (Dec), 2019, p. 49–54.
7. Kıyanççek E., Uzun L. Gamification in English language classrooms: the case of Kahoot!. *Science, Education, Art and Technology Journal*, Vol. 6(1), 2022, p. 1–13.
8. Licorish S. A., Owen H. E., Daniel B., George J. L. Student perception Kahoot. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, Vol. 13(9), 2018, p. 1–24.
9. Mahbubah L., Anam S. Students' perceptions on the implementation of Kahoot! in English language teaching. *Lingua Scientia*, vol. 29, no. 1, 2022, p. 23–32.
10. Medvedovska D., Skarlupina Y., Turchina T. Integrating online educational applications in the classroom. *European Humanities Studies: State and Society*, 2016. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/51797>.
11. Omrane A., Kassmi K., Akram M.W., Khanna A., Mostafiz Md I. Sustainable entrepreneurship, renewable energy-based projects, and digitalization. Florida: CRC press, 2021, 344 p.
12. Prieto M. C., Palma L. O., Tobias P. J. B., León F. J. M. Student assessment of the use of Kahoot in the learning process of science and mathematics. *Education Sciences*, 9(1), 2019, p. 1–13.
13. Purba L. S. L., Sormin E., Harefa N., Sumiyati S. Effectiveness of use of online games Kahoot! game chemical to improve student learning motivation. *Journal Pendidikan Kimia 11*, no. 2, 2019, p. 57–66.
14. Putu Tressya S., Sudirman S., I Putu Indra K. The Effect of using Word Clap game on the vocabulary mastery. *Lingua Scientia*, 25(1), 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/335098074_THE_EFFECT_OF_USING_WORD_CLAP_GAME_ON_THE_VOCABULARY_MASTERY.
15. Rosas R., Nussbaum M., Cumsille P., Marianov V., Correa M., Flores P., Rodriguez P. Beyond Nintendo: Design and assessment of educational video games for first and second grade students. *Computers & Education*, 40(1), 2003, p. 71–94.
16. Supa'at R. F., Narulita E., Kanoklada. Digital learning implementation using Kahoot application on biotechnology of plant in Mattayom 1. *Bioedukasi XVI*, no. 2, 2018, p. 108–112.
17. Susanti S. Fun activities in teaching English by using Kahoot! *2nd International Seminar on Education 2017 Empowering Local Wisdom on Education for Global Issue*. Batusangkar, 2017. P. 453–458.

18. Sutrisna I. P. E., Ratminingsih N. M., Artini, L. P. Mall-based English instruction. *Journal Pendidikan Indonesia*, no. 7(1), 2018, p. 30–40.

REFERENCES

1. Auer, M. E, Guralnick, D. (2018). Teaching and learning in a digital world. Vol. 1. New York: Springer International Publishing, 813
2. Catch the Wind: \ [I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park “Maritime Industry Innovations” Ltd, 2021, 180
3. Dellos, R. (2015). Kahoot! A digital game resource for learning. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 12 (4), p. 49–52
4. Chen, Y. L. (2008). A mixed-method study of EFL teachers’ Internet use in language instruction. *Teaching and Teacher Education* 24, 1015–1028
5. Djannah, M., Zulherman, Z., Nurafni, N. (2021). Kahoot! game application for elementary school students: implementations of learning process from distance during pandemic period of COVID 19. *Journal of Physics*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/349300682_Kahoot_Application_for_Elementary_School_Students_Implementations_of_Learning_Process_from_Distance_during_Pandemic_period_of_COVID_19
6. Jueru, T., Silva, R. F. E., Ferrao, S. (2019). Success factors for using gamification in language teaching. URL: https://www.researchgate.net/publication/339711260_Success_factors_for_using_gamification_in_language_teaching
7. Kaur, P., Naderajan, R. (2019). Kahoot! in the English language classroom. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, vol. 20, issue 6, 49–54.
8. Kıyanççek, E., Uzun, L. (2022). Gamification in English language classrooms: the case of Kahoot! *Science, Education, Art and Technology Journal*, vol. 6(1), 1–13.
9. Licorish, S. A., Owen, H. E., Daniel, B., George, J. L. (2018). Student perception Kahoot. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, vol. 13(9), 1–24
10. Mahbubah, L., Anam, S. (2022). Students’ perceptions on the implementation of Kahoot! in English language teaching. *Lingua Scientia*, vol. 29, no. 1, 23–32.
11. Medvedovska, D., Skarlupina, Y., Turchina, T. (2016). Integrating online educational applications in the classroom. *European Humanities Studies: State and Society*. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/51797>
12. Prieto, M. C., Palma, L. O., Tobias, P. J. B., León, F. J. M. (2019). Student assessment of the use of Kahoot in the learning process of science and mathematics. *Education Sciences*, 9(1), p. 1–13.
13. Omrane, A., Kassmi, K., Akram, M.W., Khanna, A., Mostafiz, Md I. (2021). Sustainable entrepreneurship, renewable energy-based projects and digitalization. Florida: CRC press, 344
14. Purba, L. S. L., Sormin, E., Harefa, N., Sumiyati, S. (2019). Effectiveness of use of online games Kahoot! game chemical to improve student learning motivation. *Journal Pendidikan Kimia* 11, no. 2, 57–66.
15. Rosas, R., Nussbaum, M., Cumsille, P., Marianov, V., Correa, M., Flores, P., Rodriguez, P. (2003). Beyond Nintendo: Design and assessment of educational video games for first and second grade students. *Computers & Education*, 40(1), p. 71–94.
16. Putu, Tressya S., Sudirman, S., I Putu, Indra K. (2017). The Effect of using Word Clap game on the vocabulary mastery. *Lingua Scientia*, 25(1), 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/335098074_THE_EFFECT_OF_USING_WORD_CLAP_GAME_ON_THE_VOCABULARY_MASTERY
17. Supa’at, R. F., Narulita, E., Kanoklada (2018). Digital learning implementation using Kahoot application on biotechnology of plant in Mattayom 1. *Bioedukasi XVI*, no. 2, 108–112.
18. Susanti, S. (2017). Fun activities in teaching English by using Kahoot! *2nd International Seminar on Education 2017 Empowering Local Wisdom on Education for Global Issue. Batusangkar*, 453–458.
19. Sutrisna, I. P. E., Ratminingsih, N. M., Artini, L. P. (2018). Mall-based English instruction. *Journal Pendidikan Indonesia*, no. 7(1), 30–40.

UDC 377.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-19>

Viktoriia SMELIKOVA,
orcid.org/0000-0002-8267-8485
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the English Language Department for Deck Officers
Kherson State Maritime Academy
(Kherson, Ukraine) viktoriasmelikova@gmail.com

TEACHING RISK ASSESSMENT IN MARITIME ENGLISH COURSE

The author emphasizes the necessity of teaching risk assessment provisions at the English lessons in higher maritime educational institutions in order to increase nautical students' knowledge and ability to apply risk assessment techniques and as the final result it could help in the decrease of the ship safety-related deficiencies.

The paper demonstrates the practical implementation of the module Risk Assessment in the Maritime English course for the nautical Master of Science students. The module Risk Assessment consists of the four parts: Part A – How to Identify Hazards? Part B – Are your Risk Assessment documents ready? Part C – How to Control Risk? Part D – Do it, which is based on case-study, and competency assessment. Each Part of the module is aimed at developing required skills by the students: 1) to identify hazards and classify work activities, 2) to describe elements of a risk assessment and complete Risk Assessment Form and Permit to Work, 3) to give advice on how to develop and implement control measures, 4) to provide alternative solutions to reduce the risk. The essential competency which students will be able to demonstrate is to describe the basic principles and procedure of risk assessment. The module includes authentic risk assessment documents and provides information on the peculiarities of their adequate completion and regular updating. In Part A students learn to identify routine/low risk jobs and non-routine/high risk jobs and recommend the response actions to match a risk category. Part B includes such authentic documents as Risk Assessment Form, Toolbox Talk Meeting Record and Permit to Work. Students study the documents in detail by performing various interactive tasks. They fill in the forms for different types of work, analyze them, state the difference and role-play a Toolbox Talk meeting with the crew. In Part C students are acquainted with the Hierarchy of controls, Last minute risk assessment, Job safety analysis, Safety sheets. Each Part is supplied with mini cases for students to analyze by applying the gained knowledge, quickly understand the essence of the problem and to find its solution in a limited time.

Key words: risk assessment, Maritime English, professional training, competency, hazard, control measures.

Вікторія СМЕЛІКОВА,
orcid.org/0000-0002-8267-8485
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна) viktoriasmelikova@gmail.com

ВИКЛАДАННЯ МОДУЛЯ RISK ASSESSMENT НА КУРСІ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Автор наголошує на необхідності викладання майбутнім судноводіям положень оцінки ризиків на заняттях англійської мови у вищих морських навчальних закладах з метою підвищення їх рівня знань та вміння застосовувати методи оцінки ризиків і, як кінцевий результат, сприяти зниженню недоліків пов'язаних з безпекою роботи на судні.

У статті демонструється практична імплементація модуля «Оцінка ризиків» у курс морської англійської мови для студентів магістратури. Модуль «Оцінка ризиків» складається з чотирьох частин: Частина А – Як визначити небезпеку? Частина В – Чи готові ваші документи з оцінки ризиків? Частина С – Як контролювати ризик? Частина D – Do it, яка базується на використанні кейс-методу. Кожна частина модуля спрямована на розвиток у студентів необхідних навичок: 1) ідентифікувати різні небезпеки та класифікувати робочу діяльність, 2) описувати елементи оцінки ризику та заповнювати форму оцінки ризику та дозвіл на роботу, 3) давати поради щодо розробки та впровадження заходів контролю, 4) надавати альтернативні рішення для зменшення ризику. Головна компетенція, яку студенти зможуть продемонструвати, полягає в тому, щоб описувати основні принципи та процедуру оцінки ризику. Модуль містить автентичні документи з оцінки ризиків та надає інформацію про особливості їх належного заповнення та регулярного оновлення. У частині А студенти навчаються визначати рутинні види робіт з низьким ризиком і нестандартні види робіт з високим ризиком і рекомендувати заходи безпеки відповідно до категорії ризику. Частина В включає такі автентичні документи, як Risk Assessment Form, Toolbox Talk Meeting Record та Permit to Work. Студенти детально вивчають

документи, виконуючи різні інтерактивні завдання. Вони заповнюють форми для різних типів робіт, аналізують їх, констатують відмінності та розігрують рольову зустріч *Toolbox Talk* з командою. У частині С студенти знайомляться з ієрархією засобів контролю, *Last minute risk assessment*, *Job safety analysis*, *Safety sheets*. Кожна частина містить міні-кейси, які студенти повинні проаналізувати, застосовуючи отримані знання, виявити проблему та запропонувати її вирішення.

Ключові слова: оцінка ризиків, морська англійська мова, професійна підготовка, компетентність, небезпека, заходи контролю.

Problem statement. Past analysis of marine accident investigations has revealed that inadequate risk assessment conducted on board ships lead to maritime accidents. The International Management Code for the Safe Operation of Ships and for Pollution Prevention (ISM Code) provided an international standard for the safe operation of ships with risk assessment as one of the principal precepts of the Code (Ghosh, Daszuta, 2019). The primary goal of any risk assessment is to identify the hazards that are involved in a particular process or system and to develop adequate safeguards to prevent or reduce negative consequences from the related hazardous events (Mousavi et al., 2017).

Research analysis. The problem connected with risk assessment in the maritime industry has been deeply studied by M. Mousavi, I. Ghazi, B. Omarac and many others. The researchers A. Samekto, M. Kristiyanti have examined the development of risk management model in maritime industry. S. Ghosh and W. Daszuta reviewed a compilation of empirical research publications regarding ship safety to infer the possible reasons for the failure of risk assessment by focusing on areas (training and competence, procedural approach, process verification, culture and organization) that affect seafarer practices. The findings highlighted the challenges faced by the maritime industry that warrant attention at the organizational level. The challenges were classified as: 1) lack of adequate training and competency in non-technical skills, 2) failure of a procedural approach to risk management, 3) risk perceptions, attitudes, and cultural/organizational factors, and 4) process verification: lack of ownership and identification of safety objectives (Ghosh, Daszuta, 2019). All these articles mostly present risk assessment techniques often used on board ships. But the researchers have not examined the possibility of teaching risk assessment provisions at the English lessons in higher maritime educational institutions in order to increase nautical students' knowledge and ability to apply risk assessment techniques as stipulated by STCW Code Table A-II/2 & A-III/3 (2017).

The purpose of the article is to justify the need to implement module Risk Assessment in the Maritime English course for the nautical Master of Science students.

Presentation of the main material. In order to improve the seafarers professional competence connected with the risk assessment we developed a special module Risk Assessment and implemented it in the Maritime English course for the nautical Master of Science students. Developing of the module Risk Assessment was based on the results of the research conducted by the author concerning the effectiveness of the teaching module Ship Security for second-year nautical Bachelor of Science students (Smelikova, Penza, 2022). The positive results of the previous research supported the decision to introduce new teaching module Risk Assessment in Maritime English course. The main benefits were language learning, an introduction of learners to risk assessment issues, a motivation to identify the risks involved, and how they can work around them: identify potentially hazardous situations; apply appropriate methods to estimate the likelihood that a hazard occurs, and the uncertainty in that estimate; provide alternative solutions to reduce the risk and the final result could help in the decrease of the ship safety-related deficiencies.

According to the Maritime English syllabus the module Risk Assessment is studied by master's students of the Navigation Faculty and is included in the coursebook "Extramiler" approved by Academic Council of Kherson State Maritime Academy. The module is brand new and was developed to provide master's students with knowledge and understanding of Risk Assessment provisions on board a ship through English language learning. The idea is to heighten awareness of safety issues and get students to think about job hazards and how they can be controlled.

The module includes appropriate Risk Assessment documents and provides information on the peculiarities of their adequate completion and regular updating. Well-written documentation will provide good evidence about meeting dates, times, participants, activities and is a key to a successful outcome. Documenting and recording reflects the company's attitude to risk management.

The module Risk Assessment consists of the following parts: Part A – How to Identify Hazards? Part B – Are your Risk Assessment documents ready? Part C – How to Control Risk? Part D – Do it, which is based on the case-study, and competency assessment.

Each Part of the module is aimed at achieving a certain skill by the students: 1) to describe how to identify hazards and classify work activities; 2) to describe elements of a risk assessment and complete Risk Assessment Form and Permit to Work; 3) to give advice on how to develop and implement control measures 4) to provide alternative solutions to reduce the risk.

After completing the module students pass a computer test on LMS Moodle and also students' oral competence in risk assessment is checked in the form of interaction with a teacher.

Part A contains three lessons. The first lesson devoted to the topic *How to assess the risks in your workplace*. It is a requirement of legislation, common company practice, and common sense, that all work tasks should be subject to an assessment of risks. Once the works has been started it is necessary to monitor the worksite for any change in conditions that might alter the hazards and controls in place. If there is any concern, it is important to stop the job, reassess the controls and, if necessary, re-plan and re-assess the task. At the end of the lesson students create a flow-chart "How to assess the risks in your workplace?" to help the crew with the identification of the risks involved and to create a safe work site.

On the second lesson *How to classify work activities* students learn to identify routine/low risk jobs and non-routine/high risk jobs, give definitions to them, list their own examples of low risk and high-risk jobs, and justify their choice. To define a job in one of the two categories, students have to set out guidelines to determine the separate high risk jobs.

The third lesson *Risk Matrix* provides basic grading scale, some information about its purpose, working principles and vocabulary specific for its content. An example of the score of the combination of likelihood and severity/consequence is illustrated in the risk matrix provided in the lesson. The score of the combination of likelihood and severity/consequence will decipher what response should be taken for the risk. And students have to match a risk category with the recommended response actions. Then they read the case and calculate the risk level a crewmember is exposed to and list safety measures to protect him.

Part B comprises three lessons. On the lesson *Risk Assessment Form* students work with the authentic document Risk Assessment Form and perform tasks based on it. They fill in the risk assessment form according to the type of activity and instruction:

1. Task – specify the job in multiple small tasks. For instance, painting spots in a ballast tank consist of entry of the tank, cleaning the area before painting, painting and clearing the area after painting.

2. Hazard – specify for each task a specific hazard. For instance, the task communication has the hazard '(verbal) communication problems' because of failing equipment or other vessels talking on the same frequency.

3. Consequence – specify for each hazard the consequence, what can happen. For instance, falling of a ladder has the consequence of serious injuries.

4. Risk – specify the risks by filling in the boxes based on the Risk Matrix. This means that Likelihood of occurrence/Severity/Risk rating needs to be assessed. For instance, a Likelihood of 'likely' and a severity of 'moderate' will result in Medium.

5. Control Measures – the control measures are the measures you set in place for each task. For instance, an electric shock can be controlled by 'isolate system you work on'.

6. Revised Risk – in the revised risk we redo the box 4 but this time we take into account the control measures. This will reduce the Likelihood, the Severity or both.

This document shows how to prepare the work by describing the responsibilities, progress and the various steps necessary for the safe preparations of the job to be carried out. The goal is to involve the entire crew.

The lesson *Toolbox Talk*. Students are acquainted with the importance of conducting a toolbox talk before the work starts as it is a key tool in ensuring that all involved in the work have a clear understanding and awareness of any associated risks. During the lesson students watch a video, check their answers and make notes on basic requirements to a toolbox talk. They write tips for running a toolbox talk effectively, then read the text and compare their ideas. After that they complete the authentic document Toolbox Talk Meeting Record according to the type of job and role-play a Toolbox Talk meeting with the crew.

The lesson *Permit to Work*. This lesson covers permits to work (PTW), which are formal records to confirm that control measures are in place when particular operations are being carried out. A PTW should be a simple formal document stating type of work to be done, time period and the safety controls that must be put in place to avoid injury or death. All companies should prepare a format that is suitable for their ships, and their crews should be trained to use the permit system (Permits to work: a seafarer's friend, 2016).

During this lesson students study the authentic PTW in detail by performing various tasks: match the titles with the parts of PTW; describe the content of each PTW part; complete the sentences about PTW; discuss and answer the questions. For developing speaking skills students in groups complete PTW for

different types of work (Group A: tank inspection, Group B: works outside ship's hull, Group C: electrical repairing, Group D: welding). After that they analyze the permits and state the difference. The final task is to search the site <https://www.nautinst.org/resource-library/mars/mars-reports.html> to choose one of the cases; complete the PTW form with information from the case and conduct a toolbox talk.

Part C includes three lessons. The first lesson devoted to *Control Measures*, the precautions taken to mitigate either the probability of the accident happening or the severity of the outcome. When deciding what measures to put in place it is important to consider both severity and likelihood, in order to minimize the overall risk. When deciding what new control measures will be required, it is helpful to work through the hierarchy of controls (HOC). Students are acquainted with HOC, read the text and complete the HOC; write down examples to the controls. Also, they learn special vocabulary related to the topic; after that they read and discuss case about work on deck in heavy weather; and finally study the statistics "*Deaths and injuries of merchant vessel crew*" and comment on the reasons of accidents and the necessary control measures.

The second lesson specifies information about *Last Minute Risk Assessment*. Last minute risk assessment (LMRA) is a final and short assessment at the work place of any potential risk involving safety, health and environment. The usage and knowledge of the LMRA is mandatory.

Crewmembers need to perform a LMRA in order to make sure that the risk estimated beforehand as well as the measures taken are consistent with the situation encountered at the work place: because the situation may have changed before the work has started; in order to identify in an early stage any unforeseen danger or risk at the work place; in order to reduce any risk of incidents; in order to confront and control any risk (Last Minute Risk Analysis, 2017).

At the beginning of the lesson students are offered to write five questions they will ask themselves before the work begins using the words from the picture and then discuss these questions. To check their guesses students read the text and complete the sentences about LMRA elements: responsible person, persons involved, when LMRA is considered to be finished. At the study stage students work with new vocabulary: match the words with the definitions and fill in the gaps. On the next stage viewing students complete pre-, while- and post-viewing tasks concerning the LMRA steps. Students apply lesson skills in the final activity – design a poster about LMRA and interview their groupmates.

The third lesson devoted to the topic *Job Safety Analysis and Safety Sheets*. Job safety analysis (JSA) is a risk assessment to identify hazards and mitigate risks for unusual or uncertain activities. JSA is used in a toolbox talk to instruct crew and keep checking safety during work. Together with experts from all disciplines involved in a job responsible person analyze the activity and workplace: what is the job? Which steps are necessary to complete the job? What are the hazards and risks per step? Which measures avoid or minimize risks? From the analysis responsible person apply necessary safety measures and verify if all measures are properly in place and effective.

First students watch a video about JSA, list the JSA steps, complete the table and interview each other on the information for each JSA step.

After that students work with authentic safety sheets, answer the questions about their purpose; brainstorm ideas on safety sheet content; name safety sheets with the type of work they are intended for; describe the control measures of entering enclosed space using the safety sheet.

The lesson is finished with the case which students shall read, title it, analyze it and list necessary preparations and procedures to perform work at heights safely and apply the gained skills in composing a safety sheet about control measures when working at heights and conduct a JSA.

Final activities of the module are: complete the flow-charts for low risk and high risk jobs, compare flow-charts; develop true-false statements on risk assessment procedure and take turns quizzing your group-mates.

Each Part of the module is followed by useful words & phrases. It is a list of active vocabulary and terminology within the field of risk assessment in maritime activities, that enable students to use this terminology in a correct way.

It is important to note that all the videos and authentic documents used in the module should be available for students on Moodle platform, in such a way those that missed a lesson can complete the task having access to learning material.

Conclusions. The module Risk Assessment was developed to provide master's students with knowledge and understanding of Risk Assessment provisions on board a ship through English language learning. Appropriate Risk Assessment documents are used to make students aware of paperwork required. A series of lessons on the theme «Risk Assessment» will help teachers to plan and implement professional content in Maritime English communicative teaching. It is organized in accordance with the requirements of IMO Model Course 3.17, blended learning and CLIL

approach that are aimed at developing students' critical thinking and decision-making skills as well as language skills. We believe that studying risk assessment issues in the process of professional training of future navigators simultaneously with language learning is currently necessary and deserves further study.

BIBLIOGRAPHY

1. Barsuk, S., Bobrysheva, N., Ishchenko, M., Kudryavtseva, V., Kulikova, I., Lipshyts, L., Moroz, O., Penza, I., & Smelikova, V. (2021). *Extramiler: coursebook*. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd.
2. Code of Safe Working Practices for Merchant Seafarers 2015 edition – Amendment 2, December 2017.
3. Ghosh S., Daszuta W. Failure of risk assessment on ships: factors affecting seafarer practices, *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, Volume 11, 2019
4. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: IMO Publishing, 2015.
5. Last Minute Risk Analysis (LMRA), HSE guidelines. 2017. Retrieved from <https://hseifenl.com/wp-content/uploads/2017/07/HSElife-NL-LMRA-A6-UK-2017.pdf>
6. Mousavi M., Ghazi I., and Omarae B. Risk Assessment in the Maritime Industry. *Eng. Technol. Appl. Sci. Res.*, vol. 7, no. 1, 2017. P. 1377–138.
7. Permits to work: a seafarer's friend (by The Editorial Team). 2016. Retrieved from <https://safety4sea.com/permits-to-work-a-seafarers-friend/>
8. Samekto A. A., Kristiyanti M. Development of Risk Management Model in Maritime Industry. *Calitatea: Acces la Success*; Bucharest, Vol 21 (178), 2020. P. 122–127.
9. Schmidt K. How to Complete a Risk Assessment. 2019. Retrieved from <https://www.kevinian.com/how-to-complete-a-risk-assessment/>
10. Smelikova V., Penza I. Implementation of the ISPS Code provisions in maritime English course for future navigators. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*. Volume 14, 2022.
11. STCW Convention. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for seafarers including 2010 Manila amendments. Consolidated edition (2017). International Maritime Organization. London.

REFERENCES

1. Barsuk, S., Bobrysheva, N., Ishchenko, M., Kudryavtseva, V., Kulikova, I., Lipshyts, L., Moroz, O., Penza, I., & Smelikova, V. (2021). *Extramiler: coursebook*. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd.
2. Code of Safe Working Practices for Merchant Seafarers 2015 edition – Amendment 2, December 2017.
3. Ghosh S., Daszuta W. Failure of risk assessment on ships: factors affecting seafarer practices, *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, Volume 11, 2019. Issue 3.
4. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: IMO Publishing, 2015.
5. Last Minute Risk Analysis (LMRA), HSE guidelines. 2017. Retrieved from <https://hseifenl.com/wp-content/uploads/2017/07/HSElife-NL-LMRA-A6-UK-2017.pdf>
6. Mousavi M., Ghazi I., and Omarae B. Risk Assessment in the Maritime Industry. *Eng. Technol. Appl. Sci. Res.*, vol. 7, no. 1, 2017. P. 1377–1381.
7. Permits to work: a seafarer's friend (by The Editorial Team). 2016. Retrieved from <https://safety4sea.com/permits-to-work-a-seafarers-friend/>
8. Samekto A. A., Kristiyanti M. Development of Risk Management Model in Maritime Industry. *Calitatea: Acces la Success*; Bucharest, Vol 21 (178), 2020. P. 122–127.
9. Schmidt K. How to Complete a Risk Assessment. 2019. Retrieved from <https://www.kevinian.com/how-to-complete-a-risk-assessment/>
10. Smelikova V., Penza I. Implementation of the ISPS Code provisions in maritime English course for future navigators. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*. Volume 14, 2022.
11. STCW Convention. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for seafarers including 2010 Manila amendments. Consolidated edition (2017). International Maritime Organization. London.

УДК 111:378.14

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-20>**Наталя СТЕЦЕНКО,**
*orcid.org/0000-0001-7465-0426**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) NataStetsenko@ukr.net*

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ КУРС З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Модернізація системи вищої освіти України та її змісту значно підвищила значущість іноземної мови як дисципліни, що спрямована на формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Однак, рівень іноземної підготовки студентів технічних університетів не достатній для її успішного використання у своїй професійній діяльності. У статті представлено досвід організації та проведення факультативних курсів з іноземної мови як складової професійної підготовки студентів технічних університетів. Факультативне заняття розглядається як форма організації навчальних занять у позаурочний час, спрямована на розширення, поглиблення та корекцію знань студентів з певних предметів відповідно до їх потреб, запитів та схильностей, а також на активізацію пізнавальної діяльності.

Факультативний курс має сприяти подальшому розвитку мовленнєвих умінь та навичок, удосконаленню отриманих знань, формуванню умінь будувати логічні висловлювання на базі професійно-орієнтованого матеріалу, з урахуванням потреб та очікувань самих студентів.

У статті наведено досвід організації факультативних занять з англійської мови для студентів 4 курсу. Схарактеризовано різні типи занять. Представлено методичну розробку однієї з тем, що вивчаються студентами.

Серед основних елементів розробки факультативних занять, можна виділити наступні: визначення мети заняття, способів її досягнення та очікуваних результатів; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності; комунікативна спрямованість тренувальних вправ та перехід до мовленнєвої практики. Важлива увага має приділятися завданням, де студент може висловити свої враження, ставлення до того чи іншого явища.

Організація факультативного курсу дозволяє збільшити час на повторення, закріплення та активізацію матеріалу; покращує знання як іноземної мови в цілому, так і ділової мови спеціальності. Це надає можливість студентам більш впевнено почуватися на заняттях з іноземної мови, дозволить сформувати стійку мотивацію до її вивчення й сприятиме підвищенню активності в опануванні мови в цілому.

Ключові слова: факультатив, іноземна мова, студенти, заклади вищої технічної освіти.

Natalia STETSENKO,
*orcid.org/0000-0001-7465-0426**Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) NataStetsenko@ukr.net*

AN OPTIONAL ENGLISH LANGUAGE COURSE AS PART OF THE TRAINING OF TECHNICAL UNIVERSITY STUDENTS

The modernization of Ukraine's higher education system and its content has significantly increased the importance of a foreign language as a discipline aimed at developing the communicative competence of future professionals. However, the level of foreign language training of technical university students needs to be increased for its successful use in their professional activities. The article presents the experience of organizing and conducting optional courses in a foreign language as a component of the professional training of students of technical universities. An optional class is a form of organizing courses outside of school hours aimed at expanding, deepening, and correcting students' knowledge of specific subjects following their needs, requests, and inclinations and intensifying cognitive activity.

The optional course should be aimed at further development of language skills, improvement of knowledge, and formation of skills to build logical statements based on professionally oriented material, taking into account the needs and expectations of students.

The article presents the experience of organizing optional English classes for 4th-year students. Different types of courses are characterized. The methodological development of one of the topics studied by students is presented.

Among the main principles on which elective classes should be based are the following: defining the purpose of the course, ways to achieve it, and expected results; the interconnection of different types of speech activities; the communicative

orientation of training exercises and the transition to speech practice. Significant attention should be paid to tasks where students can express their impressions and attitudes toward a particular phenomenon.

The organization of an optional course allows for more time for repetition, consolidation, and activation of the material; it helps to improve knowledge of the foreign language in general and the business language of the specialty. This will enable students to feel more confident in foreign language classes, help them to form a solid motivation to learn a foreign language, and increase their activity in mastering the language in general.

Key words: *optional, foreign language, students, higher technical education institutions.*

Постановка проблеми. Модернізація системи вищої освіти України та її змісту значно підвищила значущість іноземної мови як дисципліни, що спрямована на формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Якість професійної підготовки визначається здатністю адаптуватися у швидкозмінних умовах праці, а також володінням професійними вміннями та навичками, що дозволяють ефективно використовувати отримані знання для розв'язання завдань професійної комунікації. Це стосується й іноземної мови, що є необхідною та обов'язковою складовою навчання студентів, основою їх успішної професійної діяльності.

У більшості випадків загальний курс іноземної мови розрахований на 1–1,5 роки навчання і включає повторення правил граматики, читання та переклад текстів, виконання різних видів вправ на розуміння та способи використання прочитаного матеріалу, вивчення тем, частково пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю студентів. Завершується вивчення іноземної мови на першому або другому курсі навчання (за винятком окремих спеціальностей). Однак, не всі студенти володіють іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення професійного спілкування. Вирішити цю проблему можливо за рахунок упровадження в навчальний процес позааудиторних, факультативних занять з іноземної мови.

Аналіз досліджень. Питання організації навчання іноземної мови і специфіки проведення занять у закладах вищої професійної освіти висвітлено у працях багатьох науковців: Й. Берман, І. Бим, І. Зимня, М. Ляховицький, Є. Пасова, Е. Шубіна та ін. Інтерес до подальшого вивчення цього питання пов'язаний із підвищенням ролі іноземної мови у професійній діяльності фахівців.

Однак література, присвячена факультативам з іноземної мови, дуже малочисельна і в основному, розкриває підходи до організації таких занять у загальноосвітній школі.

Метою нашої статті є визначити роль та специфіку організації факультативних занять з іноземної мови як складової професійної підготовки студентів технічних університетів.

Виклад основного матеріалу. Якість підготовки спеціаліста сьогодні визначається його здат-

ністю адаптуватися до сучасних умов, що швидко змінюються, а також рівнем володіння професійними навичками та вміннями, що дозволяють ефективно використовувати отримані знання для розв'язання завдань професійної комунікації, у тому числі й іноземною мовою. Таким чином, вимоги, що ставляться до рівня іншомовної мовленнєвої компетенції високі. Нажаль, не всі студенти володіють достатніми знаннями з іноземної мови, а кількість годин, що відводиться у межах навчальної програми, є недостатньою для того, щоб вони змогли подолати усі труднощі й вийти на необхідний рівень мовленнєвої компетенції.

Така ситуація може привести до втрати інтересу до вивчення іноземної мови, зниження мотивації та негативно вплине на професійну підготовку майбутнього фахівця. А відповідно до програмних вимог, випускник має бути готовим до активного використання іноземної мови у своїй професійній діяльності.

Вирішити цю проблему можливо за допомогою організації позааудиторних занять, найчастіше – факультативів, що значно розширюють можливості викладання іноземної мови та роблять саму систему навчання більш гнучкою з урахуванням різного рівня мовленнєвої підготовки студентів та їх професійних інтересів.

Слово «факультатив» має латинське походження (*fucultas*) і перекладається як «можливість». За визначенням «факультатив» – це необов'язковий навчальний курс, що вивчається за вибором студента для поглиблення та розширення науково-теоретичних знань.

Слід зазначити, що загальні положення про факультатив подібні для усіх навчальних закладів. Факультативне заняття розглядається як форма організації навчальних занять у позаурочний час, спрямована на розширення, поглиблення та корекцію знань учнів з певних предметів відповідно до їх потреб, запитів та схильностей, а також на активізацію пізнавальної діяльності.

Факультативні заняття відрізняються від обов'язкових занять за такими параметрами:

1. Організація факультативних занять та їх формат. Важливою відмінністю факультативних занять є їх добровільність, тобто це заняття для студентів, які зацікавлені у подальшому удоско-

наленні своїх знань, умінь та навичок з іноземної мови. Це твердження має низку як позитивних, так і негативних моментів. Оскільки заняття є добровільними, тому мотивація студентів має бути вищою. Однак фактори мотивації можуть бути різними, що слід враховувати при організації таких занять. Добровільність призводить до того, що в деяких групах можуть бути студенти, які відвідують факультатив лише для того, щоб отримати позитивну оцінку з іноземної мови. На відвідування факультативних занять також впливає те, що вони, як правило, не вносяться до основного розкладу навчальних занять і виставляються на 5–6 парі або у вільні від занять дні. Проведення занять поза розкладом ускладнює формування груп відповідно до рівня володіння іноземною мовою. Тому навчання відбувається на базі уже сформованих академічних груп, де зібрані студенти з різним рівнем володіння іноземною мовою.

Таким чином, позитивною стороною факультативних занять є мотивованість студентів. Але формат факультативних занять може привести до нерегулярності їх відвідування.

2. Форми контролю на факультативних заняттях. В умовах модульно-рейтингової системи оцінювання знань використовуються доволі жорсткі багаторівневі (поточний, проміжний, підсумковий) контроль знань. Що стосується факультативних занять, то вважається, що немає потреби у поточному контролі засвоєння знань студентами оскільки ці заняття не входять до основної програми підготовки фахівців. Можна обмежитися лише тематичною перевіркою знань студентів під час практичних занять, а також використовувати у якості контролю презентації, проекти, різні типи письмових завдань.

3. Стратегія і тактика проведення занять викладачами. Викладач має більшу свободу у порівнянні з обов'язковим курсом у складанні програми факультативу, доборі матеріалу та використанні методів навчання.

Таким чином, особливістю факультативного курсу з іноземної мови є те, що з одного боку, в основі лежить стандартна навчальна програма, а з іншого боку, він являє собою певну серію занять, що відрізняються від запланованого стандарту.

На нашу думку, факультативний курс має бути спрямований на подальший розвиток мовленнєвих умінь та навичок, удосконалення отриманих знань, формування умінь будувати логічні висловлювання на базі професійно – орієнтованого матеріалу, з урахуванням потреб та очікувань самих студентів, щоб вони не сприймали факультатив як

звичайний спосіб повторення того, що вивчалось на основних заняттях, а розглядали його як спосіб підвищення рівня володіння іноземною мовою.

Серед основних принципів, на основі яких мають будуватися факультативні заняття, можна виявити наступні: визначення мети заняття, способів її досягнення та очікуваних результатів; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності; комунікативна спрямованість тренувальних вправ та перехід до мовленнєвої практики. Важлива увага має приділятися завданням, де студент може висловити свої враження, ставлення до того чи іншого явища.

Враховуючи усі ці фактори, у Херсонському національному технічному університеті уже шість років існує практика проведення факультативних занять з іноземної мови для студентів усіх спеціальностей. Було розроблено програми курсів, з урахуванням потреб та пропозицій студентів. А саме, запроваджено факультативний курс з підготовки студентів 4 курсу для складання Єдиного вступного іспиту в магістратуру. Цей курс розрахований на 16 годин аудиторних занять та самостійну роботу студентів, для організації якої викладачами кафедри підготовлено посібник English:Revision Guide, що містить завдання, сформовані за принципом Єдиного вступного іспиту. Даний курс включає такі розділи: IT Technologies in the Modern World; Education and Culture; Economics and Business; Technologies and Engineering; Choosing a Better Future.

Друга частина посібника містить довідник та значну кількість вправ у вигляді тестів для повторення й закріплення знань з граматики англійської мови.

Крім того, студентам 3–4 курсів пропонуються окремо факультатив з граматики англійської мови і факультативний курс «Business English», що містить такі модулі як «Socializing», «Employment» та «Business Travelling». Ці курси викликають значний інтерес у студентів, оскільки теми, що вивчаються дають можливість засвоїти значний обсяг лексичного матеріалу, удосконалити знання з граматики англійської мови і можуть бути широко використані у процесі професійного спілкування.

Для забезпечення успішності курсу його програма має будуватися з урахуванням потреб та очікувань самих студентів. За результатами опитувань ми з'ясували, що від факультативних занять студенти очікують подальшого розвитку комунікативних навичок та удосконалення знань з граматики. Таким чином зупинимось на тих видах діяльності, що сприяють вирішенню поставлених цілей, занурюють студентів у контекст майбутньої про-

фесійної діяльності та дозволяють зберегти мотивацію до подальшого вивчення іноземної мови.

У ході вивчення курсу «Business English» студентам були запропоновані такі теми навчальних занять: 1. Працевлаштування. 2. Способи пошуку роботи. 3. Резюме. 4. Супровідний лист. 5. Вимоги роботодавця. 6. Співбесіда при прийомі на роботу. 7. Започаткування бізнесу. 8. Знайомство з бізнес-партнерами. 9. Ділові подорожі. 10. В аеропорту. 11. Ділові зустрічі в ресторані. 12. Бізнес-етикет. 13. Заробітна плата та інші винагороди.

Під час організації навчального процесу широко використовувалися інтерактивні методи навчання, такі як:

1. Мозковий штурм. Його доцільно використовувати під час презентації нової теми, що дозволяє активізувати знання студентів з даної проблеми та підготувати їх до сприйняття нового матеріалу.

2. Групова дискусія. Основою для дискусії може стати підібраний викладачем текст відповідно до інтересів та уподобань студентів. Текст може бути як англійською так і українською мовою. Бажано, щоб такому виду діяльності передувала робота з лексикою, яку можна буде використати під час дискусії.

3. Групові проекти. Такий вид діяльності можна проводити не в усіх групах, оскільки виконання проектів потребує високого рівня мовленнєвої підготовки та значного обсягу самостійної роботи.

4. Ділова гра. Це дуже важливий вид роботи, що дозволяє навчати іноземній мові через квазіпрофесійну діяльність. Можна виокремити рольові ігри (role-play), ситуативні (simulation) та ігри-моделювання; розв'язання проблемних ситуацій (case-study). Цей тип завдань сприяє розвитку таких навичок та умінь як цілеспрямовано читати аутентичний текст, розуміти його основний зміст, висловлювати свою думку з проблеми, надавати свої пропозиції та рекомендації з цієї проблеми у вигляді доповіді.

Участь у рольових та ділових іграх допомагає студентам оцінити себе як майбутніх фахівців, самостійно проаналізувати можливу поведінку в ситуаціях, пов'язаних із майбутньою діяльністю, оволодіти навичками професійної етики. Використання ігор надає викладачеві більше можливостей для розвитку творчих навичок студентів, а також їх комунікативної та управлінської компетентності для майбутньої практичної діяльності.

До кожної теми було додано відео-матеріали англійською мовою з YouTube каналів та платформи TED Talks.

Наведемо приклади деяких завдань до однієї з тем, що вивчаються на факультативному курсі «Business English».

Employment: Pay and Benefits

WARMUP. Once you get a chance to be interviewed for a job, the interviewer may ask you for the reason you left your previous job. Check out the following list of reasons and decide which of them are acceptable to give to an interviewer

1. I don't like the job I have.
2. There isn't much room for advancement.
3. I was laid off because business was slow.
4. I didn't get along with the boss.
5. I'm bored with my job.
6. I want to work on a job that is more interesting.
7. My job is a long way from my house. I'd like to get something closer.
8. My job is a long way from my house. I have trouble getting to work on time.
9. I hurt my back and I'm unable to do heavy work.
10. The pay is very low.

Після обговорення останнього твердження, викладач оголошує тему навчального заняття: Pay & Benefits. Далі студентам можуть бути запропоновані такі питання для обговорення:

1. Steve Jobs said: The only way to do great work is to love what you do. Do you agree with the quote?
2. Who is responsible for motivating employees in their job? Is it an employee's responsibility to motivate himself or is it a company's responsibility to find ways to motivate staff?
3. What motivates people in their work? Make a list together with other students.
4. How important is pay? Would you work in a creative, satisfying job if the pay wasn't very good? Are you paid what you're worth?

5. How much do employees typically earn in your industry? How does this compare to other industries?

У наступних вправах студенти мають співвіднести терміни з їх визначеннями та використати ці слова у реченнях:

Salary, wages, pension, a pay cut, a pay rise, performance-related pay; a bonus; severance pay.

- a. an extra sum given to an employee
- b. an increase in the amount of pay an employee is given
- c. a reduction in the amount of pay an employee is given
- d. money paid to someone based on how well he or she works at the workplace
- e. pay an employee receives when he or she leaves employment at a company
- f. the amount paid to you after you retire
- g. the amount paid to you based on the number of hours worked multiplied by an hourly rate of pay, for example 40 hours x \$15/hr

bonus (8)	commission (6)	income (3)	overtime (5)	perk (10)
remuneration (4)	royalty (7)	salary (2)	wage (1)	weighting (9)

Pic. 1

h. the amount paid to you in return for your work for a particular period, usually a month

Use the words from the list to complete the sentences below.

1. Joe helped the company increase its profits, so his boss decided to give him a _____ at the end of the year.

2. Marta has a very well-paid job. She earns a _____ of almost \$100,000/year.

3. Dean doesn't work anymore. He gets a small _____ from the government.

4. The workers were offered \$20,000 in _____ to leave the company.

5. The government has decided to introduce _____ in schools in order to improve the quality of teaching.

6. Due to the difficult economic situation, government workers had to accept a _____.

Study the sentences below and match the underlined phrases to their definitions below.

1. In the United States, the minimum wage is \$7.25/hour.

2. For the right person, we are willing to pay a basic salary of \$50,000, plus bonus.

2. The employer paid a back payment to his employee on his wages from 3 months earlier.

3. The workers all agreed to work overtime after their employer promised to pay them extra wages.

4. Mark is definitely underpaid. He deserves a much higher salary than what he is currently receiving.

5. I think professional footballers are overpaid. There are far more important jobs out there.

a. an overdue payment from an employer to an employee

b. in addition to normal working hours

c. paid less than what is normal

d. paid more than what is normal

e. the lowest amount of money that you can be paid for work, according to the law

f. what an employee earns before other sums of money, such as payments for working extra hours, are added

Discuss the following questions

1. What is the minimum wage in your country?

2. Which jobs do you think are overpaid?

3. Which jobs do you think are underpaid?

4. Is working overtime common in your business or industry?

5. Do you think performance-related pay is a good idea?

6. Have salaries changed in your country in recent years?

7. Is severance pay common in your country?

Match the words from the box with their definitions below (pic. 1).

1. A regular amount of money that you earn-used for hourly / daily/weekly payments and blue-collar jobs (usually used in the plural)

2. A regular amount of money that you earn – used for monthly payments and white-collar jobs

3. Money earned by a person, an organization or a country

4. (formal) payment that you get for your work

5. The money that someone is paid for the extra hours that they work

6. An amount of money that is paid to somebody every time they sell a product

7. A payment that someone such as a writer or musician gets each time their work is sold or performed

8. Extra money that you are paid in addition to your usual salary, especially as a reward for good performance

9. Extra amount of pay given because you work in an area where it's expensive to live

10. Something extra that you get from a job, very much like a fringe benefit, but it can have no monetary value – for example the chance to travel

Study the different types of benefits below and answer the following questions.

Types of Benefits

- Time-off benefits: annual leave days (paid vacation);

- sick leave;

- time-off for pregnancy (maternity leave), moving house, etc.

- Insurance: life-insurance; medical insurance; dental insurance; disability insurance.

1. Pension plan (for retirement) – the employer usually sets up the plan and makes payments into it, but the employee can also make contributions

2. Workers' comprehension – protection against loss of income (and for medical payments) due to a work-related injury, accident or illness

- Fringe benefits: car; laptop, mobile device, etc.; membership of a health club; employee discount of the company's own products; relocation expenses.

Conversation Questions.

1. What do you think would be some other good ideas for unusual employee benefits?
2. Which of the perks on the list are common in your country? Which are uncommon?
3. In your country, are there any employee benefits that a company legally has to give their employees? Which ones?
4. Which of your employee benefits do you appreciate most? Why?
5. Why do you think companies offer perks instead of offering more money? Do you think employees appreciate perks?
6. Some companies offer their employees unusual perks such as video game rooms, massages, yoga classes, on-site personal trainers, clothing allowances, on-site doctors, and even on-site wine bars. Which of these perks do you think are good ideas? Which do you think are unnecessary or ridiculous? Do you wish your employer offered any of these unusual perks? Which ones?
7. Would you change your current job for one that has a slightly lower salary, but more benefits?

Look at the following list of workplace issues. Which ones are more serious and could lead to dismissal?

- arriving late and leaving early;
- being drunk at work;
- bullying and harassment;
- damage to property;
- discrimination;
- failing to follow health and safety procedures;
- fraud;

- personal appearance;
- personal use of Internet outside of rest periods;
- theft;
- work standards offence;

What is the proper reaction to each of the issues above? Prove your idea.

Watch the video and complete the following tasks.

1. Write down the four ideas that create happy employees.
2. Watch the video again and write down examples supporting each idea.
3. Do you agree with Michael? Does your company follow any of the steps mentioned in the video?

Усі наведені вище завдання, спрямовані на розвиток комунікативних здібностей студентів, вільне володіння англійською мовою, уміння висловлювати власну точку зору.

Висновки. Таким чином, факультативний курс являє собою систему навчальних занять, що надає широкі можливості для формування мовленнєвих компетенцій, мотивує студентів до вивчення іноземної мови з метою використання у своїй професійній діяльності. В результаті, факультативні заняття дозволяють розвивати такі важливі для професійної діяльності уміння як співставлення, узагальнення, чітке формулювання власної точки зору.

Подальшого розгляду потребують питання удосконалення процесу навчання іноземної мови у технічних університетах за рахунок організації мовних клубів, веб-квестів, інтернет-конференцій. мотивацію до її вивчення й сприятиме підвищенню активності в опануванні мови в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Король С.В. Специфіка навчання іноземної мови студентів технічних університетів. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1, 2008. С. 127–132.
2. Пісоцька О.О., Романко І.Г., Знаменська І.В., Гаврильєва К.Г. Факультативні заняття з англійської мови як форма інноваційних технологій навчання. *European Humanities Studies : Educations and Training*. Т. II. 2016. С. 358–368.
3. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів. МППК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.
4. Тарнопольський О. Про необхідність викладання другої іноземної мови у ВНЗ України: вступ до дослідження. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*. Переяслав-Хмельницький, 2014. 106 с.
5. Тимошук Н.М. Комунікативний підхід до викладання іноземних мов у вищих аграрних закладах освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Педагогічні науки*. Вип. 43. 2009. С. 92–95.

REFERENCES

1. Korol S.V. Spetsyfika navchannia inozemnoi movy studentiv tekhnichnykh universytetiv. [The specifics of foreign language learning for students of technical universities]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. № 1, 2008. pp. 127–132. [in Ukrainian].
2. Pisotska O.O., Romanko I.H., Znamenska I.V., Havrylieva K.H. Fakultatyvni zaniattia z anhliiskoi movy yak forma innovatsiinykh tekhnolohii navchannia. [Elective classes in English as a form of innovative learning technologies]. *European Humanities Studies: Educations and Training*. Т. II. 2016. pp. 358–368. [in Ukrainian].
3. Strelnikov V. Yu., Britchenko I. H. Suchasni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli: modulnyi posibnyk dlia slukhachiv avtorskykh kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv [Modern learning technologies in higher education: ...]

.....
a modular guide for students of the author's courses of professional development of teachers]. MIPK PUET. Poltava : PUET, 2013. 309 p. [in Ukrainian].

4. Tarnopolskyi O. Pro neobkhidnist vykladannia druhoi inozemnoi movy u VNZ Ukrainy: vstup do doslidzhennia. [On the necessity of teaching a second foreign language in universities of Ukraine: introduction to the study]. Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND. Pereiaslav–Khmelnytskyi, 2014. 106 p. [in Ukrainian].

5. Tymoshchuk N.M. Komunikatyvnyi pidkhid do vykladannia inozemnykh mov u vyshchykh ahrarnykh zakladakh osvity. [Communicative approach to teaching foreign languages in higher agricultural educational institutions]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. Vyp. 43. 2009. pp. 92–95 [in Ukrainian].

Оксана ТИМОФЄЄВА,
orcid.org/0000-0001-6645-5604
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету «Одеська морська академія»
(Ізмаїл, Одеська область, Україна) tymofoksana@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДОДАТКОВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Українська держава є активним учасником світової морської спільноти. Сучасний міжнародний торговельний флот налічує велику кількість українських моряків, які ефективно та якісно виконують свої професійні обов'язки. Саме міжнародна співпраця та глобалізація морської галузі актуалізує проблему активного використання англійської мови, бо, як відомо, саме ця мова є *lingua franca* для мультинаціональних екіпажів торговельного флоту та всієї галузі в цілому. Це вимагає підвищувати рівень іношомовної комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів торговельного флоту з урахування постійних змін в інформаційно-технологічному забезпеченні підготовки фахівців. Стрімкі зміни та можливості використання сучасних інформаційних технологій у сфері професійної вищої освіти безпосередньо впливають на якість підготовки фахівців, зокрема щодо формування практичних комунікативних умінь і навичок. Цифровізація сучасної освіти та особливості психофізичного стану сучасних здобувачів дозволяє курсантам та студентам закладів вищої освіти морського профілю вдосконалювати навички англійської професійної комунікативної взаємодії, активізувати критичне мислення, набувати навички самоорганізації та самоосвіти за допомогою новітніх технологічних засобів. Процес формування та вдосконалення іношомовної комунікативної компетентності в умовах дистанційного навчання, практичної підготовки курсантів (рейсів) становить актуальність питання дослідження. Стаття присвячена аналізу іношомовної комунікативної компетентності в цілому, вивченню структури та особливостей формування лінгвістичної компетентності курсантів та студентів за допомогою інформаційних технологій, разом із аналізом фактичних програм, якими користуються здобувачі, визначенням результативності таких технологій у формуванні іношомовної комунікативної компетентності в цілому та надання рекомендацій щодо розширення переліку таких програм.

Ключові слова: лінгвістична компетенція, інформаційні технології, мовні додатки, майбутні фахівці морської галузі.

Oksana TYMOFYEYEVA,
orcid.org/0000-0001-6645-5604
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor of the Department of Humanities
Danube Institute of National University "Odessa Maritime Academy"
(Izmail, Odesa region, Ukraine) tymofoksana@gmail.com

INFORMATION TECHNOLOGIES AS ADDITIONAL MEANS FOR LINGUISTIC COMPETENCE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS OF MARITIME INDUSTRY

Ukraine is an active member of the global maritime community. The Ukrainian seafarers comprise a significant number of international merchant fleet personnel. They efficiently safely perform their duties aboard the ships and at the maritime infrastructure. The processes of international cooperation and globalisation of the maritime industry makes the issue of active use of English more urgent. English is known to be the *lingua franca* for multinational merchant marine crews and the industry. It requires a sufficient level of foreign language communicative competence of future marine officers. The constant changes in information technology support for training should also be taking into account. The innovations and opportunities to use information technologies in the field of professional higher education significantly affect the quality of training and education, having a particular impact on practical communication skills. The digitalisation of education sphere and the peculiarities of the psychophysical state of students allow cadets of maritime higher education institutions to improve their English-language professional communication skills, enhance critical thinking, acquire self-organisation and life-long learning skills using the latest technological tools. The process of formation and improving of foreign language communicative competence in the context of distance learning, practical training of cadets (voyages) requires a thorough study. The article deals with the analysis of foreign language communicative competence, the theory

of the structure and peculiarities of the linguistic competence formation of cadets and students by means of information technologies, along with the analysis of actual programmes or apps used by applicants, determination of the effectiveness of such technologies in the formation of foreign language communicative competence.

Key words: *linguistic competence, information technologies, language programmes or apps, future specialists of maritime industry.*

Постановка проблеми. Процес формування та вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності в умовах дистанційного навчання та під час довготривалих рейсів, що становлять практичну підготовку курсантів, зі збереженням мотивації та інтересу є нагальним завданням для морських закладів вищої освіти. Необхідно вивчати та застосовувати новітні технології у процесі викладання морської англійської мови.

Аналіз досліджень. Питання іншомовною комунікативної компетентності, лінгвістичної компетенції та інформаційних технологій ставали предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: А. Ахмед, Д. Сквайер, С. Ріхтер, Г. Лобанова, Н. Демиденко, З. Савченко, Л. Рускуліс, С. Волошинов, А. Юрженко та ін.

Метою дослідження є вивчення особливостей формування лінгвістичної компетенції курсантів та студентів, майбутніх фахівців морської галузі за допомогою інформаційних технологій, разом із аналізом та визначенням результативності таких технологій у формуванні іншомовної комунікативної компетентності в цілому.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови розвитку світового флоту та морського ринку праці вимагають від офіцерів належний рівень професійної підготовки, щоб фахівці були здатні до розв'язання професійних завдань в іншомовному середовищі. Морський заклад вищої освіти повинен створити умови для підготовки компетентнісних фахівців морської індустрії, майбутніх судових механіків, судоводіїв або менеджерів. Сучасна вища освіта орієнтована на розвиток у людині, майбутньому фахівцеві, механізмів самореалізації, гнучкої та швидкої адаптації у сучасних економічних умовах, саморегуляції та постійного саморозвитку. Більш того, щоб отримати досвід пізнання, бути готовими до відповідальних та свідомих рішень у професійному житті, курсанти морських закладів вищої освіти мають вміти визначати цілі та оптимальні шляхи їх досягнення, самостійно оцінювати ризики та критично ставитися до інформації задля якісного та безпечного функціонування судна та його екіпажу.

Програма іншомовної підготовки майбутніх фахівців морського міжнародного флоту визначається стандартами України (рекомендації Ради Європи «Від лінгвістичного розмаїття до плюри-

лінгвальної освіти: керівництво для розвитку мовної політики у Європі» (2007), Концепцією мовної освіти в Україні (2010), Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003), законом України «Про вищу освіту» (2014)) та міжнародними конвенціями по підготовці моряків та безпеки судноплавства, а саме Міжнародною Конвенцією з підготовки та дипломування моряків та несення вахти 1978 з Кодексом від 1995 та Манільськими змінами 2010 р. (ПДМНВ 78/95, STCW 78/95 with Manila amendments 2010). Україна є державою підписантом (1996 р.), за таких умов моряки України працюють на міжнародному флоті без обмежень, тож підготовка відбувається у відповідності до вимог Міжнародної морської організації (ІМО). Це зумовлює уніфікований підхід до підготовки, навчальні програми з професійних дисциплін, до яких відноситься «Англійська мова за професійним спрямуванням», складаються у відповідності до державних стандартів вищої освіти та модельних курсів ІМО. Іншомовна комунікативна компетентність є невід'ємною складовою морської освіти, бо офіційною мовою міжнародної морської спільноти є англійська мова. Для професійного спілкування курсанти вивчають морську англійську мову (Maritime English), яка є типом англійської за професійним спрямуванням (English for Specific Purposes), тобто це професійне орієнтоване навчання.

Стосовно поняття морська англійська мова увагу заслуговує визначення П. Тренкнера, який вважає морську англійську «як єдність всіх методів англійської мови, яка використовується як спосіб комунікації в межах міжнародної морської спільноти та сприяє безпеці навігації та покращенню морської галузі в цілому» (Тренкнер, 2013). Науковець Н. Демиденко доходить висновку, що з точки зору соціально функціонального поля, морська англійська є професійною підсистемою англійської мови, яка з'явилася з часом на основі різних мовних ресурсів для задоволення потреб морської галузі. Тобто, морська англійська це сукупність спеціалізованих підсистем мови (головним чином технічна термінологія), метою яких є задоволення потреб морських справ (Демиденко, 2012).

Низький або неналежний рівень іншомовної комунікативної компетентності та відсутність

стандарту доволі часто стає причиною аварійних ситуацій на морі. В сучасному теоретичному полі існують різні варіанти визначення іншомовної комунікативної компетентності, серед яких:

- здатність здійснювати міжкультурне професійно-спрямоване спілкування, взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення; створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів; вибирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку і культуру інших народів (Хом'як, 2010);

- володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості (Сура, 2005).

- наявність певних лінгвістичних, психологічних і соціальних критеріїв. Це здатність особистості адаптувати вихідне значення мовних структур до сприйняття інформації та організації мовленнєвого процесу з урахуванням фактора співрозмовника і контексту ситуації іншомовного спілкування (Чорний, 2013).

Узагальнюючи, визначаємо іншомовну комунікативну компетентність як здатність та готовність курсантів та студентів, майбутніх членів екіпажів міжнародного флоту, здійснювати спілкування англійською мовою під час виконання своїх обов'язків та в межах вимог, визначених ПДМНВ 78/95 (STCW 78/95). Вони повинні теоретично знати та практично уміти застосовувати комплекс специфічних для англійської мови знань, умінь і навичок (граматичних, лексичних, орфографічних, мовленнєвих), та опановувати різноманітні мовні засоби комунікативної взаємодії з метою реалізації англійськомовного спілкування під час своєї роботи на борту суден міжнародного флоту.

Структура та складові іншомовної комунікативної компетентності також являють дискусійне питання серед дослідників. Д. Хаймс визначає наступні компоненти: граматичний (правила мови), соціально-лінгвістичний (правила діалектної мови), дискурсивний (правила побудови змісту висловленого) і стратегічний (правила підтримки контакту зі співрозмовником) компоненти (Хаймс, 2004). О. Коваленко виокремлює: лінгвістичний, соціолінгвістичний, мовленнєвий, соціокультурний та стратегічний компоненти (Коваленко, 2008).

Необхідно окреслити більш детально дефініцію «лінгвістична компетенція». Автором цього поняття вважається всесвітньо відомий лінгвіст

нашого століття Н. Хомський. Це питання виникло між оволодінням мовою та використанням мови особистостями задля різних цілей. Лінгвіст розділяє докорінно ці два поняття. Фундаментальною базою праць Хомського є ідея щодо природженої здатності індивідуума до мови. Вчений вважає, що загальний набір синтаксичних правил (тобто як слова утворюють речення, речення творять текстове повідомлення, далі дискурс) вбудовано в мозок людини самою біологічними особливостями нашого мозку, так би мовити природою. За Хомським існують два поняття: лінгвістична компетентність та мовна продуктивність. Лінгвістична компетенція визначається як необхідний та достатній набір лінгвістичних засобів (слово, вираз, речення, реєстр мови) і знань, та відповідних граматичних правил відносно їх перестановок та змін (Селсе-Мурсіа, 2007).

За визначенням О. Безкоровайної «лінгвістична компетенція, складається зі знання мовного, а саме лексичного, матеріалу та мовленнєвих навичок володіння цим мовним матеріалом у процесі підготовки спеціалістів будь-якої спеціальності до участі в міжкультурному спілкуванні» (Безкоровайнв, 2012 : 2). Якщо мова йдеться про підготовку спеціалістів, то до міжнародного спілкування додаємо професійне, як частину комунікативної взаємодії майбутніх фахівців морської галузі. Тобто, лінгвістична компетенція здебільшого належить до професійної комунікативної взаємодії.

До сфери професійного спілкування відносить науковець Т. Симоненко, але відразу водиться поняття «лінгвістична професійна компетенція». Тракується як «сукупність знань про структуру мовної системи, а також умінь оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису» (Симоненко, 2006 : 112).

Сформованість лінгвістичної компетенції здобувача репрезентується як результат надбання всіх необхідних сфер мовних знань та навичок для якісної професійної іншомовної комунікативної взаємодії.

Відповідно до вимог модельного курсу ІМО 3.17 Maritime English навчання англійської мови ґрунтується на принципі комунікативності. Цей підхід передбачає створення або моделювання процесу навчання як максимально наближеного до реальної комунікативної взаємодії у різноманітних життєвих або професійних ситуаціях, щоб курсанти та студенти оволодівали мовленнєвими навичками із реальним застосуванням.

Сучасний технологічний розвиток та процес всебічної цифровізації призвів до такої особливості психофізичного розвитку здобувачів вищої освіти як *digital natives*. Це поняття було введено Марком Пренски у 2001 році. Сучасне «цифрове» молоде покоління виросло в оточенні електронних пристроїв: комп'ютерів, відеоігор, планшетів, веб-камер, цифрового телебачення, мобільних телефонів, Інтернету, електронної пошти, тощо. Це вимагає інших умов освіти та виховання, відмінних від тих, що були у минулому столітті. Основними характеристиками «цифрового покоління» в освітньому середовищі є дії «тут і зараз», багатозадачність, гейміфікація, активна роль здобувача освіти в освітньому процесі, (і в той же час елементи асоціалізації), на нашу думку, вимагає залучити інформаційні технології до освітнього процесу та самостійної роботи. Використання інформаційних технологій у процесі формування лінгвістичної компетенції підвищує мотивацію курсантів та студентів за рахунок використання різноманітної програмного забезпечення та Інтернет ресурсів. Здобувач вищої освіти має можливість самостійно здійснювати постійний моніторинг рівня власних комунікативних навичок та мовленнєвих досягнень за рахунок технічних способів. Питання самостійної роботи постає дуже гостро за умов специфіки практики здобувачів вищої освіти морського профілю. Це плавальна практика, тобто фактичний рейс не менш ніж 6 місяців. Курсанти повинні вміти організувати власне навчальне середовище самостійно, щоб надолужити програму підготовки.

Новітня цифрова парадигма освітнього процесу створює нові умови та терміни для позначення. Зустрічаємо такі визначення стосовно теми дослідження. *Computer assisted language learning (CALL)* це навчання з використанням комп'ютерів. Такий вид організації навчального процесу використовує інтерактивні елементи програмного забезпечення та створює можливість надати здобувачеві освіти будь який тип інформації з аудіо, відео супроводом (Швачич, 2017). *Mobile-Assisted Language Learning (MALL)* визначається як процес навчання через Інтернет або мережі з використанням мобільних пристроїв (планшети, смартфони) через мобільні додатки, соціальні мережі, освітні онлайн платформи (Трейнин, 2015). Такий вид навчання є перспективним методом вивчення мови в будь-якому місці та в будь-який час.

Вітчизняна наукова спільнота користується здебільшого двома термінами для позначення цифровізації або діджиталізації: інформаційні тех-

нології (Інформаційно-комунікаційні технології) або цифрові технології. Інформаційні технології науковцями визначаються як сукупність технологій, що забезпечують фіксацію, обмін, обробку, накопичення інформації, її перетворення та використання. За визначанням С. Галецького інформаційно-комунікаційні технології – це системний інформаційний феномен, що поєднує в собі уніфіковані технології, програмне забезпечення, накопичувальні та аудіовізуальні системи, телекомунікації, мережеві та цифрові способи передачі, накопичення, обміну, збереження, змінювання інформації (Галецький, 2020).

Цифрові засоби навчання також визначаються як дидактичні і програмні засоби, які призначені для розробки електронних навчальних ресурсів з урахуванням потреб здобувачів, контролю та моніторингу ефективності навчального процесу та автоматизації навчального процесу.

На основі загального аналізу можна виділити наступні типи програми: 1) освітні програми – метою є набуття певних знань, навичок та вмінь; 2) тренувальні програми або тренажери – відпрацювання навичок та закріплення знань; 3) контрольні програми – моніторинг рівня засвоєння та виправлення у разі необхідності; 4) розважальні або ігри – для інтелектуального розвитку.

Професійно орієнтована лексика вважається основою іншомовної професійної комунікативної компетентності. Для вивчення професійної лексики комп'ютерні навчальні ресурси вважаємо незамінними, оскільки вони дозволяють використовувати безперекладні засоби семантизації словника (цікава наочність, різноманітний контекст). У той же час, якщо це необхідно, курсант може скористатися підказками або тренувальним режимом, як на рідній мові (L1), так і на англійській мові (L2).

Для дослідження було проведено опитування серед здобувачів вищої освіти Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія», прийняло участь близько 80 курсантів.

Стосовно зручності та частотності використання технічних засобів, більшість віддало перевагу мобільним пристроям (рис. 1).

Курсантам було запропоновано на вибір компоненти лексичної компетенції.

Більшість обрали лексичний рівень мови як той, що необхідно активніше або зручніше розвивати завдяки цифровим технологіям у порівнянні з фонетичними та граматичними навичками (рис. 2).

Також курсанти вказали програми, якими найчастіше користуються для підготовки та покращення

щенню рівня англійської мови. Виділяємо такі програми: EWA, Tongo, Hello Talk, HiNative, Parla, C Mate Light, WordBit, BBC Learning English.

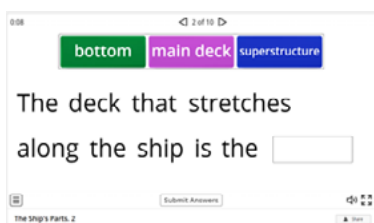
З метою ознайомлення та визначення ефективності інформаційних засобів вдосконалення лексичної компетенції курсантам були запропоновані програми, мобільні додатки, сайти, а саме:

Quizlet (<https://quizlet.com/>) – це безкоштовний сервіс, який дозволяє легко запам'ятовувати будь-яку інформацію, яку можна подати у вигляді навчальних карток. Все що потрібно – це створити інтерактивний матеріал – власні картки, додаючи до них картинки та аудіо файли, а потім виконувати вправи і грати в ігри, щоб запам'ятати цей матеріал (рис. 3).

Wordwall (<https://wordwall.net/ru>) це сервіс, який дозволяє створювати різнопланові інтерактивні вправи, додавати матеріал з файлів формату pdf, змінювати формати вправ без зміни змісту. Як і попередня платформа, цей рейсу можна використовувати на будь-якому пристрої: планшеті, телефоні або комп'ютері (рис. 4).

Ще один ресурс з флешкартками це Memrise <https://www.memrise.com/>, зручно створювати у телефоні та запам'ятовувати швидко завдяки системі повторювання (рис. 5).

WordArt.com (<https://wordart.com>) – це онлайн-творець хмари слів, який дозволяє з легкістю створювати дивовижне та унікальне мистецтво хмари слів. Результати професійної якості можуть бути досягнуті в найкоротші терміни, навіть для користувачів без попереднього знання графічного дизайну (рис. 6).

What device do you use more often for improving your English level?

75 відповідей

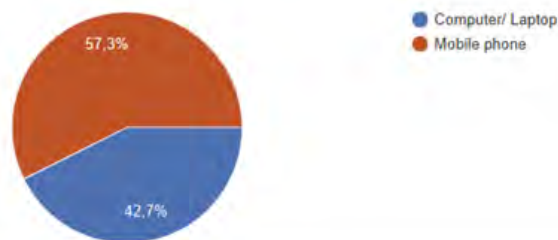

Рис. 1

You use programmes/ apps/ software for improving

75 відповідей

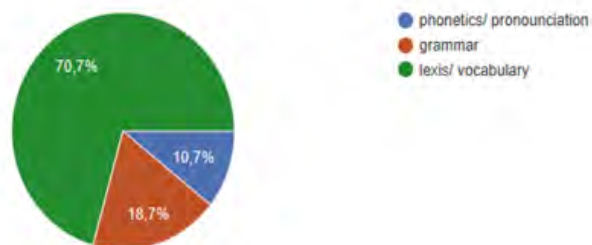

Рис. 2

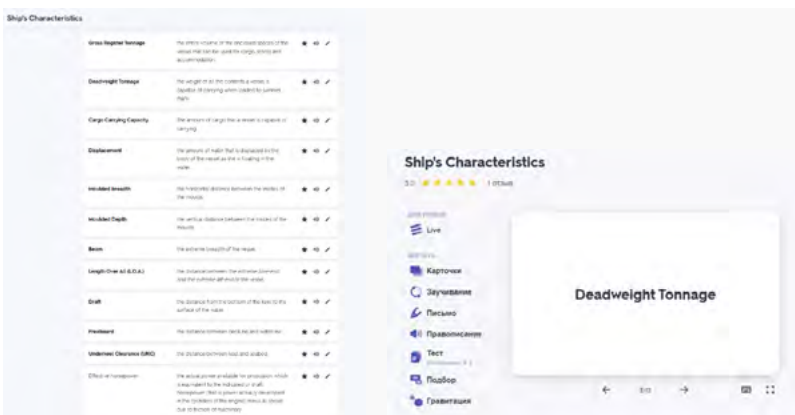

Рис. 3

Рис. 4

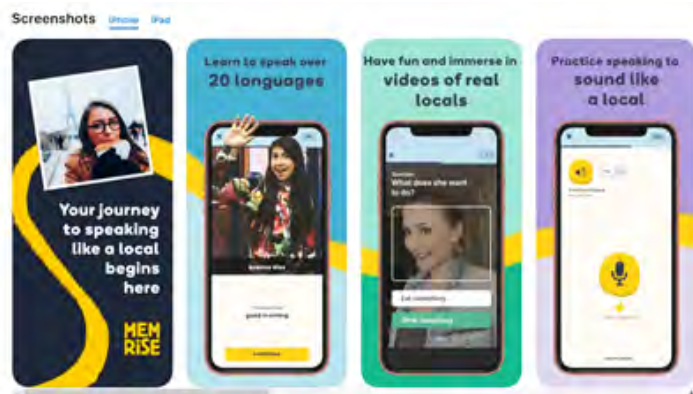

Рис. 5

Word It Out (<https://worditout.com>) – сервіс, за допомогою якого можна візуалізувати текст, як «хмара слів». Візуалізація «хмари слів» представляє текст у сфокусованому вигляді. По суті це візуалізація частоти слів у текст (рис. 7).

EnglishClub (<https://www.englishclub.com/learn-english.htm>) – безкоштовний веб-сайт, розроблений для вивчення англійської мови онлайн. Ресурс дозволяє створювати власну англійську сторінку з блогами, фотографіями, відео, музикою, групами та друзями, перевірити свій рівень

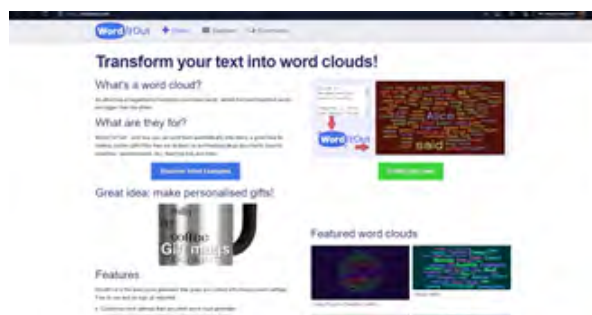

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

англійської мови та вивчати англійську граматику, лексику та вимову, грати в англійські ігри та виконувати англійські вікторини онлайн (рис. 8).

WordUp/ AI Vocabulary Builder. Цей додаток для створення англійської лексики на базі штучного інтелекту. WordUp допомагає створити індивідуальну мапу вивчення мови. Загалом 25 000 англійських слів та виразів класифікуються в порядку важливості та як часто вони з'являються у мові.

Knowji AWL + Lite (Academic Word List). Ця програма потрібна, щоб створити якісний та ефективний словниковий запас. Складається з 1100 академічних слів, які всі студенти повинні знати в академічному середовищі. AWL був розроблений Аверілом Коксхедом у всесвітньо відомій Школі лінгвістики та прикладних мовних досліджень Університету Вікторії у Веллінгтоні, Нова Зеландія.

Висновки. Питання інформаційних технологій в освітньому процесі в цілому та у процесі формування лінгвістичної компетенції лише почато

вивчатися. Під час дослідження були виділені найбільш зручні та ефективні програми, додатки, ресурси для підвищення лінгвістичної компетенції. Слід зауважити, що постійно відбувається апробація, тобто практично використовується програма або додаток. Такий підхід дає можливість оцінити зручність та ефективність використання у найкоротші строки. Стрімкий розвиток і постійне оновлення цифрових технологій дозволяє констатувати безперервний процес освоєння нового. Це також вимагає постійного моніторингу бази інформаційних технологій. Однією з переваг такого процесу вбачається оновлення контенту (миттєвість доступу до будь-якої інформації), відповідність сучасним вимогам студентів (особливості цифрового покоління), можливість дистанційного навчання та гейміфікація освітнього процесу. Курсантам необхідно також вчитися співпрацювати у цифровому середовищі групами та створювати власне іншомовне освітнє середовище, яке буде враховувати власні потреби у формуванні іншомовної комунікативної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Trenkner, P. Maritime English Definition. веб-сайт URL: https://www.researchgate.net/publication/257959606_Maritime_English_Definition (дата звернення 17.03.2023).
2. Demydenko, N. Teaching Maritime English. A Linguistic Approach. *Journal of Shipping and Ocean Engineering*. 2012. Vol.2. P. 249–254
3. Хом'як, А. П. Мовленнєва діяльність як засіб вербального спілкування. *Науковий вісник. Серія : Педагогічні науки*. 2010. № 23. С. 34–40.
4. Сура, Н.А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 23 с.
5. Чорний, В.Я. Взаємозв'язок складових іншомовної комунікативної компетенції спрямований на здійснення ефективних професійних обов'язків. *Науковий блог Національний університет «Острозька Академія»* : веб-сайт. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2013/vzajemozvyazok-skladovyh-inshomovnoji-komunikatyvnoji-kompetentsiji-spryamovanyj-na-zdijsnennya-efektyvnyh-profesijnyh-obovyazkiv/> (дата звернення 17.03.2023).
6. Hymes, D. H. On communicative competence. *The Knowledge-Creating Company, Harvard Business Review* : Philadelphia: University of Pennsylvania Press, November-December 2004. Vol.4. P. 27–45.
7. Коваленко, О. Формування компетентнісного підходу до вивчення іноземних мов. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2008. № 3. С. 28–34.
8. Celce-Murcia, Marianne. Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching. *Intercultural Language Use and Language Learning*. 2007. No. 2. P. 41–57.
9. Безкоровайна, О. Актуальні аспекти комунікативної компетенції студентів ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. № 64. С. 48–52.
10. Симоненко, Т.В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія. Черкаси : БРАМА, 2006. 328 с
11. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навчальний посібник / Г. Г Швачич ін. Дніпро : НМетАУ, 2017. 231 с.
12. Trainin Guy, Deng Qizhen. Learning Vocabulary with Apps: From Theory to Practice. *The Nebraska Educator: A Student-Led Journal*. 2015. pp. 49–69. URL: https://www.researchgate.net/publication/283766855_Learning_Vocabulary_with_Apps_From_Theory_to_Practice. (дата звернення 17.03.2023).
13. Галецький, С.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04.. Житомир, 2020. 22 с.

REFERENCES

1. Trenkner, P. Maritime English Definition. https://www.researchgate.net/publication/257959606_Maritime_English_Definition
2. Demydenko, N. Teaching Maritime English. A Linguistic Approach. *Journal of Shipping and Ocean Engineering*. 2012. Vol. 2. P. 249–254
3. Khomiak, A. P. Movlennieva diialnist yak zasib verbalnoho spilkuvannia. [Language activity as a way of verbal communication]. *Scientific Herald. Pedagogical Sciences*. 2010. Nr 23. pp. 34–40 [in Ukrainian].
4. Sura, N.A. Navchannia studentiv universytetu profesiino orioentovanoho spilkuvannia inozemnoiu movoiu [The learning of students to use professional communicative skills]. Summary of dissertation 13.00.04. Luhansk, 2005. 23 p. [in Ukrainian].
5. Chornyi, V. Vzaiemozviazok skladovykh inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii spriamovanyi na zdiisnennia efektyvnykh profesiinykh oboviazkiv [Interconnection of the parts of foreign language competence directed to efficient performance of duties]. *Scientific Blog of National University "Ostrog Academy"*. <https://naub.oa.edu.ua/2013/vzajemozvyazok-skladovykh-inshomovnoji-komunikatyvnoji-kompetentsiji-spryamovanyj-na-zdijsnennya-efektyvnyh-profesinyh-oboviazkiv/>. [in Ukrainian].
6. Hymes, D. H. On communicative competence. *Harvard Business Review*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, The Knowledge-Creating Company November-December 2004. Vol.4. P. 27–45.
7. Kovalenko, O. Formuvannia kompetentnisnogo pidkhodu do vyvchennia inozemnykh mov [The formation of competence approach to foreign language learning]. *Foreign Languages at educational institutions*. 2008. Nr.3. P. 28–34. [in Ukrainian].
8. Celce-Murcia, Marianne. Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching. *Intercultural Language Use and Language Learning*. 2007. No.2. P. 41–57
9. Bezkorovaina, O. Aktualni aspekty komunikatyvnoi kompetentsii studentiv VNZ [The current aspects of communicative competence of students of high educational institutions]. *The Herald of scientific works of Zhytomyr National University* [in Ukrainian].
10. Symonenko, T.V. Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi movno-komunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv [Theory and practice of the formation of professional communicative competence of philological students]. Cherkasy. 2006. 328 p. [in Ukrainian].
11. Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii [Modern information and communicative technologies] : course book. Dnipro. 2017. 231 p. [in Ukrainian]
12. Trainin Guy, Deng Qizhen. Learning Vocabulary with Apps: From Theory to Practice. *The Nebraska Educator: A Student-Led Journal*. 2015. pp. 49–69. https://www.researchgate.net/publication/283766855_Learning_Vocabulary_with_Apps_From_Theory_to_Practice.
13. Haletskyi, S.M. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv inozemnykh mov zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [The formation of communicative competence of future foreign languages teachers by means of information technologies]. Summary of dissertation 13.00.04. Zhytomyr, 2020. 22 p. [in Ukrainian].

Інна ЯКУШЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4941-9411

*старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) innayakushenko2022@gmail.com*

Олена ПРИХОДЬКО,

orcid.org/0000-0002-8732-3659

*старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) olenaprykhodko@ukr.net*

ПРІОРИТЕТНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ЗВО В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

У статті описується проблема формування іншомовної комунікативної компетентності як основи іншомовної комунікативної культури у студентів - дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання. Підкреслюється важливість формування фахових та загальних компетентностей спеціальності, визначення пріоритетних компонентів формування іншомовної комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови онлайн допоможе як викладачу, так і студентам отримати бажаний результат. Проводиться детальний аналіз наукових праць низки зарубіжних і вітчизняних вчених щодо вивчення проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності. Розглядається походження понять «компетентність», «еталонна модель компетентності», «комплекс професійних компетентностей», «концепція компетентності», «іншомовна комунікативна компетентність», «культурна компетенція» та відмінності між ними. Детально розглядаються запропоновані компоненти іншомовної комунікативної компетентності та звертається увага на їх особливості та відмінності. Для оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання виокремлюються пріоритетні компетенції, надається характеристика кожної та пропонуються прийоми їх відпрацювання на заняттях з іноземної мови. Особливу увагу приділено вивченню саме лінгвістичного, соціокультурного, соціолінгвістичного, стратегічного, дискурсивного, та соціального компонентів іншомовної комунікативної компетентності. Підсумовується, що формування іншомовної комунікативної компетентності є передвісником цілісного утворення особистості, яка має складну структуру та низку компонентів і виступає як взаємодія і взаємопроникнення різних компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію в повсякденній та професійній сферах. Пріоритетність компонентів іншомовної компетенції під час навчального процесу буде залежати від умов навчання та вмотивованості як викладача, так і студентів.

Ключові слова: компоненти іншомовної комунікативної компетентності, фахові та загальні компетентності, прийоми, онлайн навчання.

Inna YAKUSHENKO,

orcid.org/0000-0003-4941-9411

*Senior Lecturer at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnitskyi, Ukraine) innayakushenko2022@gmail.com*

Olena PRYKHODKO,

orcid.org/0000-0002-8732-3659

*Senior Lecturer at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnitskyi, Ukraine) olenaprykhodko@ukr.net*

PRIORITIZATION OF COMPONENTS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS-DESIGNERS OF THE FIRST (BACHELOR'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION AT A TECHNICAL UNIVERSITY IN ONLINE LEARNING

The article describes the problem of forming foreign language communicative competence as the basis of foreign language communicative culture in students - designers of a technical university of the first (bachelor's) level of higher education in the conditions of online learning. The importance of forming professional and general competencies of the speciality is emphasized. A detailed analysis of scientific works by a number of foreign and domestic scientists on the problem of forming foreign language communicative competence is carried out. The origin of the concepts of «competence», «reference model of competence», «complex of professional competencies», «concept of competence», «foreign language communicative competence», and «cultural competence» and the differences between them are considered. The proposed components of foreign language communicative competence are considered in detail and attention is drawn to their features and differences. In order to optimize the development of foreign language communicative competence in students of a technical university of the first (bachelor's) level of higher education in the context of online learning, priority competencies are identified, each is described and methods of their development in foreign language classes are proposed. Particular attention is paid to the study of linguistic, sociocultural, sociolinguistic, strategic, discursive and social components of foreign language communicative competence. It is concluded that the formation of foreign language communicative competence is a sign of a holistic personality formation, which has a complex structure and a number of components and acts as an interaction and interpenetration of various competencies, the level of formation of which allows the future specialist to effectively carry out a foreign language, and therefore interlingual, intercultural and interpersonal communication in everyday and professional spheres. The priority of the components of foreign language competence during the learning process will depend on the learning environment and the motivation of both the teacher and the students.

Key words: components of foreign language communicative competence, professional and general competencies, techniques, online learning.

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір зумовлює нове бачення основної мети вивчення іноземних мов у вищих закладах освіти. В освітньо-професійній програмі спеціальності «Дизайн» констатується, що освітня програма в рамках університетських підписаних угод щодо європейської науково-освітньої інтеграції надає змогу майбутнім бакалаврам пройти стажування за кордоном та включає в себе програму академічної мобільності. Загальні компетентності, які набуваються під час вивчення курсу іноземної мови, включають здатність спілкуватися іноземною мовою. До фахових компетентностей відноситься здатність застосовувати знання українського і зарубіжного мистецтва та дизайну в художньо-проектній діяльності. Отже, головною метою вивчення іноземної мови студентами спеціальності «Дизайн» технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти є формування необхідної іншомовної комунікативної компетенції у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах. Проблема оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів-дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання спонукає детально зрозуміти її наповнення та основні елементи щодо методично-коректної організації навчального процесу

та проведення занять з іноземної мови. Ми вважаємо, що визначення пріоритетних компонентів формування іншомовної комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови онлайн допоможе як викладачу, так і студентам отримати бажаний результат.

Аналіз досліджень. У психолого-педагогічній літературі компетентність розглядається як категорія оцінна, що характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності і забезпечує досягнення успіхів. При цьому оцінюються такі компоненти, як структура знань і умінь, ціннісні орієнтації, ставлення до діяльності, її результативність і здатність до її удосконалення. Іншими словами, компетентність – це стійка готовність і здатність людини до діяльності зі «знанням справи». Останнє залежить від «таких п'яти основних елементів: глибоке розуміння суті завдань і проблем, які розв'язуються; наявність досвіду у даній сфері; умінь обирати засоби і способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і приносити корективи у процес досягнення мети». В основному під таким кутом зору розглядається компетентність у працях І. Ф. Ісаєва, І. А. Зязюна, О. С. Ломакіна, В. В. Нестерова, І. П. Підласого, В. А. Сластьоніна, В. М. Ягупова та ін. (Кухта, 2008: 27).

У вітчизняній педагогічній науці активно розробляються «еталонні моделі компетентності» та «комплекс професійних компетентностей» підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти. На особливу увагу заслуговує нещодавно розроблена «концепція компетентності» як провідна ідея для сучасної національної системи освіти, суть якої полягає в тому, що «...система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність» (Кухта, 2008: 28).

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування структури і змісту іншомовної комунікативної компетентності як основи комунікативної культури студентів-дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання та визначення пріоритетності тих компонентів, які на наш погляд, є вагомими під час навчання студентів онлайн.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемі іншомовної компетентності присвячена значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: Є. М. Верещагіна, І. А. Зимньої, В. Г. Костомарова, Є. І. Пассова, С. Г. Тер-Мінасової, Л. В. Щерби. У педагогічній літературі немає одностайності у визначенні поняття «компетентність». Загалом появу терміну «компетентність» стосовно мови і комунікації у понятійному апараті цілого ряду гуманітарних наук (філософії, педагогіки, психології, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н. Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність», «мовна здатність» (*linguistic competence*), «мовне застосування», «мовна активність» (*linguistic performance*) (Кухта, 2008: 29), тоді як поняття «комунікативна компетенція», вперше застосоване Д. Хаймзом, означає знання, яке забезпечує індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спілкування (Шмідт, 2009: 142). Подальші дослідження здійснювалися у напрямі розширення, уточнення поняття «іншомовна компетентність», а також його структурування. До прикладу, С. Савіньон визначала комунікативну компетентність як здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосуватися до прийому великої кількості

інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому вона робить акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення. На її думку, важливу роль в іншомовній комунікації відіграють невербальні засоби (жести, міміка, інтонація), а лінгвістична правильність при усій її важливості може розглядатися у якості одного з компонентів іншомовного комунікативного обміну (Кухта, 2008: 30).

Педагоги-дослідники трактують поняття «іншомовна комунікативна компетентність» та його структуру по-різному. Так, Н. Бідюк розглядає «комунікативну компетентність як широкий діапазон комунікативних каналів та змісту, який наявний у носія мови, його здатність на основі цього змісту та своїх намірів вибирати із мовних і соціальних навичок відповідні засоби передачі вербальної та невербальної інформації». Т. Вольфовська тлумачить іншомовну комунікативну компетентність як «необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус» (Деркач, Олендр, 2012: 243).

На нашу думку, на увагу заслуговують праці М. Кенела і М. Свейна, які в моделі іншомовної комунікативної компетентності **виокремлюють чотири компоненти компетенції**:

1) граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень;

2) соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо);

3) дискурсивну компетенцію, або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби;

4) стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрози зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів» (Кухта, 2008: 31). Пропонуємо також думку інших науковців, а саме

І. Л. Онуфрієва та Л. А. Онуфрієва. «Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції передбачають здатність слухати, розуміти, розмовляти і передавати інформацію іноземною мовою. Комунікативна компетенція є метою і результатом навчання, який стає реальним лише за наявності сформованої лінгвістичної компетенції та високої вмотивованості студентів» (Шестель, Старинець, Заїка, 2019).

Так, у своїй статті О. Миколок дуже ретельно провів аналіз щодо складових іншомовної комунікативної компетенції, які запропоновані різними дослідниками. Нашу увагу привернуло дослідження Я. Ека, який виділяє такі компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, соціокультурний, соціолінгвістичний, стратегічний, дискурсивний, та соціальний. *Лінгвістична* компетенція передбачає знання вокабуляра та граматичних правил. *Соціолінгвістична* компетенція включає в себе вміння використовувати та інтерпретувати мовні форми відповідно до ситуації або контексту. *Дискурсивна* компетенція трактується як здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст. Володіння *стратегічною* компетенцією передбачає використання вербальної і невербальної комунікативних стратегій з метою компенсації нестачі знань граматичного коду, при необхідності посилення риторичного ефекту повідомлення або паузи в комунікації. Під *соціокультурною* компетенцією розуміють знання студентів національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії і культури країни) і способів користуватися ними у процесі спілкування. *Соціальна* компетенція трактується як бажання і готовність взаємодіяти з іншими, вміння керувати ситуацією (Миколок, 2013).

З появою міжкультурної дидактики виникає нова термінологія і відбувається уточнення взаємозв'язку між комунікативною компетенцією та усвідомленням деяких аспектів національної культури. У такий спосіб з'являється поняття «культурна компетенція», яке відображає зумовленість комунікації національною культурою і якому протиставляється «інтеркультурна (міжкультурна) компетенція», яка передбачає здатність взаємодіяти, спілкуватися у міжкультурному контексті. Інтеркультурна компетенція розглядається як частина іншомовної комунікативної компетентності і визначається як здатність адекватно

і гнучко поводити себе у ситуаціях зіткнення з діями, позиціями та очікуваннями представників інших культур (Кухта, 2008: 32).

Висновки. Отже, на нашу думку для оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання на заняттях з іноземної мови пропонується приділяти увагу формуванню лінгвістичної, соціокультурної, дискурсивної та стратегічної компетенціям.

1. Лінгвістична компетентність представляє собою систему внутрішньо засвоєних комунікантом знань (правил) функціонування іноземної мови і проявляється у їх використанні в мовленнєво-розумовій діяльності. Наповнення словника студентів-дизайнерів відбувається під час виконання лексико – граматичних вправ та читання фахових текстів.

2. Дискурсивна компетенція трактується як здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст. Виконання проблемних завдань, опис постерів та картин, створення презентацій допомагає студентам удосконалювати мовну компетенцію.

3. Соціокультурна компетенція має на увазі знання студентів національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії і культури країни) і способів користуватися ними у процесі спілкування. Її важливо враховувати під час створення міжнародних дизайнерських проектів та презентацій.

4. Стратегічна компетенція – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрози зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів». Моделювання ситуацій щодо поведінки та спілкування під час проблемних ситуацій, тренування вживання ключових фраз.

Таким чином, формування іншомовної комунікативної компетентності є передвісником інтегративного утворення особистості, яка має складну структуру та низку компонентів, і на нашу думку, виступає як взаємодія і взаємопроникнення різних компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. Визначення пріоритетів компонентів іншомовної компетенції під час навчання буде залежати від умов навчання та вмотивованості як викладача, так і студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач Г. С., Олендр Т. М. Формування англomовної професійної компетенції у студентів історичних факультетів ВНЗ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2012. Вип. 30. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15629/1/43_Derkach_Olendr.pdf (дата звернення: 23.02.2023)
2. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 4. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/28> (дата звернення: 19.02.2023)
3. Миколіук О. П. Структура іншомовної комунікативної компетентності сучасного фахівця. *Освітній процес: погляд зсередини*: зб. наук. праць VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 груд. 2013 р. Дніпропетровськ. 2013. 72 с. URL: http://www.confcontact.com/2013-obrazovatelnij-process/2_mikolyuk.htm (дата звернення: 19.02.2023)
4. Шестель О., Старинець О., Заїка О. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери обслуговування. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип 26, Том 2. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909>
5. Шмідт В. В. Етапи формування іншомовної лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Педагогіка*. 2009. Вип. 95, Т. 108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2009_108_95_28. (дата звернення: 19.02.2023)

REFERENCES

1. Derkach H. S. (2012). Formuvannia anghlomovnoi profesinoini kompetentsii u studentiv istorychnykh fakultetiv VNZ [Formation of English-speaking professional competence among students of history faculties of universities]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya : Filolohichna. – Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Philological, 30*. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15629/1/43_Derkach_Olendr.pdf [in Ukrainian].
2. Kukhta I. V. (2008). Inshomovna kompetentnist u konteksti formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoii movy [Foreign language competence in the context of the formation of students' communicative culture in the process of learning a foreign language]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu. – Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute, 4*. Retrieved from <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/28> [in Ukrainian].
3. Mykoliuk O. P. (2013). Struktura inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia. [The structure of foreign language communicative competence of a modern specialist]. Proceedings from: *Osvitnii protses: pohliad zseredyny: zb. nauk. prats VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 17–18 hrud. 2013 r. – Educational process: a view from the inside: coll. of science Proceedings VI International science and practice conference (Dnipropetrovsk, December 17–18 2013*. Retrieved from http://www.confcontact.com/2013-obrazovatelnij-process/2_mikolyuk.htm [in Ukrainian].
4. Shestel O., Starynets O., Zaika O. (2019). Zasoby formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia [Means of formation of foreign language communicative competence of service specialists]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. 26, Vol. 2. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909> [in Ukrainian].
5. Shmidt V. V. (2009). Etapy formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnos-tei [Stages of formation of foreign language lexical competence of students of non-language specialities]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Pedagogika –Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University Ser.: Pedagogy, 95, Vol.108*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2009_108_95_28. [in Ukrainian].

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Катерина АРТЕМЕНКО, Світлана РАДЕЦЬКА ПРОЯВИ ЯВИЩА ГЕРМЕНЕВТИКИ НА ПРИКЛАДІ СЦЕНАРІЇВ ТА СКРИПТІВ ДО КІНО- ТА ІГРОВИХ АДАПТАЦІЙ ДІЛОГІ КАЗОК Л. КЕРРОЛА	4
Наталія БАШУК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ.....	9
Olha HRABOVETSKA LOVE AND ANGUISH OF HRYHIR TIUTIUNNYK: TO TRANSLATE UNTRANSLATABLE AND UNTRANSLATED.....	15
Ольга ЗУБРОВА, Вікторія КОЛКУНОВА ОБРАЗНЕ ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО Й АНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТІВ РОМАНУ С. ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»).....	22
Дмитро ЗЮБА, Оксана ПОДВОЙСЬКА МОВНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНДАРТІВ НАТО НА МЕТОДИ ВИПРОБУВАННЯ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	30
Ірина КОЗОРИЗ, Наталя ГОНЧАРЕНКО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА НЕСПРАВЖНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ.....	37
Любов ЛЕТЮЧА, Ірина БОЧАРОВА МОРБІАЛЬНА МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>ГІБРИДНА ВІЙНА</i>	41
Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ, Володимир ДЕМЧЕНКО «ДЕОКУПАЦІЯ» АНТРОПОНІМІВ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ.....	48
Максим МЕЖЕЙНІКОВ, Оксана ПОДВОЙСЬКА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН-ІНДУСТРІЇ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	54
Ірина ОНИЩЕНКО, Аїда ТРОЦЮК, Валентина КИРИКИЛИЦЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСЕМ ІЗ СУФІКСОМ <i>-ER</i> У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	59
Оксана ПОДВОЙСЬКА ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ ПІДРУЧНИКА З МАРКЕТИНГУ	66
Світлана РАДЕЦЬКА СИНТЕТИЧНО-КОМПОЗИТНИЙ ХАРАКТЕР КІНОТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	73
Світлана РАДЕЦЬКА, Євгенія ПЕТРЕНКО МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО НОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ: ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС ПРОБЛЕМАТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ МОВОЗНАВСТВА.....	79
Olena SHON GENRE AND STYLISTIC SPECIFICITY OF FICTIONAL DIARY (A STUDY OF “THE LOST DIARY OF GEORGE WASHINGTON: THE REVOLUTIONARY WAR YEARS” BY J. TEAGUE).....	85

ПЕДАГОГІКА

Оксана KRYCHKIVSKA, Nataliya LYSA REMOTE PLATFORMS FOR DEVELOPING THE DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	93
Ірина KULIKOVA KNOWLEDGE OF MARITIME VOCABULARY AS A CONDITION FOR THE COMPETITIVENESS OF A MARITIME SPECIALIST.....	98
Ірина КУЦЕНКО ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	104
Tamara PINDOSOVA КАНОТ! AS GAMIFICATION TOOL IN MARITIME ENGLISH LESSONS.....	109
Viktoriiа SMELIKOVA TEACHING RISK ASSESSMENT IN MARITIME ENGLISH COURSE.....	115
Наталя СТЕЦЕНКО ФАКУЛЬТАТИВНИЙ КУРС З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ.....	120
Оксана ТИМОФЄСВА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДОДАТКОВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....	127
Інна ЯКУШЕНКО, Олена ПРИХОДЬКО ПРІОРИТЕТНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ЗВО В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ.....	135

CONTENTS

LINGUISTICS. LITERATURE STUDIES

Kateryna ARTEMENKO, Svitlana RADETSKA MANIFESTATIONS OF THE PHENOMENON OF HERMENEUTICS ON THE EXAMPLE OF SCENARIOS AND SCRIPTS FOR FILM AND GAME ADAPTATIONS OF L. CARROLL'S FAIRY TALES DILOGY.....	4
Natalia BASHUK REPRESENTATION OF INTELLECTUAL ABILITIES IN GERMAN AND UKRAINIAN LINGUISTIC CULTURES.....	9
Olha HRABOVETSKA LOVE AND ANGUISH OF HRYHIR TIUTIUNNYK: TO TRANSLATE UNTRANSLATABLE AND UNTRANSLATED.....	15
Olha ZUBROVA, Viktoriia KOLKUNOVA SIMILE AS A MEANS OF PORTRAYNG THE FICTION CHARACTER'S IDENTITY (A CASE STUDY OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH TEXTS OF S. ZHADAN'S NOVEL "VOROSHILOVGRAD").....	22
Ziuba DMYTRO, Oksana PODVOISKA LINGUISTIC AND STRUCTURAL FEATURES OF NATO STANDARDS FOR TEST METHODS: TRANSLATION ASPECT.....	30
Iryna KOZORIZ, Natalia HONCHARENKO INTERNATIONALISMS AND FALSE HELPERS OF THE INTERPRETER IN PROFESSIONSL LEARNING OF ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES.....	37
Lyubov LETYUCHA, Iryna BOCHAROVA MORBIAL METAPHOR AS A METHOD OF REPRESENTATION <i>HYBRID WAR</i> CONCEPT.....	41
Ivan LOPUSHYNSKYI, Volodymyr DEMCHENKO "DEOCCUPATION" OF ANTHROPONYMS AS A MARKER OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND IDENTITY OF UKRAINIANS.....	48
Maksym MEZHEINIKOV, Oksana PODVOYSKA STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF BLOCKCHAIN INDUSTRY TERMINOLOGY: TRANSLATION ASPECT.....	54
Iryna ONYSHCHENKO, Aida TROTSIUK, Valentyna KYRYKYLYTSIA STRUCTURAL AND SEMANTIC WORD BUILDING CHARACTERISTICS OF LEXICAL UNITS WITH THE SUFFIX <i>-ER</i> IN THE COMPARATIVE ASPECT WITH THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	59
Oksana PODVOISKA LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE GERMAN-LANGUAGE SCIENTIFIC TEXTBOOK ON MARKETING.....	66
Svitlana RADETSKA THE SYNTHETIC-COMPOSITE CHARACTER OF THE ENGLISH FIELD OF CINEMA TERMINOLOGY.....	73
Svitlana RADETSKA, Yevheniia PETRENKO THE LANGUAGE OF THE MASS MEDIA AS A SOURCE OF NEW VOCABULARY AND MEANS OF EMOTIONAL EXPRESSION: A GENERAL OUTLINE OF PROBLEMS AT THE CURRENT STAGE OF THE LINGUISTICS DEVELOPMENT.....	79
Olena SHON GENRE AND STYLISTIC SPECIFICITY OF FICTIONAL DIARY (A STUDY OF "THE LOST DIARY OF GEORGE WASHINGTON: THE REVOLUTIONARY WAR YEARS" BY J. TEAGUE).....	85

PEDAGOGY

Oksana KRYCHKIVSKA, Nataliya LYSA REMOTE PLATFORMS FOR DEVELOPING THE DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	93
Iryna KULIKOVA KNOWLEDGE OF MARITIME VOCABULARY AS A CONDITION FOR THE COMPETITIVENESS OF A MARITIME SPECIALIST.....	98
Iryna KUTSENKO FEATURES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	104
Tamara PINDOSOVA KAHOOT! AS GAMIFICATION TOOL IN MARITIME ENGLISH LESSONS.....	109
Viktoriiia SMELIKOVA TEACHING RISK ASSESSMENT IN MARITIME ENGLISH COURSE.....	115
Natalia STETSENKO AN OPTIONAL ENGLISH LANGUAGE COURSE AS PART OF THE TRAINING OF TECHNICAL UNIVERSITY STUDENTS.....	120
Oksana TYMOFYEYEVA INFORMATION TECHNOLOGIES AS ADDITIONAL MEANS FOR LINGUISTIC COMPETENCE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS OF MARITIME INDUSTRY.....	127
Inna YAKUSHENKO, Olena PRYKHODKO PRIORITIZATION OF COMPONENTS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS-DESIGNERS OF THE FIRST (BACHELOR'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION AT A TECHNICAL UNIVERSITY IN ONLINE LEARNING.....	136

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ГУМАНІТАРНИХ НАУК:**

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

**HUMANITIES SCIENCE
CURRENT ISSUES:**

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

**ВИПУСК 61. ТОМ 4
ISSUE 61. VOLUME 4**

Редактори-упорядники

Микола Пантюк

Андрій Душиний

Василь Ільницький

Іван Зиморя

Здано до набору 05.05.2023 р. Підписано до друку 29.05.2023 р.

Гарнітура Times New Roman. Формат 64×84/8.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 16,74. Зам. № 0423/265. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.